A. P. Govt. O. M. L. & R. I. Series - 11

ఉదయనోదయము

('వనమాలి విలాస' సంక్షిప్త ప్రతి సహితము)

నారన సూరన ప్రణీతము

సంశోధన పరిష్కారములు :

డాక్టర్ వాసిలి వేంకట లక్ష్మీనరసింహారావు, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.

డైరెక్టర్.

ఆం. ప్ర. ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం, పరిశోధనాలయం, హైదరాబాద్-7.

సంపాదకీయం:

డాక్టర్ బి. అరుణకుమారి, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం, వాల్తేరు.

ప్రచురణ:

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ

ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం, పరిశోధనాలయం,

తారనాక, హైదరాబాద్—7

అనుక్రమణిక

పుట

Preface **By Dr. V. V. L. Narasimha Rao** ... ix

Udayanodayamu ... ix
Narana Surana ... ix
Dedication and date of the work ... x
Vanamali Vilasamu and Udayanodayamu ... x
The Endeavours of A P Govt O M L & R. I ... xii
The Critical Edition ... xii
The Norms Editing ... xiii
An Appreciation and Acknowledgement ... xv

The Story of Udayana ... xvii
By Vidyaratna Kalaprapurna · **Dr. Nidadavolu Venkata Rao**

సంపాదకీయం డా॥ వి అరుణకుమారి ... ౧౯

ఉదయనోదయ కృతికర్త, కృతిభర్త ... ౧౯
'ఉదయనోదయ' కథ ... ౨౪
భారతీయ సాహిత్యంలో ఉదయనకథ ... ౪౩
ప్రబంధరచన, వర్ణనలు ... ౪౭

పరిష్కార వేదిక. డా॥ వి.వి యల్. నరసింహారావు... ౫౫

ఉపక్రమము ... ౫౫
సంశోధన పద్ధతి ... ౫౯
తండ్రి కొడుకుల కవిత్వము ... ౬౧
పరిష్కార సూత్రములు ... ౬౩
మూలగ్రంథ సంవాదము ... ౭౦
వనమాలి విలాసము—ఉదయనోదయము. భావసారూప్యము ... ౭౫
ఉదయనోదయము అసమగ్రమా? ... ౭౯
సూరన విద్యాసంస్కారము ... ౮౨
కవితా సామగ్రి ... ౮౫
వ్యాకరణాంశములు ... ౮౬
తెలుగు పలుకుబడులు, లోకోక్తులు ... ౯౦
శృంగార సంభావన ... ౯౧

	పుట
గానకళాభినివేశము	౯౭
జ్యోతిశ్శాస్త్రవిచారము	౯౯
ఛందోఽభిమానము	౯౯
రచనా ప్రాగల్భ్యము	౧౦౧
ఔచితీశంకాసంగతులు	౧౦౩
సూరనపై సంస్కృతాంధ్ర కవుల ప్రభావము	౧౦౬
పరిష్కార ఫలశ్రుతి	౧౦౮
'ఉదయనోదయ' 'వనమాలివిలాస' ముద్రితప్రతులందలి లఘుసూచికలలోని సంకేతములు వివరణము	౧౧౦

ఉదయనోదయము (మూలగ్రంథము)

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము	1
సుకవిస్తుతి	3
కుకవి నింద	3
కృతికర్తృ నాత్మప్రజ్ఞ	4
కృతిపతిత్వ నిర్ణయము	5
కృతిపతి వంశావతార వర్ణనము	6
షష్ఠ్యంతములు	18
కథా ప్రారంభము	20
పుర వర్ణనము	20
సహస్రానీకప్రభు వర్ణనము	26
మాతలి యాగమనము	29
సహస్రానీకుఁ డమరావతికి బయలుదేరుట	31
అమరావతీ వర్ణనము	31
సహస్రానీకుఁడు సుధర్మసభయందుఁ బ్రవేశించుట	37
పురందరుఁడు వత్సాధీశునకు భావిశుభం బెఱిఁగించుట	39
తిలోత్తమ సహస్రానీకుని శపించుట	40
సహస్రానీకుఁడు విరహవేదనఁ బొందుట	41
శిశిరోపచారములు	47
సహస్రానీకునికడకు నారదుఁ డేతెంచుట	52

ద్వితీయాశ్వాసము

	పుట
నారదుఁడు సహస్రానీకునకు మృగావతి వృత్తాంతము బోధించుట	57
వసంతర్తు వర్ణనము	59
వనకేళి వర్ణనము	62
జలకేళి వర్ణనము	66
మదనారాధనము	68
మృగావతి చెలికత్తెలు చైత్రాదుల సంప్రార్థించుట	70
శిశిరోపచారములు	73
మృగావతి తాను కలఁగన్న విధంబు చెలులం కెఱిఁగించుట	81
మదన వికారాతిశయము	83
మృగావతికిఁ బ్రియసఖి వివిధ పురుష వరేణ్యుల ప్రతాపబలంబులు చెప్పుట	84
యుగంధరామాత్యుఁడు మృగావతీ సహస్రానీకుల పెండ్లికై ప్రయత్నించుట	98
వివాహ కాండ	101
గర్భగౌరవ వర్ణనము	. 103
ఱేఁడు గర్భిణియగు భార్యకోర్కె దీర్చుటకై కుసుంభరాగ జలాశయమున తేలించుట	. 104
మృగావతిని విహగుఁ డెత్తికొని పోవుట	. 109
జమదగ్నియను ముని మృగావతి నాదరించుట	. 111
ఉదయనుఁ డుదయించి దినదిన ప్రవర్ధమానుఁడగుట	112
ఉదయనుఁడు రసాతలమునకేగి లలితయను కన్యంబడయుట	113
శాపవిముక్తయై లలిత విద్యాధర లోకంబున కేగుట	... 115
ఉదయనుఁడు తల్లికడకు వచ్చుట	. 115
కంకణాభిజ్ఞానంబున సహస్రానీకుఁడు దేవి నన్వేషించుట	. 116
సూర్యాస్తమయ వర్ణనము	119
చంద్రోదయ వర్ణనము	... 123
ప్రభాత వర్ణనము	. 126

తృతీయాశ్వాసము

జమదగ్న్యాశ్రమ వర్ణనము ..	.. 130
జమదగ్ని సహస్రానీకునకు సుతసహితంబుగా మృగావతి నప్పగించుట ...	... 132

పుట

యౌవరాజ్య పట్టాభిషిక్తుఁడై యుదయనుఁడు రాజ్యంబేలుట . 134

సహస్రానీకుఁడు వార్ధకంబున సతీ సమేతముగఁ బుణ్యలోకంబునకుఁ జనుట . 135

ఉదయన ప్రాభవ వర్ణనము 136

గ్రీష్మర్తు వర్ణనము . 137

కిరాతుండొకఁడు జనపాలు పాలి కేతెంచుట . 139

మహీకాంతుఁడు వేటకు వెడలుట . . 141

మృగయా విహార వర్ణనము . 144

అవంతీశ్వరుఁడు కూఁతునకు వీణె నేర్పించుటకై యుదయనుని రప్పింపనెంచుట . . 148

అవంతీశ్వరుఁ డుదయను నొద్దకు దూతనంపుట 150

యౌగంధరాయణుం డుదయనున కవంతీశ్వరు వృత్తాంతం బెఱిఁగించుట . . 152

చతుర్థాశ్వాసము

యౌగంధరాయణుఁ డుదయనునకు వాసవదత్త నభివర్ణించి చెప్పుట . 155

అవంతీశ్వరుం డుపాయంబున నుదయనుం బట్టికొని యుజ్జయినికిఁ దెచ్చుట .. . 163

వత్సరాజు వాసవదత్తకు వీణెనేర్ప నంగీకరించుట 165

యౌగంధరాయణుఁడు వసంతక సహితుండై వత్సరాజు నన్వేషించుట ... 168

యౌగంధరాయణ వసంతకులు పరావృత్తి యోగంబు నొంది యవంతీశ్వరు నంతిపురంబు ప్రవేశించుట . 171

వసంతకుండు వాసవదత్తను బరిహాస కథాకథన రంజితాత్మం జేయుట 173

రూపిణి కథ . 174

ఉదయనుండు వాసవదత్తతోఁగూడి యంతిపురంబు వెలువడి పోవుట 185

భద్రవతి యను కరిణి వృత్తాంతము 189

పంచమాశ్వాసము

వసంతకుం డుదయనుని కోర్కెపై దేవస్మితకథ చెప్పుట ... 193

ఉదయన వాసవదత్తా వివాహ నిశ్చయము 206

	పుట
ఉదయనుఁడు కౌశాంబి కేతెంచుట	207
రాత్రి వర్ణనము	. 210
వైతాళికు లుదయనునకు మేలుకొల్పులు పాడుట	. 212
వివాహ ముహూర్త నిశ్చయము	. 214
చెలికత్తియలు వాసవదత్తను గైసేయుట	. 215
అంగన లుదయనుని గైసేయుట .	218
ఉదయనుఁడు వివాహవేదిక కరుదెంచుట ..	.. 218
వాసవదత్త వివాహవేదిక కరుదెంచుట ..	. 219
బంధువులు విందారగించుట	219
గోపాలుండు చెలియలికి బుద్ధులు చెప్పి యుజ్జయిని కేగుట	221
సఖీ జనంబులు నూత్నదంపతులకుఁ గేళీగృహ మాయత్తము సేయుట	.. 221
చెలికత్తెలు వాసవదత్తను గేళీగృహమునకుఁ గొనివచ్చుట	. 223
నవదంపతీ రతిక్రీడా వర్ణనము .	. 224

అనుబంధములు

మానవల్లివారి పద్యములు ..	.. 233
ఉదయనోదయ పద్యాదిసూచిక .	... 235
ఛందస్సూచిక ..	.. 252
వనమాలి విలాసము (సంక్షిప్తప్రతి)	.. 253
ఉపయుక్త గ్రంథాదిసూచిక .	... 293

PREFACE

DR. V. V. L. NARASIMHA RAO, M. A., Ph. D.

The Government of Andhra Pradesh took up for consideration the question of publication of the manuscripts on a variety of subjects keeping in view the cultural heritage of the country. From this point of view, Holy Scriptures, literary works in poetry and prose, grammar, prosody, and poetics and inscriptions of historical and literary importance were chosen for publication. The Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute has already brought out ten publications in Sanskrit, Hindi and English languages. These publications are illustrious of the intentions of the Government. Some rare unpublished works from the treasure of the Urdu, Arabic and Persian sections of this Manuscript Library are also under active consideration for publication.

Of the many rare and invaluable works taken up for printing, the present volume is an excellent poetical work in Telugu entitled 'UDAYANODAYAMU'.

Udayanodayamu

'Udayanodayamu' is the eleventh publication in the series of Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute. This is a rare unpublished *Champu Prabandha* of Narana Surana, a poet belonging to the second quarter of the sixteenth century A. D. The word 'Prabandha' is a synonym for 'Kavya' in Sanskrit. In Telugu, it evolved mainly into a *champu prabandha* which means a descriptive poem with an admixture of prose. During the period of Krishnadevaraya a number of such descriptive poems came out. Parijatapaharanamu by Timmana, Manucharitramu by Peddana, Amuktamalyada by Krishnadevaraya and a number of other works composed during the sixteenth century appear in glittering gold in the history of Telugu literature and hence the very age is called the golden age of prabandhas. Udayanodayamu of Narana Surana which has not, so far, seen the light of the day belongs to this age and by virtue of its poetic excellence it occupies its own place in the gallaxy of the great *champu prabandhas*.

Narana Surana

Surana, son of a Niyogi Brahmin couple—Narana and Akkamba—possibly belonged to Cuddapah district. In the colophon of the poem it was made clear that the cream of his poetry was the benevolence of Lord Indreswara. The temple of Indreswara is in Chintalapotturu,

a village in Cuddapah District Further, the patron of Udayanodayamu—namely Bhaskaramatya—was a resident of Mudivemula or Mudiyam Agraharam, which is in Jammalamadugu Taluk of Cuddapah District Thus it is seen that the patron and the poet belong to the same district

The Dedication and date of the work

Available evidence points to the fact that the poet suffered for want of patronage for his work It was only after the death of the poet, his son, Narana (named after his grandfather) dedicated Udayanodayamu to Bhaskaramatya at the latter's request.

Bhaskaramatya was the counsellor and chieftain of Kondavidu (Guntur District) duly appointed by *Bayakara* Rama Pradhani Rama Pradhani was a great counsellor and army chieftain under the Karnataka kings He was an expert musician and also the author of 'Swaramela Kalanidhi' an authentic work on music His very title '*Bayakara*'* reveals that he was a great musician

Bhaskaramatya, the patron of 'Udayanodayamu' was grateful to Ramayamatya who appointed the former as chieftain of Kondavidu

The dates of Ramayamatya's inscriptions which range from 1539 to 1556 A D are to some extent helpful in deciding the date of Bhaskaramatya and Narana Surana. Since Udayanodayamu was dedicated to Bhaskaramatya after the death of Surana, Surana must have been alive upto the date a little earlier than 1539 A D There is no evidence to show that he brought out any of his poetical exercises during the period of Krishnadevaraya Further, Surana's poetry reveals that he was inspired by poets like Peddana and Timmana

It may, therefore, be concluded that Surana must have composed his works sometime during the early second quarter of the sixteenth century. Sri Changanti Seshaiah, in his "Andhra Kavitarangini" (Vol IX-P 85) confirms this date

Vanamali Vilasamu and Udayanodayamu

Vanamali Vilasamu is another champu prabandha written by Narana Surana It must have been written by him earlier than Udayanodayamu A paper manuscript of Vanamalivilasamu which has neither introductory nor concluding lines, but contains 446 poems (including prose lines) is now available at the Andhra Sahitya Parishad of Kakinada. The Parishad got it copied from the palm-leaf manuscript

* Raghunatha the king of Tanjore, in his 'Sangita Sudha' explains the term 'Bayakara' thus It is a corrupt form of 'Ubhayakara' which means 'Vaggeyakara' — the composer of both matu (Vak) and dhatu (Giti)— Vide Prakirnakadhyaya of Sangita Sudha

available with Sri Manavalli Rama Krishna Kavi sometime during the year 1938 (?) Sri Manavalli Kavi comments that although this work is only a maiden attempt (*Balakavitvamu*) of the young poet, Surana, it reveals good taste and poetic spirit The work was dedicated to one Konduri Akkaya, a chieftain whose antecedents are yet to be unearthed

The content of Vanamalivilasamu is the love story of Sri Krishna (Vanamali) and the famous Princesses—Rukmini and Mitravinda who were eager to marry him Since the poem is incomplete, it is to be presumed that the love story of Sri Krishna concerning a few more Princesses also might have continued From the point of view of poetic craftsmanship, the poem can be said to be an early exercise of the poet who was preparing himself for the masterly work, namely 'Udayanodayamu '

'Udayanodayamu' is the story of Vatsaraja, popularly known as Udayana The story was so popular that Kalidasa in his Meghasandesa (1-31) made a mention that in Avantidesa there used to be aged country story-tellers who specialised the story of Udayana Poet Bhasa, an earlier playwright who was a fore-runner of Kalidasa had chosen the story of Udayana as the source material for his famous plays, 'Swapna Vasavadatta' and 'Pratijnayaugandharayana' Gunadhya's Brihatkatha supplied material for many such famous works Narana Surana is the only poet who rendered the story of Udayana into a *champu prabhanda* in Telugu (the fifth canto which appears to be the last is incomplete) He followed Somadeva's Kathasaritsagara in which the second *lambaka* (a substitute for chapter) contains the story of Udayana's birth and his marriage with Vasavadatta The gist of the story is provided separately by Sri N Venkata Rao in the following pages under the caption "The story of Udayana "

According to the assessment of Manavalli Kavi, Udayanodayamu of Surana ranks among those of the best literary works in Telugu[1] With all his appreciation for the work, he endeavoured to publish it in the year 1912 itself His efforts, however, did not materialise But the credit of bringing this Manuscript to public notice for the first time, undoubtedly goes to him[2] For the last seventy years, men of letters, interested in Telugu classical poetry have been eagerly looking forward to the publication of the full Text of 'Udayanodayamu'

1 Sri Manavalli's article published in Bharati, July, 1925

2 See the preface dt 18-6-1911 written by Manavalli Kavi to Prabhandha Manibhushanamu - A collection of poems by old poets in Telugu.

The Endeavours of Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute

The Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute took up the publication of this work A detailed editorial review in Telugu on the work of Surana has been provided by Dr Aruna Kumari of the Andhra University, who was entrusted the task of editing this work

Her impressions about the text and the method of editing chosen by her have duly been recorded in her editorial review in Telugu The following is the English version

"In this book there are many poems which are incomplete and hence the thread of narration is broken Had all these poems been available in accomplished form, the work would have been more appealing and tasteful Although the mistakes that crept into syllables and alphabets of the script have been, to a large extent, corrected, the missing compound words and lines have not been supplied by me, as I did not venture to do so The readers may, therefore, accept the original text as it is"

True, it is a sound principle of editing provided the health condition of the original script is normal But when it is so critical that the reader cannot make out the full meaning which the poet intends to convey it may, however, be the duty of the editor to come to their rescue In such a case, I personally feel, there is nothing wrong if a sincere editor makes the necessary corrections and supply the omissions But honesty requires that the editor should present what is original and what is supplied in a clear manner With this principle kept in view, the department of Oriental Manuscripts Library and Research Institute ventured to prosecute the editing work with the help of the microfilm copy and paper manuscript copy available in the department and also the paper manuscript copies brought from the Andhra Sahitya Parishad, Kakinada

The editing work has been accelerated to the extent possible and this critical edition of 'Udayanodayamu' is the result

The Critical Edition

The crux of the problem of editing this work is that the original palm-leaf manuscript No 356, available in the Tanjore Library is not complete It contains 104 leaves upto a portion of the fifth Canto. Mistakes are innumerable Scribe's hand is illegible At some places the leaves are broken and torn out[1] There are a number of blank lines

1 Remarks on Udayanodayamu, recorded in the descriptive catalogue of Tanjore Manuscripts Library, edited by P P S Sastry and published by Andhra University 1933 p 29.

and the reader finds it extremely difficult to make out the meaning of the remaining portion

This palm-leaf manuscript is the only original text to arrive at a correct reading

There is of course, another paper manuscript (T3-25 of Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute) available in this department This was purchased from Sri N Venkata Rao Even this is almost a faithful and true replica of the Tanjore palm-leaf manuscript with interpolations over-writing in certain places and a handful of poems missing here and there

With the help of these two manuscripts a preliminary press copy has been prepared A major portion of the omissions has been supplied and the blank columns have been duly filled in, just to help the common reader to have a comprehensive idea of the poem, without being hindered at every stage I know very well that this is a bold venture on our part, but we are aware that experienced editors like Sri Manavalli did not hesitate to make the necessary corrections and supply omissions in the text

Further, the condition of the original text is such that it is too difficult for the common reader to understand at a number of places Hence it has become a dire necessity to make corrections and supply omissions But the accepted norms have been followed to do full justice to the author The following are the norms

The Norms of Editing

Faithfulness to the original text must be the basic principle of editing Under any circumstances the poet's version should not be tampered with The editor's honesty will be established only through this principle At the same time the needs of the reader also should be kept in view If at all, any corrections are made and omissions supplied, they should be made clear through footnotes etc

It is really a hazardous task to supply omissions and fill in the blanks As a matter of fact, no editor has the right to alter even a single syllable of the original text of the poet At the same time the scribe's short-comings also cannot be attributed to the author It is, therefore, necessary to identify the scribe's short-comings and eliminate them What is original and what is not should clearly be shown Meticulous care has been taken in doing this highly responsible job. The detailed footnotes speak of the faithfulness and honesty with which the critical edition has been prepared.

In this connection, I have to make a mention of one important aspect. After preparing a rough copy of the critical edition, I have brought (on 23-11-1981) the paper manuscript copies of Udayanodayamu and 'Vanamalivilasamu' available at the Andhra Sahitya Parishad, Kakinada,

for corroboration of the readings, particularly in 'Udayanodayamu'. The A S P Manuscript is a transcript of the Tanjore manuscript copy available with Sri Manavalli (as evident from Sri Kottapalli Surya Rao's note dt 18-10-38 left at the end of the A S P copy) The date on which Sri Manavalli copied the Tanjore Manuscript is not known as it was not recorded in the Tanjore Manuscript Library [1] However, the A S P copy, when compared to the microfilm copy of Tanjore Manuscript available in this department, appears to contain a number of corrections, with a few omissions supplied and blanks filled in Since the A S P copy is a true replica of Manavalli's copy, it is to be presumed that these corrections etc , must have been made by Manavalli Kavi himself [2] And therefore this copy has been very helpful to me for comparing the corrections etc , made by me with those of Manavalli Kavi I am extremely happy that a good number of corrections tally with those of Sri Manavalli My job became a little easier in finalising the corrections and textual readings The pre-requisite of an editor, in my opinion, is to have a sympathetic vibration with the poet's heart and then catch his cerebral nerve It is this sincerity and honesty which help the editor to discharge his duties creditably I humbly say that this is the only reason for the similarities, if any, in some of the corrections etc , made by me and those made by the great veteran manuscript-hunter and scholar-poet, Sri Manavalli I have pointed out such instances of similarity in the footnotes of the text in detail

While concluding my prefatory remarks I am reminded of Sri Manavalli's observations made in his introduction to Vol I of Natyasastra p 63 on Abhinavagupta's original reading

"The originals are so incorrect that a scholar friend of mine is probably justified in saying that even if Abhinavagupta descended from heaven and saw the Manuscript he would not easily restore his original reading It is in fact an impenetrable jungle through which a rough path now has been traced "

In response to my enquiry, the Administrative Officer of the Tanjore Manuscripts Library, wrote to me in his letter dt 10-11-1981, that as per the records available with them it was one Mr T S Venkatramayyar who copied the palm-leaf manuscript on 11-11-1921

I presume that Manavalli Kavi must have copied the Tanjore palm-leaf manuscript sometime earlier than 1912 as he included Udayanodayamu also in the list of books got ready by him for print even by 1912 (vide introduction by Sri N Venkata Rao to Prabandhamanibhushanamu— second edition p 39 foot-note)

2 For about 63 poems of the first canto of 'Udayanodayamu' the A S P pandits prepared two more copies on loose sheets in which a few corrections were made and omissions supplied to the textual readings of Sri Manavalli The propriety of these changes has carefully been examined and to the extent acceptable in this critical edition, they have also been incorporated with clear footnotes

The original Tanjore Manuscript of Udayanodayamu may not, however, be an impenetrable jungle But it is undoubtedly a rough path difficult to walk along If Surana and his son descend from heaven and see this critical edition, I hope, they will be happy to trace a smooth passage to restore their original reading

However, the indefatigable and unceasing labours of the department for over a period of one year and a half rendered this critical edition possible and it is upto our enlightened readers to judge the nature of the work

For the convenience of the readers and research scholars a number of appendices have also been provided The abridged and critical edition of 'Vanamalivilasamu' included in these appendices may further help the research scholars to have a clear perspective of the gradual maturity of the poet s mind and heart In fact, Surana was a great scholar in many sastras, particularly in music, astronomy etc Some of his poems bear testimony to this fact Apart from this his poetic imagery, his fancy and imagination, his coinage of compound words both in Sanskrit and Telugu and above all the felicity of his expression in a novel method will no doubt endear him to good many It is perhaps this novel quality which might have misled Sri Kandukuri Veeresalingam Pantulu to conclude (in his "Andhra Kavula Charitra) that Surana was a modern poet Sri Manavalli, with all his good humour and subtle wit, exclaimed that it would have been better, had Mr Kandukuri kept quiet even without saying that Surana was a modern poet (Vide Manavalli's article published in Bharati, July 1925)

Sri Manavalli is justified in having a very high esteem and regard for the poet But 'crowning' him as the greatest among all the Telugu poets and ranking 'Udayanodayamu' as the noblest of all the literary works may be a little over-doing[1] It is enough if it is regarded as one of the good literary works of the times But the unusual imaginative faculty of Narana Surana displayed through his poetic and strikingly novel imageries makes him stand firmly above the head and shoulders of many a popular poet of the *prabandha age* The work is now placed in the hands of the literary adjudicators. It is upto them to decide

An Appreciation and Acknowledgement

The Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute has sincerely done its job. A word of appreciation may now be necessary for the responsibilities shared by the staff of the department. Mr Kodavali Satyanarayana, Mr K. Vittal Reddy, Mr S Radhakrishna Sastry, Mr K Rama Sastry and Mr B Sanjiva Reddy have carefully discharged the duties entrusted to them in comparing

1 See Manavalli's article published in Bharati, July 1925

the manuscript copies with the microfilm copy while making corrections and arriving at proper readings of the text, in correcting the proofs, in preparing the appendices, in making available the relevant portions of Somadeva's Kathasaritsagara and in preparing the typed copies of this critical edition respectively

It may not be out of place, if I make a mention of the suggestion made by Sri N S Sundareswara Rao in fixing the norms of editing While informing me the availability of the required paper manuscripts he has supplied a few printed books also for my reference in this regard

The goodwill and courtesy of the department of A P Government Archaeology and Museums in lending the paper manuscript copies of 'Udayanodayamu' and 'Vanamalivilasamu' from the Andhra Sahitya Parishad of Kakinada are hereby acknowledged with thanks

The department of A P Govt Text Book Press has extended its hearty co-operation in carrying out the heavy corrections at the proof-reading stage The patience shown in this regard, by the staff concerned deserves a special mention

I am grateful to the Government of Andhra Pradesh for the interest evinced by them in developing this department to render its humble service to a worthy cause

T V L Narasimha Rao,
DIRECTOR,
Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute

Tarnaka, Hyderabad-7
March 1983

THE STORY OF UDAYANA

Vidvaratna, Kala-prapurna.
DR. NIDADAVOLU VENKATA RAO, M.A.

Udayanodayamu by Suranarya son of Narayanamatya, is a Prabandha of five aswasas in Telugu, dealing with the story of Udayana, also known as Vatsaraja, the celebrated King of Kausambi. This is perhaps the only work in Telugu literature that had for its theme the story of Udayana.

The life and deeds of Udayana have supplied material for several dramas to the poet Bhasa, and were referred to by Kalidasa in his Meghasandesa, as having become popular tales narrated by the old folk in Ujjaini.

We have a detailed account of Udayana and his life in Somadeva's Katha Saritsagara, which is a later version of Gunadhya's Brihatkatha said to have been originally written in the Paisachi language. Two more works namely Brihatkatha-manjari by Kshemendra of the 11th century A.D. and Slokasangraha by Buddhaswamin, a Nepalese work assigned to the 8th or 9th century A.D. also give us some idea of the contents of Gunadhya's work. But Somadeva's work is considered a far better narrative than others, and seems to preserve better the main narrative into which other tales are fitted in, thus adding significance to its name as the ocean of the stream of stories. This work is divided into 18 lambakas of which the 2nd narrates the story of Udayana as Kathamukha, *i.e.*, the opening of the principal tale which is connected with his son Naravahanadatta, the hero of the theme, who marries a number of Vidyadhara ladies and is at last consecrated as the emperor of the world.

King Udayana is the Lord of Vatsa country with Kausambi as his capital and traces his descent from Parikhsit of the family of Pandavas. His grandfather is Satanika and his father Sahasranika. The latter married Mrigavati a celestial being born as a daughter of Kritavarma, King of Ayodhya. While Udayana was in her womb, she was carried away by a vulture who mistook her form, made red on account of a bath in a crimson liquid, for a piece of flesh, and left her on the Udaya mountain near the hermitage of Jamadagni. There a son was born to her and he was named Udayana on that account and he grew under the care of Jamadagni and became proficient in all kinds of learning. Once, while hunting in the forest, he obtained a Veena, a never fading garland and

two other presents from a Snake whose life he saved from the hand of a Sabara by offering him the present of a bangle bearing the name of his father Sahasranika comes to know that his wife is safe in Udayadri through the Sabara who brings the bangle for sale in the town, goes there and brings back his wife along with the son When the King on account of old age retired to the forest, Udayana became king with Yaugandharayana and Rumanvan as his ministers Leaving all the administrative affairs to his devoted ministers, he was amusing himself by playing on the flute Ghoshavati presented to him by the Snake, and attracting wild elephants into submission by the power of its music Chandasena King of Ujjaini wanted to give his daughter Vasavadatta in marriage to Udayana but he was not in good terms with him Knowing that Udayana was addicted to the amusement of catching wild elephants in the forest, he got him captured through the strategem of an artificial wild elephant and placed Vasavadatta under him to learn music from him. After a time, through another strategem played by Yaugandharayana for the deliverance of his master, he steals away from the city of Ujjain during the night along with Vasavadatta on an elephant, and after killing the guards and defeating the armies sent against him in a fight single-handed, makes his escape Later on, the king of Ujjain sends his son to have the marriage of Udayana and Vasavadatta celebrated

Such is the main story of the 2nd lambaka of the Kathasaritsagara in which a few other stories, such as that of Lohajangha are inter-woven.

N Venkata Rao

సంపాదకీయం

డాక్టర్ బి. అరుణకుమారి, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.

ఉదయనోదయ కృతికర్త, కృతిభర్త

ఎనిమిది ఆశ్వాసాలకు పరిమితమైన ఈ 'ఉదయనోదయము' కావ్య కర్త నారన సూరన. ఇతడు తనను గూర్చి

"కౌండిన్యగోత్ర విఖ్యాతుండ సత్కవి
సూరనార్యుండ నారనమంత్రిమణికి
వనిత యక్కాంబకు పరఁ దనూజుండఁ గీర్తి
నాఖ్యనకును గానవాన్వయునకు
గారాపు పుమ్ముడో నారాయణ విదాం
వెంప సంచేవనా విమలమతిని
గాన్య సప్తాటుండ గిజరాప్పు బిరుదాంకు
డగు[1] రాచవారికిఁ దగు హితుండ
స్వర్ణ్య [వాణిగేంటి స్విష్ట][2] పర్త
నాభిరామ్యుండ బంధులోకానుధాప్య
సార విభవుండ సయుకళా సుందరుండ
సూరనార్యుండ సత్కవిసంశోభితుండ" [ఉ. 1–15]

అని చెప్పుకున్నాడు కాని ఇంటిపేరేమో, నివాస స్థలమెక్కడో చెప్పుకోలేదు. ఒక కవి వ్రాసిన కావ్యంలోని గుణగణాలను పరిశీలించడం కంటే, ఆ కవి ఎప్పుడు పుట్టాడు, ఎక్కడ పుట్టాడు, ఆ కావ్యం ఎప్పుడు వ్రాశాడు, అసలు వ్రాసినది ఆ కవేనా, లేక ఇంకెవరి చేతైనా వ్రాయించుకుని తన పేరు పెట్టుకున్నాడా, అన్న చర్చలకు ప్రాముఖ్యమివ్వటం మన సాహితీ చరిత్రకారుల లక్షణం. తమను గురించి వివరంగా చెప్పుకున్న కవుల గురించే అన్ని తర్జన భర్జనలు జరుగుతున్నప్పుడు, తన వివరాలను సరిగ్గా చెప్పుకోని కవిని గురించి చాలా వాదోపవాదాలు జరగడం సహజం.

ఈ కవి పేరు సూరన. కాని వాడుకలో నారన సూరన అని స్థిరపడినట్లు కనపడుతోంది. ఇంటి పేరు చెప్పుకోలేదు. ఇంటి పేరుకు బదులు తండ్రి పేరయిన నారన అనే పదం స్థిరపడినట్లు కనపడుతోంది.

నారన సూరన ఉదయనోదయమే కాక "వనమాలి విలాసం" అనే మరో కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఈ కావ్యాన్ని కొండూరు అక్కదండనాథునికి అంకితం చేశాడు. నారన సూరన ఈ రెండు కావ్యాలు సంపూర్తి కాకుండానే మరణించాడని, అతని కుమారుడు నారన

1. వ్రా.నవ — బిరుదాంకుడగు—తా వ్రా.ప్ర.
2. వ్రా.పూర

పూర్తిచేశాడని, "ఉదయనోదయాన్ని" రామయామాత్యుని వద్దఉన్న ఒక ఉద్యోగికి అంకితమిచ్చాడని తెలుస్తోంది [1]

కథా ప్రారంభానికి ముందు మారన పుత్రుడైన నారన, తన తండ్రి వ్రాసిన ఉదయనోదయ కావ్యాన్ని

వ "సంగా పేరోలగంబుండి నన్ను, నానామాత్యుం బిలిపించి బహుమాన పురస్సరంబుగా నర్ధాసనంబున గూర్చుండ నిడుకొని

క. ఈ కృతి యుదయనోదయ
మోజం గావించె మంచిలోకుల నడి మం
యోజింపుము నా పేరట
భూజనసుత నారధీర పుణ్యవిహారా [ఉ. 1–21]

అని సబహుమానంబుగా సార ఘనసార మోద మేదురంబగు గంధసారంబును పసిండి కోరం గర్పూర తాంబూలంబును దివ్యాంబరాభరణంబులు మొదలుగాగల పదార్థంబు లొసంగి" అంకిత మిమ్మని ముడియము భాస్కరుడు కోరగా, అంకిత మిచ్చానని వ్రాశాడు.

ఉదయనోదయ ప్రబంధం వలన మనకు తెలుస్తున్న కృతిపతి సం. వృత్తం :

వరదురీంద్రుడు
|
నారసింహామాత్యుడు (నందవర నివాసి)
|
లక్కమంత్రి
భార్య
పోచమాంబ
|
గోవిందమంత్రి (భార్య గంగమాంబ) — అన్నప్ప — బాచమంత్రి

గోవిందమంత్రి, గంగమాంబ
|
లోకమంత్రి (భార్య కనుమమాంబ) — నారదదండాధినాథుడు — నాగవిభుడు

లోకమంత్రి, కనుమమాంబ
|
పుత్రులు : పెదతిమ్మన్న, భైరవుడు, చినతిమ్మన్న, నాగన్న, భాస్కరమంత్రి (భార్య కోనమాంబ), గోవిందయ్య, ఎల్లయ్య, పాపయఘనుడు,
పుత్రికలు : మాదాంబ, గంగాంబ

'ఉదయనోదయ' కృతిపతి భాస్కరమంత్రి; నివాసం ముడియం అగ్రహారం.

1. Vijayanagara Administration.

పేర్లనుబట్టి ఈ వంశీయుల్లో చాలామంది మంత్రులు, దండనాథులు అయి ఉంటారనిపిస్తోంది కృతిపతి పేరు వర్ణనబట్టి ఈతడు మంత్రో, దండనాథుడో, సంస్థానాధీశ్వరుడో తెలియటంలేదు కృతిపతిని గురించి, బాచనామాత్యుడు, భాస్కర మంత్రి అని పేర్కొనడమే కాకుండా, భాస్కరమంత్రి

హరిణాంకోపల జాలకీలిత విశాలాస్థాన మధ్యంబునన్
సరి బాగింబున రాయబారులు సుధీపౌరాణికుల్ మేదినీ
శ్వరులున్ సత్కవులుం బ్రధానులు నెటుల్ వారాంగనల్ గొల్వఁగా
హరిశౌర్యుండగు లోకయ ప్రభుని బాచామాత్యుఁ డత్యున్నతిన్ ''. [ఉ. 1–19]

తనను అర్ధాసనంలో కూర్చుండ బెట్టుకొని తన తండ్రి వ్రాసిన గ్రంథాన్ని అంకిత మివ్వమని కోరాడని నారన పేర్కొన్నాడు. ఈ పద్యాన్ని బట్టి భాస్కరామాత్యుడు సంస్థానాధీశ్వరుడేమో అనే సందేహం కలుగుతుంది దీనికి ఆధారాలు కనపడటంలేదు అతిశయోక్తులు వ్రాయటం ఆంధ్రకవులకు అలవాటు కాబట్టి కృతిపతి వంశ వర్ణనలో చాలా విషయాలు అతిశయోక్తులేమో అనే సందేహానికి తావిస్తున్నాయి ముడియము భాస్కరుడు రాజు అయినా, కాకపోయినా బయకార రామయామాత్యుని దగ్గర ఒక ఉద్యోగి లాగ వ్యక్తమవుతోంది (ఉ ప్ర ఆ. ప 22) నారన ఈ ముడియము భాస్కరుడిని ఒకసారి అమాత్యుడని, ఒకసారి దండనాథుడని వర్ణించడంలో, మరల సందేహం కలుగుతుంది అమాత్యపదం గౌరవపదంగా (వంశపారం పర్యంగావచ్చే బిరుదులాగ) పెట్టుకునే ఆచారం చాలా పురాతన మైంది. కాబట్టి ఈతడు దండనాథుడై ఉండి ఉంటాడు.

ముడియము భాస్కరునిది శ్రీవత్స గోత్రం. ఆశ్వలాయన సూత్రం. నివాసము ముడియము అగ్రహారం. ఇతని ముత్తాత తండ్రిఅయిన నారసింహామాత్యుడు నందవర నివాసి అని కవి కృతిపతివంశవర్ణనలో వర్ణించాడు ఈ నందవర మెక్కడిదో స్పష్టంగా తెలియటంలేదు. సముద్ర తీరాంధ్రదేశంలో (విశాఖపట్టణ పరిసరాల్లో) ఒక నందవరం ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది ముడియం అగ్రహారం మాత్రం కడప మండ లంలో జమ్మలమడక తాలూకాలో ఉంది

కవి తన ఇంటిపేరు, ఊరిపేరు, కావ్యం ఎప్పుడు వ్రాశాడో చెప్పుకోలేదు. కాని ఆశ్వాసాంత గద్యలో ఇంద్రేశ్వరవర ప్రసాదలబ్ధ కవితా సారుడనని, నారనామాత్య పుత్రుడనని మాత్రం చెప్పుకున్నాడు. ఈ ఇంద్రేశ్వరాలయం కడప మండలంలో, చింతలపుట్టూరనే గ్రామంలో ఉంది. ఈ కడప మండలంలోనే కృతిపతి అయిన భాస్కరమంత్రి నివాస గ్రామం ముడియం అగ్రహారం ఉండడం వలన, (గ్రామం పేరే ఇంటిపేరుగా స్థిరపడి ఉంటుంది.) కవి కూడ కడప మండల నివాసి అని చెప్పవచ్చు.

నారన సూరన తన కాలాన్ని గురించి కూడా చెప్పుకోలేదు. పూర్వ కవులలో వ్యాస, కాళిదాసు, భారవి, మాఘులతో పాటు, కేవలం కవిత్రయాన్ని మాత్రమే స్మరించాడు. తన సమకాలీనుల గురించి ఏమీ చెప్పలేదు. కాబట్టి కృతిపతిని బట్టి ఈ కవి కాలం నిర్ణయించవలసి ఉంటుంది.

కృతిపతి అయిన ముడియము భాస్కరుడు, అతని ప్రభువైన బయకార రామప్పయ్య లేదా రామయామాత్యుడు అళియ రామరాయల కాలము వాడని స్పష్టంగా తెలుస్తోంది. బయకార రామప్పయ్య 'కర్ణాటక సింహాసన సామ్రాజ్యలక్ష్మీ సార్వభౌమ కారుణ్యాలబ్ధ కొండవీటి ప్రముఖ నిఖిల దుర్గాధిపత్యాభిరాముడు.' (ఉ ప్ర ౧ వచనం 22.) ఈతడు కొండవీటి దుర్గాధిపతే కాదు, అళియ రామరాయల వద్ద మంత్రి. అళియ రామరాయల సంగీత గురువు. ఈతడు గొప్ప సంస్కృత పండితుడు. సంగీత విద్వాంసుడు. అళియ రామరాయలు, మామగారైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలవలె కళాప్రియుడు. వీణావాదనంలో చతురుడు. గానలోలుడు. రామరాయల వీణావాదన నైపుణ్యాన్ని గురించి రెండవ వేంకటపతి రాయలు క్రీ. శ. 1589లో వేయించిన శాసనంలో వర్ణింపబడి ఉంది. సంగీతప్రియుడైన రామరాయలు, గొప్ప సంగీత విద్వాంసుడైన తన మంత్రి అయిన బయకార రామప్పయ్యను తన కుమార్తెలకు సంగీతం నేర్పటానికి నియమించాడు.[1] రాజులకు, ఆగ్రహం వచ్చినా, అనుగ్రహం వచ్చినా అవధులుండవుకదా? తన మన్ననకు పాత్రుడైన రామప్పయ్యను, రామరాజు కొండవీటి రాజ్యానికి పాలక ప్రతినిధిగా నియమించి ఉంటాడు.

"కర్ణాటక సింహాసన సామ్రాజ్యలక్ష్మీ సార్వభౌమ కారుణ్యాలబ్ధ కొండవీటి ప్రముఖ నిఖిల దుర్గాధిపత్యాభిరామ బయకార రామప్రధాన సుత్రామ" అనడంచేత రామరాయలు కొండవీడును, బయకార రామప్పయ్య కిచ్చినట్లు స్పష్టపడుతోంది.

కొండవీటి దుర్గాధిపతి అయిన ఈ బయకార రామప్పయ్య, అళియ రామరాయల చిన్నతమ్ముడైన వేంకటాద్రి ప్రోత్సాహంతో "స్వరమేళ కళానిధి" అనే సంగీత గ్రంథాన్ని సంస్కృతంలో వ్రాసి అళియ రామరాయల కంకితమిచ్చాడు. ఈ గ్రంథం ఈనాటి కర్ణాట సంగీతానికి ప్రాతిపదిక. బయకార రామప్పయ్య వంశంలో చాలామంది ప్రతాపవంతులు, కీర్తిమంతులు ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. ఈతడు చాలా శాసనాలు కూడా వేయించాడు.

క్రోధి సంవత్సరంలో క్రీ.శ. 14–6–1544 గుంటూరు మండలంలో పేరాల, పేరాల, అందుపల్లి, కొప్పోలి అనే గ్రామాలు వేంకటేశ్వరున కర్పించినట్లు శాసనం వేయించాడు. (A.R. 357 of 1933)

1. **Epigraphia Carnatica XII**

పినతండ్రి బాచరుసయ్య అతని భార్య అమ్మాజమ్మ, పినతండ్రి కుమారుడు కృష్ణప్పయ్యల పుణ్యం కోసం శివాలయం నిర్మించినట్లు 25-8-1539 తేదీగల ఒక శాసనం ఉంది (తి దే శా సం 5 సంఖ్య 17.)

ఈతడు తన కుమార్తె అచ్యుతమ్మ పుణ్యంకోసం క్రీ. శ. 1556 లో అచ్యుతాపురం అనే గ్రామం నిర్మించి, బాలకృష్ణాలయం కట్టించాడు (A R 302 of 1925)

తిరుపతి దేవస్థానంవారి శాసన సంపుటిలో ఉన్న బయకార రామప్పయ్య వంశ వృక్షం:

రామమంత్రి (భావయ మంత్రి కొడుకు)
భార్య
తెలుగమ్మ

పెదతిమ్మయ్య భార్య లక్కాలిసమ్మ	తిమ్మమంత్రి	సూరమంత్రి	భాస్కర మంత్రి (లేక) బాచరుసయ్య భార్య అమ్మాజమ్మ	కుమార్తె చిన్నమ్మ భర్త ప్రతాపయెల్లరస
బయకార రామప్పయ్య (లేక) రామమంత్రి ('స్వరమేళ కళానిధి' కర్త)			కృష్ణప్పయ్య	

లింగాలయ్య	కుమార్తె రామమ్మ	కుమార్తె

వీరు పరాశర గోత్రజులు. ఆపస్తంబ సూత్రులు యజుశ్శాఖీయులు.

బయకార రామప్పయ్య వ్రాసిన స్వరమేళకళానిధి క్రీ.శ 1549 లో పూర్తి చేయబడినట్లు ఆ గ్రంథంవలన తెలుస్తుంది. ఇతడు వేయించిన శాసనాల వలన రామరాయలకడ మంత్రిగ ఉండటం వలన ఈతడు పదహారవ శతాబ్ది మొదటి భాగంలో ఉన్నాడని స్పష్టంగా చెప్పవచ్చు. ఈతడు వేయించిన శాసనాలు కూడ క్రీ శ. 1538–1556 సంవత్సరాల మధ్య కనిపిస్తున్నాయి. కాబట్టి ఈతనివద్ద దండనాథుడైన ముడియము భాస్కరుడు, అతనికి 'ఉదయనోదయ' ప్రబంధాన్ని అంకితమిచ్చిన నారన సూరన 16వ శతాబ్దపు పూర్వార్ధంలో ఉండి ఉంటారని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయాన్ని పురాణాలు, కావ్యాలు ప్రబంధాలు, యక్షగానాలు, నాటకాలు, నవలలు మొదలైన శాఖలుగా విభజించటం జరిగింది ఈ శాఖలు ఉపశాఖలుగా కూడా విస్తరిల్లాయి. వాటిలో కథా కావ్యాలకు ఒక విశిష్టత ఉంది ఎందుకు కాదా, అయితే మన భారతదేశంలో కథా కావ్యాలకు కొరత లేదు పైశాచ(ప్రాకృతంలో గుణాఢ్యుడు వ్రాసిన బృహత్కథ మన దేశంలో మొట్టమొదట వెలసిన కథా కావ్యం బృహత్కథ ఆధారంగా సోమదేవుని కథాసరిత్సాగరం, క్షేమేంద్రుని బృహత్కథామంజరి, పంచతంత్ర హితోపదేశాలు, విక్రమార్కుని కథలు, బౌద్ధ జాతక కథలు, సంస్కృత ప్రాకృత భాషల్లో వెలిశాయి.

సంస్కృత సాహిత్యాన్ని ఒరవడిగా చేసుకున్న ఆంధ్ర కవులు, పురాణ శాస్త్రాది గ్రంథాలనే కాక కథా కావ్యాలను కూడా ఆంధ్రీకరించారు అందులో స్వతంత్ర స్వతంత్ర అనువాదాలున్నాయి ఆంధ్రభాషలో వెలసిన మొట్టమొదటి కథా కావ్యం 13వ శతాబ్దంలో వచ్చిన మూలఘటిక కేతన దశకుమార చరిత్ర ఇది స్వతంత్ర రచన కాదు తరువాత ఎన్నదగ్గ కథా కావ్యాలు (14వ శతాబ్ది ప్రథమ భాగం) రాజశేఖరుని విద్ధసాల భంజిక నాటకాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని మంచన వ్రాసిన 'కేయూర బాహు చరిత్ర', 14వ శతాబ్ది ప్రథమ భాగంలో ఉన్న జక్కన 'విక్రమార్క చరిత్ర' అనుసరణంగా వ్రాసిన 'విక్రమార్క చరిత్ర', 15వ శతాబ్ది ద్వితీయ భాగపు కవి అయిన కొరవి గోపరాజు 'సింహాసన ద్వాత్రింశిక', 15వ శతాబ్ది నడుమనున్న అనంతామాత్యుని 'భోజరాజీయము', ఎప్పటివాడో తెలియని పాలవేకరి కదిరీపతి 'శుక సప్తతి', 15వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధపు వాడయిన దూబగుంట నారాయణకవి పంచతంత్రం, 16వ శతాబ్దం ఉత్తరార్ధంలో ఉండే బైచరాజు వేంకటనాథుని పంచ తంత్రం యెన్నదగ్గవి నారన సూరన 16వ శతాబ్ది పూర్వార్ధపు కవి అయివుంటాడని ముందు నిర్ణయించటం జరిగింది కాబట్టి, కథా కావ్య కర్తలను పేర్కొన్నప్పుడు వాఙ్మయ చరిత్రకారులు దూబగుంట నారాయణకవి తరువాత నారన సూరనను పేర్కొనవలసి ఉంటుంది.

'ఉదయనోదయము' శృంగార రస ప్రధానమైన ఐదు ఆశ్వాసాల ప్రబంధం ఇందులో కథానాయకుడైన ఉదయనుని కథ, అతని జన్మకు కారకుడైన అతని తండ్రి సహస్రానీకుని గాథ వర్ణింపబడ్డాయి. మనుచరిత్రలాగ ఈ ఉదయనోదయాన్ని కూడ రెండు భాగాలు చెయ్యవచ్చు. మొదటి భాగం సహస్రానీకుని చరిత్ర. రెండవ భాగం ఉదయనుని ఉదయము, అభ్యుదయము దీనికి మూలం కథా సరిత్సాగరము.

ఉదయనోదయంలోని కథను మొదట తెలుసుకుందాం.

ఉదయనోదయ కథ

కౌశాంబినగరము — సహస్రానీకుడు

ఉత్తర భారతదేశంలో కౌశాంబి అనే నగరం ఉంది ఆ నగరంలో ఆకాశాన్నంటే గోపురాలున్నాయి. అందమైన కందరాలు, శృంగాటకాలు, పుష్పసౌరభాలను నలుదెసలా

వెదజల్లే వనాలు, క్రీడావిలాలు నిండుగా పండ్లతో నిండిన చెట్లు ఆ నగర సౌందర్యాన్ని ఇనుమడింప చేస్తున్నాయి

ఆ నగరంలో చతుర్వర్ణాల వారున్నారు అన్ని కులాలవారు గొప్పవారే. శత క్రతువులు చెయ్యని బ్రాహ్మణులుగాని, కోటికి పడగలెత్తని వైశ్యులుగాని, బాహు విక్రమంలేని శూద్రులు గాని, పందెం వేసుకుని కంట్లో కలికం వేసుకుని వెతికినా కనపడరు. అందచందాలకు, శౌర్య పరాక్రమాలకు క్షత్రియులముందు ఇంద్ర చంద్రాదులు దిగ దుడుపు ఇక స్త్రీల విషయం వర్ణించ నలవికాదు పుష్పశరాసనుని నూతనాస్త్రాలు వాళ్లు అందచందాలకి భోగభాగ్యాలకి లోటులేని ఆ నగరాన్ని పరిపాలిస్తున్న రాజుపేరు సహస్రానీకుడు సహస్రానీకుడు చాలా అందగాడు సకల జనానురంజకంగా పరి పాలించే ఇతని కీర్తికి ఏడులోకాలు కేళీ నివాసాలు ఇతడు అర్జునుని మునిమనుమడైన శతానీకుని పుత్రుడు సహస్రానీకుడు కావాలి అనుకున్నప్పుడు వర్షాలు కురుస్తాయట మూడు కాలాలు పంటలు చక్కగా పండుతాయట. రాజ్యంలో సమృద్ధిగా పాలిచ్చే పశువు లున్నాయి. యుగంధరుడనే మంత్రి, సుప్రతీకుడనే సైన్యాధ్యక్షుడు, సకల శాస్త్రాలు తెలిసిన విదూషకుడూ అండదండగా ఉండగా ఏక ఛత్రాధిపత్యంగా సకల జనరంజకంగా రాజ్యం పాలిస్తున్నాడు అన్నీ అమరి ఉన్నప్పుడు సకల జనరంజకంగా రాజ్యం చెయ్యటం కష్టం కాదుకదా?

ఇంద్రుని ఆహ్వానం

సహస్రానీకుని తండ్రి శతానీకుడు, ఇంద్రునికి చాలా యుద్ధాల్లో సహాయం చేశాడు. ఇంద్రుడికి యుద్ధం చెయ్యటానికి ఎవరూ కనిపించలేదు తీరికగా అప్సరసలతో ఉత్సవం చేసుకోవాలనుకున్నాడు తనకు సహాయం చేసిన శతానీకుడు లేడు. కొడు కైన సహస్రానీకుడిని తీసుకురమ్మని మాతలిని పంపించాడు ఈ మాతలి ఎన్ని యుగాలయినా భూలోకంలోని రాజులను స్వర్గానికి చేరవేసే విమానచోదకుడు చూడగా ఈ మాతలి అనే పదం వ్యక్తి నామంగా కాక, పదవి పేరేమో అనిపిస్తోంది. రాజుచేత సత్కారాలందుకున్న మాతలి వనోత్సవంలో పాల్గొనడానికి ఇంద్రుడు రమ్మన్నాడని చెప్తాడు. గొప్పవాళ్ల పిలుపే అరుదైనది పిలిచేది ఇంద్రుడు. ఇంకేముంది! రాజ్యపాలన మంత్రుల కప్పచెప్పి, సంరంభంగా రాజు మాతలితో బయలుదేరాడు. త్రోవలో అంతా ప్రకృతి అందాలకి పరవసించిపోతూ అమరావతి చేరాడు

అమరావతి అందాలు

అమరావతి అంటేనే అందాలకి ఆలవాలం. అంతా అపరంజి మయం అక్కడి ఇసుక, తామరలు, తామర తూళ్లు అన్నీ పసిడివే. స్వర్గం అనగానే మన కవుల ఊహాపథంలో అతి విలువైన వస్తువులు, అతి అందమైన దుస్తులు రాసులు రాసులుగా మెదులుతాయి. ఇంకేముంది? వారి వర్ణనల్లో నవరత్నాల నవకము, అపరంజి సొగసులు

చోటుచేసుకుంటాయి. అమరావతిలో అడుగు పెట్టగానే సహస్రానీకుని కంటపడిన దృశ్యాలు పసిడి ఇసుకలో ఆడుకుంటున్న జక్కవలు, పసిడి తామరలలో తేనె త్రాగుతున్న తేంట్లు బంగారు తూళ్లను తింటున్న హంసలు, సౌందర్య రాసులైన అప్సరసలు, ఆ అందంతో మంత్ర ముగ్ధులను చేసే ప్రకృతి సర్వం సౌందర్యమయం ఇక్కడ సగారస వర్ణనా చమత్కారం చూడండి ఐశ్వర్యంతో మునిగి తేలుతున్న చక్రవర్తే అమరావతి అందాలు ఆశ్చర్య జనకాలయ్యాయట 'ఈ అమరావతికి ఏ పురమన్నా సాటి వస్తుందా? అందుకే కవులు ఏ నగరాన్ని వర్ణించాలన్నా అమరావతిని దృష్టిలో పెట్టుకుని వర్ణిస్తారు' అని అనుకున్నాడు సహస్రానీకుడు నిజానికి మన కావ్యాలలోని కథానాయకులు కొందరైనా అమరావతిని చూశారుగాని కవులెవ్వరూ చూడలేదు కవుల నెవ్వరినీ రమ్మని ఒకరపిలి కబురంపనూలేదు అమరపురి శోభలకు ఆశ్చర్యపోతున్న రాజుకు ఎదురుగా సౌందర్య రాసులైన అప్సరసలు కనిపించారు. "ఆహా! వీరి కౌగిళ్ల కోసమేకదా గొప్పవాళ్లు యుద్ధాలు చేసి వీర స్వర్గ మలంకరించేది, ఋషులు చేసే యజ్ఞాలు కూడా వీరి కౌగిళ్ల కోసమే కదా సకల ధర్మార్థ కామమోక్షాలకు పుట్టిల్లు కదా ఈ అమరావతి" అనుకున్నాడు. రాజు ఆశ్చర్యాన్ని కవి ఎంతచక్కగా వర్ణించాడంటే, అందమైన పెద్ద పట్టణం చూడటానికి వెళ్లిన పల్లెటూరి వ్యక్తి గుర్తువస్తాడు.

ఇంద్ర సభ

ఇంద్రసభ శోభలకి తక్కువేముంది? సభామంటప మంతా మణులతో చేసిన సాల భంజికలతో అలంకరింపబడి ఉంది. గోడలు మరకతాలతో తాపడం చేశారు వేదికలన్నీ వజ్రాలతో నిర్మించారు. దగద్ధగాయమానంగా ఉన్న ఆ సభామంటపంలో, మాంధాతాది రాజులు, అతిరాత్ర వాజపేయాది క్రతువులు చేసిన ప్రముఖులు, నారద కౌండిన్య నాగదంతాది మునులు, చిత్రలేఖ ఘృతాచి మేనకాది అప్సరసలు కొలుస్తుండగా, గంధర్వ భామినులు గానం చేస్తుండగా, సమున్నతాసనం మీద వాసవుడు కొలువుతీరి ఉన్నాడు. మాతలితో ప్రవేశించిన సహస్రానీకుని ఇంద్రుడు కుశలమడిగి, సత్కరించాడు. మధ్యాహ్నం అయింది. ఒక మణిమయ మందిరాన్ని విడిదిగా యిచ్చాడు

సహస్రానీకుడు, ఇంద్రుడు అప్సరసలతో చేసిన ఉత్సవంలో పాల్గొన్నాడు. అమరావతి శోభలు చూస్తూ, అప్సరసల నాట్యాలు చూస్తూ, గంధర్వగానాన్ని వింటూ ఇంద్రుని ఆతిథ్యం గ్రహిస్తూ చాలారోజులు గడిపేశాడు ఒకనాడు ఇంద్రుడు సహస్రానీకుడితో పిచ్చాపాటీ మాట్లాడుతూ, సాకేత పురప్రభువైన కృతవర్మకు మృగావతి అనే కూతురుంది. ఆమెవంటి అందగత్తె మూడు లోకాలలోనూ లేదు. ఆమె అలంబుస అనే సురకాంత. శాపవశాన భూలోకంలో పుట్టింది ఒకనాడు బ్రహ్మకొలువులో అలంబుస చీర గాలికి తొలగింది. అందరు తలలు వంచుకున్నారు. కాని విధూముడనే వసువు ఆమె అందానికి ముగ్ధుడై మనోవికారం చెంది ఆమెను చూశాడు. ఆమెకూడా అతని అందానికి అనురక్త అయింది. ఇది చూసిన బ్రహ్మకి కోపం వచ్చింది ఇద్దరినీ భూలోకంలో పుట్టమని శపించాడు ఆ విధూముడవు నువ్వే. కాబట్టి మృగావతిని పెళ్లిచేసుకో అని చెప్పాడు.

UP 3x

ఈ కావ్యంలో సూరన చేసిన చిన్నచిన్న మార్పులు కనిపిస్తున్నాయి ఉదయనోదయంలో అలంబుస, విధూములను బ్రహ్మ శపించినట్లు కవి వ్రాశాడు కథాసరిత్సాగరంలో వారిద్దరి హావభావాలను చూచి, బ్రహ్మ ఇంద్రుణ్ణి చూపినట్లు, ఇంద్రుడు దూచూపులో అర్థాన్ని గ్రహించి, తానే వాళ్ళిద్దర్నీ శపించినట్లు ఉంది నిజానికి సూరన మార్పేందుకు చేసినప్పటికీ ఔచిత్యంగా ఉంది కోపం వచ్చిన వాళ్ళు వెంటనే యేదన్నా అనేస్తారు ఇంకొకరిని పాలోచనగా చూచి వారిచేత అనిపించరు ఇక్కడ బ్రహ్మ మనకు పలాయనవాదిగా కనిపిస్తున్నాడు

శాపం

మృగావతి అందాన్ని వర్ణించి, పెళ్ళి చేసుకొమ్మని ఇంద్రుడు చెప్పగానే, సహస్రానీకుని మనసంతా మృగావతి భావనలతో నిండిపోతుంది ఇంద్రుని, సత్కారాలందుకొని, తన రాజ్యానికి బయలుదేరతాడు. త్రోవలో మృగావతి ధ్యాసంతో పరధ్యానంలో పడిన రాజుతో, తిలోత్తమ 'రాజా ఒక విషయం చెప్తాను ఆగు' అంటుంది. విరహంలోఉన్నాడేమో రాజుకి వినపడదు తిలోత్తమకి కోపం వస్తుంది అవమానకరంగా బాధిస్తుంది దేవతకదా దివ్యదృష్టితో తెలుసుకుని ఉంటుంది; రాజు ఒక అమ్మాయిని తలుచుకుంటున్నాడని అభిప్రాయపడి ఉంటుంది ఆమె అందాన్ని అలక్ష్యం చేశాడని, వెంటనే నువ్వెవతెను ధ్యానిస్తున్నావో ఆమెతో నీకు పద్నాలుగు సంవత్సరాలు వియోగం కలుగుతుందని శపించేస్తుంది పాపం రాజు ఆ మాటలుకూడా వినడు ఇక్కడ మళ్ళా సూరన కొంత మార్పు చేశాడు కథాసరిత్సాగరంలో మాతలి ఆ శాపం విన్నట్లుంది వియోగ సమయంలో చెప్పొచ్చులే అని ఊరుకున్నాడేమో రాజుతో ఆ విషయం చెప్పడు సూరన కథలో మాతలి కూడా ఆ శాపం వినడు. రాజు కౌశాంబికి చేరాక, మాతలిని సత్కరించి పంపిస్తాడు రాజ్య కార్యాలన్నీ మానేసి, ఇంద్రుడు నన్ను రమ్మనడం ఎందుకు? పిలిచి మృగావతి విషయం చెప్పడం ఎందుకు? ఆమెనెట్లా పెళ్లి చేసుకోగలను? అంటూ విరహంలో మునిగిపోతాడు తాను రాజు. మంత్రులను వాళ్ళని పిలిచి చెప్పవచ్చుకదా? అదేంలేదు. చెలికత్తెలు రాజు విరహంలో పడ్డాడని తెలుసుకొని శైత్యోపచారాలు చేసినా యేమీ లాభం లేకపోతుంది సూరన రాజు పడే బాధని ఎవ్వరికీ చెప్పక, ఏ పనీ చెయ్యక లోలోనే క్రుంగిపోతున్నట్లు అందంగా చెప్పాడు. ఎవ్వరితోనూ స్వయంగా చెప్పలేని విషయాలు కొన్ని ఉంటాయి ఎంత రాజైనా ఎవ్వరూ అడగకుండా ఎట్లా చెప్పగలడు?

నారదుని రాక

రాజుని ఆ క్లిష్ట పరిస్థితినుండి కాపాడటానికా అన్నట్లు నారదుడొచ్చాడు. మన సాహిత్యంలో మాతలి పాత్రలాగానే నారదుని పాత్ర చిత్రమైంది నారదుడు లోకాలన్నింటికీ మధ్య వారధి. అవసరానికి చక్కగా మీట నొక్కినట్లు వస్తాడు తగాదా పెట్టదలచుకుంటే పెడతాడు. తగవు తీర్చదలచుకుంటే తీరుస్తాడు. ఉచితంగా చక్కని సలహాలిచ్చి, మరో

మృగావతి దారీ తెన్నూ కానక, భర్త ఎడబాటు భరించలేక దుఃఖిస్తూ, మూర్ఛపోతూ లేస్తూ, మరణించాలనే కోరికతో వన్యమృగాల కాళ్లవద్ద పడుతుంది కానీ ఆ మృగాలామె నేమీ చెయ్యవు. ఆమెను మృగాలు తినివేస్తే ఉదయనోదయం జరుగదుకదా! అందుకే అవి ఆమె నేమీ చెయ్యవు చావుకూడా రానందుకు ఆమె విలపిస్తుంటే, ఫలకోసం అక్కడికి వచ్చిన జమదగ్ని అనే ఋషి ఆమె ఆకారాన్ని చూసి రాజకన్యగా గుర్తించి, ఆమెను పలకరించి ఆమెద్వారా విషయాలన్నీ విని, ఆమెకు పుత్రుడు కలుగుతాడని చెప్పి, [illegible] సాంత్వన వచనాలు పలికి, ఆమెను తన ఆశ్రమానికి తీసుకువెళ్లాడు ఆమె పనులకు వృద్ధాంగనలను, ఆమెతో ఆడి పాడడానికి ముని కన్యలను నియోగించాడు

మూలంలో మృగావతిని ఒక పాము మింగటానికి రాబోగా, ఒక దివ్యపురుషుడు వచ్చి ఆ పామును చంపి మృగావతిని రక్షించి, ఆమెకు కనపడకుండానే అదృశ్యమైపోయాడని ఉంది ఈ సంఘటనకు తరవాత కథకి ఏమీ సంబంధము లేదు అంతేకాకుండా, మృగావతి వద్దకు జమదగ్ని కాకుండా ఒక ముని కుమారుడు వచ్చాడని, ఆమెను చూసి జమదగ్నితో చెప్పాడని సోమదేవుడు వ్రాశాడు నారన కొద్దిగా మార్పుచేశాడు దానివల్ల కథాగమనానికి ఆటంకమేమీ ఏర్పడలేదు పైగా కథకు సంబంధంలేని సర్పోదంతం విస్మరించడంలో

ఉదయనుని ఉదయం

ఇక్కడనుండి అసలు కథానాయకుడి కథ ప్రారంభమయింది ఇక్కడికి సగం కథ అయింది ఈ గ్రంథము ఐదాశ్వాసముల గ్రంథము ఇప్పటికి సగమైనది మృగావతికి తొమ్మిది నెలలు నిండాయి ఆమెకు పుత్రుడు కలిగాడు ఉదయ పర్వతం మీద పుట్టాడు కాబట్టి ఉదయనుడనే పేరు పెట్టమని ఆకాశవాణి చెప్పింది

ఉదయనుడు ఉదయ పర్వతాలమీద పెరుగుతున్నాడు జమదగ్ని ఆ బాలుడికి ఎప్పుడేయే విధులు నిర్వర్తించాలో అవి చేస్తూ పెంచాడు అన్నప్రాశన, ఉపనయనం మొదలైన విధులన్నీ క్రమంగా జరిపించాడు వేద వేదాంగ శాస్త్రాలు బోధించాడు ధనుర్వేదం మొదలైన క్షత్రియోచిత విద్యలు గరిపాడు ఋషులు నేర్పిన విద్యలు నేర్చుకుంటూ, వన్యమృగాలతో ఆడుకుంటూ పెరిగాడు ఉదయనుడు. ఆ ఋషివాటికల్లో జంతువులన్నీ తమ క్రూరత్వాన్ని మరచిపోయి, కలిసి మెలిసి స్నేహంగా మెలగటం సహజం అటువంటి ఋష్యాశ్రమంలో పెరుగుతున్న ఉదయనుడు పులులు,సింహాలు ఏనుగులు మొదలైన క్రూరమృగాలతోను, లేళ్లు మొదలైన సాధు జంతువులతోనూ ఆడుకోవటం ఆశ్చర్యకరమైన విషయం కాదుకదా? కాళిదాసుకూడా భరతుడు సింహాలతో ఆడుకున్నట్టు వర్ణించాడు ఋష్యాశ్రమాలలో ఈ సర్వజంతు సమైక్యతకు కారణం ఋషుల మనస్తత్త్వమూ, వారు నెలకొల్పిన ప్రశాంత వాతావరణమూను పధ్నాలుగేళ్ల వరకు ఋష్యాశ్రమంలో పెరిగి అన్ని రకాలజంతువులతో ఆడుకునే ఉదయనుడు పెద్ద

య్యాక జంతువులను ముఖ్యంగా తన వీణానాదానికి పరవశించిపోయే ఏనుగులను పట్టే వ్యసనానికి బానిసయ్యె చండసేనుడికి బందీ అయ్యాడు

పధ్నాలుగేళ్ళు గడచిపోయాయి ఒకనాడు ఒక కిరాతుడు ఒక సర్పాన్ని పట్టి బోయాడు దయార్ద్రహృదయుడైన ఉదయనుడు అదిచూచి సహించలేక తన తల్లి కంకణ మాతనికిచ్చి ఆ పాముని విడిపిస్తాడు ఆ పాము చాలా సంతోషించి, ఉదయనుని ఉదారత్వాన్ని పొగిడి, 'నా తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడనే నాగరాజు. నా పేరు కిన్నరుడు ఆడుకోవడానికి వచ్చి ఈ కిరాతుని చేతిలో పడ్డాను నువ్వు నన్ను కాపాడావు', అని ఉదయనుణ్ని నాగలోకానికి తీసుకెళ్లాడు అక్కడ అందాలరాశి అపరంజి బొమ్మఅయిన తన చెల్లెలు లలిత అనే ఆమెను పరిచయం చేశాడు 'పధ్నాలుగేళ్ల రాజకుమారుడు సేనలో వద్దా'రు వాళ్లిద్దరూ రాత్రి పగలు కేళీసుందరాన్ని విడిచి రాకుండా మన్మథ క్రీడలో కాలం గడిపేస్తుంటారు గర్భాధానం జరగగానే లలిత అనే ఆ నాగకన్య విద్యాధరిగా మారిపోతుంది శాపవశాత్తు నాగకన్యగా పుట్టానని చెప్పి ఉదయనుడి అనుజ్ఞపొంది తనలోకానికి వెళ్లిపోతుంది. ఆ తరువాత నాగుడైన కిన్నరుడు ఉదయనునికి ఎప్పటికీ వాడని తాంబూలపు తీగ, ఘోషవతి అనే వీణ కానుకగా యిచ్చి, నాగలోకంనుండి జమదగ్ని ఆశ్రమానికి తీసుకవచ్చి దిగవిడిచి వెళ్లిపోతాడు కొడుకు కనపడక ఆరాట పడుతున్న మృగావతి వాత్సల్యంతో ఉదయనుని కౌగిలించుకొని ఆనందిస్తుంది కథాసరిత్సాగరంలో నాగ కుమారుడు ఎప్పటికీ వాడని తాంబూలపు తీగ, వీణతోపాటు ఎప్పటికీ వాడని పుష్ప మాలిక, తిలకము, నొసల్లము నాలుగు వస్తువులిచ్చినట్లుంది ఈ నాలుగు వస్తువులలో వీణ ఒక్కదానికి తప్ప తక్కినవాటికి ఈ కథలో ప్రయోజనమేమీ కనపడదు ఈ వీణ వల్లనే ఉదయనుడు ప్రపంచంలోకెల్ల ప్రసిద్ధ వైణికుడని పేరు గడించాడు ఈ వీణ వల్లనే చండసేనుడు తన్ను అల్లుడిగా వరించి తన కుమార్తెకు వీణ నేర్పే గురువుగా నియమించడం జరిగింది వీణ సహాయంతోనే వాసవదత్తను వివాహం చేసుకోవడం జరిగింది ఉదయనుడి జీవితంలోని ముఖ్యమైన సంఘటనలన్నింటికి వీణ కారణభూతమైంది. కాబట్టి కథలో వీణను ప్రవేశపెట్టటం కథా సంవిధానానికి చక్కగా తోడ్పడుతోంది. కాని తక్కినమూడు వస్తువుల ప్రయోజనం మనకి తరువాత కథలో ఎక్కడా కథా సరిత్సా గరంలో కాని, ఉదయనోదయంలో కాని కనిపించడంలేదు. వాసవదత్తను లోబరచు కోవడానికి ఈ మూడు వస్తువులు పనికి వస్తాయి అనుకుంటే, ఏ కవీకూడా సూచన ప్రాయంగానైనా ఈ మూడింటి ప్రయోజనాన్ని తెల్పలేదు ఉదయనుడు నాగలోకానికి వెళ్లివచ్చిన కథ కథాసరిత్సాగరంలో లేదు. నాగకుమారుడు కృతజ్ఞతతో పైన చెప్పిన నాలుగు వస్తువులు ఉదయనుని కిచ్చి వెళ్లిపోయినట్లు ఉంది ఈ నాగ లోక గాధ బౌద్ధ వాఙ్మయంలోని ఉదయనుని కథలో ఉంది

మృగావతీ సహస్రానీకుల పునస్సమాగమం

శబరుడు, ఉదయను డిచ్చిన కంకణం తీసుకుని దాన్ని అమ్మడానికి కౌశాంబి నగరానికి వెళ్లి ఊళ్లో ధనికుడైన ధనగుప్తుని ఇంటికి వెళ్లాడు. కంకణం పైన సహస్రానీకుని పేర

గురువుకోసం వెదుకుతున్న చండసేనుడు ఉదయనుని పట్టి తేవాలనుకుంటాడు కూతురికి గురువుగానేకాదు అల్లుణ్ణి చేసుకోవాలన్నది చండసేనుని అభిమతం కాని వత్సరాజు అంత సులభంగా లొంగే వ్యక్తికాదని తెలుసు మాయోపాయంతో పట్టుకోవాలని అనుకుంటాడు పట్టి తేవాలంటే రాజాధిరాజు కూతుర్ని పంపడానికి వీల్లేదు మూడు లోకాల్లోను వైణికుడుగా పేరు పొందినవాడు ఆలోచించి ఒక ఉపాయం అన్నాడు శిల్పులచేత ఒక మాయాగజాన్ని చేయించాడు దాని పొట్టలో భటుల్ని పెట్టి ఆ యంత్ర గజాన్ని అడవిలో విడిచిపెట్టాడు ఒక దూత ద్వారా తన కుమార్తెకు సంగీతం నేర్ప డానికి రమ్మని కబురు పెట్టాడు ఉదయనుడికి కోపం వచ్చింది సాధారణంగా గురువు దగ్గరకి శిష్యులు రావాల కాని గురువు శిష్యుల దగ్గరకు వెళ్లడు, 'ఆయన కూతుర్నే నా దగ్గరకు పంపమని చెప్పు'మని దూతతో చెప్పి ఎలా అయినా చండసేనుని బంధించాలంటాడు మంత్రితో

కథాసరిత్సాగరంలో చండసేనుడు మొదట ఉదయనుడి వద్దకు దూతను పంపి ... తన కూతురినే పంపమంటే, కోపంతో ఉదయనుని ఎలాగయినా పట్టాలని యంత్రగజాన్ని చేయించి వింధ్యాటవిలో విడిచి పెట్టినట్లుంది ఇక్కడ సూరన కథకంటే సోమదేవుడి కథ ఉచితంగా ఉంది సంధి విఫలమైతే కదా యుద్ధానికి సన్నద్ధమయ్యేది. సూరన వ్రాసినట్లు మొదట ప్రయత్నాలన్నీ చేసుకున్న తరువాత సంధికి ప్రయత్నించటం అసందర్భంగా ఉంటుంది అది సరిఅయిన రాజకీయపు ఎత్తు కాదు

అభిమానంతో చండసేనుని పట్టాలన్న ఉదయనునికి యౌగంధ రాయణుడు బుద్ధి చెప్పాడు. ఇది స్వయం కృతాపరాధం వ్యసనాసక్తుడైన రాజంటే అందరికీ చులకనే చండసేనుడు చాలా బలవంతుడు. జయసేనుని కొడుకు మహేంద్ర వర్మ మనుమడు చండీకృపవల్ల లభించిన కత్తి ఉంది. ఎవ్వరు జయించలేని నడగిరి అనే ఏనుగు ఉన్నది ఆరెండు ఉన్న అతణ్ణి జయించటం చాలా కష్టం. అతడు పాతాళానికి వెళ్ళి కోపి అనేవానిని చంపి అతని కూతురైన అంగారవతిని వివాహం చేసుకున్నాడు అతనికి గోపాలక, పాలకులనే ఇద్దరు కొడుకులున్నారు (ఇంద్రోత్సవం చేస్తే ఇంద్రుడి వర ప్రభావంతో ఒక కూతురు పుట్టింది (వాసవుడి వరప్రసాదం వలన పుట్టడం చేత) వాసవదత్త అనే పేర్లు పెట్టారు.) ఆమె అద్వితీయ సౌందర్యవతి సకలవిద్యాపారీణ అంటూ వాసవదత్త అంగాంగ సౌందర్యాన్ని నఖశిఖ పర్యంతం యౌగంధ రాయణుడి చేత రాజుకి చెప్పించాడు సూరన. కళలంటే అంతో ఇంతో పిచ్చి ఉన్నవాళ్లకి సౌందర్యోపాసన కూడా ఉంటుంది ఉదయను డసలే కళాపిపాసి వాసవదత్త సౌందర్యాన్ని యౌగంధరాయణుని నోట విని ఆమెను చేపట్టడం ఎలాగ అనే ఆలోచనలో పడతాడు. ఇక్కడ మనకు యౌగంధరాయణుని తెలివి తేటలు స్పష్టమవుతాయి. రాజు కోపంతో యుద్ధానికి కాలుదువ్వితే, యౌగంధ రాయణు డేమో అతని మనసులో శత్రురాజు కూతురి అందచందాలు వర్ణించి ప్రేమబీజాలు నాటాడు. ఇది రాజకీయచతురత ఉదయనుడి కంటే అవంతిరాజు బలవంతుడు. బలహీనుడు

బలవంతుడితో తగాదా తెచ్చుకుంటే కోరి కొరివితో తలగోక్కోవటమే అవుతుంది. అందుకు బంధుత్వంతో స్నేహం కుదుర్చుకోవడమే ఉత్తమంగా భావించి, ఉదయనుడి మనస్సులో ప్రేమబీజాలు నాటి ప్రత్యేకించి అప్పటికి పర్యవసానం కోసం వేచియుండటం మొదలెడతాడు. వాసవదత్త అందాలని తలచుకుంటూ వీణవాయించు కొంటూ ఉన్న ఉదయనుడి దగ్గరకు కొందరు పులిందులు వచ్చి సింహళగజం ఒకటి అడవిలో తిరుగుతోందని చెప్తారు. ఏనుగుల్ని పట్టుకునే వ్యసనం ఉన్న ఉదయనుడు, ఆ ఏనుగుని పట్టుకుంటే చండప్రద్యోతుడివద్ద ఉన్న నలగిరికి ఈడు దీటవుతుందని అందరిని విడిచి ఒంటరిగా వీణ వాయించుకుంటూ యంత్రగజం దగ్గరకి వెళ్తాడు. ఆ ఏనుగు వీణానాదం వింటున్నట్లు నటించి కొంతసేపు ఇటు అటు తిరుగుతుంది. రాజు దగ్గరకి త్వరగా చేరినప్పుడు, ఏనుగు పొట్టలోనుంచి భటులు వచ్చి ఉదయనుని చుట్టిముట్టారు. ఉదయనుడు వాళ్లతో యుద్ధం చేశాడు. కాని ఆ రాజభటులు చివరికి ఉదయనుని బంధించి అవంతికి తీసుకపోయారు. చతురుడైన అవంతిరాజు ఎదురువచ్చి ఉదయనుణ్ణి సత్కరించి, అతణ్ణి యుద్ధంలో గెలవటం కష్టం కాబట్టి పట్టి తెప్పించటం జరిగిందని సాంత్వన వచనాలు పలికి, అందాల బాల అయిన వాసవదత్తను పిలిపించి, అతని సపర్యలకు ఆమెను నియమించి అంతఃపురానికి దగ్గర ఒక మణిమందిరం విడిదిగా ఇచ్చి, వాసవదత్తకు సంగీతం నేర్పమని చెప్తాడు. మన్మథబాణంవంటి వాసవదత్తను చూసి ఉదయనుడి కోపం ద్వేషం ఇట్టే ఎగిరిపోయాయి. చివరకు తాను బందీనన్న విషయం కూడా మరచిపోయి వాసవదత్త సపర్యలు అందుకుంటూ, సంగీతశాలలో ఆమెకు వీణ నేర్పుతూ, తన రాజ్యవిషయాలు మరచిపోయి, అక్కడే హాయిగా కాలంగడిపేస్తుంటాడు. సూరన వర్ణించిన ఈ సంగీతశాల బహుశః కళాప్రియులైన విజయనగర ప్రభువుల సంగీతశాల అయి వుంటుంది.

యౌగంధరాయణుని యుక్తి

ఒక రాజు ప్రజానురంజకంగా రాజ్యపాలన చేశాడు అంటే దానికి కారణాలు ఆ రాజు వద్ద వున్న మంత్రి యుక్తి, చాతుర్యమూ, ప్రభుభక్తి. రాజు రాజ్యంలో ఉన్నా లేక పోయినా, రాచకార్యాలంటే ఆసక్తి చూపకుండా విరహంలో పడినా, వ్యసనాసక్తుడైనా, రాచకార్యాలు సలక్షణంగా జరిగిపోయి, ప్రజలు శాంతియుతంగా ఉంటున్నారు అంటే మంత్రి దక్షతేకదా కారణం! మనకు వాఙ్మయంలో వర్ణింపబడిన మంత్రుల పాత్రలలో యౌగంధరాయణునిదే అగ్రతాంబూలం. తరువాత తరువాత కవులు సృష్టించిన మంత్రుల పాత్రలకు యౌగంధరాయణుడు దీపం పోశాడు. యౌగంధ రాయణుడు బుద్ధిబలమున్న యుక్తిపరుడేకాదు, ఇంద్రజాల మహేంద్రజాలాలు, పరకాయ ప్రవేశము, యోగమాయ మొదలైన విద్యలలో కూడా దిట్ట, దీక్షాకంకణ బద్ధుడు. రాజు, రాజ్య శ్రేయోభిలాషి.

అవంతిలో బందీఅయిన రాజును విడిపించాలి. కేవలము రాజును విడిపించడమే కాదు యౌగంధరాయణుని ఉద్దేశ్యం. రాజుతోపాటు వాసవదత్తను తీసుకొనివచ్చి ఉదయ

నునికిచ్చి వివాహం చెయ్యటం, అవంతి ప్రభువుకు బుద్ధిచెప్పడం రాజ్య రక్షణకు తగిన ఏర్పాట్లుచేసి వసంతకుని తీసుకుని అవంతికి ప్రయాణ మయ్యాడు చాలా దినాలు ప్రయాణం చేసి ఉజ్జయినీ పరిసరాలకు చేరుకున్నారు అక్కడ ఉన్న మహాకాళ శ్మశానానికి వెళ్ళి, జపతపాదులతో యోగీశ్వరుడనే బ్రహ్మరాక్షసుణ్ణి సంపాదించుకొని మంత్రాలు నేర్చుకున్నాడు యౌగంధరాయణుడు. ఆ మంత్ర ప్రభావంతో వికారాకారాలు ధరించొచ్చు కావాలి అనుకొన్నవాళ్లకి కనిపిస్తూ, తక్కినవాళ్లకి కనబడకుండా ఉండొచ్చు ఆ మంత్ర ప్రభావంతో తాను వసంతకుడు వికారాకారాలు ధరించారు వసంతకుణ్ణి సింహద్వారం దగ్గరే ఉంచి, యౌగంధరాయణుడు వికారచేష్టలుచేస్తూ నగరం ప్రవేశించాడు నూరస యౌగంధరాయణుని వికారచేష్టలను, ఆపిచ్చి చేష్టలు చూచి ఉత్సాహంతో పిల్లలు చేసే అల్లరిని, అతి సహజంగా, కనులనువిందు చిత్రం రూపుకట్టే విధంగా రూపొందించాడు యౌగంధరాయణుడు వాసవదత్తా వత్సరాజులున్న మందిరం వద్దకు వచ్చాడు వికార చేష్టలు చేస్తున్న వ్యక్తి విషయం తెలిసి వాసవదత్త అతన్ని సంగీతశాలకు రప్పిస్తుంది ఎవరన్నా వికార చేష్టలు చేస్తే పురుషుల కంటే స్త్రీలెక్కువ వినోదిస్తారు యౌగంధరాయణుడు రహస్యంగా రాజుతో తానెవరో తెలియచేసి, కొన్ని వికార చేష్టలు చేసి అక్కడ ఉన్న కన్యాజనాన్ని వినోదపరచి, యోగ విద్యతో అదృశ్యు డౌతాడు. కాని రాజు ఒక్కడికే కనిపిస్తుంటాడు. వాసవదత్త, ఆమె చెలికత్తెలు ఆవ్యక్తి ఏమయ్యాడో తెలియక ఆశ్చర్యపోతారు ఇలా చిన్న చిన్న మాయలు చేసి వాసవదత్తతోను ఆమె చెలికత్తెలతోను పరిచయం పెంచుకుని తన రాకపోకలను నిరాటంకపరచుకున్నాడు. ఆ మరుసటిరోజు మళ్లా వెళ్లి వత్సరాజుకు యోగవిద్య నేర్పి, కోటవాకిట ఉన్న వసంతకుని వైనం చెప్పాడు వత్సరాజు యోగమాయతో విదూషకుని వద్దకు వెళ్లి, అతనిని తనతో కోటలోనికి తీసుకొనివచ్చాడు

ఇక్కడ కథాసరిత్సాగరంలో యౌగంధరాయణ, వత్సరాజుల సమయోచిత యుక్తి ఇంకానేర్పుతో వివరించాడు కవి వత్సరాజు బందీ కాబట్టి బంధనాలు ఛేదించే యోగాలు నేర్పుతాడు మంత్రి అంతేకాదు వాసవదత్తను వశపరచుకోవటానికి కొన్నివస్తువులను ఇచ్చాడు వాసవదత్తకు ఉదయనుడిపై ప్రేమ, నమ్మకం కలిగి తనతో వచ్చేయడానికి సిద్ధపడేవరకు ఓపిక పట్టమని, ఇన్నాళ్లు వినోదం చేకూర్చడానికి కోటవాకిట ఉన్న వసంతకుని రప్పించమని ఉపాయం చెప్తాడు. అప్పుడే పూజాద్రవ్యాలు తెచ్చిన వాసవదత్తతో వత్సరాజు దక్షిణ యివ్వడానికి కోటవాకిట ''బ్రాహ్మణుడున్నాడు రప్పించమని చెప్పి, ఆమెద్వారా వసంతకుని లోనికి రప్పిస్తాడు '' వికారాకారంతో ఉండి, తనను చూడగానే కన్నీరు పెట్టిన వసంతకునితో బ్రాహ్మణుడా! బాధపడకు, నీవ్యాధిని, వికారాకారాన్ని నయం చేయిస్తాను నాదగ్గిరే ఉండు అని అభయమిస్తాడు. అంటే వాళ్లకు అనుకూల మైన పరిస్థితిని చక్కగా కల్పించుకున్నారన్నమాట. వసంతకుని చూచిన వాసవదత్త నీకేమి విద్యలు వచ్చునని అడిగి, కథలు చెప్పడం వచ్చని తెలుసుకుని ఉత్సాహంతో కథ చెప్పమంటుంది వాసవదత్తాదులకి అనుమానం రాకూడదుకదా?

ఈ సందర్భంలో సూరన పాత్ర పోషణలో శ్రద్ధ కనపరచక పోవటమే కాకుండా మూలాన్ని యథాతథంగా గ్రహించక పొరపాటు చేశాడనిపిస్తుంది. రాజు బంధితుడు. బంధితుడైన వ్యక్తి యోగివాయితో వెళ్లిరావటం, తనపరిచితురాలను లనతో నివాసానికి తీసుకు రావటం కార్యసాధకుల లక్షణం కాదు. పైగా అవంతి నుండి వెళ్లాల్సినది ఉదయను డొక్కడే కాదు. వాసవదత్తను ఎత్తుకుపోవటం యౌగంధరాయణుడి యుక్తిలో మొదటి భాగం. అనుమానానికి ఏ మాత్రం తావుండకూడదు. వత్సరాజు అక్కడి నుండి కదల కుండానే కార్యం సాధించాలి. ఈ విషయాన్ని చక్కగా అవగాహన చేసుకుని సోమదేవుడు ఆ సన్నివేశంలోని ప్రతిచిన్న అంశాన్ని అందంగా మలచాడు.

తరువాతి కథలో రెండు ఉపకథ లున్నాయి. ఆ రెండు కథలను వసంతకుడు వాసవ దత్తకు చెప్తాడు. ఆ రెండు కథలు యుక్తితో ఏపనినైనా ఎంత అందంగా సాధించవచ్చో తెలుపుతాయి. ఒకటి రూపిణి కథ. వసంతకు డీకథను అంతఃపురంలో చెప్తాడు. వత్సరాజంటే ప్రేమ యేర్పడుతున్న వాసవదత్తకు, రూపిణి కథ తాను చేయాలనుకున్న పనిని ఎలా సాధించాలో నేర్పుతుంది.

రూపిణి కథ

మధురానగరంలో రూపిణి అనే వేశ్య, ఆమె తల్లి మకర దంష్ట్ర ఉండేవారు. రూపిణి ఒకనాడు దేవాలయంలో ఒక అందమైన బ్రాహ్మణయువకుని చూస్తుంది. ఆ యువకుడంటే మోజుపడి చెలికత్తెచేత ఇంటికి రప్పిస్తుంది. తనవద్ద డబ్బు లేదంటా డాయువకుడు. అయినా రూపిణి ఆ యువకునితో ఉంటూ, ఇంకే పురు షుణ్ణీ దగ్గరకు చేరనివ్వదు. అది తల్లికి నచ్చదు. వేశ్యలకు డబ్బూ, శరీర సౌష్ఠవమూ ముఖ్యం అని నీతులు చెప్తుంది. రూపిణి వినదు. ఒకరోజు రూపిణి తల్లి, ఒక రాజపుత్రుణ్ణి తీసుకవచ్చి బ్రాహ్మణ యువకుని ఇంటినుండి తరుముతుంది. ఆయువకుడు చేసేదిలేక అవమానంతో అడవిలోకి పోతాడు. నిద్రవచ్చి ఒక ఏనుగుకళేబరంలో దూరి నిద్రపోతాడు. వర్షంవచ్చి కళేబరం ఒక ప్రక్క మూసుక పోయి, వర్షపునీటితో కొట్టుక పోయి సముద్రంలో పడుతుంది. ఒక గరుడపక్షి ఆ కళేబరాన్ని ఎత్తుకపోయి సముద్రానికి ఆవలిపక్క పడేస్తుంది. యువకుడు నెమ్మదిగాలేచి అది లంకాపట్టణం అని తెలుసుకుంటాడు. మానవుణ్ణి చూచిన ఇద్దరు రాక్షసులు, రాముడు రావటంవలన లంక నాశనమైంది, ఇతడూ మానవుడే, అని భయపడి విభీషణుడితో చెప్తారు. విభీషణు డాయువకుణ్ణి రప్పిస్తాడు. విభీషణుణ్ణి చూడగానే ఆ యువకుడు యుక్తిగా, సత్కారాలన్నీ అందుకుని, తనది మధురా నగరమని, 'కృష్ణుడు దివ్యరత్నమయ కుండలాది ఆభరణాలకోసం నీ దగ్గరకు పంపించాడు,' అనిచెప్తాడు. విష్ణుభక్తుడైన విభీషణు డది నిజమనినమ్మి, ఆ యువకుడు కోరిన ఆభరణాలిచ్చి, లంకదాటడానికి ఒక గరుడపక్షిని ఆయువకునికి మచ్చిక చేయించి, మధురకు పంపిస్తాడు.

ఆ యువకుడు ఆభరణాలన్నీ ధరించి, గరుడపక్షిపై రూపిణి ఇంటికి వచ్చి, తాను విష్ణువునని చెప్పి ఆమెను నమ్మించి ఆమెతో సుఖభోగాలలో తేలుతూ ఉంటాడు. చాటు నుండి చూచిన మకరదంష్ట్ర తన అల్లుడు విష్ణువే అని నమ్మి తనను వైకుంఠానికి పంపమని అల్లునితో చెప్పమని కూతుర్ని అడుగుతుంది. తల్లిపోరు తాళలేక రూపిణి యువకునితో తన తల్లికోర్కె తెలుపుతుంది. మకరదంష్ట్రకు తగినశాస్తి చేయాలనుకున్న యువకుడు, ఏకాదశినాడు ఉపవాసంతో, తలమీద పంచశిఖలు పెట్టుకుని, మెడలో ఎముకల దండవేసుకుని, ఒక ప్రక్క కాటుక, ఒకప్రక్క సిందూరము పులుముకొని వికృతంగా, సిద్ధంగా ఉండమంటాడు. ఏకాదశినాడు రాత్రి తాను చెప్పినట్లు సిద్ధంగా ఉన్న వేశ్యమాతను పక్షిమీద ఎక్కించుకుని ఊరిచివర ఉన్న దేవాలయం ముందున్న గరుడస్తంభం మీద దించి ఇప్పుడే వస్తానని, తన వేషం తీసివేసి, ఊరిలోకి ''మారి'' వచ్చిందని ఊళ్లో అందరితో చెప్పాడు.

ప్రజలంతా నిజమనుకుని ఆలయం వద్దకు ఆ యువకునివెంట వస్తారు. చీకట్లో ఆమె అరుపులకు భయపడి రక్షించమంటారు. వేశ్యమాత స్తంభంమీద నిలవలేక ''పడతా పడతా'' అంటుంది. ప్రజలింకా భయపడతారు. తెలతెల వారుతుండగా రాజుకు తెలిసి రాజు వస్తాడు. వికృతాకారంతో ఉన్న వేశ్యమాతను చూసి ఆశ్చర్యపడతాడు. రూపిణికి ఈ విషయం తెలిసి వచ్చి తల్లిని దింపిస్తుంది. రాజు ఈ పని చేసిన దెవరని అడిగి విప్రకుమారుడి యుక్తికి మెచ్చుకుంటాడు. విప్రకుమారుడు తన వేషం మార్చేసి రూపిణితో సుఖంగా ఉంటాడు. ఈ కథవిన్న వాసవదత్త చాలా సంతోషిస్తుంది.

వాసవదత్తా హరణము

కొన్నాళ్లు గడిచాయి. ఉదయన వాసవదత్తల హరణానికి అంతా సిద్ధం చేసి వచ్చి ఉదయనునితో చెప్పాడు యౌగంధరాయణుడు. వాసవదత్తకు తండ్రి భద్రవతి అనే ఏనుగును ఇచ్చాడు. దాని మీద ఎక్కితే వాసవదత్త ఉన్నది కాబట్టి అదేమీచెయ్యదు. నడగిరిని జయించడం కష్టం. కాబట్టి నడగిరి మావటివాడైన ఆషాఢకునికి ధనమిచ్చి వశపరుచుకున్నాడు. భద్రవతిని నడగిరి ఏమీ చెయ్యదు. వాసవదత్తకు స్త్రీ సహాయం ఉండాలి. అందుకు కాంచనమాల అనే చెలికత్తెను సిద్ధంచేశాడు. వత్సరాజు యౌగంధరాయణుడు చెప్పినట్లు భద్రవతిమీద, వాసవదత్త, కాంచనమాల, వసంతకులతో ఎక్కి నగర రక్షకులను చంపి రహస్యంగా వెళ్లిపోయాడు.

భటుల వలన వాసవదత్తా హరణం విన్న ఆమె అన్న పాలకుడు నడగిరిమీద వెంబడిస్తాడు. యుద్ధం ఘోరంగా సాగుతుంది. యుద్ధం జరుగుతోందని తెలుసుకున్న చండసేనుడు కంగారు పడతాడు. అసలు ఉదయనుని పట్టి తెచ్చింది వాసవదత్తనిచ్చి వివాహం చెయ్యాలనే సంకల్పంతోనే. తీరా వాళ్లే సరైన నిర్ణయం తీసుకుంటే పాలకుడి తెలివి తక్కువ పనేమిటి అని గోపాలకుని పిలిచి, తన అభీష్టం చెప్పి, యుద్ధం ఆపు చేయించమని పంపాడు. గోపాలకుడు తండ్రి అభీష్టం చెప్పి యుద్ధం ఆపించడానికి వస్తాడు. నడగిరి

భద్రవతిని ఏమీ చెయ్యడు. పాలకుని అప్పించుకుని ఉదయనుడు వింధ్యాటవికి చేరుతాడు. ఆ సమయానికి యౌగంధరాయణుడు అక్కడికి చేరుకుంటాడు. అక్కడ భద్రవతి నీటిలోకిదిగి, మునిగి, గంధర్వయువతిగా మారిపోయి, 'శాపంవల్ల ఏనుగై పుట్టాను. నీకు పుత్రుడు పుడతాడు, అతనికి మేలు చేస్తాను' అని చెప్పి అంతర్ధానమైపోతుంది.

రాజు ఒంటరిగా ఉన్నాడు. సైన్యం ఉండాలి. సహాయం ఉండాలి. వసంతకుడు వెళ్లి పుళిందకుని తీసుకవస్తాడు. అప్పుడే వర్తకులు, అవంతీశ్వరుడు వాసవదత్తా ఉదయనుల వివాహానికి, ధనకనకవస్తు వాహనాలతో, పురోహిత అమాత్య ఆప్తబంధువులతో గోపాలకుని పంపుతున్నట్లు వార్త చెప్పారు. చండసేనుని ప్రతిహారికూడావచ్చి అదే విషయం చెప్పాడు. అందరూ సంతోషించారు. ముఖ్యంగా వాసవదత్త అన్నగారు వస్తున్నందుకు చాలా ఆనందించింది. ప్రియుడు, ఎంత ప్రియాతి ప్రియుడైనా, అన్నదమ్ములంటే ఆడపిల్లలకు మక్కువపోదనే విషయం కవుల దృష్టిపథాన్ని దాటిపోలేదు. యౌగంధరాయణుడు చతురంగ బలాలను తీసుకరావటానికి కౌశాంబికి వెళ్లాడు.

విశ్రాంతిగా ఉన్న వాసవదత్తా వత్సరాజుల కేమీతోచదు. ఊసు పోవడానికి వసంతకుని కథ చెప్పమంటారు. వసంతకుడు చతురుడు. తన వారిని విడిచి వచ్చిన వాసవదత్తకు భర్తమీద మక్కువ ఎక్కువ కావడానికి దేవస్మిత అనే వైశ్యవనిత కథ చెప్పాడు.

దేవస్మిత కథ

తామ్రలిప్తిలో ధనగుప్తుడనే వర్తకు డుండేవాడు. పూజలు వ్రతాలు చేయగా గుహసేనుడనే అందమైన కుమారుడు పుట్టాడు. తండ్రీకొడుకు లిద్దరూ బర్బర దేశం వర్తకానికి వెళ్లారు. అక్కడ ధర్మగుప్తుడనే వైశ్యునికి దేవస్మిత అనే అందాల కూతురుంది. ధనగుప్తు డామెను తన కొడుకు కివ్వ మంటాడు. ఒక్కతే కూతురు, దూరదేశం అని ఇవ్వనంటాడు ధర్మగుప్తుడు. గుహసేనుని అందానికి వశురాలయిన దేవస్మిత, తండ్రికి తెలియకుండా, వాళ్ళ వెళ్లే ఓడలో ఎక్కేసి వాళ్లతో వెళ్లిపోతుంది. ధనదత్తుడు తామ్రలిప్తి చేరగానే ఘనంగా వివాహం చేయించాడు. వాళ్ళూ సుఖంగా ఉంటారు.

ధనగుప్తుడు మరణించాడు. గుహసేనుడు వ్యాపారం ప్రారంభించాడు. దేవస్మితను విడిచి దూరదేశం వెళ్లాల్సివస్తుంది. భర్తను విడిచి ఉండటం దేవస్మిత కిష్టం ఉండదు. గుహసేనునికి ఏమిచేయాలో అంతుపట్టదు. ఒక రోజురాత్రి ఈశ్వరుడూ పార్వతీ ఇద్దరికీ కలలో కనిపించి, ఎప్పుడూ వాడని రెండు ఎర్రని కమలా లిచ్చి 'మీ ఇద్దరిలో ఎవరైనా వేరొకరితో సంగమిస్తే, ఇంకొకరి దగ్గరున్న కమలం వాడిపోతుంది' అని చెప్పారు. ఇద్దరు లేచేసరికి రెండు ఎర్ర కమలాలు ఇద్దరి చేతుల్లో ఉన్నాయి. వారి ఎడబాటుకి ఇది ఎట్లాంటి పరిష్కారమో అర్థం కాలేదు. వీరిద్దరికి ఒకరిపైన ఒకరికి నమ్మకం లేదేమో!

అనిపిస్తోంది ఈ సంఘటన శివపార్వతుల 'సంగమిస్తే' అనడానికి బదులు, ఇద్దరిలో ఎవరికైనా 'అపర సంబవిస్తే' ఎవరి దగ్గరఉన్న కమలం వాడిపోతుంది అని చెప్తే భావుండి ఉండును. వాడిన కమలం చిహ్నంలాగా పసివేస్తే మంచికరు అడుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తారుకదా!

గుహసేనుడు ఒక పద్మాన్ని తీసుకుని వర్తకం కోసం కటాహ ద్వీపానికి వెళ్ళాడు. ఎప్పుడూ వాడని ఆ కమలాన్ని చూచి, అతనికి మద్యమిచ్చి గుహసేనుని మిత్రులు నలుగురు విషయాలు సంగ్రహించారు. దేవస్మితకు వ్రతభంగం చెయ్యాలని నిర్ణయించుకుని తామ్రలిప్తి వచ్చారు. దేవస్మిత ఎద్దకు వెళ్ళాలంటే ఎవరి సహాయం అయినా కావాలి కదా? యోగకరండిక అనే వృద్ధ తాపసి స్త్రీలను కూర్చే దళారి పనికి ఉపయోగ పడుతుందని గ్రహించి ఆమె ఇంట్లో తిష్ఠవేశారు. ఆమె ఎమాటలవల్ల కార్య సాధకురాలే అని గ్రహించారు. వాళ్ళవచ్చిన పనేమో చెప్పకపోయినా ఆమె గ్రహిస్తుంది. "నాకంటే చతురురాలు నా శిష్యురాలు సిద్ధకరి. ఆమె యోగవిద్య నేర్చుకుంది. ఒకసారి పాలితుడనే వైశ్యుణ్ణి మంత్రాలతో లొంగదీసుకుని అతడి వద్దఉన్న ధనమంతా సంగ్రహించింది. అది తెలుసుకుని ఒక చోరుడు ఆమెను వెంబడించాడు. ఆమె ఒక అడవి వరకు వెళ్ళి, ఆ చోరునితో, నా భర్తతో నాకు పడటంలేదు, నాకు జీవించాలని లేదు. ఈ చెట్టుకు ఉరితాడు వేసిపెట్టు" అన్నది. వాడు ఆమె చస్తే ధనమంతా తనదే కదా అని ఉరి వేసుకోవడానికి తాడువేస్తాడు. సిద్ధకరి ఉరిఎట్లా వేసుకోవాలో తెలియదు చూపమన్నది. వాడామె మాటలు నిజమనుకుని చేసి చూపబోయి తాడుబిగుసుకుపోయి, మరణించాడు (కథా సరిత్సాగరంలో చోరుడు కాక, ఒక మార్దంగికుడు వెంట తరిమాడని మద్దెలపై ఎక్కి త్రాడులో తలదూర్చగానే సిద్ధకరి మద్దెలను కాలితో తన్నివేయగా తాడు బిగుసుకు పోయిందని ఉన్నది. ఇంతలో వర్తకుడు భటులలో అక్కడికి వచ్చాడు. వానిని చూసి సిద్ధకరి చెట్టెక్కి కూర్చుంది) ఒక భటుడు చెట్టెక్కిందేమో చూస్తానని చెట్టెక్కాడు. సిద్ధకరి వాడితో నిన్ను ప్రేమిస్తున్నానని చెప్పి ముద్దుపెట్టుకోబోయినట్లు నటించి వాని నాలుక కొరికింది. వాడు ఏడుస్తూ క్రిందపడ్డాడు. వర్తకుడు దయ్యమని పారిపోయాడు. సిద్ధకరి రహస్యంగా ఆ ధనమంతా తన కిచ్చిందని యోగకరండిక చెప్పింది. అప్పుడే సిద్ధకరి అక్కడికివస్తుంది. విప్రకుమారులు తామొచ్చిన పని చెప్పి దేవస్మితను కూర్చమంటారు

యోగకరండిక పన్నాగం

యోగకరండిక సిద్ధకరితో దేవస్మిత ఇంటికి వెళ్తుంది. గుహసేనుని తల్లితో కొంతసేపు మాట్లాడి, దేవస్మిత దగ్గరకు వెళ్ళి, భర్త దూరదేశంలో ఉన్నాడని సానుభూతి వచనాలు పలికి, ఆమెను దీవించి వెళ్ళి పోయింది. ఆ మరునాడు, మిరియప్పొడి చల్లిన ఒక మాంస ఖండం తెచ్చి వాకిట ఉన్న కుక్కకు ఎవ్వరూ చూడకుండా వేసి దేవస్మిత దగ్గర కెళ్ళి దుఃఖిస్తుంది. ఎందు కేడుస్తున్నావని దేవస్మిత అడుగుతుంది. మిరియాల

కోడి వల్లిన మాంసం ముక్క తినటంవల్ల కంట నీరు వస్తున్న కుక్కను చూపి ''పూర్వజన్మలో మేమిద్దరము సవతులము. భర్త మమ్మల్ని విడిచి ఎక్కడికో పోయాడు, నేను పరపురుషులతో కాలక్షేపం చేస్తూ సుఖంగా ఉండేదాన్ని. నా సవతి ఇంద్రియ నిగ్రహంతో ఉండేది. ఇంద్రియాలను క్షోభపెట్టడం మహాపాపం. అందుకే నా సవతి కుక్కగా పుట్టింది. నేను ఇంద్రియాలను క్షోభపెట్టక పోవడం వల్ల పూర్వజన్మ జ్ఞానంతో యోగిని నైనాను. ఆ కుక్క అందుకే నన్ను చూసి దుఃఖిస్తోంది'' అని చెప్పింది. ఆమె అభిప్రాయం ఏమిటో దేవస్మితకు అర్థం అయింది. మోసగత్తె అని తెలుసుకుంది. ఆమెకు తగిన బుద్ధి చెప్పాలని 'నాకొక చక్కని యువకుని సమకూర్చగలవా' అని అడిగింది. యోగికరండిక నలుగురు వైశ్యకుమారుల విషయం చెప్పి ఒక్కొక్కరిని పంపిస్తానని చెప్పింది.

ధూర్తులకు శిక్ష

దేవస్మిత చక్కగా ఆలోచించి, తన భర్తను మోసగించే వాడని కమలం విషయం గ్రహించి తన్ను మోసగించాలనే ఉద్దేశంతో వైశ్యకుమారులు వచ్చినట్లు గ్రహించింది. తన చెలికత్తెకు తన వేషం వేసి, వైశ్యపుత్రుడు రాగానే ఉమ్మెత్త కలిపిన మద్యమిచ్చి వాని వస్త్రాభరణాలు తీసుకుని, కుక్కకాలికి ఇనుపకాలు చేయించి దానిని కాల్చి, వాని ముఖం మీద ముద్రవేయించింది. వైశ్యపుత్రుడు తన మిత్రులకు తెలియకుండా ముఖాన్ని వస్త్రంతో చుట్టుకుని, తన ఆభరణాలు దొంగలు తనను కొట్టి దోచుకున్నారని తక్కిన వారితో చెప్తాడు. దేవస్మిత నలుగురు వైశ్యపుత్రులని అదే విధంగా సత్కరిస్తుంది. యోగ కరండిక సిద్ధికరులను కూడా అదే విధంగా శిక్షిస్తుంది. వైశ్యపుత్రులు నలుగురు అవమానంతో కటాహ ద్వీపానికి వెళ్ళి పోతారు. వీరు తన భర్తను ఏమి చేస్తారో అని భయపడి, అత్తగారి దగ్గరకెళ్ళి శక్తిమతి కథ చెప్తుంది. శక్తిమతి భర్త పరకాంతతో పాటు కొత్వాలుకి పట్టుబడతాడు. మరుచటి రోజు రాజుకి అప్పగించాలని వారిద్దరిని దేవాలయంలో బంధించి ఉంచాడు కొత్వాలు. ఈ విషయం తెలిసి శక్తిమతి దేవాలయానికి వెళ్ళి పూజచేయాలని తాళంతీయించి, తనవేషం తనభర్త ప్రియురాలికి వేసి ఆవలికి పంపించి తాను భర్తతో ఉంటుంది. మరునాడు రాజు వారిద్దరూ భార్యాభర్తలని తెలుసుకుని, అధికారిని శిక్షించి వారిని విడిచిపెడతాడు. ఆ విధంగా తాను తన భర్తను రక్షించుకుంటానని చెప్పి, అత్తగారిని ఒప్పించి, పురుషవేషంలో కటాహ ద్వీపం వెళ్తుంది.

రాజు సన్నిధికి వెళ్ళి ప్రధాన పౌరులను రప్పించి సభ చేయమంటుంది. ఆసభలో ఉన్న తన బానిసలు నలుగురుని తన కిప్పించమని రాజుని అర్థించింది. రాజు గుర్తు పట్టమంటాడు. ముఖాలను వస్త్రాలతో చుట్టుకున్న నలుగురు వైశ్యపుత్రులను చూపి వారే తన బానిసలంటుంది దేవస్మిత. అక్కడి వైశ్యులంతా, ''వీరు ప్రముఖులైన వైశ్యపుత్రులు నీ బానిస లెలా అవుతారు'' అని అడిగారు. దేవస్మిత జరిగిన విషయమంతా వివరించింది.

రాజు వాళ్లామెకు బానిసలే అని ఒప్పు కుంటాడు. అక్కడి వైశ్యులంతా ఆమెకు చాలా ధనాన్నిచ్చి వారిని విడిపించుకున్నారు. దేవస్మిత ధనరాసులతోను, భర్తతోను తామ్రలిప్తికి తరలివచ్చి సుఖంగా ఉంది.

ఈ కథలోని రెండుపాత్రలూ మనకు మత వైషమ్యాలకి ప్రతీకలుగా కనిపిస్తున్నాయి. యోగకరండికా సిద్ధకరులు యోగినులు. జైన బౌద్ధ మతాల ప్రారంభం తర్వాతే యోగినుల ఆవిర్భావం జరిగి ఉంటుంది. ఎందుకంటే హిందూమతంలో స్త్రీలు సన్యాసం స్వీకరించటం లేదు. ఋగ్వేదంలో కొందరు గార్గి, మైత్రేయిచంటి అవివాహితలైన విదుషీమణులు కనపడినప్పటికి తరువాతి కాలంలో అలాంటి వారు లేరనే చెప్పొచ్చు. ఆర్య సంఘంలో స్త్రీలతో సహపంక్తిభోజనమే నిషిద్ధంగా కనపడుతోంటే అటువంటిది మతప్రచారంలో స్థానం ఇవ్వడం అసంభవంకదా? స్త్రీలకు మత విషయంలో అట్టి స్వేచ్ఛను ఇచ్చినది జైన బౌద్ధ మతాలు. ఈరెండు మతాలు సనాతన సంఘంలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు తెచ్చి పెట్టాయి. ఆనాటి రాజులు ఎక్కువమంది ఆరెండు మతాల ప్రభావానికి లోనయ్యారు. సర్వమానవ సమానత్వాన్ని బోధించే జైన బౌద్ధ మతాల ప్రచారం పరోక్షంగా ఆర్య సంస్కృతి విస్తరణకు దోహదం కల్పించినప్పటికి సనాతన వైదికపూజా విధానాన్ని నిరసించటంతో, బ్రాహ్మణులు మతోద్ధరణకు కంకణం కట్టుకోవలసి వచ్చింది. సంఘంలో బ్రాహ్మణులదే పైచేయి. అన్ని వర్ణాలవారిలోను విద్యాధికులు వారే రాచకార్య నిర్వహణలో మంత్రులు వారు ప్రభువులు వారి చేతిలో కీలు బొమ్మలు. శాసనాలు చేసేది వారే. చరిత్రను సృష్టించేది వారే. గ్రంథాలను వ్రాసేది వారే కావ్యాలను మలచేది వారే కావటంతో, అన్యమత ప్రచారకులను కించ పరచటం, కథలనల్లి దుష్ప్రచారం చేయటం మొదలు పెట్టారు. జాతిభేదం లేదని చెప్పి, నిరాశావాదులలోను, అణగ్రదొక్కబడ్డవారిలోను చైతన్యాన్ని కలిగించే బౌద్ధమతం బ్రాహ్మణమతాధిపతుల వక్రదృష్టికి ఆహుతి అయిపోయింది. మహోన్నత సుందర శిల్ప సమన్వితమైన బౌద్ధచైత్యాలు, మంటపాలు వీరి దౌష్ట్యానికి నేలమట్ట మయ్యాయి. వాఙ్మయం అగ్నిదేవుడి కౌగిలిలో ఆశ్రయం పొందింది. తామే రాజులై అర్షమతోద్ధరణకు పూనుకున్నారు. అట్టి అసూయా ద్వేషాలే ఇట్టి యోగినుల పాత్ర పోషణకు ప్రాణం పోశాయి. ఈ మత ద్వేషాలు మనకు 13, 14 శతాబ్దాల వరకు భారతదేశ చరిత్రలో కనపడుతున్నాయి. క్షేమేంద్రుడుగాని, సోమదేవభట్టుగాని ఈ ప్రభావానికి లోను కాకుండా ఉండలేక పోయారని ఈ పాత్రలే నిరూపిస్తున్నాయి. చివరకు 16వ శతాబ్ది కవి అయిన సూరన కూడా ఆ ప్రభావానికి లోనయ్యాడని చెప్పక తప్పదు. మూలకథకంటే చాలా మార్పులు చేసిన సూరన 'తాపసులని యోగినులని' అనే బదులు 'స్త్రీలని' అనవచ్చుకదా? దుస్తంత్రాలు చేసేవాళ్లు, దుర్మార్గపు పనులు చేసేవాళ్లు స్త్రీ పురుషులలో సమానంగానే ఉంటారుకదా? లేక సూరన ఇంతగా ఆలోచించక కథను యథాతథంగా గ్రహించిఉండొచ్చు.

UP 4x

ఉదయనవాసవదత్తా వివాహం

దేవస్మిత కథ విని వాసవదత్త చాలా ఆనందిస్తుంది. ఈ లోగా చండసేనుడు పంపిన సందేశహరు డొచ్చి గోపాలుడు సపరివారంగా తరలివస్తున్నాడన్న వార్త మరోసారి తెలుపుతాడు యౌగంధరాయణుడు చతురంగ బలాలను తెచ్చాడు రాజు సందేశహరుని కర్పూర తాంబూలాలతో సత్కరించి, అతడిని, పుళిందునీ, గోపాలునికోసం వేచి ఉండ మని చెప్పి, వాసవదత్తతో కౌశాంబికి చేరాడు

రాజును చూసిన స్త్రీలు తమ అందచందాలను ప్రదర్శిస్తూ, రాజు మీద పూలు జల్లారు. హారతులు పట్టారు వాసవదత్తతో రాజు నిజమందిరానికి చేరి వాసవదత్తను అంతఃపురానికి పంపి ఆమె పరిచర్యకోసం సఖీజనాన్ని నియమించాడు.

సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయ వర్ణనలను చేశాడు సూరన రాజు నిద్రలేచి కాల కృత్యాలు తీర్చుకుని, సభ తీర్చాడు గోపాలకుడు కౌశాంబి చేరాడని నగర ద్వారం వద్ద విడిసి ఉన్నాడని దూత చెప్పగా, ఉదయనుడు సంతోషంతో, అమాత్యాదులతో ఎదురు వెళ్ళి ఉచితోపచారాలతో సంతుష్టుని చేసి ఒక మణిమయ మందిరాన్ని విడిదిగా ఏర్పాటు చేసి వివాహానికి ముహూర్తము నిర్ణయించ నియమించాడు

చెలులు వాసవదత్తను అలంకరించారు రాజును కూడా అలంకరించారు. నిర్ణీత సమయానికి వేదిక నలంకరించాడు వైభవంగా వివాహం జరిగింది గోపాలుడు చెల్లెలికి అత్తవారింట్లో ఎట్లా ఉండాలో బుద్ధులు గరిపి అవంతికి వెళ్ళిపోయాడు వాసవదత్త వత్సరాజులు సుఖంగా కాలం గడుపుతున్నారు ఇదీ ఉదయనోదయము.

భారతీయ సాహిత్యంలో ఉదయన కథ

ఈ కావ్య నాయకుడైన ఉదయనుని గురించి, నాయిక వాసవదత్తను గురించి భారతీయ సాహిత్యంలో చాలా కథలున్నాయి. ఈతడు చారిత్రక పురుషుడా? లేక కల్పితపాత్రా? కాక పురాణ పురుషుడా? అనే వాదాలు కనిపిస్తున్నాయి

ఋగ్వేదకాలం నాటికి మనకు రాజ్యా లున్నాయో లేదో తెలియటం లేదు కాని తరువాత వచ్చిన వేద వాఙ్మయంలో రాజుల ప్రసక్తి ఉంది వారు రాజ్య విస్తరణకోసం ప్రపంచమంతటా యుద్ధయాత్రలు చేసినట్లు తెలుస్తోంది. కాని ఏరాజు, ఏ రాజ్యము అన్న విషయం తెలియటం లేదు. కాని క్రీ.పూ 6వ శతాబ్ది నుండి భారతదేశంలో ఏర్పడిన రాజ్యాల చరిత్ర తెలుస్తోంది. క్రీ పూ. 6వ శతాబ్దానికి ముందే ఆర్య ద్రావిడ సమ్మేళనము, ఆర్య సంఘం హిందూ సంఘం కావడం, ఆర్యమతం హిందూ మతంగా మారటం జరిగింది ఈ కాలంలో తూర్పు భారత దేశంలో చాలా శక్తివంతమైన రాజ్యాల్ని ఏర్పడ్డాయి. ఇవే బ్రాహ్మణాలలో పేర్కొన్న సామ్రాజ్యాలు కావచ్చు ఐతరేయ బ్రాహ్మణంలో ఉత్తర, కురు, వంగదేశాల ప్రసక్తి ఉంది. నిత్య అపాత్యదేశాల వర్ణన ఉంది.

ఇవి ఎక్కడున్నాయో తెలియటం లేదు. ఆరణ్యకాలలో మాత్రం గోదావరీ తీరంలో ఉన్న ఆంధ్రుల గురించి, వింధ్యపర్వత వాసులైన ఆటవికులను గురించి, వంగదేశీయులను గురించి ఉంది. బౌద్ధ వాఙ్మయంలో (క్రీ.పూ. 6, 7 శ.లు) కళింగ, అస్మక, ములాంక, మాళ్వ, సౌవీర, అంగ, మగధ, కాశీ, కోసల, వ్రజి, మల్ల, చేది, వత్స, కురు, పాంచాల, మత్స్య, అవంతి, గాంధార, కాంభోజ దేశాలున్నట్లు వర్ణింపబడి ఉంది. ఇందులో కొన్ని గణ తంత్ర దేశాలు, కొన్ని రాజ పాలితాలు. అవంతి, వత్స, కోసల, మగధ రాజ్యాలు రాజపాలితాలు. ఇవి నాలుగు మత్స్యన్యాయానుసారంగా, చిన్న రాజ్యాలను హస్తగతం చేసుకుని క్రమక్రమంగా శక్తివంతాలైనాయి. ఈ నాలుగు రాజ్యాలలో ఈ కథకు సంబంధించినవి అవంతి, వత్స. కథా నాయకుడైన ఉదయనుడు క్రీ.పూ. 7వ శతాబ్దంలో కౌశాంబి రాజధానిగా వత్సదేశాన్ని పరిపాలించాడు. ఉజ్జయిని రాజధానిగా అవంతిని పరిపాలించిన చండ ప్రద్యోతమహాసేనుని కుమార్తె అయిన వాసవదత్తను ఎత్తుకుపోయి వివాహం చేసుకున్నట్లు చరిత్రవలన తెలుస్తోంది. ఉదయనుడు పాండవ వంశీయుడు. ఈతని తాత తాతకి తాత అర్జునుడు. అంటే అర్జునుని కొడుకు అభిమన్యుడు, అతని పుత్రుడు పరీక్షిత్తు, ఆతని సుతుడు జనమేజయుడు, అతని కుమారుడు శతానీకుడు. అతని సుతుడు సహస్రానీకుడు. సహస్రానీకుని పుత్రుడు ఉదయనుడు.

ఈతని వంశక్రమం ఏదైనా చారిత్రక పురుషుడన్నది సత్యం. కాని ఈతని గూర్చి పలురకాలయిన కథలు ప్రచారంలోకి రావడంతో కల్పితపురుషుడిగా భాసిస్తున్నాడు. అదీకాక మగధ దేశ చరిత్ర తప్ప, అవంతీ వత్స దేశాల గూర్చి సరిఅయిన చరిత్రలేకపోవడం దీనికి కారణం కావచ్చు. మౌర్యుల ప్రాభవంతోను, చంద్రగుప్తుని కీర్తితోను ఈ రెండు రాజ్యాల చరిత్ర విస్మృతి పథంలో పడిపోయి, ఉదయనుడు మాత్రం కథా పురుషుడుగా ఉండిపోయినట్లు కనిపిస్తోంది.

ఉదయనుడు నాయకుడిగా కథలు కోకొల్లలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. ఇతని ప్రశస్తిని పొగడిన కవులు చాలా మంది ఉన్నారు. ఉదయనుడు జైనబౌద్ధ సాహిత్యాలలో చోటు చేసుకున్నాడు. దమ్మపథంలో ఉదయనుని కథ ఉంది. కౌటిల్యుని అర్థ శాస్త్రంలో, పతంజలి మహాభాష్యంలో, వాత్స్యాయనుని కామ సూత్రాలలో, ఉదయనుని ప్రసక్తి ఉంది. క్రీ.పూ. 6వ శతాబ్దం వాడైన భాసుడు ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణం, స్వప్నవాసవదత్త నాటకాలను ఉదయనుని నాయకునిగాచేసి వ్రాశాడు. క్రీ.పూ. 1, 2 శతాబ్దాలకు చెందిన కాళిదాసు మేఘదూతంలో "ప్రద్యోతస్య ప్రియదుహితరం వత్సరాజోత్ర జహ్రే, ప్రాప్యావన్తీ నుదయన కథా కోవిద గ్రామ వృద్ధాన్" అని ఉదయనుని గూర్చి వ్రాశాడు. బాణుడి హర్షచరిత్ర కాదంబరీ గ్రంథాలలో ఉదయనుడి ప్రస్తావన ఉంది. భారతదేశం తరతరాలు ఋణపడి ఉండాల్సిన గుణాఢ్యుని బృహత్కథలోని నాయకుడు ఉదయనుడు. ఎందరు ఉదయనుని ఎన్నివిధాల చిత్రించినప్పటికీ ఈ కథలన్నిటికీ ఆధారం బృహత్కథ.

---

1. An Advanced History of India

బృహత్కథా కర్త అయిన గుణాఢ్యుని గూర్చి చాలా కథలున్నాయి. క్రీ పూ 200 మొదలు 140 ప్రాంతాలలో ఉన్న గుణాఢ్యుడు, ఏదేశీయుడు అన్న వివాదం ఉన్నది ఆంధ్రదేశాన్ని పరిపాలించిన హాలుని మంత్రి గుణాఢ్యుడు. హాలుని జలక్రీడ బృహత్కథావిర్భావానికి కారణం. హాలునికి సంస్కృతం రాదు. జలక్రీడా సమయంలో భార్య 'మోదకైః స్తాడయ,' (మా ఉదకైస్తాడయ—నీటితో కొట్టవద్దు) అంటే, అర్థంకాక, మోదకాలనుకుని భక్ష్య విశేషాలు తెప్పించి, భార్య పరిహాసానికి పాత్రుడై, తన తప్పు తెలుసుకుని అవమానంతో బాధపడి, ఆరు నెలల్లో సంస్కృతం నేర్పమని గుణాఢ్యుని కోరతాడు. గుణాఢ్యుడు ఆరు నెలల్లో రాదు ఆరు సంవత్సరాలలో నేర్పగల నంటాడు. మరో మంత్రిఅయిన శర్వవర్మ ఆరునెలల్లో నేర్పుతానంటాడు. ఆరు నెలల్లో సంస్కృతం నేర్పితే సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశభాషల్ని త్యజిస్తానంటాడు గుణాఢ్యుడు తాను నేర్పలేక పోతే గుణాఢ్యుని పాదరక్షలు మోస్తూ తిరుగుతానంటాడు శర్వవర్మ కాతంత్ర వ్యాకరణ సహాయంతో శర్వవర్మ ఆరునెలల్లో రాజుకు సంస్కృతం నేర్పుతాడు.

గుణాఢ్యుడు శిష్యులతో దేశం విడిచి వింధ్యాటవికి వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ పిశాచాలు తమ భాష నేర్చుకోవటం విని తానా భాష నేర్చుకుని కాణభూతి అనే పిశాచి చెప్పగా, తన రక్తంతో 7,00,000 శ్లోకాలు వ్రాసి హాలుడి వద్దకు పంపిస్తాడు. రాజు పైశాచీ భాష అని, పైగా రక్తంతో వ్రాసినదని ఆ గ్రంథాన్ని అసహ్యించుకుని త్రిప్పి పంపుతాడు గుణాఢ్యుడు అవమానంతో బాధపడి తాను వ్రాసిన ఆ కథలను, అడవిలో శిష్యులకు, పక్షులకు, జంతువులకు వినిపిస్తూ ఒక్కొక్క శ్లోకం అగ్నిలో వేస్తుంటాడు ఆ కథలు వింటూ జంతువులు ఆహారం తినటం మానేస్తాయి.

బలమైన ఆహారం లేక రాజు వ్యాధిగ్రస్తుడయ్యాడు. వింధ్యాటవిలో ఒక బ్రాహ్మణుడు వినిపిస్తున్న కథలు వింటూ జంతువులు ఆహారం మానేసి చిక్కిపోతున్నాయని తన అనారోగ్యానికి కారణమదేనని తెలుసుకుని, పరివారంతో వెళ్లి, ఆ బ్రాహ్మణుని గుణాఢ్యుడుగా గుర్తించి, కాలిపోగా మిగిలిన శ్లోకాల నివ్వమని కోరతాడు. అప్పటికే ఆరు లక్షల శ్లోకాల గ్రంథం అగ్నికి ఆహుతి అయింది. మిగిలిన లక్ష శ్లోకాల గ్రంథాన్ని రాజు తీసుకవస్తాడు అదే ఉదయన, నరవాహనదత్తుల కథలున్న భాగం. ఇది బృహత్కథావిర్భావగాథ. ఈ బృహత్కథే సంస్కృత కథా వాఙ్మయంలో ఎన్నో కథలకు మూలం అయింది.

గుణాఢ్యునికి, అతడు వ్రాసిన బృహత్కథకు భారతదేశంలో చాలా ప్రతిష్ఠ ఉంది. వ్యాసుడే గుణాఢ్యుడుగా పుట్టాడని ఒక కథ. గోవర్ధనుడు, బాణుడు గుణాఢ్యుని పొగిడారు. రామాయణం తరవాత ఎన్న తగ్గది బృహత్కథ అని దశరూపకంలో పేర్కొనబడింది. ధనపాలుని తిలక మంజరిలో బృహత్కథ కొనియాడబడింది.

ఈ బృహత్కథ నాధారంగా చేసుకొని క్షేమేంద్రుడు బృహత్కథామంజరి, బుద్ధస్వామి బృహత్కథా శ్లోక సంగ్రహము, సోమదేవభట్టు కథా సరిత్సాగరము వ్రాశారు ఈ అన్ని గ్రంథాలలోను ఉదయనుడే నాయకుడు (ఈ విధంగా కథా నాయకుడైన ఉదయనుడు చారిత్రక పురుషుడు కాడనటం సాహసం) పైశాచీ భాషలో వ్రాసిన బృహత్కథ ఇప్పుడు లభించడం లేదని, క్రీ.శ 9వ శతాబ్ది వరకు మాత్రం ఉన్నట్లు బుద్ధస్వామి రచన వలన తెలుస్తోంది ఒక్కొక్కరు ఉదయనుని ఒక్కోలా చిత్రించినప్పటికీ, భారతీయ సాహిత్యంలో చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయాడు ఉదయనుడు పాశ్చాత్యులు The prince Arthur of Indian Literature అని ఉదయనుని గూర్చి తమ అభిప్రాయం వెలిబుచ్చారు

నాయిక అయిన వాసవదత్తను గూర్చి కూడా చాలా కథలున్నాయి ఉదయనుడు నాయకుడైన పై గ్రంథాలన్నింటిలోనూ, భాసుని, స్వప్నవాసవదత్తా ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణాలు, వాసవదత్త పాత్రకు ప్రాణం పోశాయి సుబంధు వ్రాసిన వాసవదత్తలో కేవలము నాయిక పేరు మాత్రమే వాసవదత్త నాయకుడు నరవాహనదత్తుడు ఇందులోకూడా నాయిక వాసవదత్త నరవాహనదత్తునిలో పారిపోయినట్లు చిత్రం చేసుకుంటుంది ఉదయనుని కథలకు, ఈ కథకు ఏమీ సంబంధం లేదు

నారన సూరన వ్రాసిన 'ఉదయనోదయ' ప్రబంధానికి మూలం ఎక్కడి నుండి గ్రహించినది కవి చెప్పలేదు కానీ ఈ కథ సోమదేవభట్టు వ్రాసిన కథాసరిత్సాగరంతో సరిపోలుతోంది

ప్రపంచంలో కథావాఙ్మయంలో అగ్రతాంబూల మివ్వదగ్గ బృహత్కథ, తరువాతి కాలంలో చాలామంది కవుల చేతులలో చాలా మార్పులు సంతరించుకుంది అలా మార్పులతో క్రొత్త అందాలను సంతరించుకున్న గ్రంథాలలో కథా సరిత్సాగరం ఒకటి

క్రీ శ 1063–81వరకు కాశ్మీర దేశాన్ని పరిపాలించిన అనంతభూపతి ఆస్థానకవి కథాసరిత్సాగర కర్త అయిన సోమదేవభట్టు అనంతభూపతి జలంధర రాజు కన్య అయిన సూర్యమతీదేవిని వివాహం చేసుకున్నాడు ఆమెకు సాహిత్యమంటే మక్కువ ఎక్కువ క్రీ శ 1020–1040 వరకు కాశ్మీరాన్ని పరిపాలించిన అవంతివర్మ ఆస్థానకవి అయిన క్షేమేంద్రుడు బృహత్కథ ఆధారంగా వ్రాసిన బృహత్కథామంజరి సంక్షిప్తంగా ఉన్నదని, దానిని మరల వ్రాయమని సూర్యమతీదేవి సోమదేవభట్టును కోరింది. ఆమె వినోదార్థం సోమదేవుడు కథాసరిత్సాగరాన్ని రచించాడు

లంబకంలో ఉన్న కథ నారన సూరన వ్రాసిన ఉదయనోదయ ప్రబంధానికి మూలం సూరన యథాతథంగా కొంత కథ గ్రహించినప్పటికీ, కొన్ని చిన్న చిన్న మార్పులు చేర్పులు చేశాడు. కథాసరిత్సాగరంలో, ద్వితీయ లంబకంలో ఉన్న కథలోని అన్ని ఉపకథలూ గ్రహించలేదు.

శ్రీదత్తుని కథ, బాలవినష్టకుని కథ విడిచి పెట్టాడు మిక్కిన కథంతా చిన్న చిన్న మార్పులున్నప్పటికీ యథాతథంగా గ్రహించి, అందంగా పద్యాలలో మలచి చక్కగా రూపొందించాడు

ప్రబంధ రచన, వర్ణనలు

ఉదయనోదయంలో మనుచరిత్రలో లాగ రెండు కథలు కనిపిస్తాయి. ఐదు ఆశ్వాసాలున్న ఈ ప్రబంధంలో మొదటి సగభాగం సహస్రానీకుని కథ తరువాతి సగం ఉదయనుడి ఉదయము, అభ్యుదయము వర్ణించిన గాధ కనుక ఈ ప్రబంధంలో ఇద్దరు నాయకులున్నారనటం అసమంజసం కాదేమో! ఎందుకంటే ఉదయనుని తండ్రి అయిన సహస్రానీకుని రాజ్యవర్ణన, అతని అమరావతి దర్శనం, మృగావతికొరకు పడ్డ విరహవేదన, ఆమెను వివాహం చేసుకోవటం, ఆమెతో వియోగం, మరల సమాగమం, మొదలైన విషయాలన్నీ సవిస్తరంగా వివరించాడు సూరన. ఇతివృత్తం ఏదైనప్పటికీ, ప్రబంధాన్ని అందంగా మలచటంలో సూరన సిద్ధహస్తుడే

ఒక కథను గద్యంగాగాని పద్యంగాగాని కూర్చడం వేరు, ప్రబంధంగా మలచడం వేరు ప్రబంధ మనగానే అష్టాదశ వర్ణనలు, ఔచిత్యము, రసము, కథాసంవిధానము పాత్రచిత్రణము, సంభాషణా చాతురి మొదలైన సౌందర్య సాధనాలు లేకుండా శోభించదు కావ్యం అందంగా ఉండాలంటే ఈ లక్షణాలన్నీ ఉండాలి అన్నీలేకపోతే కొన్నైనా ఉండాలి. ఈ సౌందర్య సాధనాలతో ప్రబంధాన్ని అందంగా తీర్చిదిద్దుకునే నేర్పు కవికి ఉండాలి.

అది ప్రబంధ సుందరి తన అంగాంగ సౌందర్యాన్ని క్రొత్త క్రొత్త అలంకారాలతో నవనవోన్మేషణంగా తీర్చిదిద్దుకుని, తన సౌందర్య ప్రభలను నలుదిశలా గుబాళింప చేసుకుంటున్న తరుణం ఆ తరుణంలో పుట్టిన నారన సూరన తన ప్రబంధ సుందరిని అలంకార రహితంగా వదలిపెడతాడా? అష్టాదశ వర్ణనలతోను, లలిత మంజుల పదాల కూర్పుతోను తన ప్రబంధాన్ని అలంకరించాడు. నారన సూరన వర్ణనలు చేయడంలోను కథా కథనంలోను ప్రబంధ కవుల కేమాత్రమూ తీసిపోలేదు రూపచిత్రణంలోనూ, భావచిత్రణలోను ఈతని దండె వేసినచేయి. అందాలను వర్ణిస్తూ పాఠకుల కానందాన్ని అందించడంలో మంచి నేర్పరి

"కబరిపైఁ జెరివిన కమ్మని చెంగల్వ
విరుల తావికిఁ దేంట్లు వెనుకొనంగ
దారహారంబుతోఁ బారిజాతంపు దండ
కుదురు బాలిండ్లపై గొండ్లియాడఁ
బదపల్లవంబులపై జారఁగట్టిన
చీనాంబరము వింత చెలువు చూప
నిర్జరాధిపుఁడిడ్డ నెలవంక యొత్తులు
చెక్కుటద్దములకు సిరి ఘటింప

గతులు రాయంచ మురిపెంపు గతులు దెగడ
నెదురు వనుదెంచుచున్న రాకేందువదన
నాకపురి మెట్టు చెంత చిన్నారి చేడె
నల్లఁ జూడరె తిలోత్తమ నప్సరసను''

(... 60)

అని తిలోత్తమ నాటకంలోని నవకాన్ని, అందాల చందాన్ని

''సింహనీలంబులై నిటల భాగంబు కై
సేసిన కుంతల శ్రేణితోడ
తార తారంబులై బాహుమధ్యంబున
గిరికొన్న సరసు కుచగిరులతోడ
శోణ శోణంబులై సుకుమారతా ప్రౌఢిఁ
దనరెడు పాణిపాదములతోడ
నవ్యనవ్యంబులై నాసికాఘ్రాణంబు
బాటించు తను సౌరభములతోడ
నాతి యొప్పె యౌవన స్ఫూర్తి రోలంబ
వల్లరీ లసత్త్వనాళ కుసుమ
సురభిగంధములను జాలువారుచును నైష
మున మీఱుపుష్పవల్లి వోలె''

(... 17)

అని ... మైన మృగావతి తనూసౌందర్యాన్ని వర్ణించి చిత్రంలా ... భాసింప చేసే నేర్పు సూరన కున్నది

సహజంగా వర్ణించడంలోను, మనస్తత్వ చిత్రీకరణలో సిద్ధహస్తుడు. పుష్ప వనంలో పుష్పాపచయానికి వెళ్లిన వారిజాక్షులు వెళ్లగానే పూలు కోసుకునిరారు. తీరికగా ఆ పూవు బావుందా, ఈ పూవు అందంగా ఉందా ? ఈ మొగ్గ వీడిందా, ఆ కొమ్మపూచిందా అని చెట్టు చెట్టుకు తిరుగుతూ, పూవు పూవుని పరిశీలిస్తూ, కొమ్మ కొమ్మను వంచుతూ కూనిరాగాలు తీస్తూ, సరసాలాడుకుంటూ, ఛలోక్తులు విసురుకుంటూ, నవ్వుకుంటూ, పరుగులు తీస్తూ ఉత్సాహంగా పూలు కోయటం సహజం.

"తిలకంబుఁ గనుఁగొనుఁ దరి యానవమఁ గేల
బలపంపు యెడ గాని బంటికొనుచుఁ
జోలుచు క్రేంకణాళుల సొంపుఁ బాడుచు సారె
దరునవ్వు వెన్నెపైఁ జిలికికొనుచుఁ
బొగడపై సుద్యంబు పుక్కిలించుచుఁ బాద
తలమెట్టి కంకేళి దనిపికొనుచు
పింగువారంభ్యల చెంతల నూర్చుచుఁ
గొంజగోరుల సీడ గోఁకికొనుచు
సెమ్మెఁ గౌఁగిటఁ గ్రుచ్చి పసిమి పాస
హాసపుష్పంబు గ్రోల మోవానటుఁగుచు
నల్ల విహరించె నిరుగాన నతివ మోర్త్తు
విటుల ధనమాన భ్రమియించు వేశ్యవోలె" [ద్వి.ఆ. ప. 41]

ఆనే ఈ పుష్పావచయ వర్ణనలో, పూలు కోసే తన్న విహారవిభ్రమాలు, ఆమె మనస్తత్త్వం వర్ణిస్తూ, ఉప్పొంగే ఆమె ఆకర్షణని. అత్రతను 'విటుల ధనమాన భ్రమియించు వేశ్యవోలె' అంటూ చమత్కరించడం ఆతని రచనలోని చమత్కారం

మానవ సౌందర్యాన్ని ప్రకృతితో ఉపమించడం అతి సామాన్యమైన విషయం. ప్రతి కళాకారుడూ చేసేపనే అది అసలు ప్రకృతే మానవుడి తొలిగురువు చిత్రకారుడు ప్రకృతి ప్రాతిపదికగా చేసుకుని చిత్రిస్తాడు, కవి వర్ణిస్తాడు.

ఊయలలూగే ఈ కన్య అందచందాలు చూడండి ప్రకృతి అందాలకి ఎంత దీటుగా ఉన్నాయో.

"కట్టిన పూనన్నె పుట్టంబు లేంజాయ
కమనీయ సాంధ్యరాగంబు గాఁగ
ముడి వీడి వ్రేలు కొమ్ముడి సోగ వెండ్రుకల్
కడలొత్తు చిమ్మ చీఁకటులుగాఁగ
నురువడి నూఁగుచో నుప్పరం బెగయు ము
క్తా హారములు తారకములుగాఁగ
నిగుడు కాంతుల తోడ నెమ్మోము నెత్తమ్మి
పరిపూర్ణ చంద్రబింబంబు గాఁగ

వికచలోచన రుచులు చంద్రికలు గాఁగ
యామవతియును విచికిత్స నావహింప
నతివ యొక్కర్తు తెఁగ యుయ్యాల నూఁగె
నింపు లిగురొత్తునొక పొదరింటి లోన '' [ద్వి ఆ ... 46]

కవి ఇక్కడ ప్రకృతితో పడతిని ఉపమించడానికి బదులు ఆమె కట్టిన కెంజాయరంగు వస్త్రం సాంధ్యరాగమని, ఊగినప్పుడు చెదరిన వెంట్రుకలు చీకటని, కదలిన హారములోని ముత్యాలు తారకలని, ముఖమే చంద్రబింబమని, కంటిమెరుపులే చంద్రికలని, స్త్రీ అందాలతో ప్రకృతిని ఉపమించి, ప్రకృతిని, స్త్రీని, సాయంవేళాన్ని అందంగా వర్ణించాడు

స్త్రీ వర్ణనగాని, ప్రకృతి వర్ణనగాని చేయాల్సి వచ్చినప్పుడు కవులు తమను తాము మరచిపోవటం కద్దు ఇక కథానాయికను వర్ణిస్తే 40, 50 పద్యాలకు తక్కువ కాకుండా, అంగాంగ సౌందర్యాన్ని నఖశిఖ పర్యంతం వర్ణించటం కవులకు సహజమైన అలవాటు స్త్రీ వర్ణనల్లో కవులు ఉపయోగించిన ఉపమానాలను కవి సమయాలంటారు? తామరపూలు, మొగ్గలు, శంఖాలు, మీనాలు, చకోరాలు, దొండపండ్లు, అరటి స్తంభాలు లేత చిగురులు, చంద్రబింబము, తారకలు, చమరీవాలాలు, మొదలైనవి కవిసమయాలు. స్త్రీ వర్ణనలో కవులు వీటిని ఉపమానాలుగా గ్రహించుతారు కవులు ఒక్కోసారి ప్రకృతిలోని ఈ వర్ణనీయ వస్తువులు స్త్రీల అందం ముందు వెల వెల పోయినట్లు వర్ణించడం కద్దు

ఈ జలక్రీడా వర్ణన చూడండి,

"పద తలంబుల కోటుపడియుంబోలె విలోల
జలభరంబుల సరోజములు వడఁకఁ
గలికి కన్నుల పోయుగమున కుల్కియుంబోలె
జలచరంబులు వెలుచలుచిపలువ
నొప్పుఁగుంతలముల కోహటించియుంబోలె
నెల దుమ్మెదలు మీఁదికెగసి మ్రోయ
గతి విభ్రమములకుఁ గళవళించియుంబోలె
బెదరి రాయంచలు రొదలు సేయ
బిగువు చన్నుల కలిమికి బెగడిపోలెఁ
దలఁకి జక్కవ లిసుక తిప్పలకు జేరఁ
గొలను గలయంతయును గలగుండువెట్టి
యొలమిఁ గ్రీడించి రపుడు రాకేందుముఖులు. ''
అంతేకాదు, వాళ్ళు [ద్వి.ఆ. ప. 52]

"తోరంపుదరి చన్నుదోయి సొయగమునఁ
దమ్మిమొగ్గలమీఁద దాడి వెట్టి
కలికి బిత్తరి కన్నుఁగవ విభ్రమంబుల
నిందీవరముల పెంపెల్లఁ జెఱచి
పాలుపొందు సువర్ణాంగంబుల చక్కఁదనమున
వనజాలముల గౌరవం బెడల్చి
తేట క్రొమ్మించు వాతెఱల చెల్వంబున
బంధు జీవకముల బారిఁజమరి
మొలక నవ్వుల బిబ్బోకములఁ గిరంటు
విచ్చు కెందమ్మి విరులసైఁ బెచ్చు లుడిపి
లీల వర్తింపు నట్టి నాళీకముఖులు
సంభ్రమంబున జలకేళి సలిపిరపుడు". [ఆ. ప. ౧౩]

ఈ వర్ణనలో సూరన చక్కని రంగుల వలన చిత్రాన్ని మన కన్నుల ముందు నిలిపాడు అనిపిస్తుంది.

స్వాభావికమైన ప్రకృతి వర్ణనను, చమత్కారంగా, హృదయరంజకంగా చేయడం సూరనకు మంచిపెట్ట ప్రాయంగా కనిపిస్తోంది. కావ్యాలలో ప్రకృతివర్ణనలకు ప్రత్యేక స్థానం ఉంది. సూర్య చంద్ర ఉదయాస్తమయాలు, రాత్రివర్ణన, ఋతువర్ణన, చెయ్యకుండా ఏకవి ఉండడు. ఈ ప్రకృతి వర్ణనలో చంద్రోదయాన్ని వర్ణించినప్పుడు చకోర వర్ణన చెయ్యని కవి అసలులేడు. చకోర వర్ణనలో ఒక్కొకవి దొక్కొతీరు.

"జిగురు వెన్నెల గుంజాఁజించి చంచులఁ బట్టి
ప్రీతితోఁ బతినోరఁ బెట్టుకొనుచు
మెసఁగుచోఁ జవియైన మేలి వెన్నెలగుంజు
నుచ్చికఁ ప్రియసఖి కిచ్చుకొనుచు
ముక్కులఁ గండించి ముదురు వెన్నెల గుంజు
ప్రేమ నొండొంటి కర్పించుకొనుచు
మెత్తఁగా నమలిన మిసిమి వెన్నెలగుంజు
తెలిచి పిల్లలకు వాతెఱల నిడుచు
నెమ్మి నిద్దంపు ముద్ద వెన్నెలలు తోఁడి
యనుఁగుఁ జుట్టంబులకుఁ బోరచి నిడికొనుచుఁ
కొలది యిడరాని వేడ్కలఁ గూడి మాడి
రమణఁ గ్రీడించె మద చకోరంపుఁ గవలు." [ద్వి.ఆ. ప. 336]

అలా క్రీడిస్తూ

> ''దిక్కులఁ బెండగిల్లిన గతిం బెలుసారెడు తేఁటిపిల్లలల్
> ముక్కులు ముంచి త్రాపుచును మున్మురమై యదంబు పెంపునన్
> మిక్కిలి రేచి తొయ్యలుల మాటికిఁ గెరలి నిల్పు సేయుచున్
> రెక్కలు వేక్కులం బొడరె నిండు మసంబుతోఁ జకోరముల్''
>
> (ద్వి.అ. - 337)

ఆహ్లాదకరమైన చంద్రకాంతిలో చకోరదంపతులు సుఖిస్తున్నాయి, ఒకటి అలతి పదాలతో మనోజ్ఞంగా వర్ణించి సూరన పాఠకుల్ని అలరింపజేయటం అతిశయోక్తి కాదు.

నారన సూరనకు ప్రకృతి అంటే మక్కువ ఎక్కువ. ఈ కావ్యంలో ఇంచుమించు సగభాగం ప్రకృతి చోటు చేసుకుంది. ఆతని ప్రకృతి వర్ణనలు ఆతని భావుకతను, నిశితమైన పరిశీలనా దృష్టిని, రచనా నైపుణ్యాన్ని వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. ఇక విరహవర్ణనలో ఇతడు అందెవేసిన చేయి. ప్రబంధ కవు లెవ్వరికీ ఏమాత్రమూ తీసిపోలేదు. హంసప్రాసికుని విరహ వర్ణన చూడండి—

అమరపురిలో మృగావతి సౌందర్యాన్ని ఇంద్రనాట్యంలో నోట విన్న హంసప్రాసికుడు ఆకర్షణకు లోనై ఆలోచనలో పడ్డాడు. రాజధానికి వచ్చాడు. రాజకార్యాలు మానేసి ఆమెను గూర్చి పలురకాలుగా ఆలోచిస్తూ, ఆమెను ఎలా పొందటమా అనుకుంటూ, ఇంద్రుడు తన కామె విషయం ఎందుకు చెప్పారని బాధపడుతూ

> ''కనుమూసి కల నిశిఁ గనుఁగొన్నయట్టిది
> చేరి సంభాషింపఁ జిత్తగించు
> మేల్కాంచి యతిప్రేమాల మెలఁగినయట్లైన
> కడఁగి సారెకు బయల్ కౌఁగిలించుఁ
> చెలువ మిన్నక తన్నుఁ జేరినయట్లైన
> వినయ సప్రేమత్తుఁడై వీనులొగ్గి
> కొమ్మ కౌఁగిటఁ దన్ను గూర్చినయట్లైనఁ
> బరవశంబున ప్రమానుపడుచునుండు
> లలన దన్నుఁ గేళి కెలయించినట్లైనఁ
> జాల నెమ్మనమున సంతసించు
> మనుజవల్లభుండు మగువపై వలవంత
> నంతరంగ తాప మగ్నలింప'' [ప్ర.అ.ప. 179]

క్షోభపడ్డాడు.

కన్నుమూస్తే ప్రియురాలు అలిగి వెళ్ళిపోతుందేమో, ఎట్లా ? అనే భయంతో నిద్రపోక, చూర్పులు ప్రియురాలినే ఊహించుకుంటూ విరహంతో వేగిపోతున్న సహస్రానీకుని పరిస్థితి విరహార్తుల హృదయ నిస్లకు చక్కని ప్రతిబింబకం కదా!

మనసును ఆకట్టుకుని, పదేపదే ఉష్ణోంచుయాలనట్లు చేసిన ఇటువంటి వర్ణనలు ఈ ప్రబంధంలో కోకొల్లలుగా ఉన్నాయి

చిత్రకారుని వర్ణచిత్రాల విన్యాసానికి దీటువచ్చే అందమైన వర్ణనలతో, కథున్నదైనా, చక్కని ఉపకథలతో పెంచి, హృదయాహ్లాదకరంగా ఈ ప్రబంధాన్ని రూపొందించాడు నారన సూరన కవిత్వం మృదువైనది మధురమైనది హృదయరంజకమైనది

అసలు కథాకావ్యాల దొక చమత్కారం హారానికి మణులు శోభకూర్చినట్లు వీటిలో ప్రధాన కథను ఉపకథలు శోభాయమానంగా పోషింపచేస్తాయి ముఖ్యంగా ఈ ఉపకథలన్నీ నీతిదాయకాలై, చమత్కార పూరితంగా ఉండి, పాఠకుల హృదయాలను రంజింప చేస్తాయి పాఠకులను ఆకట్టుకునే ప్రతిభ కావ్యాన్ని మలచే కవిది ఈ విషయంలో నారన సూరన కృతకృత్యుడయ్యాడు ఈతని రచనా శిల్పమూ, కథాకథనమూ, సమయోచితమైనవర్ణనలు, పాఠకుల హృదయాలను ఆకట్టుకుంటాయి

సూరన తన కావ్యం గురించి

"ఆధునికప్రబంధ రసహావమనోహర భావరేఖ నీ
మాధురు లేమి తక్కువలె మాన్యచిరంతన కావ్యబంధనో
ద్బోధక హావభావ రసపూర్తులఁ గ్రుచ్చి కలంచిచూడ స
చ్ఛోదకులైన భూవిభులు చొప్పడకుండుటగాక యెయ్యెడన్"

[ప్ర ఆ. ప. 16.]

అని చెప్పుకున్నాడు.

ఏది ఏమైనా కవిత్వాన్ని ఆస్వాదించడం వ్యక్తిగతమైంది. జిహ్వ కొకరుచి అన్నట్లు ఎవరికి వారు చదివి ఆనందించ వలసినది కవిత్వం.

ఈ గ్రంథంలో చాలా పద్యాలు అసంపూర్ణంగా ఉండటంవల్ల కథాగమనం కుంటుపడుతోంది ఆ పద్యాలన్నీ సంపూర్ణంగా ఉండివుంటే కావ్యం ఇంకా రసవంతంగా ఉండి ఉండేది. పద్యాలలో అక్షర దోషాలను చాలావరకు పరిష్కరించినప్పటికీ, లోపించిన సమాసాలనుగాని, పంక్తులనుగాని పూరించడానికి సాహసింపలేదు. మూలాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా పాఠకులు గ్రహింపగలరు.

భారతీయ సాహిత్యంలో ఒకానొక ప్రత్యేక స్థానాన్ని అధిష్ఠించిన ఉదయనుని ఉదయాన్ని అభ్యుదయాన్ని గానం చేసిన ఈ కథాకావ్యం తెలుగు ప్రబంధ సుందరీ కంఠహారంలో మరోమణిగా భాసిస్తుందనటం నిస్సంశయం.

ఈ కావ్యాన్ని పరిష్కరించి సంపాదకీయం వ్రాయ నా కవకాశ మిచ్చిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారాధ్యక్షులు వాఙ్మయమహోధ్యక్ష, కళాప్రపూర్ణ, డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారికి కృతజ్ఞతాభివందనాలు

ఐ. అరుణకుమారి

విశాఖ
10–10–78

పరిష్కారవేదిక

డా॥ వి వి యల్ నరసింహారావు

ఉపక్రమము

తెనుగునాట చిరకాలముగా పలువురు పండితమహోదయులు పూర్వ గ్రంథములను పరిష్కరించి, పఠితృలోకమునకు పరమోపకార మొనర్చిరి. సర్వశ్రీ మానవల్లి, వేదం, వేటూరి, చిలుకూరి, కోరాడ, రాళ్లపల్లి మొదలగు కీర్తికాయులు ఈ కోవకు చెందినవారే. వారు పరిష్కరించి, ప్రచురిత మొనర్చిన గ్రంథముల ననుసరించియు, అందు వా రుల్లేఖించిన ఉపక్రమవాక్యముల ననుసరించియు ఆ యా గ్రంథముల పరిష్కరణపద్ధతులు మన కవగత మగుచున్నవి. కాని ప్రత్యేకముగ పరిష్కరణపద్ధతు లిట్టి వని సూత్రీకరించిన సందర్భము లరుదు. గ్రంథ పరిష్కారమునకు శాస్త్రీయమగు నొక మార్గము రూపొందింపవలసిన అక్కర కల దని వక్కాణించు విజ్ఞులు నేడున్నారు.

నేటికాలమున అముద్రిత గ్రంథములను పరిష్కరించి పిహెచ్. డి. పట్టము పొందు నవకాశముకూడ పరిశోధక విద్యార్థులకు పుష్కలముగా నున్నది. కనుక గ్రంథపరిష్కార పద్ధతులను శాస్త్రీయమగు దృష్టితో పరిశీలించి, ''పరిష్కారశిల్పము'' నొక పాఠ్యాంశముగా రూపొందింపవలసిన యావశ్యకముకూడ కలదు. ఈ మార్గములో పరిశోధక విద్యార్థులు యథోచితశిక్షణ మందుట గ్రంథపరిష్కారస్థాయిని పెంపొందించు ననుట నిర్వివాదము. ఇది ప్రత్యేకముగ పరిశీలింపవలసిన యంశము.

పూనా భండార్కర్ ప్రాచ్యపరిశోధన సంస్థవారు సంశోధిత సంస్కృత గ్రంథములు పెక్కింటిని ప్రచురించిరి. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము వారు ఆంధ్రమహాభారత సంశోధితప్రతిని ప్రచురించిరి. అట్లే వివిధ విషయములకు సంబంధించిన వివిధ పరిశోధన సంస్థలచే పెక్కు పరిష్కృత గ్రంథములు ప్రచురింపబడుచున్నవి.

గ్రంథ సంశోధన సందర్భమున వ్రాతప్రతులే కాక సిద్ధాన్నమువలె అనేక ముద్రిత ప్రతులు కూడ లభ్యమగుచున్నచో పరిష్కరణలో కొంత

సౌకర్య మేర్పడును. అట్లుకాక అపరిష్కృతము అముద్రితము నైన మాతృక ఒక్కటియే లభ్యమైనప్పుడు దానిని పరిష్కరించుటలో గల యిబ్బంది ప్రాజ్ఞు లెరుగనిదికాదు. ఉన్న యొక్క మాతృకయందును లేఖనదోషములు 'కుప్పతిప్ప' లైనప్పుడు పరిష్కర్త యిబ్బంది యిబ్బడి ముబ్బడి యగుటలో నాశ్చర్య మేముండును?

నారనసూరన కృతమయిన 'ఉదయనోదయము' విషయములో ఇట్టి యిబ్బంది అనివార్యము.

ఉదయనోదయ ప్రబంధమును గూర్చి తొలుదొల్త ఆంధ్ర విద్వల్లోక మున కెరిగించిన పుణ్యము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిది. అంతేకాదు, దానిని ముద్రించుటకు ప్రదమ ప్రయత్న మొనరించిన పెద్దరికముకూడ ఆయనదే. వారు విస్మృతకవుల శీర్షిక క్రింద ప్రకటించిన పూర్వకవి కృతులలో 'ఉదయనోదయము'నుకూడ చేర్చి అది తమ యొద్ద అచ్చులో నున్నట్లు 1912 లోనే ప్రకటించిరి[1]. నాటికి నేటికి అది బయటపడిన జాడలేదు.

కాకున్న, వనపర్తి రాజావారి యౌదార్యముతో మానవల్లివారు 1910లో ప్రచురించిన 'ప్రబంధమణి భూషణము'న 'ఉదయనోదయ'మందలి పద్యము లొక ముప్పది ముద్రితమైనవి. ఆ విధముగా చూచినను అందలి పద్యము లొక కొన్నింటినైన తొలుదొల్త ముద్రణకు తెచ్చిన గౌరవము మానవల్లివారిదే. సూరనకృతియే యైన 'వనమాలివిలాసము'నందలి పద్యములు కూడ ఒక ముప్పదియైదు 'ప్రబంధమణి భూషణము'న కలవు.

మొత్తముమీద 1912 నాటికే వారియొద్ద ఉదయనోదయము వ్రాతప్రతి కలదని స్పష్టము.

1925జూలై భారతిలో కవిగారు ఉదయనోదయమును గూర్చి వ్రాసిన వ్యాసాంశములు రసజ్ఞలోకమున కాగ్రంథముపై మరులు పుట్టించుట కుపక రించినవి.

1. "ఆంధ్ర సాహిత్య అకాడమీ వారు ప్రచురించిన 'ప్రబంధమణి భూషణము' - ద్వితీయ ముద్రణకు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారి పీఠిక [పుట. 39]

ఈ కృతిరత్నము ముద్రితమై యెల్లరకు నుల్లాసకారి యనుట నిక్క' మనియు, ఇది 'ప్రౌఢసారస్వత సర్వస్వమకుటాయమాన' మనియు పరమోత్కర్షా సూచక ప్రశంసావాక్యములు పలికిరి.

ఇందుకు ప్రత్యక్షసాక్ష్యములుగ ముద్రిత 'ప్రబంధమణి భూషణము'లో నారన కృత పద్యరత్నములు ప్రకాశితములైనవి.

అంతేకాక ఆంధ్రకవుల చరిత్రకారులైన వీరేశలింగముగారు మొదలుగా ఇటీవలి ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రకారులవరకును నారన ప్రతిభా విశేషములు పేర్కొనుచునే యున్నారు.

ఈవిధముగా 'ఉదయనోదయ వనమాలివిలాసముల' ఊసు రవ్వంత రచ్చ కెక్కినదే కాని లచ్చకెక్కిన ప్రతుల ముచ్చటమాత్రము లేదు.

ఆద్యంతములు లేని 'వనమాలివిలాస' ప్రతి యొకటి వీరేశలింగముగారి యొద్ద ఉండెడిదట ప్రస్తుత మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమున నున్న కాగితపు వ్రాతప్రతి (ఇదియు ఆద్యంత శూన్యమే) మానవల్లివారి యొద్ద నుండెడి తాటియాకు ప్రతికి పుత్రిక ఇందుకు సాక్ష్యము—పరిషత్పండితులు పాపయ్యశాస్త్రిగారు పరిష్కృత్ప్రతి తొలిపుటయందు తమ చేవ్రాలుతో తారీఖు లేకుండ వ్రాసిన వాక్యము పరిషత్కార్యాలయమునందున్న 'ఉదయనోదయము' కాగితపు వ్రాతప్రతికిని మానవల్లివారి యొద్ద నుండెడి వ్రాతప్రతియే మాతృక. మానవల్లి వారి వ్రాతప్రతికి మూలము తంజావూరి తాళపత్రప్రతి ఈ అంశమును కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు పరిష్కృత్ప్రతి చివర పేర్కొని, 18–10–1938 తేదీతో సంతకము చేసియుండిరి.

తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథాలయమున 'ఉదయనోదయము' కలదుగాని 'వనమాలి విలాసము' లేదు. వీరేశలింగముగారి యొద్దను, మానవల్లివారి యొద్దను గల వనమాలివిలాసప్రతు లేమయ్యెనో!

తంజావూరి యందున్న ఉదయనోదయ తాళపత్రప్రతియందు వ్రాయసకాని పేరుగాని, వ్రాసిన కాలపు వివరముగాని లేదు. పయిగా అందలి వ్రాతతీ రెట్టిదో ప్రస్తుతము ముద్రితమైన ఉదయనోదయమందలి అధస్సూచికలలో తా. వ్రా. ప్ర. గుర్తుగల పాఠములు తిలకించినచో తెల్లమగును.

అందాక యెందుకు? తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతుల వర్ణనాత్మక గ్రంథ పట్టికలో 'ఉదయనోదయము'[1] గురించి వ్రాసిన వాక్యము లుటంకించిన చాలును.

"ఇది సమగ్రము కాదు. 5వ, యాశ్వాసమున గొంతుంబు కున్నది తప్పులు కుప్పలు. వ్రాత జిలు పు గలదు. గ్రంథపాఠము౦ జూపట్టు. 31వ, పత్రము సగము గలదు"

ఆ ప్రతి పరిస్థితి యిట్టిది. ఇందు మొత్తము 104 ఆకులు గలవు ఈ ప్రతికి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతి ఆంధ్రప్రదేశ ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయ పరిశోధనాలయములో కలదు. ఇదికాక, మరియొక కాగితపు వ్రాతప్రతియు నిచ్చటకలదు. ఇది నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు విక్రయించినది. ఇందలి దస్తూరి వేంకటరావుగారిది కాదు. ఎవరిదో ఈ వ్రాతప్రతియందు పేర్కొనబడలేదు. వ్రాయబడిన తేదియు లేదు. ఎడనెడ కొన్ని సవరణల ప్రయత్నము కన్పట్టినను తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతికి ఇది చాలవరకు ప్రతికయే. కాని తాళపత్ర ప్రతియందున్న ఆరున్నర పద్యములు 2–66, 5–112, 113, 114, 115, 116, 5–117 లోని తొలినాల్గు పంక్తులు) ఇందెత్తి వ్రాయబడలేదు. 5–131లోని తొలిపంక్తి తరువాతి పద్యగద్యములు తాళ పత్రములో లేకున్నను ఇందు వ్రాయబడి యున్నవి. వ్రాయబడిన నాటికి మాతృకయం దివి కలవేమో! ప్రధానముగా ఈ కాగితపు వ్రాతప్రతి యాధారముగా ఉదయనోదయము - ముద్రించుపనిని నాలుగేండ్లక్రిందట ఆంధ్రప్రదేశ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ పరిశోధనాలయము మొదలుపెట్టినది. అది నేటికి పూర్తియైనది. సంపాదకత్వ బాధ్యత డా. బి. అరుణకుమారిగారికి అప్పగింపబడినది. వారు తమ 'సంపాదకీయ' న్యాసములో "మూలగ్రంథ" పరిస్థితిని గూర్చియు, గ్రంథ పరిష్కారమున తా నవలంబించిన పద్ధతిని గూర్చియు ఇట్లు వ్రాసిరి.

"ఈ గ్రంథంలో చాలా పద్యాలు అసంపూర్ణంగా ఉండటంవల్ల కథా గమనం కుంటుపడుతోంది. ఆ పద్యాలన్నీ సంపూర్ణంగా ఉండివుంటే కావ్యం ఇంకా రసవంతంగా ఉండిఉండేది. పద్యాలలో అక్షరదోషాలను చాలావరకు

1 Remarks on 'Udayanodayamu' recorded in the Descriptive Catalogue of Tanjore Mss Library edited by P P. S Sastry and Published by Andhra University 1933-P 29

పరిష్కరించునప్పటికి శోధించిన ప్రమాణములను గాని, పంక్తులను గాని పూరించ టానికి సాహసింపలేదు. మూలాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా పాఠకులు గ్రహింప గలరు.'' [పుట ౫౩]

ఇందలి తుదినాశ్వాసము గ్రంథ పరిష్కరణలో అవశ్యము అనుసరింప వలసినది మూలమందలి వ్రాతలోని తెలుగుదనము, తప్పులుగా నున్న లిపులు, శైథిల్య గ్రంథపాతములు, ఉన్నవి యున్నట్లుగా తెలిసికొనుటతోపాటు పాఠకులు వాని సారురూప మెట్లుండునో గ్రహింపవలసిన యావశ్యకముకూడ కలదు. పరిష్కరణలో ఆయుష్పుష్టైన సందర్భ మిదియే కద! కనుక వివరణలు పూరణములు అనివార్యము లనిపించినవి. కత్తిమీద సామువంటి ఈ పని సాహసపు పనియే. కాని శ్రీ మానవల్లివారి వంటి మాన్యులు తీర్చిదిద్దిన బాటలున్నవి. భయమెందుకు? కావలసిన దెల్ల నిజాయితీతో గూడిన జాగరూకత. ఇట్టి జాగరూకతతోనె సంస్థ పక్షమున పరిష్కరణ కార్య మిప్పటి పరిశోధనాలయమున కొనసాగింపబడినది. తత్ఫలముగనే ఈ సంశోధిత ప్రతి సిద్ధమైనది కదా! మనసును కుంటుపడకుండ — డా. బి. అరుణకుమారిగారు రచించినట్లు—కావ్యము రసవంతముగా నుండుటకై చేసిన సత్ప్రయత్నమే ఈ సంశోధిత ప్రతి

సంశోధన పద్ధతి

ముందుగా మా పరిశోధనాలయమున గల తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతి యొక్క మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతితో కాగితపు ప్రతిని సరిపోల్చి చూచుకొనుచు మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతికంటె భిన్నములై కాగితపు ప్రతియందు కన్పట్టు పద్య గద్యములందలి పాఠములను గుర్తించితిమి. మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందలి పద్య గద్యములను ప్రమాణముగా గ్రహించి, అందు కన్పట్టునవియు కాగితపు ప్రతియందు కన్పట్టునవియు నగు పద్యములను స్వీకరించితిమి. కాగితపు ప్రతియందుండి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందు లేని పద్య గద్యములను స్వీకరించుటకు సందేహించితిమి. ఈ సందేహడోల ఊపులు పంచమాశ్వాసము తుదికి వచ్చుసరికి పెద్దపెద్దవై ఉద్ధృతరూప దాల్చినవి. కారణము— మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతిలోని పంచమాశ్వాస మసంపూర్ణముగా 131వ పద్య మందలి తొలిపంక్తివరకే యుండుట. కాగితపు ప్రతియందు ఆ తరువాత కూడ అస్తవ్యస్తముగా కొన్ని పద్యగద్యము లున్నవి. తంజావూరి తాళపత్ర

ప్రతియందలి తుదియాకులు శిథిలముగాక పూర్వ మెత్తి వ్రాసికొన్నని కావచ్చు నని యాశ్వాసము పొంది సంశోధిత ప్రతికి సలసిన సవరణములు పూరణములు సాగించి ఒక చిత్తుప్రతి తయారుచేసికొంటిని కాని ఈ ప్రతితో సంవదించి చూచుకొనుటకు ఇతరప్రతు లేవేని సంపాదించిన బాగుగా నుండుననె తట్టుమిట్టాడుచుండ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులో 'ఉదయన్ దయి' 'వనమాలి విలాస' మను వ్రాతప్రతులు కలవని ప్రసంగవశమున శ్రీ నిడుదవోలు శివసుందరేశ్వరరావుగారు ప్రస్తావించిరి. 23–11–1982న కాకినాడనుండి ఆ రెండుప్రతులను తెచ్చి, పరిశీలింతునుకదా, నా యానందమునకు అవధులు లేవు.

పరిష్కృప్తి యనగా మానవల్లి వారి ప్రతికి పుత్రిక. దానిని మా యొద్దనున్న మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతితోను కాగితపు ప్రతితోను పోల్చిచూడ మానవల్లివారు తమ ప్రతియందు చేసిన సవరణలు, పూరణములు వెలుగు వెల్లనలు క్రుమ్మరించినవి. పరిష్కార శిల్పమున జిత పరిశ్రమములగు కవిగారి మార్పుచేర్పులతో నా చేసిన మార్పు చేర్పులు పోల్చిచూచుకొను సదవకాశము లభించినది. నాకెంతో గుండె ధైర్యము కలిగినది. ఆశ్చర్యమేమనగా — అదృష్టవశమున కొన్నితావుల నాచేసిన మార్పుచేర్పులందును కవిగారి మార్పునేర్పులందును అభిన్నత గోచరించుట. సిద్ధాన్నమువలెనున్న సాహిత్యపరిష్కృప్తి నిన్నాళ్ళుగా గుర్తింపనందుకు సిగ్గుపడితిని. కాని ఆ పరిష్కృప్తియందును పలుతావుల శైథిల్యగ్రంథపాతాదులు యదామూలముగనే యున్నవి. పంచమాశ్వాసస్థితియు ఆశ్వాసము నొదవింపదయ్యెను. కవిగారుకూడ అందలి శైథిల్య గ్రంథపాతాదులకు వేసటనొంది కాబోలు! 'కొంత వేడిపుచ్చుకొని' తామే కొన్ని పద్యగద్యములు వ్రాసి తనివినొందవలసివచ్చెను. అది సూరనపై ఆయనకు గల అభిమానమును సూచించునే కాని ఆత్మోత్కర్షను సూచింపదని నా అభిప్రాయము. కారణ మేమనగా తన పద్యగద్యములేవో తానే స్పష్టముగా పేర్కొనియుండుట. ఆ భాగము స్పష్టముగా ''ఇక్కడినుండి మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి పద్యము'' అని పరిష్కృప్తియందు పేర్కొనబడుటకు మానవల్లివారి ప్రతియే ఆధారముగదా!

మా కార్యాలయమున గల మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియం దుండి, కాగితపు వ్రాతప్రతిలో లేని ఆరున్నర పద్యములు పరిష్కృప్తియందు పరిశుభ్రముగా

నున్నవి. అంతేకాదు. మైక్రోఫిల్మ్‌లో లేని, 5–131 తరువాతి గద్య పద్యములు కొన్ని ఏవాకాల్యాలయపు కాగితపు వ్రాతప్రతిలో నున్నట్లే పరిషత్ప్రతి యందును గలవు. అయినను నాయొద్దనున్న కాగితపు వ్రాతప్రతి మానవల్లివారి ప్రతికి పుత్రికయనుటకు వీలుగా లేదు. ఈ రెంటికిని తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతియే మూలమనుట సూక్ష్మ పరిశీలనపై నాకు తేలిన నిశ్చితాభిప్రాయము. తంజావూరి ప్రతినుండి ఈ రెండు ప్రతులు ఎప్పుడు ఎత్తివ్రాయబడినవో తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించితిని కాని తంజావూరి గ్రంథాలయమునందును ఇందుకు సంబంధించిన వివరములు లేవని తద్గ్రంథాలయ నిర్వహణాధికారి నాకు తెలియజేసిరి.[1] ఏమైనను మానవల్లి వారు మాత్రము 1912 సం. కు ముందే తాళపత్రప్రతి నెత్తి వ్రాసికొని యుందురని వారు దాని నచ్చొత్తించుటకై చేసిన ప్రకటనము వలన స్పష్టము.

1910 లో మానవల్లివారు తాము ప్రచురించిన ప్రబంధమణి భూషణములోని ఉదయనోదయ పద్యములను తమయొద్ద ముద్రణకు సిద్ధముగా నున్న ఉదయనోదయము యొక్క వ్రాతప్రతియందలి పద్యములతో తప్పక సరిపోల్చి చూచుకొని యుందురు. కనుకనే ప్రబంధమణి భూషణమందలి ప్రసక్త పద్యపాఠములను కూడ ప్రస్తుత సంశోధిత ప్రతికై సంప్రతించుట జరిగినది. సంప్రతించిన గ్రంథాదులపట్టిక అనుబంధము లలో ప్రత్యేకముగ 'ఉపయుక్త గ్రంథాదిసూచిక' యను శీర్షికతో నియ్య బడినది. కొన్ని పాఠముల పరిష్కారమునకు 'సంస్కృత కథాసరిత్సాగర' మెంతగనో ఉపకరించినది.

తండ్రికొడుకుల కవిత్వము

ఉదయనోదయమందలి అవతారికా పద్యగద్యములం దధికభాగమును, ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములును సూరన కుమారుడగు నారన రచించినవే. తండ్రి మరణించిన తరువాత తనయు డీగ్రంథమును లోకయబాచమంత్రి కంకిత

1. 10–11–1981 తేదీ గల జాబులో తంజావూరి గ్రంథాలయ నిర్వహణాధికారి (Administrative Officer) నా కీవిషయము తెలియజేసిరి. — ప్ర.సంపా.

నిచ్చెను. కనుక బాచమంత్రి సమర్పించు పద్యగద్యములన్నియు తనయునివే యుండవలెను. తనయుని పేర తండ్రి కవిలకు తీసికొన్నట్లుగ లేదు.

కృతిపతి నామాంకితముగా ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము మొదలుకొని చెలి యొనిమిది పద్యములు తనయుడు రచించినవి కావచ్చును. కృత్యాద్యవస్థాగ 'కవిర్న సుహృత్పసిద్ధి' కై ఆశ్రితయైన భస్మయమున ప్రారంభించిన పద్యము [1–9] తండ్రియగు సూరనదే. సుకవిస్తుతి, కుకవినింద, ప్రతిజ్ఞ, 'ఉచ్చోథకులైన భూవిభుయు' లభించని వైరాశ్యము [10 16] సూరన కవితయే. 'అని యీ ప్రకారంబున విద్యోతితాత్మప్రజ్ఞా ధురంధరుండైన మాతండ్రి సూరనమంత్రి నిర్మించిన 'యమయమాపదంబు' బను వచన [1–17] మూదిగా కృతిపతి తత్త్వ నిర్ణయము, కృతిపతివంశ వతారవర్ణనము షష్ఠ్యంతములు వరకును అరువది పద్యగద్యములు కుమారు డగు నారనవే. ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములు కుమారునివి. ఆశ్వాసాంతగద్య పంక్తులు మాత్రము తండ్రివి.

మొత్తముమీద కుమారుడగు నారన రచించిన మొదటి పద్యగద్యములు 87 మాత్రము. వీని శైలీవిన్యాసము, భావసర్భరల్యము పరిశీలించుచో స్వర్గ మందున్న తండ్రి తన తనయుని కవితా పాండిత్యములకు సంతుష్టుడై యుండవలెనుటకు సందేహములేదు.

సాధారణముగా కవులు "నాయొనర్పంబూనిన ప్రబంధంబునకుం గదా క్రమంబెట్టిదనిన" అని ప్రారంభించి కావ్య కథారచన ఆరంభింతురు. అటుపిమ్మట కృతిపతి లభింపగనే కృతిపతి వంశావతార వర్ణనాదికము చేయుదురు. సూరనకు కృతిపతి లభింపక పోవుటచే ఆ కొరత పూరించి తీర్పవలసివచ్చెను. తండ్రి పుణ్యము ఫలించెను

కాని గ్రంథపరిష్కారము దగ్గరకు వచ్చుసరికి తండ్రి పద్య పాఠములకు వలెనే కొడుకు పద్యపాఠములును గొంతుదిగక, మ్రింగుడుపడకుండ యున్నవి. ఇది యాతండ్రికొడుకుల దోషముకాదు. మనకు లభించిన గ్రంథప్రతి యొక్క దుస్థితి దోషము. మచ్చునకు కొన్నిపద్యములు పరిశీలించి, గ్రంథ పరిష్కార పద్ధతులను సూత్రీకరించుటకు ప్రయత్నింతును.

పరిష్కార సూత్రములు

ఇష్టదేవతా స్తుతికి సంబంధించిన ఈ క్రిందిపద్య మున్నది.

పరిణతనాపచి న్నితలభాగము చెమ్మట యొత్తి శర్వరీ
కరు దిలకించి చారుసితకంజదళం బని మౌళి గ్రమ్మఱం
... . డు చిన్నపు తంటని చై మురల్చున
గ్గిరిజ నగున్ శివుండొసఁగు గీర్తులు లోకయబాచమంత్రికిన్. [ఉ. 1-3]

తొలి రెండుపాదములు హాయిగా వెన్నెలవెలుగులు చిమ్ముచు సాగిన పద్యభావము మూడవపాదము మొదలగుసరికి లుప్తభాగముతోను అపపాఠముల తోను తలదిమ్మ ఘటించుచున్నది. వ్రాతప్రతిలో నిట్లే యున్నది కదా యని పద్యమును యథా తథముగా ముద్రింపవచ్చును. కాని అది పరిష్కర్త తలదిమ్మ పరితకు సరఫరా చేసినట్లగును. 'అసలు కవియొక్క పద్యమును పూరించుటకుకాని సంస్కరించుటకుకాని మనకేమి యధికారము కలదు?' అది కవి పద్యము పూర్తిగా లభించినప్పటిమాట. లభింపనప్పుడు దొరకినంతమేర వ్రాతప్రతియందలి పాఠమును పరిత్ప లోకమునకు స్పష్టపరుచుచు, పూరణ సంస్కరణములను విధిగా పేర్కొనవలసియుండును. ఇది సామాన్య పాఠకుని బుద్ధికి చెయు చిన్ని దోహదక్రియ.

'ఉదయనోదయ' విషయముననే కాక బహుగ్రంథముల పరిష్కరణ విషయమున ఈ నియమ మనువర్తించును. పలువురు పెద్ద లీపద్ధతి నవలంబించిరి.

మానవల్లివారి యొద్దగల ప్రతి నెత్తి వ్రాయుటలో సాహిత్యపరిషత్తు వారు 'ఉదయనోదయ' పూర్తి ప్రతితోపాటు ప్రథమాశ్వాసములోని తొలి 63 పద్యగద్యములకు విడికాగితములపై మరి రెండు ప్రతులను కూడ తయారు చేసిరి. ఈ విడి ప్రతులలో పూర్తిప్రతియందులేని కొన్ని సవరణలు, పూరణములు కలవు. ఇవి మానవల్లివారు చేసినవి కాక పరిషత్పండితులు చేసినవేమో యనిపించుచున్నవి. అర్థము లనిపించిన అట్టి పూరణములు, సవరణములు కూడ కొన్ని అధస్సూచికలలో పేర్కొనబడినవి. వానినికూడ సా.ప. ప్రతి సవరణలు, పూరణములుగనే పేర్కొనుట జరిగినది.

పై పద్యమందలి మూడవపాదము సా. ప. ప్రతులు మూడింటిలో ఈ క్రిందివిధముగా నున్నది.

కారుడు "నః స్యాత్ తద్ధర్మ ఉతః" అన్నాడే కాని అందు "అచి" అను దళము చేర్పలేదు కదా యని మొండికి వెగి వాదింపబూనినచో ప్రకరణార్థ పరిజ్ఞానము శంకాస్పద మగును ఏమైనను ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థ విశేషణమునకు హల్లు పరమైనపుడు నుగాగమప్రాప్తి లేదనకతప్పదు. కాని గ్రంథభాగమందలి ప్రాచీన ప్రయోగము లొండురెండు హల్లు పరమైనప్పుడును నుగాగమప్రాప్తి కుదాహార్యములుగా కన్పట్టుచున్నవి చూడుడు.

1. చెంగలువ పూగర్పం బనుంగొల్మిలో (ఉద. 2-334)

2. ఆత్మమనోవిభుమీఁద నెక్కొనునన్ ప్రేమ (4-174)

ఇట్లే నగునట్టి శివుడను నర్థమున 'నగున్‌శివుం' డను పాఠము కవి హృదయము ననుసరించి వ్రాసిరాఁదగినది కాదేమో అనిపించుచున్నది.

"అసలింతబాధ యెందులకు? 'గిరిజనగున్, శివుం డొసఁగుఁ గీర్తులు' అని వాక్యమును రెండుముక్కలు వేసినచో ప్రాణము తెరపిని పడునుగదా" అనవచ్చును. అనవచ్చును కాని అసమాపకమగు వాక్యమున కపాయము కలుగక మానదు దీనిని నివారించుటకే పరిష్కర్తలు 'గిరిజ నగన్ శివుం డొసఁగుఁ గీర్తులు" అని చిన్ని సవరణ చేసియుండవచ్చును.

ఇంతకు పద్యభావ మేమి? విభ్రాంతికి లోనైన మగువను చూచి మగడు నవ్వెనా? మత్తుకసై తుమ్మెదపిండు క్రమ్మినను గుర్తింపని మగని చూచి మగువ నవ్వెనా? పొరబడిన మగువను చూచి మగడు నవ్వుట సరసముగనే యుండును; కాని గిరిజా శబ్దమును ద్వితీయాంతముగా భావించ నువర్ణ లోపము నూహింపవలెను. ఇందు కొంత అన్వయక్లేశము లేకపోలేదు. 'మరి గిరిజ విభ్రాంతికి శివుడు నవ్వకుండునా?' యనిన అది స్థాణు లక్షణమని సమాధానము ఇట్లు సమాధానముపొంది, పర్యవసానముగా పరిష్కర్తు సవరణను సమాదరించి, 'అగ్గిరిజ నగన్ శివుం డొసఁగుఁ గీర్తులు' అను పాఠమును పయి కెక్కించితిమి. ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థక విశేషణమునకు హల్లు పరమైనప్పుడును నుగాగమము సంభావించు కవి కైవాటమును విశదపరు చుటకై అధస్సూచికలో 'నగున్ శివుం'డను తాళపత్త్రప్రతి పాఠమును యథా తథముగ పొందుపరిచితిని.

అన్నిటికంటె అతిముఖ్యమైన అంశము పద్యములో కవి ప్రపంచింపదలచిన భావము. అది కృతిపతికి శివునిచే నిప్పింపనెంచిన కీర్తుల సితకాంతిస్వచ్ఛత.

సితస్వచ్ఛ కీర్తుల కుపమలకుమగనే సితచంద్రరేఖము, సితకంజదళములు, గిరిజా సితస్మితము మున్నుగా పరమసితకాంతి వైభవమును దోసిళ్లతో పద్యమంతట గ్రుమ్మరించెను. లోకవ్యవహారమునను గల్గు నైగమ సరణి పరిష్కర్త భావించినదే యుక్తమ్మగు. అది కవికి యుత్కర్షయే కాని అపకర్ష కాదని మనవి.

ఉదయనోదయ పరిష్కరణకు ఇంతటి ప్రమాద మున్నదని సూచించుటకే ఈ ఒక్క పద్య పరిష్కారము నింత దూరము వివరింపవలసి వచ్చెను. ఇట్టి పద్యరత్నోపలములు ఉదయనోదయ పర్వతసానువులలో పుష్కలముగా నున్నవి.

పై పరిష్కరణాంశములను బట్టి భావింపదగిన పరిష్కార సూత్రములు నాలుగు

[1] పూరణ సంస్కరణములు లుప్తవ్యంజనముగానో అవి కవి హృదయమునకును పద్యమందలి ప్రధాన భావార్థమునకును అద్దము పట్టినట్లుండవలెను.

[2] అక్షరముల మార్పు చేర్పులు మిగుల పరిమితములై మాతృకాక్షరముల కత్యంత సన్నిహితములుగా నుండవలెను.

[3] సంస్కరణ సందర్భములలో కవి పాటించిన వ్యాకరణాద్యంశములు గ్రంథమందలి యితర సందర్భములతో సరిపోల్చి సారనిర్ణయము చేయవలెను.

[4] లేఖన దోషములు దిద్దునప్పుడు వ్రాయసకాని కైవాటపు టోరవడి గుర్తించి తక్కిన తావులందలి అక్షరములతో సంప్రతించి చూడక తప్పదు.

అక్షరముల మార్పు ప్రసక్తి వచ్చెను గనుక మరియొక సందర్భము నిందు కుదాహరణముగా పేర్కొందును

ఇష్టదేవతాస్తుతియందే 'వీణాపాణియగు వాణి లోకయ బాచమంత్రిని భాగ్య సంపన్నుని జేయుగాత' అను నర్థముగల పద్యమొకటి కలదు [1–8]
● సీసపద్య ప్రథమపాదము తాళపత్ర ప్రతియం దిట్లున్నది.

"కిలఖిటనదత్నికి ప్రవాళమునకు గరనఖద్యుతి కోరకముల నీన"

సా.ప. ప్రతులు నేను చూడకముందు 'కిలబిటసదత్ని' పాఠమును పసిపట్టుటకై పెక్కుదినములు తలబాదుకొంటిని. వ్రాయసకాని కైవాటమును గుర్తించుటకై ఇందలి లక్షరములవంటి అక్షరములను గ్రంథమందెల్ల గాలించి చూడవలసివచ్చెను. తుద కొక శుభముహూర్తమున

'కిలఘటన దత్నికి ప్రవాళమునకు' అను సందర్భమునకు

'కేలఁ ఘట్టిత వల్లకీప్రవాళమునకు' అను సవరణము స్ఫురించెను ప్రవాళ మనగా 'పగడము, చిగురు' అను నర్థములే కాక 'వీణాదండ' మను నర్థము కూడ ఉండుటచే నా యీ సవరణకు హేతువు 'ప్రవాళ' శబ్దమందే 'వీణాదండ' మను నర్థము కుదురుకొని యుండగా వల్లకీ శబ్దము 'వీణ' కు పునరుక్తి కాదా? అను సందేహము పొడమ వచ్చెను 'వల్లకీప్రవాళ' మును రూపక సమాసముగా భావించి వీణ యనెడు చిగురు అని యనరాదా? మరి మాతృకయందలి యక్షరసాదృశ్యము మాటయేమి? కకారమునిహాది ఎత్వముగుడిగా వ్రాసిన సందర్భములు గ్రంథములో పలుచోట్ల కనిపించెను. 'ఖి' వర్ణము 'బ' వర్ణమునకు చాల సన్నిహితముగా నుండెను. 'ట' వర్ణమునకు టి వర్ణము చేరువగా నుండుటచే దాని క్రింద ఒత్తక్షరమేదో ఖిలమైన జాడయు కన్పట్టుచున్నది. 'దత్నికి' 'వల్లకి' మూలం సూచించెను. ఈ మథన మిట్లు సాగుచుండగా కాకినాడనుండి పరిషత్ప్రతులు తెచ్చి చూచితిని.

ఈ పాదము సా.ప. ప్రతులు మూడింటిలో నీ క్రిందిరీతిని వ్రాయబడి యున్నది.

1. **కిలఖిటనదత్నికి ప్రవాళమునకు గరనఖద్యుతి కోరకముల నీన (పూర్తిప్రతి)**
2. **కిలఖిటనదత్నికి (కీల ఘట్టిత తంత్రికి) ప్రవాళమునకు గరనఖద్యుతి కోరకముల నీన (విడిప్రతి)**
3. **కీలఘట్టిత తంత్రికి ప్రవాళమునకు గరనఖద్యుతికోరకముల నీన (వేరొక విడిప్రతి)**

మేము పడిన యాతనవంటిదే పరిషత్పండితులకును తప్పలేదని ఊరట నంది, ఆనందించితిమి. ఆనందమేల యనగా మన బాధలవంటి బాధలే ఇతరులు పడుచుండ సానుభూతి స్పందముచే మానవ హృదయములో విచిత్ర

మైన యొక యానందము కలుగును పరీక్ష తప్పిన విద్యార్థులందరు నొకచోట చేరి పొందెడు ఉత్సాహానందమువంటి యానందమిది.

దీని నట్లుండనిండు! ఇంతకు ఏ సవరణతో దీనిని స్థిరీకరింపవలెను? మా సవరణనా? సా.ప. సవరణనా? సంపూర్ణపద్యమును సంభావించినగాని నిర్ణయము కుదురునట్లు లేదు. పద్య భావమేమి? వీణ వాయించు వాణి వర్ణనము. మా సవరణ నంగీకరించుచో తొలిపాదమునందలి భావమిది. 'చేతబట్టిన వీణ యనెడు పగడపు తీవకు వాణిచేతి గోళ్లకాంతి మొగ్గలు తొడిగినట్లున్నది.' లేదా 'చేతబట్టిన వీణాదండమునకు చేతి గోళ్లకాంతి మొగ్గలు తొడిగినట్లున్నది.' పరిషత్పండితులు 'కీలఘట్టితతంత్రి' ని భావించినారు కనుక కొయ్య మేకుతో బిగింపబడిన తీగకును, వీణాదండమునకును చేతిగోళ్లకాంతి మొగ్గలు తొడిగినట్లున్నదని అర్థము చెప్పవచ్చును. ''కీలఘట్టితతంత్రికిం బ్రవాళమునకుం గరనఖద్యుతికోరకముల నీన'' --ప్రక్కగీత యుంచిన తావున అరసున్నకాక నెరసున్న యున్నచో ఛందస్సుకూడ సరిపోవును. ఈ చిన్ని సవరణ మనము చేసికొనవచ్చును. కాని పద్యపాదము యొక్క ఎత్తుగడ తక్కిన రెండు పాదముల ఎత్తుగడ కనురూపముగా లేదు.

'కరములఁ బంటుచో ——————————'

'గాత్రంబు చూపుచో ——————' ఇట్లు వ్యస్తక్రియాపదములతో పాదముల యెత్తుగడ కానవచ్చుచున్నది. సమాస ఘటనము కన్పట్టుటలేదు. కనుక తొలిపాదముకూడ అట్లే యుండుట శ్రేయమని భావించితిమి. తుదకు చేదర్థకాంతమయిన 'కేలఁ బట్టినన్' అను సవరణమే సముచిత మనిపించెను. కాని తంత్రిని కేలఁబట్టుటకంటె కేల మీటుట సహజము గదా యనుశంక మొదలయ్యెను. మీటునప్పటి వ్రేళ్లకదలికలచే గోటికాంతులు మొగ్గలు తొడుగుట మరింత సహజము కదా! పునః పరిశీలన చేయగా అక్షర సాదృశ్యము ద్విత్వ 'ట' కారము నంగీకరించుట లేదు. బిందుపూర్వక 'బ' వర్ణము 'మీ' యను వర్ణమునకు దగ్గరగా కన్పట్టుచున్నది. ఇన్ని కారణములచే 'కేలమీటినదంత్రికిం బ్రవాళమునకు గరనఖద్యుతికోరకముల నీన' యను సవరణ పాఠము స్థిరీకరించుకొంటిని. పరిష్కర్తయొక్క ఈ అంతర్మథన ఫలము పండితామోదము నందవలెనుగదా! ఎందుకైనను మంచిదని నిక్కచ్చిగా మాతృక పాఠముతోపాటు సా.ప. సవరణను గూడ అధస్సూచికలో స్పష్టముగా నుటంకించితిని.

పర్యవసానముగా పేర్కొనబడిన పరిష్కార సూత్రమేమనగా వ్రాత జిలుగుగానుండి, పత్రము క్రిమిదష్టమై అస్పష్టముగానున్న అక్షరములను పోల్చుకొనుటకై గ్రంథమునందలి ఇతర భాగములలోని సదృశాక్షరములు పరిశీలించి సవరణములు, పూరణములు చేయవలసియుండునని మాత్రమే. అన్నిటికంటె ముఖ్యమైనది కవి పద్యపాదముల యెత్తుగడలో నెట్టి పదముల కూర్పు నుద్దేశించుచున్నాడో పరిశీలించి పద్యమందలి ప్రధాన భావమున కది యెంతవర కుపస్కారకముగ నున్నదో గుర్తించుట. ఇట్టి పరిష్కార సూత్రము నవలంబించి కొంతకు కొంత తండులన్యాయధర్మము నెరవేర్పక తప్పదు లేకున్న సత్సంబంధముకూడ పరుగుల పంతగా కన్పట్టవచ్చును పతితకు సాయపడని పరిష్కారమువల్ల ప్రయోజనమేమి?

మూలగ్రంథ సంవాదము

గ్రంథ పరిష్కార సందర్భమున పాఠనిర్ణయమునకై పరిష్కరింపబడు కృతినేకాక తత్కృతికి మూలమైన కృతినికూడ తప్పక సంప్రతింపవలసియుండును. సాధారణముగా మన ప్రబంధములందలి కథలకు మూలములు సంస్కృతములో నుండియే యుండును. వసుచరిత్రాద్యనేక ప్రబంధములే యిందుకు నిదర్శనము. ఉదయనోదయ ప్రబంధమునకు మూలకథ సోమదేవుని సంస్కృత కథాసరిత్సాగరములో నున్నది. అందలి ద్వితీయ లంబకములోని ద్వితీయ షష్ఠ తరంగములందున్న శ్రీదత్త బాలవినష్టముల కథలు తప్ప తక్కిన కథాముఖమును నారసనూరస వర్ణనాత్మకముగ ప్రబంధీకరించెను. కనుక పాఠనిర్ణయక్లేశ మొదవినపుడు సంస్కృత మూలమును సంప్రతింపక తప్పదు. ఒక్క సందర్భము నుదాహరింతును.

దంపతులు కానున్న ఉదయన వాసవదత్తలకు ఉదయనుని చెలికాడగు వసంతకుడు చిత్రమైన కథయొకటి చెప్పెను. అది పతివ్రతాలలామయగు దేవస్మితకథ; వివేకవతియగు వైశ్యసుందరాంగి కథ. దూరదేశగతుడగు పతి కొరకై పరితపించు నాదేవస్మితను పరపురుషులకు తార్చుటకై యోగకరండి యను నొక తక్కరి వృద్ధయోగిని సిద్ధికరియను వంచకురాలిని వెంటతీసికొని, దేవస్మిత యింటికి వచ్చెను. గుమ్మము నొద్దగల కుక్కకు ఏదో పదార్థము కలిపిన మాంసపుముక్క పెట్టెను. కుక్క కనులవెంట నీరు కారజొచ్చెను.

దాని కన్నీటిని గూర్చి ఒక కథయల్లి తక్కరి యోగిని దేవస్మితను మోసగింప నెంచెను. ఆ సందర్భమందలి పద్యమిది

సీ. మఱునాఁడు ప్రొద్దున మగువ యోగకరండి దినము పోచితవిధు ల్దీర్చి సిద్ధి
కరి తోడఁగా మంచి మిశ్రిత మాంసఖండ మొక్కటి గొని కదిరి వైశ్య
వరుమందిరమునకు వచ్చి గృహాగ్రహేటునకు దత్కబళంబు చూపి వైచి
యభ్యంతరంబున కరిగి దేవస్మితఁగాంచి యయ్యుభరాజగమన యొసఁగు

ఆ.వె. నర్ఘ్యపాద్యపూజనాదికృత్యంబుల స్వీకరించి తాను సిద్ధికరియు
సరసిజాక్షిమ్రోల సముచితాసనమున సన్నిషణ్ణయగుచు నున్నతఱిని.
[ఉ. 5-41]

ఆ.వె. మరిచి తాపతప్యమానమానసయయి కన్నుగొనల నశ్రుకణము లురుల
వచ్చి సవిథభూమి వర్తింపఁగా శునిఁజూచి యాత్మ నడలు నోఁకునట్లు.
[ఉ. 5-42]

ఏటవాలుగా ముద్రించిన పదములు పరిష్కరింపవలసినవి. ద్వితీయ పాదములో కొన్ని అక్షరములు తక్కువై ఛందో భంగము జరిగినది. 'కదిరి' అనగా అనంతపుర మండలమందలి 'కదిరీపుర' మను భ్రాంతి కలుగవచ్చును. దేవస్మిత 'తామ్రలిప్తి' వాసిని. 'కదిరి' కి తామ్రలిప్తి యనుపేరు లేదు. తెలుగువ్రాత యగుటచే 'కటరి' యనునది 'కదిరిగా' కన్పట్టుచున్నది. సా.ప. సవరణము దీనిని బలపరుచుచున్నది. "గృహాగ్రహేశునకు" అనునది కొరకరాని కొయ్యగా నున్నది. ఇంటిగుమ్మముకడ నున్న కుక్కనుగూర్చి చెప్పు సందర్భము. 'గ్రహేశు' డనగా కుక్కయను నర్థములేదు. అది ఆడుకుక్కయో, మగకుక్కయో! తరువాతి పద్యములో 'శుని' యని యున్నది కనుక ఆడుకుక్కయే కావలెను. మరి కుక్కకు కన్నీళ్లు వచ్చుటకు మాంసములో కలిపిన పదార్థ మేమై యుండును?

ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పకొన్నగాని సాధుపాఠనిర్ణయము సాధ్యము కాదు.

సంస్కృతమూలము చూచిన సందేహనివృత్తి యగునేమో యని 'కథాసరిత్సాగరము'ను పరిశీలించితిని. సందేహపు పొగమంచు ఇట్టే తొలగి పోయినది. చాల సంతోషము కలిగెను. మూలమం దిట్లున్నది

"ద్వితీయే ఽహ్ని గృహీత్వా చ మరిచక్షోద నిర్భరమ్
మాంసఖణ్డమ్ పునః సా తద్యయౌ దేవస్మితాగృహమ్

ద్వారశునై దదౌ తస్యై మాంసఖణ్డాఞ్చ తత్ర తమ్
సాఽపి తం భక్షయామాస సద్యః స మరిచం శుని

తతో మరిచదోషేణ తస్యా దృగ్భ్యాం మవారితమ్
అశ్రు ప్రవవృతే తస్యాః ప్రస్రౌతి స్మచ నాసికా '' —
[ద్వితీయలంబకమ్–5 వ తరం–124 నుండి 126 వ శ్లోకము వరకు]

'మరిచక్షోద' అనగా మిరియపుపొడి కనుక మాంసపు ముక్కతో కలిసిన పదార్థ మదియే యని స్పష్టమైనది. తెలుగు పద్యములోని రెండవ పాదములో 'మంచి' 'మిశ్రిత' యను పదములకు నడుమ 'మరిచ' యను పదము వ్రాతలో జారిపోయి యుండవచ్చును. అంతేకాక 'మంచి' 'మరిచ' యను పదములు 'మంచి' యను పదముయొక్క పునరుక్తి యను భ్రాంతిచే కూడ 'మరిచ' శబ్దము వ్రాతలో జారిపోయి యుండవచ్చును. కనుక పూర్తిపాఠము "సిద్ధకరి తోడరా మంచి మరిచ మిశ్రిత మాంస ఖండ" మై యుండునని స్పష్టపడినది.

మరి "గృహాగ్రగేహశుని" గతి యేమి?

సంస్కృత మూలమునందలి 'దేవస్మితాగృహాన్' 'ద్వారశునై' అను సందర్భమును బట్టి 'దేవస్మిత యింటి గుమ్మముకొద్దగల ఆడుకుక్క ఎంగతి' యని తెల్లమగుచున్నది. కనుక తెలుగు పద్యపాద మిట్లుండనగు నని పించినది.

"వైశ్య వరు మందిరమునకు నచ్చి గృహద్వార శునికి దత్కబళంబు చూపివైచి".

కాని తాళపత్ర ప్రతియందు 'గృహాగ్రగేహశునకు' అనియే యున్నది. సా.ప. ప్రతియందు చూడగా 'గృహాగ్రగేహి శునికి' అని సవరింపబడి యున్నది. గృహము నాశ్రయించి యున్న ఆడుకుక్కయను నర్థము వచ్చును గదా యని తాళపత్రప్రతికి సన్నిహితమైన సవరణ చేయుబడిన ఱ పాఠము పంయి కెక్కించి అధస్సూచికలో తాళపత్ర పాఠమును, మూలవిధేయమగు నా సవరణను పేర్కొంటిని.

సీసపద్యము నెత్తుగీతి తరువాతి ఆటవెలది మొదటిపాదము వ్రాతప్రతిలో 'మలిచితాప తప్యమాన మానసయయి' అని యున్నది. ఇందలి 'మలిచి' కూడ 'మరిచ' శబ్దముయొక్క అపపాఠమే. సవరణ మావశ్యకమే. మిరి

యుపు మంటతో ఆ ముక్కుకు కన్నులు రెండును మండుచుండ, ముక్కువెంట నీరుకూడ కారినట్లు మూలమం దున్నది ఈ నాసికాజలము నారనసూరనకు కనిపించినట్లులేదు కనుకనే పట్టని నాసికాజల ప్రసక్తి మనకెందుకు? ఇట్టి సందర్భముల పాఠనిర్ణయాశ్లేష మెట్టిదో వివిచూపుట కీసందర్భ ముటంకించితిని.

గ్రంథకథయందలి నగర నామములు, వ్యక్తినామములు, జంతు నామములు మూలమునకంటె కించిద్భిన్నములైన సందర్భములును గలవు. కథయందలి వ్యత్యాసభేదములను "సంపాదకీయ వ్యాసము" లో డా॥ అరుణ కుమారిగారు వివరించియున్నారు. పరిష్కరణకు సంబంధించిన ఒకటి రెండంశములు పేర్కొనవలసి యున్నది.

దేవస్మితాకథాప్రారంభ మిట్లు చేయబడినది.

సీ. ధరణీశ వినుము సావధానుండవై తామ్రలిప్తాఖ్యపురి ధనగుప్తుఁడనఁగఁ
గలఁడు వైశ్యుఁడు. [ఉ. 5-2]

ఇందు నగరనామము తామ్రలిప్తి. కాని ప్రాసయతి సరిపడలేదు. యతికొరకు నగరనామము మార్చి "తామ్ర లిప్త్యాఖ్యపురి ధనగుప్తుడనఁగ" అని సవరించుట ఎగ్గుగాని మాట నిజమే.
సంస్కృతమూలమందును —

" అస్తీహ నగరీ లోకే తామ్రలిప్తీతి విశ్రుతా
తస్యాంచ ధనదత్తాఖ్యో వణి గాసీ న్మహాధనః "

[క.స.సా.ద్వి.లం. 5వ తరం — 54వ శ్లో]

లని, తామ్రలిప్తిగనే చెప్పబడియున్నది. సూరనయు ఒండురెండు తావుల 'తామ్రలిప్తి' యనియే పేర్కొనెను. కాని కథాంతమున దేవస్మిత మగనితో గూడ సముద్రముదాటి తామ్రలిప్తికి వచ్చిన సందర్భములో—

"వేడ్కలందేలుచు విభుఁడు దానును సరి త్వరితి దాటి తామ్రలిప్తకునువచ్చి" యని యతిమైత్రి స్థానమందే తత్సౌకర్యముకొరకు 'తామ్రలిప్తి' ని 'తామ్రలిప్త'గా పేర్కొనినాడు. అట్టి యతిమైత్రి కొరకే కథా ప్రారంభము నందును "తామ్ర లిప్త్యాఖ్యపురి ధనగుప్తుడనఁగ" అను తావున

"తామ్ర లిప్తాఖ్యపురి ధనగుప్తుఁడనఁగ" అని సవరించుట దోషము కాదనిపించినది. అధస్సూచికలో మాత్రము మాతృకాపాఠమును యథాతథముగా పేర్కొనుట జరిగినది.

సంస్కృతమూలములో వణిగ్వరుని పేరు ధనపత్తుడని కలదు. సూరన 'ధనగుప్తు'నిగా పేర్కొనెను. వైశ్యనామములందు అర్వాచీనకాలమున 'గుప్త' శబ్దముచేర్చు సంప్రదాయమును బట్టి యీమార్పు చేసెనేమో! ప్రాచీన కాలమున 'దత్త' శబ్దము వణిజుల పేర్ల చివర చేర్చుట కలదు. 'చారుదత్త' నామము అట్టిదేకదా! వాసవదత్త నామము అట్టిదికాదు.

ధనగుప్తుని కుమారుని (దేవస్మిత మగడు) పేరు సంస్కృతమున 'గుహసేను' డని చెప్పబడినది.

"గుహసేనాభిధానశ్చ స కాలో వవృధే క్రమాత్" [క.స.సా-ద్వి. లం]

ఉదయనోదయములో 'గుహసేన' నామము 'గుహసేను' డని యొకచోట 'గుహసేను' డని పెక్కుతావుల వ్రాయబడియుండెను. 'గుహసేను' డను పేరే సూరన నిశ్చయించెనని ఛందోబద్ధ సందర్భమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది.

"వాని తనూజుఁడన్వి రతివల్లభమోహనమూర్తికిన్ గుహ
సేనున కాత్మఁగూర్చుటయు" [ఉ. 5–6]

కనుక గుహసేనుడను పాఠమే నిర్ధరించుకొనవలసి వచ్చెను.

ఇట్లే వేరొక సందర్భములో 'నడాగిరి' యను పేరుగల ఏనుగు ప్రసక్తి కలదు. నడగొండ వలె నుండు వేదండమున కా పేరు సార్థకమనిపించును. అగుచో 'నడగిరి' యనవచ్చును గదా! 'నడాగిరి' అననేల? "నడాగిరి వేతండమునెక్కి" (4–164) అని 'నడాగిరి' నే కవి స్వీకరించెను. మూలమందును 'అధిరుహ్య నడాగిరిమ్' [క.స.సా.ద్వి. లం 4వ, తరం 28వ శ్లో] అని 'నడాగిరి' యను పేరే యున్నది.

సంస్కృతములో 'నడాగిరి' యను సమాసము సాధువగునా యను శంక రావచ్చును. ఇచ్చట నొక్క విషయము చెప్పవలెను. సరిత్సాగర కథలు గుణాఢ్యుని బృహత్కథ యందలి కథలని మరవరాదు. కనుక ప్రాకృత భాషా స్వరూపము దృష్టియందుంచుకొని శబ్దసాధుత్వము పరిశీలింపవలెను గాని, కేవల కావ్యభాషయగు సంస్కృతమును బట్టి సాధుత్వ నిర్ణయము చేయరాదు. ఈ యంశము దృష్టియం దుంచుకొనియే సూరన 'నడాగిరి' ని 'నడాగిరి' గా గ్రహించెనే కాని 'నడగిరి' గా మార్చలేదు. ఇట్టి రూపములను సవరింప కుండుటే ప్రాచీన భాషాస్వరూపములను సమ్మానించుట.

నారనసూరన నవరించిన సంస్కృత నామములలో మూలమందలి 'రూపణిక' గుర్తుంచుకొనదగినది. వాసవదత్తకు వసంతకుడు చెప్పిన చిత్రకదంబో 'రూపణిక' కథ హాస్యవల్లరులు పూయించు రసోదంచితకథ. కృష్ణజన్మస్థానము యగు మధురానగరములో విఖ్యాతిగాంచిన వారవిలాసిని రూపణిక తల్లిమాట పెడచెవినిబెట్టి, వెలయాలి బతుకు కొల్లక, రసికశేఖరు డగు లోహజంఘునకు మనసిచ్చిన మానవతి. రూపణిక యను నా నామ గేయమును నారన సూరన "రూపిణి" గా మార్చెను.

"అస్తి ఽహ మథురానామపురీ కంసారి జన్మభూః
తస్యాం రూపణికే త్యాసీత్ ఖ్యాతా వారవిలాసినీ" [4వ తరం–78వ శ్లో°]
"అపురంబున నొక్క హావభావవిలాసవతి రూపిణియనంగ వారవనిత
కలదు." -- (ఉ. 4-101)

రూపణిక రూపిణి యేల కావలసివచ్చెను ?

క ప్రత్యయ మనుకంపార్థములో ప్రయుక్తము. 'అనుకంపితః పుత్రః పుత్రకః [సి కౌముది 2031, 5–3–76] అట్లే రూపిణి రూపణిక యగును కప్రత్యయముచే ఆ రూపవతి లేతవయసులో నున్నదను నర్థము వచ్చును. 'కన్య' కును 'కన్యక' కును నున్న అర్థభేదమువంటి దిది. హావభావవిలాసవతి యంత ప్రౌఢయగుట మేలని సూరన మార్పుచేసి యుండవచ్చును. దరిద్రుడగు లోహజంఘుని వలచిన అబల లేతవయసులో నున్నది కాక ప్రౌఢయై యుండుటె క్షేమమని భావించెనేమో! సూరన చేసిన పేరుమార్పిడి సముచితముగనే యున్నది. ఇష్టదేవతా స్తుతిలో ముందు మన్మథునకు మ్రొక్కిన సూరన శృంగార సంభావన కిదియొక చిన్ని చిన్నె.

వనమాలి విలాసము : ఉదయనోదయము—భావసారూప్యము

ఉదయనోదయము నూటికి నూరుపాళ్లు శృంగార ప్రబంధము. సరిత్సాగర కథాభాగము నిందు ననుకూలముగనే సూరన స్వీకరించెను.

* వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు తాము తెనిగించిన కథాసరిత్సాగరములో 'రూపిణిక' యనియే ప్రయోగించిరి, శబ్దరూపసిద్ధిని దృష్టియందుంచుకొని కాబోలు! గుహసేనుని గుహసేనునిగనే యుంచి 'సడాగిరి'ని మాత్రము 'నడగిరి'గా మార్చిరి. మృగావతి మృగావతిగనే యున్నది.

మృగావతీ సహస్రానీకుల వృత్తాంతమునకు, ఉదయన వాసవదత్తల వృత్తాంతమునకు ఏకసూత్రతత భావించి 'ఉదయనోదయ' కదను తీర్చి దిద్దె. ఉదయన జన్మపర్యంతమైన కథనే కాక ఉదయనవాసవదత్తా శృంగారమ్ కూడ సంభావించెను.

సూరన తనకృతిని సమకాలీన కృతులలో ఆధునిక మనిపించునట్లు రచింపవలెనని తలంచెను.

"ఆధునిక ప్రబంధరసహావమనోహరభావరేఖ నీ
మాధురు లేమి తక్కువలె ?" [ఉ. 1–16]

అను ఆత్మసంప్రశ్నము ఈ తలంపునే సూచించుచున్నది ఇందు కనుగుణముగా శృంగార సంబంధమైన మనోహర భావరేఖలను విన్యసింపజెసెను. ఉదాహరణకు "సంకల్పసురతము"ను పేర్కొనవచ్చును. ప్రబంధకవులలో పలువురు సురతవర్ణన మొనర్చినవారే కాని ప్రత్యేకముగ 'సంకల్ప సురతము'ను వర్ణించినవారుగారు. సంకల్పసురతమునే సూరన 'మానససురత' మనియు 'మానసరతి' యనియు (వ.వి.) 'భావరతి' యనియు వివిధ పర్యాయ పదములతో పేర్కొనెను.

మృగావతిపై మరులుగొన్న సహస్రానీకుని మనోవీధిలో బాలారత్నము ప్రత్యక్షమై భావరత్యనుమతిని పైపై నెఱింగించె నట

"బాలారత్నము భావరత్యనుమతిం బైఁబై నెఱింగింపఁగా
నాలీలావతిఁగౌఁగిటన్ మెలపుమై హత్తించు టింతెన్నఁడో" (ఉ. 1–173)

యని వలవంత వేగినాడు.

ఉదయనోదయ మందలి పరిణత బావమునకు ప్రారంభాభ్యాసములను ప్రోదిచేసిన 'పననూలి విలాస' రచనలో ఈ సంకల్పసురతవిజృంభణము మరింత స్పష్టమగును.

వీరేశలింగం పంతులుగారి దృష్టికి కవి ఆధునికుడుగా కన్పట్టుటకు ఈతని భావనాపద్ధతిలో గోచరించు నవ్యతయే కారణము గావచ్చును. పెనుగా కవియే స్వయముగా తనది "ఆధునిక ప్రబంధరసహావమనోహర భావరేఖ" యని ముక కంఠముతో పలికెను.

కృష్ణుడు రుక్మిణిని వలచి విరహవేదనపొందు సందర్భము నెట్లుత్ప్రేక్షించినో చూడుడు.

"పరుపుపై బోరగిల రేలు పవ్వళించి
కరసరోజంబు లల్లార్చుచుఁగైటభారి
వెల్లిగొనివచ్చు విరహాబ్ధి వెడల నీఁద
నేర్చు నభ్యాస మొనరింపు మన్నయిట్లు (వ.వి–1–11)

ఇట్లే సంకల్పసురత సంభావన చేసినతీరు తిలకింపుడు

"అకులాలక, ఘూకంపితాధరంబు,
నిస్వరద్బాష్ప (నిష్పంద) నేత్రపద్మ
మగుచు సంకల్పసురత కృత్యములు జరిగె
యదునృపాలున కయ్యెందు వదనతోడ" (వ.వి–1–24)

ఇట్టి మానసరతి కృష్ణునిపై సురలుగొన్న మిత్రవిందకును తప్పలేదు [వ.వి 2–ఆ]. మిత్రవిందా మానససురతమును మహానుభావుడగు నారదుని నోట కవి కృష్ణునకు చెప్పించెను.

వనమాలివిలాసములో కృష్ణునకు మిత్రవిందపై మరులు రేపుటకు నారదు డెట్లు ప్రయత్నించెనో ఉదయనోదయమునందును నారదుడు సహస్రానీకునకు మృగావతి వృత్తాంతము వివరించి మరులురేపెను. మృగావతి సహస్రానీకుల పూర్వజన్మ వృత్తాంతము సహస్రానీకున కంతకుముందె సహస్రాక్షుడు చెప్పగా ఇప్పుడు నారదుడు మృగావతీ ప్రస్తుత విశేషము లెరిగించి ఆతనిని మరింత విరహార్తు నొనరించెను.

ఈ నారదాగమనము కథాసరిత్సాగరమున లేదు. సూరన తన 'వనమాలి విలాసపు' టొరవడిని విడనాడలేక ఉదయనోదయమందును దానిని చొప్పించెను.

హరివంశగతమైన పారిజాతాపహరణాది కథలు తెనుగున ప్రబంధీకరింపబడుటలో పరిణతినందిన నారదాది పాత్రల ప్రభావముకూడ సూరనపై పడియుండవచ్చును.

కలలో చిత్రపటము కనిపించుట, ఆ చిత్రపటమందలి పురుషవరేణ్యుని గుర్తించుటకై వివిధపురుషవరేణ్యుల చిత్రపటములు వ్రాయించి చెలికత్తె ఆ పురుషులను పేరుపేర వర్ణించి చెప్పుట మొదలగునవి అమూలక కథాంశములు.

వనమాలివిలాసము నందలి చిత్రబృందా స్వయంవర సందర్భములో వివిధ రాజులను చిత్రబృందకు దాదికూతురు తెలిగించినట్లే, ఉదయనోదయమందున చిత్రపటములందలి వివిధరాజులను మృగావతికి ప్రియసఖి యెఱింగించెను. వివిధరాజుల నెరిగించు సందర్భమున వనమాలివిలాసములో 33 పద్యము లుండగా (వ.వి. బూ. లోని వనితోగూడ) ఉదయనోదయమున 62 గద్యపద్యములు గలవు. ఈ యంశ మింత విశదముగ చెప్పుటకు కారణము, వనమాలి విలాస రచనలో నారన బుద్ధియం దంకురించిన అనేక విషయములు, రచనా విశేషములు ఉదయనోదయ రచనలో నారన [illegible] రూపుదిద్దుకొనెనని స్పష్టముచేయుతలంపె.

ఉదయనోదయములో సహస్రానీకుడు ఇంద్రుడు పంపగా మాతలి సారథికమైన రథమెక్కి స్వర్గముపోవుచు దివిజగంగను దర్శించును. అచ్చట కవి గంగానదిని వర్ణించిన తీరు భావమోహానము [illegible] కల్పనాప్రౌఢికి ఉపస్కారముగ వనమాలివిలాసమందును దేవనదీ వర్ణనము కలదు. చిత్రబృందతో ఎలపు రాయబారము నెరపి, మందారమాలికయను [illegible] నొద్దకు తిరిగివచ్చి చెప్పిన విశేషములలో మార్గ మధ్యమున [illegible] వర్ణించిన దేవనదీ విశేషములును గలవు.

ఉ. నీలగళాట్టహాసమహనీయ మహోలహరీ పరంపరల్
గ్రాల నభోవిలాసవతి గట్టెడు క్రొవ్వెలిపట్టు పుట్టముం
బోలె వెలుంగు దివ్యనది ఫుల్ల సరోరుహపత్రనేత్ర యు
ద్వేల కుతూహలాంబునిధి వీచిఁదోలంచె మదంతరంగమున్ " (వ.వి 2-72)

సీ. క్రీడాగళన్నిర్ఝరీమాల్యముల సమౌక్తిక తామ్రపర్ణీపోలిక వహించు
ధవమౌళివాసనం బ్రాప్తోరగముల న గగనలంబి మృణాళికల ధరించు
దరగచేతుల నాకతరుణుల చనుగవల్ కడిగి కాంచన పద్మగంధములఁ మ
మజ్జద్దిశాదంతి మదచంద్రకస్ఫూర్తి వేయుఁ గన్నుల వేల్పువిభుని దాల్పు

ఆ.వె. ఫేనమౌక్తికములు పృథులవీచీసూత్రికలను గ్రుచ్చి నలువ గగన నీల
పటముమీఁద నిడ్డ పటుహారవల్లరి మాడ్కి నొప్పె నయ్యమర్త్యతటిని.
(వ.వి-2 73)

ఈ అమర్త్యతటినీవర్ణనమును 'ఉదయనోదయమందలి' [illegible] టినీ వర్ణనముతో పోల్చిచూచినచో రెండవ రచననాటికి నారనసూరన భావనాప్రౌఢియెట్లి పరిణతి చెందెనో స్పష్టమగును

సీ. వెన్నెల పూదాల్పు వేలుపు నౌదల మల్లెపూదండ యై మంజులాంగి
బొడ్డున ముదివేల్పుఁ బుట్టించు హరిపాద కమలంబుపట్టి యై కలువకంటి
మహిమహామణికటీమణిసూత్రమగు వార్ధి పట్టంపురాణి యై పద్మగంధి
కపిలుచేఁ గ్రాఁగిన నృపకోటి మీఁదికిఁబోవు నిశ్రేణి యై పూవుఁబోణి
తే.గీ ముజ్జగంబులు పావనంబులుగఁ జేయు దేహమెత్తినతల్లి యై దివ్యమూర్తి
యట్టి గంగకు సాష్టాంగమాచరించెఁ గేలు ఫాలంబుఁ జేర్చి భూపాలవరుఁడు,

[ఉ. (1–125)]

ఉ. కడలికి రాణివాసమనఁ గైటభవైరికి గూర్మిపట్టి నా
మృడునకుఁ బూవుదండయన మేటినుతుల్ గని ముజ్జగంబు లి
ట్లెడపక శుద్ధిసేయఁ దనువెత్తిన తల్లివి నిస్తరింతు రే
ర్పడ భవవార్ధి నాప్యులు సహస్రసప దాపగ నీవు దేపగన్.

[ఉ. (1–126)]

ఇవి భక్తిభావచిహ్నితమ్మైన సహస్రానీకప్రభుని పలుకులుకాగా వనమాలివిలాసము లోనివి శృంగారవాసనా వాసితముమైన ప్రణయదూతి పలుకులు. వక్తృ సంస్కార వైవిధ్యము వక్తవ్యాంశమునందు గోచరింపకమానదు.

ఏమైనను సూక్ష్మదృష్టికి సూరన కృతమ్మైన రెండు ప్రబంధములందును భావ సారూప్యము పలుతావుల కన్పట్టును.

లభించిన 'వనమాలివిలాస' ప్రతి మొదలు తుదిలేని దగుటచే నిందలి సంపూర్ణభావపరిణతి కాని, కథాకథనచాతుర్యముగాని యిదమిత్థమని చెప్పుట కష్టము. ఉదయనోదయ ప్రతి యింతకంటె ఎన్నో మడుగులు సమగ్రము. కాని అదియు సమగ్రము కాదనుటకు కొంత అవకాశము కలదు.

"ఉదయనోదయము" అసమగ్రమా ?

గ్రంథశీర్షికను బట్టిచూడ సమగ్రమనియే అనిపించును. మృగావతీ సహ స్రసానీకుల కుదయనుడు జన్మించుటవరకుగల కథచెప్పి గ్రంథము ముగించినను దీనిని 'ఉదయనోదయ' మని నిరాక్షేపణీయముగ ననవచ్చును. ఉదయనుని యుదయమే కాక రాజ్యపాలనాదక్షత, యుద్ధకళా సంగీతకళాది వైదుష్యము వాసవదత్తతోడి వివాహము మొదలగు నంశములు కూడ చేర్పబడుటచే ప్రబంధ నాయక లక్షణము లతనియందు పరిపూర్తి వహించుచున్నవి.

గ్రంథమునందలి పలుపద్యములు అసమగ్రములుగా యున్నవి. కాని అయిదవ ఆశ్వాసములో 119, 123, 129 పద్యముల పిమ్మటను 136, 141 పద్యముల పిమ్మటను చాల గ్రంథభాగము లుప్తమైనట్లు స్పష్టము. 143వ, పద్యము తరువాతి వచనము "కొండొకకాలంబు గడపు చుండ" అని తాళపత్ర ప్రతిలో అసమాపక క్రియగనే వ్రాయబడియున్నది. ఉన్నంతలో గ్రంథమునకు పరిసమాప్తి కలిగించుటకై "కొన్ని కొండొక కాలంబు గడచుచుండె" నని పరిష్కరింపబడినది. కాని యింకను కొంత గ్రంథభాగ ముండియుండు ననియే అసమాపకక్రియా ప్రయోగమును బట్టి భావింప వలసియున్నది. ఎంతభాగము లోపించినదో నిశ్చయముగ చెప్పుటకు అనంత కాలములో 'ఉదయనోదయ' పూర్తిప్రతి బయట పడునంతవరకు వేచి యుండవలసినదే.

కేవలము గ్రంథశీర్షికనుబట్టి చూచినచో 'ఉదయనోదయము' పంచ మాశ్వాసపరిమితమై, సమగ్రకథా సమన్వితముగనే చెప్పబడెను. శ్రీ మానవల్లి వారి యభిప్రాయముకూడ ఇందు కనుగుణముగనే యున్నది. మానవల్లి వారు ప్రౌఢియందు దాయనకుగల గౌరవాభిమానములచే ఉదయన వాసవదత్తా క్రీడా విశేషములను గూర్చి కొన్ని పద్యగద్యములు స్వయముగా రచించి అవి సూరనవి కావనియు తనవే యనియు స్పష్టపరచిరి. వాని యనుబంధము-1 లో పరిశీలింపవచ్చును.

"మరి 131 వ, పద్యమందలి 'లీలం బోడ్కొని నచ్చి నెచ్చెలులు కేళీసౌధవీథిన్ మహీపాల' అను భాగము వరకే తంజావూరు తాళపత్ర ప్రతియొక్క మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందున్నదంటిరికదా, తక్కిన పద్యగద్యములు సూరనవే యను నమ్మకమేమి?" అను ప్రశ్న పుట్టవచ్చును. మానవల్లి వారు 1910 కంటె ముందు తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతి నెత్తి వ్రాసికొను నాటికి తాళపత్ర ప్రతియందా గద్యపద్యములు కలవని భావించుట సమంజసము. మానవల్లివారు తాముగా రచించినట్లు పేర్కొనిన పద్యగద్య ముల శైలీభావముల కంటె గ్రంథమందలి సూరన శైలీభావములు విశిష్టములై కన్పించుచున్నవి.

ఇన్ని మాటలెందుకు? మానవల్లివారు రచించిన 'మృగావతి' యను ప్రత్యేక పద్యకావ్య మొకటి కలదు గదా! ఉదయన జనన పర్యంత

మైనకథ గల యాకావ్యములో 731 గద్యపద్యము లున్నవి. వారు దానిని 1890 నాటికే రచించి, వైజయంతి పత్రిక యందును ప్రచురించిరి. అప్పటికి మానవల్లివారు పాతికేండ్లు నిండని పడుచు ప్రాయములో నున్నారు. ఆ పిమ్మట కొన్నేండ్లకు నారన సూరన ‘ఉదయనోదయము’ తమకంటబడగా విచిత్రమగు నానంద విచారములను ప్రకటించిరి. (భారతి 1925 జూలై)

"ఈ ప్రతిరత్నము ముద్రితమైనచో నెల్లరకు నుల్లాసకారి యగుట నిక్కమయ్యె నాకు నీగ్రంథము దర్శన మెంత సంతోషమును క్షణకాల మొసంగెనో పశ్చాత్తాపంబును జనియింపఁజేసె బాల్య చాపల్యంబునను యతిగణ ప్రాస సంవేశన దర్పంబునను మృగావతి యను కావ్యంబు బాల్యంబున రచియించి ముద్రింపించియుంటి, నిస్సారకావ్య పఠనంబున మత్కావ్యంబు ముద్రితంబయ్యె ప్రతనస్వల్పం బయ్యెను దానికి పునర్ముద్రణంబు కలిగె ననయము నట్లుండగా నున్నను మహాకవి మరణభీతుండైన సూరన యర్పించు ప్రౌఢ సారస్వత సర్వస్వమను నాయుపహాసంబగు నుదయనోదయముతో బాల జల్పిత కలంకితంబగు దురుపోష దూషిత గ్రాసకంబగు మత్ కల్పంబును నగు మత్కావ్యంబును బోల్చజాలు విమర్శకుల విస్మయకోప సంతాపావధీరణ బీభత్సాది వికృతి ప్రదర్శనంబునకుఁ గారణంబయ్యెననియుఁ బలుమాఱు సంతాపించియుఁ గావ్యరచనాచాపలంబు క్షణభంగురంబగు కీర్తి గాసించినను నిరవధికమగు నపకీర్తి నాపాదింపఁజాలెననియు బహుభంగులు నాకు శోకింపవలసె. ఏలయన మృగావతి కథయు, నుదయనోదయ కథయు నొక్కటియె. పూర్వకృతి వాసవదత్తా వివాహపర్యంతము కలదు. మత్కృతి యుదయన జననముతో నిలుచుచున్నది. కాని విద్యా సంస్కారమునను, రచనాభ్యాస పాటవమునను, భావనాచమత్కృతియందును, బహురసాస్వాద సంపాదిత హృదయ వాసనా పరిపాకముద్రిత భావనా ప్రపంచ సహస్రరేఖా విజృంభణమునను మిన్నయగు తత్కృతియు మృగావతియు నేక తులారోపణంబు సేయుటయే విమర్శకులకు గల ప్రతిభంగ కారణంబని యూహింపవలయు."

ఉదయనోదయ మహోత్కర్షాసూచకమగు ఈ వాక్యములు వ్రాయు నాటికి (1925) మానవల్లివారు షష్టిపూర్తికి సన్నిహితులై యున్నారు. తమకును సూరనకును గల అంతరము వినయ మధుర గంభీర వాక్కులతో వివరించిరి.

కనుక ‘ఠింఠం దోడ్కొని వచ్చి రెచ్చెలులు [ఉ 131] అను పద్యము యొక్క మొదటిపాదము తరువాతి గ్రంథభాగముకూడ సూరనదే యనియు, మానవల్లి వా రెత్తి వ్రాసికొన్న ‘పమ్మెటి’ అంటాపూరి ప్రతియందు దా భాగ ముత్సన్నమైనదని భావించుటచే భావ్యమనిపించుచున్నది.

గ్రంథము సంపూర్ణముగనా కాదా యను నంశము ప్రస్తావించుచు 1925 జూలై భారతిలో మానవల్లివారు “ఉదయనోదయ మైదాశ్వాసముల భాగమే నాకిపుడిత్త ఏనానాపత్యలటము లభించుచున్నది కవి యింక నెంత భాగము రచించెనో యెఱుఁగరాదు” అని వ్రాసిరి. “ఉదయనోదయమను నామము ననుసరించి మృగావతీ కథయే కాక యుదయనుని జననము కూడ వర్ణింపబడి యుండుటవలన సంపూర్ణ గ్రంథమే లభించియున్నదని తలంచుచున్నాను” అని తమ నిశ్చితాభిప్రాయమును తెలిపిరి. ఈ అభిప్రాయము సమంజసముగనే యున్నది.

ఎడనెడ లుప్త శిథిల భాగము లున్నను ‘ఉదయనోదయము’ పంచమాశ్వాస పరిమితమై సమగ్ర కథాభాగము కలదని భావించుటే సముచితము.

సూరన విద్యా సంస్కారము

ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ మానవల్లివారు సూరన విద్యాసంస్కారమును గూర్చియు, రచనాభ్యాస పాటవమును గూర్చియు, భావనాచమత్కృతిని గూర్చియు కొండాడి, ఆతడు బహురసాస్వాద సంపాదిత హృదయ వాసనా పరిపాకము గలవాడనియు, ఏతత్పరిపాకముద్రిత భావనా ప్రపంచ సహస్ర రేఖావిజృంభణ మిగా యుదయనోదయమున గాంచనైయు, తత్కారణముగనే యీకృతి ప్రౌఢసారస్వత సర్వస్వ మకుటాయమాన మనియు బహుధా ప్రస్తుతించిరి. కవిగారి ప్రస్తుతి కింతగా పాత్రమైన సత్కృతిని రచించిన సూరన ప్రతిభా పాండిత్యము లసాధారణమని భావింపకతప్పదు.

ఈ మాట చెప్పినంతనే యువ్వెత్తుగా కొన్ని ప్రశ్నలు పుట్టును. ఏమయ్యా, నారనసూరన పెద్దనకంటె పెద్దయా? కవి సార్వభౌముని కంటె గొప్పయా? నాచనసోమునకంటె నవీనగుణ సనాథుడా? తిక్కన కంటె దిట్టయా?’ ఇట్టి ప్రశ్నల కంతుండదు. మానవల్లివారి పక్షము వహించి యీప్రశ్నల కన్నిటికి జవాబు చెప్పబూనుటకంటె సూరన ప్రౌఢకవి

యని సూత్రము చెప్ప వచ్చు. అంతేగాక ప్రబంధమున నూతన రచనా భావనా ప్రౌఢి సాధించి యున్నాడు.

ఉపయుక్తములు పరిష్కారములు సిద్ధపరచుటకు సూరన కవితా స్మరణ చేసియుండుటచే మహాసన్నిధికి చేరినే నాకును సూరన కవిత పట్ల అత్యాదరము ఏర్పడినాదేమో యనియుంటినచో అది నా వ్యాసంగ ఫలమే కాని నా ప్రతిభ మాత్రము కాదని మనవి.

తన కావ్యమునకు 'పదార్థ ప్రయోజన నిరూపణార్థ భావరేఖ'యను 'మాధురి' ధురీణముగ పేర్కొన్నట్టులు సూరన 'కావ్యరచనంతయు కావ్య బంధనోద్భూత మౌనాభాసమనుప్రాణులకై, నాల్ప్రసంగంబు ' ఆత్మప్రజ్ఞా' నివేదనములో వ్యక్తీకరించి యుండెను. తన పత్యంత మాననీయులగు చిరంతన కావ్యకర్తలను ముకుళిత కరుండై స్మరించి స్తుతించియుండెను. కావ్యసిద్ధికై సంస్కృత కవులలో వ్యాసుని గొలుతు ననియు, వాల్మీకిని పొగడుదు ననియు, బాణుని కొనియాడుదు ననియు, కాళిదాసుని నుతింతు ననియు, భారవిని కొనియాడుదు ననియు మాఘుని చాల మెచ్చుదు ననియు, భవభూతిని వర్ణింతు ననియు కంఠోక్తిగా చెప్పియుండెను. తెలుగు కవులలో కవిత్రయముతో పాటు వేములవాడ భీమకవిని కూడ నుతించెను [క. (1–11, 12)] దీనిని బట్టి సంస్కృతాంధ్ర కవులలో ప్రసిద్ధులైన కావ్యకర్తలు సూరన కనుసరణీయులు అయ్యెనో యనుట స్పష్టమగు చున్నది. ఉత్కృష్ట ప్రౌఢమైన రచనా విశేషము, సూరన రచనలో నెట్లెట్లు ప్రతిఫలించెనో, నిరూపించుటకు పూనుకొన్నచో నదే యొక పెద్ద గ్రంథమగును. ఆ 'పరిష్కారవేదిక' యందు కుద్దిష్టమైనదికాదు గనుక ప్రస్తుతము సూచనలో నియుంచుటను భావుకలోక సమాలోకనకు వదలుచున్నాను.

సూరన నుదాహరించని ప్రబంధకవుల నెవ్వరిని పేర్కొనకున్నను సమకాలీన ప్రబంధధోరణి మాత్రము ఎనుబదిలపలాస-ఉదయనోదయములు రెంటను కొట్టవచ్చినట్లు కన్పట్టుచున్నది. బృహత్కథ యందలి యేక దేశమును గ్రహించి, తనివిదీర వర్ణనలను గుప్పించు పద్ధతి సూరన సమాదరించినదే. పురవర్ణనము, వర్ణచతుష్టయ వర్ణనము, నాయికా నాయక వర్ణనము, ఋతువర్ణనము మొదలుగా వర్ణన సంఖ్యా పూర్తికి కొదువలేకుండ గ్రంధ రచన సాగించెను. కథాసూత్ర మందుకొనుటకు పతిత మునిగాళ్లపై నిలిచి చేతులెత్తు వలసిన సందర్భములును లేకపోలేదు.

ప్రబంధకవులు వర్ణనల కింత ప్రాధాన్యమేల యిచ్చిరను ప్రశ్న సంప్రశ్నమే. ఆమాటకు వచ్చిన వర్ణన లేనిదే కవిత్వమే లేదు కవిశబ్దము పుట్టినదే వర్ణనకొరకు. 'వర్ణం వర్ణయతి' అను హేమచంద్ర వ్యుత్పత్తి మరవరానిది. కాకున్న వర్ణనలోని ఔచిత్యము అంతకంటె మరవరానిదైనది కనుక ఔచితీ పాలనముతో చేసిన [illegible]లే ఆదరణీయములైనవి.

ఆలంకారికులలో మమ్మటుడు, శబ్దార్థగుణ సంభావనచేసి, రసాంగభూత వ్యాపారప్రవణమైన విలక్షణకావ్యజగత్తులో వర్ణనల ప్రాధాన్యమును వివేచించినాడు. వర్ణనలు చమత్కార బోధజనకములై, కథనాది నైపుణ్యముతో అసాధారణ ములుగా నుండవలెనని తాత్పర్యము

అతడు కావ్యలక్షణ నిర్దేశము చేయుచు 'లోకోత్తర వర్ణనా నిపుణుడైన కవి కర్మయే కావ్య' మని స్పష్టీకరించుటలోని భావమిదియే.

[కావ్యప్రకాశము (1--3)]

కావ్యమందలి వర్ణనానైపుణ్య మెట్లుండవలెనన్నచో అది 'లోకోత్తరము'గా నుండవలెనని మమ్మటుని సమాధానము. 'లోకోత్తర' మనగా 'లోకమునం దదియే శ్రేష్ఠమనిపించవలెను అట్టి వర్ణనకు అసాధారణమైన చమత్కార నైపుణ్యము కావలెను. ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు సమానస్థాయిలో సంగమించిన కవియందే అట్టి వర్ణనా నైపుణ్యము సాధ్యము. ఇందుకు సంస్కార శోభిత మైన సద్విద్య ఆవశ్యకము. విద్యలన్నింటికిని ఆత్మ పరిశీలనవలననే సంస్కా రము సిద్ధించును ఈ చూపు సూరనకు సిద్ధించియే యున్నది.

లోకమును కాచివడపోసి, 'నుంకుజరభి' యైన వేశ్యమాతచే సూరన మణిపూసవంటి యొకమాట చెప్పించెను ఆమె నడవడి యెట్టిదైననేమి? చెప్పిన మాట సత్యసంశోభితముగా నున్నది

" పరిశీలింపని విద్యయు,

నరయంగ నుద్యోగహీనుండగు నృపుసిరియున్ " [ఉ. (4–112)]

'నిష్ఫలము' లని చెప్పెను.

అపరిశీలితమైన విద్యయు, పురుషకారము (ప్రయత్నశీలము) లేని ప్రభువుసంపదయు వృథ యగునని భావము. పరిశీలనతో గూడిన విద్యయే సంస్కార ప్రచురమగును.

సూరన 'విద్యాసంస్కారము' ఈ కోవకు చెందినదే యని ఏూనపల్లివారి మూన్యోక్తి.

కవితా సామగ్రి

సంస్కృతసుకవిస్తుతితో కలిపి సూరన ప్రస్తుతించిన యాలంకారికు డొక్కడే ఒక్కడు అల యానందవర్ధన లభినవగుప్త మమ్మటా ద్యాలంకారికు లకును మానవీయుడైన భామహుడు. "భామహుని వర్ణన చేసెదఁ గావ్య సిద్ధికిన్" అని సూరన భామహప్రస్తుతియందును 'వర్ణన' శబ్దమునే ప్రయోగించెను. వర్ణించుట కవి లక్షణమని సూరనకు తెలియును. వర్ణించుటకు వాగ్వైదగ్ధ్యము కావలెను. అట్టి విదగ్ధతకు శబ్దార్థజ్ఞానవంతులగు కావ్యస్రష్టల నుపాసించి, బహుకావ్య పరిశీలనము చేయవలెను. భామహు డామాటయే చెప్పెను.

" శబ్దాభిధేయే విజ్ఞాయ కృత్వా తద్విదుపాసనామ్
విలోక్యాన్యనిబంధాంశ్చ కావ్యక్రియాదరః " [భా. కా. (1–10)]

కావ్యరచనకు పూనుకొను సత్కవి శబ్దశాస్త్రము, ఛందశ్శాస్త్రము, అభిధా వ్యాపారాది లక్షణము, ఇతిహాసాశ్రయములైన కథలు, లోకము, యుక్తి, కళలు— తెలిసికొని యుండవలెను. కవివాక్కున కప్పుడే విదగ్ధత సమకూరును

" శబ్దశ్ఛందోభిధానార్థా ఇతిహాసాశ్రయాః కథాః
లోకోయుక్తిః కలాశ్చేతి మన్తవ్యాః కావ్యగైర్హ్యమీ " [భా.కా.(1–9)]

ఈ ఇన్నింటివలన విదగ్ధత సమకూడియు సత్కవిత్వము సిద్ధింపని ప్రమాదము లేకపోలేదు. సత్కవిత్వములేని వాగ్విదగ్ధత కొరగానిదని భామహు నభిప్రాయము.

"వినయము లేని సంపదవలె, చంద్రుడు లేని రాత్రి వలె, సత్కవిత్వము లేని వాగ్విదగ్ధత వృథ" యనినాడు. [భా.కా. (1–4)]

ఇచ్చట చెప్పబడిన 'సత్కవిత్వము' కవి ఆత్మసంస్కారమునకును ప్రతిభకును సంబంధించిన దనుట నిర్వివాదము.

కనుక విద్యాసంస్కారము, ఆత్మసంస్కారము — రెండును మేళవించిన ప్రతిభ సత్కవిత్వమునకు హేతువని పర్యవసానము.

సూరనకు ఎలువురు సత్కవులకువలెనే బహుశాస్త్రముల యందు పాండిత్యము కలదు. శాస్త్రపాండిత్యము ఎట్టులయినను, 'సంశీలితసకల' ఫలమునకు రాదని నమ్మినవాడగుటచే నారన రామనేర్చిన విద్యలను అనంతరము పరిశీలించుకొనియే ఫలమునను తెచ్చుకొనెను. ఆవి కావ్యములందు భాసమానము పేర్కొన్న శబ్దము, ఛందస్సు, అవధానము, అర్థము, రస, ధ్వనము, యుక్తి, కళ— వీని నన్నింటిని సమాహారదృష్టితో సంశీలించి, నారన కావ్యనిబద్ధ మొనర్చెను.

వ్యాకరణాంశములు

శబ్దము శబ్దశాస్త్రమునకు సంబంధించినది. శబ్దశాస్త్ర మనగా వ్యాకరణము. వ్యాకరణవిషయమున నారనకు నిర్దిష్టము లైన కొన్ని అభిప్రాయము లున్నట్లు తోచును. పరంపరాగతములయిన లక్ష్యలక్షణముల పరిధిని కొంత విశాల మొనర్చవలెనను తలంపు గలవాడుగను గన్పట్టును.

లేఖక ప్రమాదములుగా భ్రమించుట కవకాశములేని ఈ క్రింది ప్రయోగ ములు పరిశీలనార్హములు.

1. పద్మపత్రాయతనేత్రి [ఉ. (4–21)] పవరాగ నేత్రి [ఉ. (4–35)] అబ్జదళ నేత్రి [ఉ. (4–103)] పుష్పశరోపనేత్రి [ఉ. (4–122)] మదలోలనేత్రి [ఎ.వి. (3–56)] అంగానలకు తప్ప పుంయోగ పథములకు జీప్రత్యయము లేకపోవుటచే పద్మనేత్ర పద్మనేత్రి ఇత్యాదు లసాధువులని వ్యాకర్తలమతము. ఉదాంగి మొదలగు వానికివలెనె పద్మనేత్రి మొదలగు ప్రయోగము లంగీకార్యములను దృష్టి సూరనకు గలదనిపించును.

2. అవనినాథ రాయబారామాత్య [ఉ. (1–22)] ఇది సూరన కుమారుడగు నారనచే గ్రంథావతారికయందు ప్రయోగింపబడినది.

   కేవల సంస్కృతశబ్దము వికృతిశబ్దముతోఁ సమసింపదని వ్యాకర్తల మతము. 'అవనినాథ' 'అమాత్య' శబ్దములు కేవల సంస్కృత శబ్దములు. 'రాయబార' శబ్దము వికృతి శబ్దము. అనేకమాటలు, అల్పదండి మున్నగువానికి వలెనే 'అవనినాథ రాయబార' సమాసము దుష్టము కావలెను. నారనదృష్టికిది దుష్టమనిపింపలేదు. 'రట్టడి

వైరిపోత్రు' డను నొక బహువ్రీహి సమాసముకూడ (ఉ. 1–7) పరిశీలనార్హమే.

3. రతిబోఁడి (ఉ 2–176, 4–102, 5–39) (వ.వి. 3–78)

బహువ్రీహిని స్త్రీ వాచ్యముగుచో ఉపమానముపిమ్మట 'బోఁడి' యగు ననుటకు బాలవ్యాకరణ మిచ్చిన ఉదాహృతు లన్నిటియందును ఉప మానములైన 'అలరు, సస, పూ, సెల' మొదలగునవి అచ్చతెనుఁగుశబ్దములె కాని తత్సమశబ్ద మొక్కటియును లేదు. కాని 'రతిబోఁడి' యందలి ఉపమా వాచకమగు 'రతి' శబ్దము తత్సమము. సూరన ఈ 'రతిబోఁడి'ని విచ్చల విడిగా వాడెను.

4. సమాస సందర్భము వచ్చినది గనుక ఇచ్చట నొక ప్రయోగమును గూర్చి ప్రస్తావింపక తప్పదు. సూరన 'అబ్జాస్య'మను నొక ప్రయో గము చేసెను.

'జననాథోత్తమ చేరె లక్ష్మియిదె భాస్వత్ప్రసన్నాబ్జాస్యమున్' [ఉ. 5–94]

'అబ్జాస్యము' 'పద్మముఖము' వంటి సమాసము. 'ముఖపద్మము, ఆస్యాబ్జము' అను సమాసము లున్నవి కాని తద్విపరీతములయిన 'పద్మముఖము, అబ్జాస్యము' వంటివి కలవా?

తెనుగున 'చిగురుఁగేలు' వంటి ఉపమానపూర్వపద కర్మధారయములు కలవు. కాని యీ లక్షణము సిద్ధసమాసములైన 'పద్మముఖ— అబ్జాస్యము లకు' పట్టదు. కనుక 'ముఖపద్మము, ఆస్యాబ్జము' అని యుండుటే లెస్స. ఛంద స్సందర్భము కూడ పరివృత్తి సహిష్ణువుగా నున్నది కనుక 'ఆస్యాబ్జ' మని సవరింపనైనది. వ్యాఖ్యలకై అధస్సూచికయందు 'అబ్జాస్య' మను తా.వా.ప్ర. యందలి పాఠ మీయబడినది.

5. దైలువాఱు:-- కడఁకలు దైలువాఱు (ఉ. 2–235) 'అతిశయించు, పొరలిపాఱు అనునర్థమున ప్రయుక్తము. దయివాఱు, దైవాఱు అను ప్రయోగములు ప్రహతములు. దయి, దై వర్ణములకు బహు వచనార్థక'లు వర్ణము చేర్చిప్రయోగించుట విలక్షణము. బహు వచన ప్రయోగముచే మిక్కిలి అతిశయించు, మిక్కిలి పొరలిపాఱు అను నతిశయార్థ ముద్దిష్టము.

6. పూగిర్భం బనుంగొల్మితో (ఉ. 2—334)

ఇందు ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థ విశేషణమునకు పొల్లు పరమయి నప్పుడును నుగాగమము ప్రాప్తించుట విలక్షణము.

7 నిందింపుచు (ఉ. 1—199) సంభ్రమింపుచున్న (ఉ. 2—198) పాలింపుచుండ (ఉ 3—30) పరింపుచుండిరి (ఉ. 4—19) చిత్తగింపుట (వ. వి. 1—3) ఒనరింపుచున్న (వ.వి. 1—7)

వీని యందలి పత్వాదేశము పరిశీలార్హము.

నెఱసున్న మీది దగు ఆగమచకారమునకు దుక్కు పరమైనపుడు పకారము విభాషగా వచ్చుట కలదు. అనగా ప్రథమ పురుష బహువచనమున తద్ధర్మాదు లందు పకారము రాగా 'నిందింపుదురు' రనియు, పకారము రానిచో 'నిందించుదురు' రనియు రూపము లేర్పడును. దుగాగమము లాట్పురుణ్ణు పరమగునపుడే కలుగును. దుగాగము కలుగని సందర్భములలో – ముత్తు పరమగునపుడు ద్విరుక్తముకాని చకారమునకు 'ప' కారాదేశము గలదు. అనగా నిందింపుము. నిందింపుడు మొదలగు రూపములు వచ్చును. కాని 'కాంతాజనంబు కుచము దాపు నిందింపుచు' [ఉ. (198, 199)], అను సందర్భములో పకారా దేశవిరహితముగ 'నిందించుచు' అని ప్రయోగించుటయే లెస్స. సూరన 'కళవళించుచు' (వ వి. 1—43) 'విలోకించుచు' (వ.వి. 2—2) మున్నగు కొన్ని తావుల 'పత్వ' విరహితముగనే ప్రయోగించియు పలుతావుల పత్వాదేశ మునే పాటించెను. ఇవి కవి బుద్ధిపూర్వకముగ చేసిన ప్రయోగములే అని పించును.

8. కూతురిని (ఉ. 5—5) ఈ యొక్కచోటనే సూరన యిట్లు ప్రయోగించెను. తక్కినచోట్ల కూతుంబలికెన్ (ఉ. 4—109) కూతున కొండనలేక (ఉ. 4—125) అను రూపములనే ప్రయో గించెను. సూరన 'కూతురిని' అను రూపమును అగ్రామ్యముగనే భావించి యుండవచ్చును.

9. చెవులు—చెవ్వు (వ.వి. 1—4)

"కుండిన పట్టణంబునను ఘో యనగా నొకవార్త చెవులకుం(?) బండువు సేయఁగా"

'చెవులకున్' అను అచ్చికపదమునడుమనున్న 'వు' వర్ణమునందలి ఉత్వము నకు లోపముచేసి 'చెవ్లకున్' అని పలికినగాని ఛందోగతి కావశ్యకమగు గణములు సిద్ధింపవు.

అచ్చికపదములలో ఇట్టి ఉత్వలోపము 'నలడర' లతో గూడిన వానికే బాహుళకముగ కలుగుచున్నది. తత్సమములలో తిక్కనగారి 'దృష్ట్లు' ఉన్నను అచ్చికపదములలో వ కారముతోడి ఉత్వమునకు లోపము విశేషమే. నిజము నకు 'చెవ్‌లకున్' పండువు అనునప్పుడు చెవులకు పండువుగనే యున్నది కాని కఠోరముగాలేదు. శ్రుతికి హితవుగనే యున్నదికనుక సూరన దీని నాదరించెనేమో !

10 చెయిమరల్చు — చై మరల్చు (ఉ. 1–3) 'చెయ్‌మరల్చు' అని ఉచ్చారణ. ఇది సూరన కొడుకు నారన చేసిన ప్రయోగము. తండ్రి చేసిన పై ప్రయోగము (చెవ్లకున్) వంటిదే.

అచ్చికశబ్దములలో 'అయి' 'అవు' లకు ఐ ఔ లు వచ్చుట కలదు.

ఉదా.—లయిదు —ఐదు, వచ్చినవాఁడయి — వచ్చినవాఁడై, నాకయి—నాకై, పయి—పై మొదలగునవి. కాని 'అయి, కయి, పయి' మున్నగునవి సిద్ధ రూపములు. 'చెయి' సాధ్యరూపము. దినికి సిద్ధరూపము చెయ్యి అక్క టాదులలోవలె జడ్డకు లోపము రాగా చెయి అను రూపము ఏర్పడినది. ఇట్టి సాధ్యరూపములందు సయితము 'అయి' కి మారుగా 'ఐ' వచ్చునా యనునది పరిశీలనార్హము. ఇంతకంటె 'చే సఱచు' మొదలగు ప్రయోగము లందువలె 'చే' శబ్దము గ్రహించి 'చే మరల్చు' అని సవరించుట లెస్స. కనుక మాయొద్ద నున్న కాగితపు వ్రాతప్రతి యందలి యీసవరణమే స్వీకరించితిమి.

మొత్తముమీద పై ప్రయోగములను పరిశీలింపగా నారనసూరన ప్రయోగములలో శబ్దలక్షణపు పోకముడి నించుకంత సడలించు పారస్యము కనిపింపకపోదు. వ్యావహారికపు పలుకుబడిని సుంతవలచిన వాడుగను కన్పట్టును.

' ఏలానిల సంవాసిత
వేలాతటములను నీకు వివరింపంగాఁ
జాలా వేడుక గల్గిన
నీ లాలిత మూర్తిఁదక్కనేలుముతన్వీ ! ' [వ.వి (4–100)]

వ్యావహారికపు పలుకుబడియందు 'చలావేడుక' లేనివాడు 'చాలన్ వేడుక' యనియో 'చాలగవేడుక' యనియో మడికోకముడిని మరింత బిగించుకొనును. ముడిబిగింపని సంస్కారము సూరనది.

తెలుగు పలుకుబడులు, లోకోక్తులు

లోక వ్యవహారమందలి పలుకుబడి ప్రసక్తి వచ్చెను గనుక సూరన ప్రయోగించిన తెలుగు జాతీయములను, లోకోక్తులను ప్రస్తావించుట సముచితము. భామహుడు పేర్కొన్న కవితాసామగ్రిలో 'లోకః' 'యుక్తిః' అనునవి లోక సంయోజన దృష్టిని సూచించునవే. దేశీయములైన పలుకుబడులను కావ్యములో సందర్భానుసారముగ పొదువుకొన్నప్పుడే కావ్యోక్తులు ప్రాణకళతో రాణించును. తిక్కనాదులు చూపిన త్రోవలు, పరచిన బాటలు లట్టివే.

సూరన సంస్కృతపదములు ప్రయోగించుటలో నెంతటి దిట్టయో తెలుగు పలుకుబడులు పొదువుటయందును అంతటి దిట్టయే.

ప్రాణము లెత్తుకొల్చు	(ఉ. 2–67)	మంటమారి	(ఉ. 2–125)
ప్రాణంబవైయుంటి	,,	పలుగాకి ల్ల	,,
అక్కట పాలపాపవు గదమ్మ	(ఉ. 2–86)	కనుగల్గియుండు	,,
తలమీఁదు వచ్చు	(ఉ. 2–124)	చెవిఁబట్టి యీడ్చుకొనిచను	(ఉ. 3–96)
మెడఁగట్టిరే	,,	ఈఁతలుప్రోఁతలై తిరుగు	(ఉ. 4–110)
మెడమీఁదఁ గత్తి వచ్చె	,,	కదల కింటిలోన	(ఉ. 4–108)
గ్రుడ్లకొలఁదియయ్యె	,,	కాలిపై కాలిడి	,,
కాచి తిరుగుఁడు	(ఉ. 2–125)	తందనాలఁ బాడు	,,
కాసు వీసమిచ్చు	(ఉ. 4–108)		
గతిలేని నిర్వాకి	,,		
గణనంగొను నింటివాసముల్	(ఉ. 4–119)		
కానకకన్న యక్కన్య	(ఉ. 5–5)		

విటులయొద్ద డబ్బుగుంజుకొను వెరవును వెలయాలితల్లి కూతున కుపదేశించు తిరుమంత్రపు తీరుగా సూరన సంతరించెను. పలుకుబడి తిక్కనను తలపించును.

'ఎదురువచ్చినప్పు డేఁగి కొంచెంబుగా
నిచ్చి నసువు విటుని యిల్లు సొంపుఁ
జేది కొండు రబల చెవిలోని నీరు పై
నించు సిటుఁ గ్రమ్మరించినట్లు' [ఉ (1–117)]

శృంగారసంభావన

వేటకాండ్రు మృగములను వేటాడు విధము లనేకములు. అందు 'గంట వేట' యొకటి, ఇది లేళ్లను వేటాడుపద్ధతి. గోతములో నింపిన చిగుళ్లు వెదజల్లుచు లేళ్ల నాకర్షించి, దివ్వెలవెలుగు చూపి కార్చిచ్చు కవిసెనను వెరపు పుట్టించి, పెఱుగంటలు మ్రోగించి సంభ్రమము గొలిపి, అవిపదువులై వెదరి పారు నప్పుడు వేటాడుపద్ధతి. 'Hunting in which lights and low bells are used'' అని ఈ వేటకు బ్రేను నిఘంటు వివరణము.

గంటవేటను రూపకాలంకార నిబద్ధము చేసి సూరన మరునిచే కామి మృగముల వేటాడించిన తీరు తిలకింపుడు

'స్త్రీల సోయగంబ చిగురుగోతము, గన్ను
గవయ దివియపిండు, గళరవంబ
ఘంటికారవంబుగాఁ గామి మృగముల
వెదకి మరుఁడు గంటవేఁట లాడె' [ఉ. (5–87)]

సూరన శిక్షణలో రాటుదేలి గడుసరియైన కంతుడు 'వనజభవు నంత వానిని నోరెత్తనీక వెఱపించినాడు [ఉ. (2–60)]. నోరెత్తలేకపోవుటకు కారణ మా వనజభవుని నోట నెలకొనియున్న జాణ వాణియే. తెలుగు జాతీయములలో ఇట్టి శ్లిష్టార్థస్ఫూర్తి చేమకూరవంటివారికిఁ జక్కఁగా అనుసరణీయమయ్యెను.

ఉత్ప్రేక్షాద్యలంకారములలో స్త్రీని ప్రౌఢముగ వర్ణించిన సందర్భము లటుంచి, అలతి అలతి తెలుగుపలుకులలో అందముగా బొమ్మకట్టించు సూరన తీరు మెచ్చుగొల్పకమానదు. ఉదయనునకు పాతాళలోకమున లలిత యను కన్య ప్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆమె '' మొగమున కెగసెడు బిగిచన్నుఁగవ ప్రేక
వడవడ వడఁకెడు నడుము'' బెడగు ప్రదర్శించినది,- (2–280)

సుందరీమణుల పిరుదులమీది గుంటలు [కూపకములు] పైతము సూరన చూపు తప్పించుకొనలేకపోయెను

వాసవదత్త నభివర్ణించి, యౌగంధరాయణు డుదయనున కామెపై మోహము పుట్టించిన తీరు భావమోహనము. అందు 'కూపక' వర్ణనము కూడ గలదు.

" మనసిజుఁ డవ్విలాసిని సమగ్రతనూవిభవంబు వేడ్కఁ జూ
చిన నృపకోటి నేయుతఱిఁ జేతివిరుల్ సరిపోయెనేని వీఁ
కునఁ బిఱుఁదెక్కి పుచ్చుకొను క్రొమ్ముడిపూ, లపు డంగుటంబు లూఁ
దిన యెడలున్న విప్పుడు సుధీవర! కూపక కైతవంబునన్." [ఉ.(4–12)]

వాసవదత్తపై మరులుగొన్న మహీపతులపై దాడిచేయు మరుడు తనచేతిలోని అలరమ్ములు చాలకపోవుటచే ఆమె కొప్పులోని పూ లందుకొనుటకై పిరుదులపై కాలిబొటనవ్రేళ్లు మోపినతావుల గుంట లేర్పడెనట ఆ గుంటలే కూపకములని కవి సంభావన చిత్ర శిల్పివలె భావుకనేత్రములకు బొమ్మకట్టించు నేర్పు సూరనది. వడ్డాది పాపయ్యగారి వర్ణచిత్రములకు వలసినంతవిషయ మీ గ్రంథమున నున్నది.

ఉదయనునకు ధర్మపత్ని కానున్న వాసవదత్త పిరిదిమీది పల్లపు తావులు యౌగంధరాయణునివంటి మహామంత్రి వర్ణించి చెప్పుటలోని యౌచిత్యమువాట యటుంచి సూరన 'శృంగార' భావనా ప్రపంచ సహస్ర రేఖావిజృంభణము'ను మాత్రము మెచ్చుకొనక తీరదు.

'నిధువనవిహారము యౌవనానోకహఫల' మనియు, 'సంసార సుఖైక సార' మనియు సిద్ధాంతీకరించి 'మదనాహవ పారదృశ్వ'లను సమ్మానించిన సరసుడు సూరన.

దేవస్మిత కోడెవయసులోనున్న తనమగనిని 'రాగమంజరు'లైన పెరపడుచులు తమ 'వయః పాదముతో' నెచ్చట బిగియ బట్టుదురో యని తల్లడ మందెను (5–13). వివేక శాలినియైన అట్టి పతివ్రతను ప్రశంసా పాత్ర

ముగ చిత్రించిన సూరన పతివ్రతా ధర్మమునకు పట్టముగట్టినా డనిపించును. పతివ్రతయనగా మగనినేరములను ఓర్పుతో భరించు సిబ్బితికత్తెయనికాక నేర్పుతో వానిని సరిదిద్దు జాణయని చూపుటకే దేవస్మిత పాత్రను సూరన దిద్ది తీర్చెను. నర్మసచివుడు వాసవదత్తకు చెప్పిన దేవస్మితా రూపిణుల కథలు రెండింటను ఏక పురుషనిష్ఠ యగు స్త్రీ యనురాగమునకే ధర్మ పట్టాభిషేకము జరిగెను. దేవస్మితవలె రూపిణి కులసతి కాకున్నను కులసతి కంటె మిన్నగా ఆమె లోహజంఘునను పేదపాఱున కొక్కనికే మనసిచ్చి, వెలయాలికి సహజమైన కాసుపిచ్చి ఆశ దిగద్రావిన స్వచ్ఛప్రేమైకజీవిని. ఇట్టి భావ సంస్కారమును ప్రచురమొనర్చుటలో సూరన గుణాఢ్య సోమదేవులకు క్రొత్త మెరుగులు దిద్దిన వాడయ్యెను.

గానకళాభినివేశము

సూరన జీవించియున్న కాలము రాయల స్వర్ణయుగము నంటియున్నది. నాటి కావ్యకళావైభవము, గానకళాది వైభవము అతని నెంతగనో ఆకర్షించి యుండును. రాయలు దివంగతుడైన పిదప నాతని అల్లుడగు రామదేవ రాయలకాలములో రామయామాత్యుడు స్వరమేళకళానిధి యను సంగీతశాస్త్ర గ్రంథమును రచించెను. సూరననాటికి సంగీత గ్రంథ ప్రసూతికై ఆ కాలపు శాస్త్రకారులు పురుటినొప్పులు పడుచుండిరి. కవులు కేవలకావ్యకళ యందే కాక సంగీతాది కళలయందును అతిమాత్రమగు కృషి సల్పుచుండిరి. కృష్ణరాయడు స్వయముగా వీణావాదన కుశలుడు గదా ! రామయామాత్యుడు 'బయకార రామయ్య' యను ప్రసిద్ధ నామముతో గౌరవింపబడెను గదా! ఈ నడిమి కాలములోనున్న సూరన కావ్యకళతోపాటు సంగీత కళనుకూడ ఉపాసించియుండుట అబ్బురముకాదు. సంగీతశాస్త్ర రహస్యములు నాట్య శాస్త్రము, సంగీత రత్నాకరము, సంగీత పారిజాతము మున్నగు గ్రంథముల నుండి గ్రహించి కవులు సందర్భోచితముగ వానిని కావ్యకథయందు నిక్షేపించుటయు గలదు. సూరనసయితము మీ యలవాటున కపవాదము కాజాలడు. ఉదయనుడు 'గేయసత్కళల'యందు ప్రసిద్ధుడట. 'విపంచీగాన ప్రపంచ పాండిత్య'మహితు డట (4—54, 55). ధాతుమాతువులలో ధాతువును గేయమనియు నందురు. "గేయం ధాతు రత్యభిధీయతే" స్వరరూపమైన 'వర్ణమెట్టు' ధాతువు ఉదయను డిట్టి గేయధాతునిష్ణాతుడు.

వాసవదత్త యుదయను నొద్ద గాత్రపాటన మభ్యసించిన సందర్భము సూరనార్యుని గాన కళాభిరతిని బయల్పరుచుచున్నది

శ్రుతి, దానికి కలుగు ఉత్కర్షాపకర్షలు, సప్తస్వరములు, ఆరోహణావ రోహణములు, మూర్ఛనావ్యంజనములు, త్రివిధస్థాయిభేదములు, మార్గదేశి రాగములు, గమకములు మొదలుగాగల సర్వగాన శాస్త్రప్రపంచమును ఒక్క సీసములో నొదిగించి, సూరన సందర్భోచితముగ ప్రస్తావించెను

''సీ. శ్రుతికి నుత్కర్షంబు చూపుసారస్యంబు, నపకర్ష మొసరించు నందములును,
స్వరములేడులు యథాస్థలముల నవరించి, మోహనారోహావరోహ సరణి
ముల్లెడు నేర్పులు, మూర్ఛనావ్యంజనోదారతలు, విభిన్నతారమధ్య మంద్ర
సమానముల్, మార్గముల్ మొదలిరాగముల మున్నూదిరెంటి కదలికలను,
వాని మిశ్రంబులను దేశవైఖరులను నిర్విశేషంబుగా నేర్చె నృప తనూజ
పార్థివాగ్రణిచే గాత్రపాటవంబు సిద్ధవిద్యాధరామరశ్రేణి పొగడ ''

[ఉ. (4-65)]

వాసవదత్త ఉదయను నొద్ద నేర్చుకొనదలచినది గానవాదనము. వాద్య వాదన కౌశలమునకు గాత్రపాటవము తోడైన బంగారమునకు తావి అబ్బినట్లే. గానములో గాత్ర విద్యకు వలసిన శాస్త్రసామగ్రి పద్యములో వివరింపబడెను గాత్రమునకు నాదము ప్రాణము నాదమువలన శ్రుతి, శ్రుతివలన స్వరము, స్వరమువలన రాగము. జనులచిత్తమును రంజింపజేయునది రాగము. ''రంజకో జన చిత్తానాం స రాగః కథితో బుధైః'' (సంగీతపారిజాతము)

అతిమందమైన దశ మొదలుగా అత్యుచ్చమైన దశవరకుగల నాదము అరువదియారు విధములు. ఇందు మొదటి ఇరువదిరెండు మంద్రములు, తరువాతి ఇరువదిరెండు మధ్యములు, తక్కినవి తారనాదములు ఒక్కొక భాగమందలి ఇరువదిరెండు నాదములును శ్రుతులనియే వ్యవహరింపబడును. శ్రుతికి ఉత్కర్ష తారస్థాయి. అపకర్ష మంద్రస్థాయి ఉత్కర్షాపకర్షలకు మధ్యదశ మధ్యస్థాయి. మంద్రశ్రుతులు హృదయమునుండి బయలు వెడలి కంఠమున మధ్య శ్రుతులై శిరః స్థానమున తారశ్రుతు లగుచున్నవి.

"మంద్రోహ్య న్మధ్యమః కంఠః శిరస్తారక సంజ్ఞికమ్" అని లక్షణము. శ్రుతి కేవల నాదమయ మగుటచే దానికి రంజకమైన వ్యంజనాక్షరమును చేర్చి పలుకుటవలన స్వర మేర్పడుచున్నది. గుణమాయుండు ఆరు స్వరములకు షడ్జము ముందు నిలిచి 'స రి గ మ ప ద ని' స్వరము లేడగుచున్నవి.

" ఏతే షడ్జాదయ స్సప్త స్వరాః శుద్ధాః ప్రకీర్తితాః "

—స్వర మేళ కళానిధి

శుద్ధములైన యీ స్వరము లేడింటిని యథాస్థానములలో నమరించుట యనగా వానివాని శ్రుతి సంఖ్యాస్థానములలో నిలుపుట. షడ్జము నాలుగవ శ్రుతి యందును, ఋషభము ఏడవ శ్రుతియందును, గాంధారము తొమ్మిదవ శ్రుతియందును, మధ్యమము పదమూడవ శ్రుతియందును, పంచమము పదు నేడవ శ్రుతియందును, ధైవతము ఇరువదియవ శ్రుతియందును, నిషాదము ఇరు వదిరెండవ శ్రుతియందును కలుగును. కనుక శ్రుతులను నియత సంఖ్యాస్థాన మున నిలుపుటచే స్వరము లేడును యథాస్థాన నిర్దిష్టము లగుచున్నవి. ఈ యంశము స్వరమేళకళానిధికంటె ప్రాచీనమగు సంగీతరత్నాకరాదులయందును జెప్పబడినది. కాలక్రమమున వికృతస్వరములను వీణమెట్లలోని ద్వాదశ స్థాన ములం దెవ్విధముగా నేర్పడునో వివరించు 'శ్రుతివీణాసాధకము' కూడ నేర్పడినది.

సప్తస్వరముల యొక్క ఆరోహణావరోహణములే మూర్ఛన. సరిగమ పదని— యని స్వరములను క్రమముగా నధిరోహించుటయు, నిదపమగరిస— యని క్రమముగా నవరోహించుటయు సమాహారరూపమున జరుపుచు శ్రోతృ సమ్మోహనస్థితిని కలిగించుటకే మూర్ఛన మని పేరు.

" క్రమాత్ స్వరాణాం సప్తానా మారోహశ్చావరోహణమ్
మూర్ఛ నేత్యుచ్యతే తాస్తు ప్రతిమేళంచ సప్తధా "

—చతుర్దండి ప్రకాశిక

మూర్ఛనలు వ్యంజించు నుదారత మూర్ఛనావ్యంజనోదారతయని చెప్పవచ్చును. ఇచ్చట వ్యంజన శబ్దమునకు 'ధ్వనింపజేయుట'యని ఆలంకారికమైన యర్థము. అట్లుగాక 'మూర్ఛనావ్యంజనోదారత'లను సమాసమునకు 'మూర్ఛనయొక్క ఉదారతయును, వ్యంజనము యొక్క ఉదారతయు న'ని విగ్రహము చెప్పవచ్చును. అప్పుడు 'వ్యంజన' మనగా నేమై యుండును ? వ్యంజన మనునది తంత్రీవాద్య సంబంధమగు పరిభాషా పదముగా కన

బడుచున్నది నాట్యశాస్త్రములో వాద్యకరణాశ్రయములగు ధాతువులు నాలుగింటిలో వ్యంజనముకూడ నొకటిగా చెప్పబడినది *

వాద్యకరణాశ్రయములగు ధాతువు లివి—1 విస్తారము 2. వ్యంజనము 3. కరణము 4 ఆవిద్ధము. వీనిలో 'వ్యంజనధాతువు' వీణావాద్యమున నుపయోగింపబడును పదివిధములుగా విభజింపబడినది అవి యివి. 1 కలము 2. తలము 3 నిష్కోటితము 4. ఉన్మృష్టము 5 రేఫము 6. అవకృష్టము 7. పుష్పము 8. అనుస్వనితము 9. బిందువు 10 అనుబంధము ఏయే వ్రేళ్లతో నీణెపై నెట్లెట్లు మీటవలెనో వివరించు పద్ధతులే యీ దశవిధవ్యంజన ధాతువులుగా వివరింపబడినవి.

ఉదయనోదయమందలి పై పద్యములో మూర్ఛనతోపాటు చెప్పబడిన 'వ్యంజనము' వీణావాద్య సంబంధమగు 'వ్యంజనధాతు' వని చెప్పుటే సముచితము. వాసవదత్త ఉదయనునొద్ద నేర్వవలసినది వీణాగాన విశేషమే కదా! మీదు మిక్కిలి ఉదయనుడు 'విపంచీ గానప్రపంచ పండితు' డనియు చెప్పబడెను (ఉ. 4–55).

కనుక 'వ్యంజన' శబ్దము శాస్త్ర పరిభాషనుండి సూరన గ్రహించెననునది స్పష్టము.

'మార్గముల్ మొదలి రాగములు' అనగా ప్రాచీనములైన మార్గరాగములనియు, దేశనైఖరు లనగా దేశిరాగములనియు భావము

మార్గముల్ మొదలిరాగములు ముప్పది రెండని సూరన ప్రాచీనరాగ సంఖ్యానిర్దేశము చేసెను. శార్ఙ్గదేవుడు 264 రాగములను పేర్కొనెను గాని వాని ప్రయోగ ప్రచారములు వెంకటముఖి శంకించెను మతంగమున్యాదులు ఇరువదిరాగములను పేర్కొనిరి మరి సూరన పేర్కొనిన ముప్పదిరెండు మొదటి రాగము లేవై యుండును? శార్ఙ్గదేవుడు పేర్కొనిన రాగరాగిణు లగునా? కావచ్చును.

* నాట్యశాస్త్రము – 29వ, అధ్యాయము, డా పి.యస్. ఆర్. అప్పారావుగారి 'గుప్తభావప్రకాశికా సహితము' P 784

రాగాభినయ విశేషములను వివరించుచు అతడు ఎనిమిది రాగములను, ఇరువదినాలుగు రాగిణులను పేర్కొనెను. రాగము లెనిమిది పురుషరాగము లనియు, రాగిణు లిరువదినాలుగు స్త్రీరాగములనియు, రాగములందు స్త్రీ పుం విభాగ మేర్పరచెను. ఒక్కొక్క పుంసరాగమునకు మూడేసి స్త్రీ రాగములుగా కన్పట్టుచున్నవి. క్రిందివి పురుషరాగములు

'భూపాలో భైరవ శ్చైవ శ్రీరాగో రాగపంజరః'

శ్లో 103*

వసంతో మాలవశ్చైవ బంగాళో నాటక స్తథా
అష్టౌ రాగా ఇమే ధీరైః పురుషా ఇతి సమ్మతా

శ్లో 404*

పురుష — స్త్రీరాగ సంబంధ మీ క్రిందితీరున వ్యాఖ్యానింపబడినది.

పురుషరాగములు	స్త్రీ రాగములు	పురుషరాగములు	స్త్రీ రాగములు
1 భూపాల	1 వేళావళి	5 వసంత	13 రామక్రియ
	2 మలహరి		14 వరాళి
	3 గౌళి		15 కౌశిక
2 భైరవ	4 దేవక్రియ	6 మాలవ—	16 గుండక్రియ
	5 మేఘరంజి		17 గూర్జరి
	6 కురంజి		18 గౌళ
3 శ్రీరాగ	7 హిందోళి	7. బంగాళ	19 ధన్యాసి
	8 మాహురి		20 కాంభోజి
	9 బర్లా		21 కన్నడ గౌళ
4 రాగపంజర	10 శంకరాభరణ	8 నాట	22 నారాయణ గౌళ
	11 దేశి		23 దేశాక్షి
	12 లలిత		24 ఆహరి

ఇట్లు పురుష స్త్రీ రాగములు మొత్తము 32 [8+24]

సూరన 'మార్గముల్ మొదలి రాగములు ముప్పదిరెండు' అనునప్పుడు వీనినే దృష్టియం దుంచుకొనె ననిపించును.

'Natya Sastra Sangraha'(Vol I-pp from 336 to 342) Edited by Sri K. Vasudeva Sastry & Sri G Nagaraja Rao, T M S S Library Tanjavur Publication 1979 (Second Edn) Madras Govt Oriental Series No LXI

ఇవికాక ఉపరాగములు పదునెనిమిది కలవని రాగాభినయ సందర్భమునందే పై గ్రంథమునందు పేర్కొనబడినవి. అవి ఉపరాగములు కనుక ప్రధానముగు రాగిణి సంఖ్యతో వానిని సూరన చేర్పలేదేమో!

సూరన దేశిరాగముల సంఖ్య పేర్కొనలేదు గనుక వివాదములేదు. దేశిరాగ భేదమ్ములు రాగాంగరాగాదులు శుద్ధసిప్పలి స్వర ప్రస్తారముచే డెబ్బది రెండు విధములుగా వెంకటమఖి నాటికి రూపు సంతరించుకొన్నవి. ఇందు వెంకటమఖి కృషి అపూర్వము. వెంకటమఖికంటె రసమాహాత్మ్యుడు పూర్వుడు. రసమాహాత్మ్యము నాటికి ప్రచారమ్మైయున్న రాగస్వరూపము సూరన దృష్టియందుండును.

రాగముల కదలికలను వాని మిశ్రములను కూడ సూరన ప్రస్తావించెను.

శ్రోతృచిత్తమునకు సుఖావహముగ స్వరమును కంపింపచేయుటయే కదలిక. ఇట్టి కదలికకే శాస్త్రపరిభాషయందు 'గమక' మనిపేరు.

'స్వరస్య కంపో గమకః శ్రోతృచిత్తసుఖావహః'

—సంగీత రత్నాకరము

'స్వీయస్థానశ్రుతిగతమ్మైన నాదచ్ఛాయ అన్యస్థానశ్రుతిగతమ్మైన నాదచ్ఛాయను పొందజేయుటయే గమక' మని చతుర్దండిప్రకాశిక.

తిరుపము, స్ఫురితము మొదలుగా మిశ్రితము వరకుగల గమకముల సంఖ్య పదునైదనియు పేర్కొనబడియున్నది.

'వాని మిశ్రము' లనగా గమక మిశ్రములనియే భావింపవలెను. పదునైదు విధములగు గమకములలో అవాంతరభేదములచే రవ, ఖండింపు, ఎక్కుజారు, దిగుజారు, ఒదిగింపు, ఒరయిక మొదలగునవియు గలవు. మిశ్రిత గమకము రెండుమూడు ఇతరగమకములు కలిసి యేర్పడుచున్నది. ఈ విధముగ గమకములకు మిశ్రగమకము లేర్పడుటయు గలదు. వీణావాదనమందు కాలక్రమమున గమక సంజ్ఞానియమ విధానముకూడ సలక్షణముగా విస్తరించినది.

మొత్తముమీద సంగీతలక్షణమునకు సంబంధించిన యీ పద్యము సూరనకు గల శాస్త్రాభినివేశము చెప్పక చెప్పుచున్నది.

ఈ పద్యవిషయములు కొన్ని యెడముల, తాళప్రతి ప్రతిలోను ప్రాతప్రతులం దోను దుర్బోధముగ నున్నవి 'వ్యంజకోదారతలు' మొదలగు దశగుణములు ఇందవు విస్తారణ సహితముగనే కన్పట్టుచున్నవి

సూరన నాటికి 'స్వరమేళకళానిధి' 'చతుర్దండిప్రకాశిక' కాదగు అర్వాచీన లక్షణ గ్రంథములు సిద్ధముగా లేకపోయినను లక్షణమనుసరించి లక్ష్యము నాశ్రయించవలయునని సూరన ప్రాచీన లక్ష్యముల ననులక్షించి సంగీత లక్షణాంశములను నిరూపించినటుల తెలియును. ప్రాచీనములగు నాట్యశాస్త్ర సంగీతరత్నాకరాదుల ప్రాధాన్యము మరి యున్నదికదా

జ్యోతిశ్శాస్త్ర విచారము

కథాసందర్భము ననుసరించి నాయకుల జాతకములో ఉపరాగ పరిహారములను గ్రహాగమన విశేషములను గ్రహించుట సూరన ప్రతిభయందు గలదు. నాయిక యొక్క కుచద్వయము సూర్యచంద్రులు రాగలు కుంభరాశినందున్న నిర్భయముగానున్న రాహుగ్రహము తలంచుటయుండెనట ఇట్టి రాహువనగా సింహరాశినుండి మీనరాశికి వచ్చిన చంద్రుని మోమునకు వదనములో నురుగునట్టి రాహువు రాహువుచే చంద్రగ్రహణము చంద్రుడు సింహరాశినుండి మీన రాశికి వచ్చినప్పుడు జరుగునా ? పరిశీలనార్హమగు జ్యోతిశ్శాస్త్ర గ్రహాగమన విశేషము చమత్కార పరికరముగా స్వీకరించబడినది.

" ఒదవిన కింక సింహామునసుండి రయుంబున మీనరాశితోఁ
గదిసినయట్టి యత్రిముని గాదిలిపట్టిపయిన్ గమించు న
మ్మదమునఁ గుంభరాశిసడుమన్ సడుకొత్తిన రాహువో యనన్
ముదవతి కాకుచద్వితయి మధ్యము మూరు దసర్చెఁజూడఁగన్ "

(ఉ. 4–17)

శాస్త్రవిచారమున కాలంకారికమర్యాదతోడైన సందర్భ మిది.

ఛందో z విమానము

సూరన సామాన్యచ్ఛందములపై మక్కువ కలవాడే కాని విశేషచ్ఛంద ములపై మక్కువకలవాడు కాడు. గ్రంథకథాభాగమం దంతటిలోను అతడు ప్రయోగించిన విశేషచ్ఛందము మానిని యొక్కటియే (ఉ. 3–11)

అదియును జమదగ్న్యాశ్రమ వర్ణన సందర్భమునందు మాత్రమే నన్నపార్యుడు కణ్వాశ్రమ వర్ణన మొనర్చిన సందర్భము సూరనను ముగ్ధనొనర్చి యుండును. కణ్వాశ్రమమును దుష్యంతుడు దర్శించినట్లే జమదగ్న్యాశ్రమమును సహస్రానీకుడును దర్శించెను దుష్యంతు డచ్చట శకుంతలను చూడగలిగినట్లే సహస్రానీకు డిచ్చట మృగావతిని చూడగలిగెను. ఉభయత్ర కలిగిన లాభము మానినీ సందర్భమే కనుక మానినీ వృత్తము సమాదరణీయమయ్యెను ఇది వృత్తౌచిత్యము

మానిని. ఏచి తనర్చి తలిర్చిన క్రొవ్వుల నిమ్మగు రావుల జొంపములం
దూచిన మంచి యశోకములన్ సురపొన్నలఁ బొన్నల గేదఁగులం
గాచి బెడంగుగఁ బండిన యాసహకారములం గదళీతతులం
జూచుచు వీనుల కింపెసఁగన్ వినుచున్ శుకకోకిలసుస్వరముల్
(భా.ఆ. 4–20)

మానిని. వేడుకఁ జూచె నృపాలుఁడు నాలుగు వేదములం బరిపాటిమెయిం
బాడి పదక్రమరీతుల సుస్వర పాఠముతో మునినందనులం
గూడి గుణించుచుఁ బండి బెడంగగు కోవుల మోవుల మావులపై
నీడల నాడెడు కీరవనప్రియ నీలగళంబుల శారికలన్
(ఉ. 3–10)

ఈ యొక్క సందర్భము తప్ప సూరన విశేషచ్ఛందము వాడిన సందర్భమే లేదు. యతిమైత్రి 13వ అక్షరమునందు మాత్రమే పాటించి, నన్నయనే యనుసరించెను.

సూరనకుమారుడగు నారన కృతిపతివంశావతారవర్ణనములో కోనమాంబను గూర్చి 'సుగంధి' వృత్తము నొకతావునను (1–64) ఆశ్వాసాంత పద్యములలో 'స్రగ్విణి'ని రెండుతావులను (1–203) (2– 354) మిగిలిన యాశ్వాసాంత పద్యములలో 'పంచచామరము'ను రెండుతావులను (3–124) (4–189) 'మాలిని' నొక్కతావునను (5–147) ప్రయోగించెను.

సూరన ఛందోభిమానము మాత్రము సాధారణచ్ఛందములందే ప్రసరించెనని నిస్సందేహముగ చెప్పవచ్చును.

సామాన్య చ్ఛందములందును ఉత్పలచంపకమాలా మత్తేభశార్దూలవిక్రీడిత వృత్తములను 411 ప్రయోగింపగా దేశిచ్ఛందములైన కందము,

సీసము, తేటగీతి, ఆటవెలదులను 453 వరకు ప్రయోగించెను. వృత్తములలో మత్తేభ శార్దూలములకంటె ఉత్పలచంపకములకే అధికప్రాధాన్య మిచ్చెను. మత్తేభశార్దూలముల కున్నంత సంస్కృతవాసన ఉత్పలచంపకముల కుండదు. ఈ రహస్యము పంప నన్నయలే తొలుదొల్త గుర్తించి తమ భారతరచనలో ఛందోమార్గములను నిర్మించిరి. సూరన వానిని గుర్తించినట్లు తోచును. దేశిచ్ఛందములలో సూరన కందమును మిక్కిలియు నభ్యసించెను. గ్రంథ మందలి ఇతర పద్యసంఖ్యకంటె కందపద్యసంఖ్యయే (206) అధికము. దీనితరువాత ప్రాధాన్యము వహించినది ఉత్పలమాలా పద్యసంఖ్య (185). ఛందఃప్రవాహమును తెలుగుపాలకునకు మళ్లించు తీరు సూరన గుర్తించె ననుట కిది యొక నిదర్శనము.

ఛందో వ్యాయామపరీక్షకు సంబంధించిన బంధ గర్భ చిత్ర కవితలు సూరనకు సుంతయును రుచింపవనుటకు గ్రంథమే ప్రత్యక్షసాక్ష్యము. ముద్దు పలుకులు వలచిన ముక్కుతిమ్మనకూడ బంధగర్భ కవితా వ్యామోహమును చంపు కొనలేక పోయెను. సూరన భాషాప్రౌఢి కిచ్చిన ప్రాధాన్యము ఛందశ్చ మత్కృతుల కియ్యలేదు ఛందశ్శిల్పతత్త్వ మాయనకు తెలియనిది కాదు.

ఈ గ్రంథమున ఒండురెండుతావుల అరసున్నలేని పదములతో అరసున్న గల పదములకు ప్రాసస్థానమున మైత్రికలదు. సాధురేఫ శకటరేఫములకును ప్రాసమైత్రి పాటించుట కలదు. యతి భంగములు వాటిల్లిన తావులును గలవు. కుప్పతిప్పలుగానున్న వ్రాత తప్పులలో కవి బుద్ధిపూర్వకముగ వేనిని ప్రయోగించెనో తేలెత్తి చూపుట కష్టము. కవిదోషమై యుండ దనిపించిన తావుల నట్టివి ముద్రితప్రతియందు పరిష్కరింపబడినవి. మాతృకా స్వరూప మధస్సూచికలలో చూపబడినది.

ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనన్న సూరన ఛందస్సును భావవాహికగా నుపయోగించెనే కాని, భావమును ఛందోవాహికగా నుపయోగింపలేదు. ఛందస్తత్త్వమెరిగిన సత్కవిలక్షణ మిదియేకదా!

రచనా ప్రాగల్భ్యము

రచనా ప్రగల్భత యనునది కేవల పద్యశిల్పమునుబట్టి కాని, శయ్యా సౌభాగ్యమును బట్టి కాని నిర్ణయింపవీలుగానిది. కావ్య మాద్యంత మే రసమును

పర్యవసింపజేయునో దానికి పోషకములుగనే సర్వకావ్యాంశములు పొందుపడవలెను శృంగారప్రధానమైన యీ ఉదయనోదయ ప్రబంధము తదుపపోషక రచనా రీతిని పొందుపరచినప్పుడే సార్థకమగును. సూరన పద్యశిల్పనిష్ణాతుడే. పదాన్వయమైత్రీరూపమైన శయ్యాసౌభాగ్యము పుష్కలముగా నున్నవాడే. పద్యముల యెత్తుగడలే యిందులకు ప్రౌఢిని ప్రకటించును.

1. శ్రుతి గ్రాంథములుగా వినంబడిన [ఉ. 3–67]
2 హేలాభంగి వినంగవచ్చె [ఉ 3 68]
3. నయిదోడుల్ శితికంఠకంఠసుషమా [ఉ. 2-317]
4 ఘనమూలత్వగుణిసార్వభౌమము [ఉ. 2-170]
5. సవితృప్రాజ్యకరావళీఘటితవేశంతంబు [ఉ 3-39]
6. చదిధాత్వర్థము నీకుసార్థమగుటన్ [ఉ. 2–72]
7. అతఁడేకాగ్రమనస్కుడై కనియె [ఉ. 4–70]

ఏకాగ్రమనస్కతతో కాంచిన ఇట్టి పద్య సందర్భము లెన్నేని కానబడును.

కథాకథన మందును తనకు చాతుర్యము గలదను నాత్మ విశ్వాసము సూరనకు కలదు. వసంతకుడు చెప్పిన రూపిణికథచే వాసవదత్త యొక్క 'ఆనన విధు బింబము నవవిలాసుధారసధారలో' తోగెనట. (4--158) శ్రోతలను "పరిహాస కథా కథన రంజితాత్ము"ం గావించు శక్తి తనకు కలదని సూరనకు దృఢప్రత్యయము. దేవస్మితాకథాంతమున యట్లు "కథ మధుర వచోగుంభనముగఁ జెప్పెటయును" విని ఉదయన వాసవదత్తలు ఆత్మల ననురాగ రసాబ్ధి నోలలాడిరట (5–64) అంగిరసమగు శృంగార మున కంగములుగా నడచిన కథల పరమార్థము నాయికానాయకుల ననురాగరసాబ్ధి నోలలాడించుటేకదా!

కథాకథన చతురత కిది తార్కాణ.

ఉదయనునకు వైతాళికులు పాడిన మేలుకొలుపులు "ప్రగల్భ చాటుతర వాక్యారంభ గంభీరగుంభనము" (5–100) తో నొప్పారె నని సూరన తనకు దానే యోగ్యతాపత్ర మిచ్చుకొనెను. కొంతవర కిది ఆత్మజ్ఞాని లక్షణము. స్తోత్ర పాఠకులు పాడిన పద్యములు (5 ఆ 91 నుండి 99 వరకు) వాక్యారంభగాంభీర్య గుంభితములై రచనాభావనా ప్రాగల్భ్యమునకు నిదర్శనములుగనే యున్నవి.

"జననాథోత్తమ నిద్రమేల్కొనుము! దోస్స్తంభంబు విశ్వంభరా
వనజాతాక్షికిఁ గేళిసౌధముగ నిర్వర్తింపు; శేషానిలా
శన దిగ్వారణగోత్రశైలములకున్ సంధింపు మానందమున్;
దిననాథారుణ దీప్తిపుంజ మిదిగో దీపించెఁ బూర్వాద్రిపై. [ఉ. 5–92]

ప్రౌఢభావనాపరిపుష్టములైన ఇట్టి పద్యములలో అటనట వాక్యాన్వయము కొంత క్లిష్టమై భావవ్యక్తికి బాధకముగ నున్నప్పటికిని రసజ్ఞులకు కొండొకయెడ ఔచితీశంకయు కలుగకపోదు.

కొన్ని శంకాసంగతులు

జను నిద్రాసుఖఖేలనాపరవశుం డీక్షించె రే ఖండితాం
గనయుం బోలె రమావధూటి కడువేడ్కం గూడి వర్తించె నె
వ్వనితో నా హిమరోచి పశ్చిమదిశావ్యాలంబియై పోవఁగా
జననాథోత్తమ చేరె లక్ష్మి యిదె భాస్వత్తావకాబ్జాస్యమున్. [ఉ 5–94]

'నిద్రాసుఖక్రీడయందు పారవశ్య మనుభవించు లౌకికజీవి కనులు విచ్చి కమలాప్తుని చూచినాడు. రాత్రివేళ ఖండితనాయికవలె లక్ష్మీదేవి పరమాసక్తితో చంద్రునిగూడి వర్తించినది. ఆ చంద్రుడు పడమటి దిక్కునకు వాలిపోగా లక్ష్మి — ఓ రాజా! — నీ ముఖ పద్మమును చేరినది'. రాజు మొగము పద్మము వలె నున్నదనియు, లక్ష్మి పద్మాలయ యగుట రాజుయొక్క ముఖమనెడు పద్మమును చేరినదనియు, రాజు ముఖము తత్కారణముగా లక్ష్మీకళతో శోభిల్లుచున్న దనియు భావమోహనమైన అర్థము సిద్ధించుచున్నది. బాగుగనే యున్నది కాని లక్ష్మీదేవి తన సోదరుడగు చంద్రునితో లోకవిరుద్ధముగు వేడుకతో వర్తించె నను నపార్థ దోషము కలుగుచున్నది గదా! 'వేడ్క యనగా సోదరీసోదరులకు సహజమైన సౌభ్రాత్రపు వేడ్కయని యేల భావింపరాదు?' అను సంప్రశ్నము లేకపోలేదు కాని లక్ష్మీదేవికి ఉపమానముగా నున్న ఖండితాంగన మాటయేమి? ఖండితాంగన శృంగారనాయికలలో ప్రసిద్ధురాలు గదా! పోనీ 'ఖండితాంగన'ను రమావధూటి కుపమానముగా గ్రహింపక, 'రే ఖండితాంగనయుం బోలె' అనుభాగమును ప్రత్యేక వాక్యముగా గ్రహింపరాదా? అప్పుడు "రాత్రి యను స్త్రీ ఖండితాంగనను పోలియున్నదని చెప్పవచ్చునుగదా!" అనవచ్చును. 'రే ఖండితాంగననుం బోలె' నని యున్నచో పోలు ధాతువును భూతకాలిక సమాపక క్రియగా గ్రహించి

వాక్యసమాప్తి భావింపవచ్చును కాని 'అంగనయుంబోలె' నని యున్నది కనుక అసంపూర్ణవాక్యార్థమే ద్యోతకమగును 'రమావధూటి నిశాకాంతుడగు చంద్రుని గూడి వేడుకతో నర్తించుచున్నది కనుక నిశాకాంత (రే) ఖండితాంగనయ్యెనది' అని చెప్పచో కారణము కంటె కార్యమే ముందు జరిగెనను వ్యుత్క్రమ మేర్పడును. అట్లుకాక 'రేయి ఖండితాంగన యగుటకు హేతువు – నిద్రాసుఖఖేలనా పరవశుడగు టెప్పుడు సూర్యుని దర్శించుటకై నిశాసుఖ ముజ్జగించుటయే' యని సమాధానింతమా? నిశాసతికి అన్యకాంతాసంసర్గముగల చంద్రునితోడి వియోగము ఖండితాంగనాలక్షణ మాపాదించును గాని పరులతోడి వియోగ మాలక్షణము నెట్లాపాదించును? ఇట్టి ప్రశ్న పరంపర కవిసమయౌచిత్య దృష్టినలన కలుగును. వైతాళికులు రాజు నుద్దేశించి "నిను నిద్రాసుఖఖేలనా పరవశున్ వీక్షించె రే ఖండితాంగన యుంబోలె" అని యున్నచో ఆ రాజచంద్రుడు నిద్రాదేవితో సుఖించు చున్నాడు కనుక నిశాకాంత (రే) ఖండితాంగనను పోలియున్నదని చెప్పకొన వచ్చును. మూలప్రతియం దట్లు లేదే! కనుక ఔచిత్యశంక కవకాశ మేర్పడినది.

మరి 'అబ్జాస్య' మననలెనా? 'ఆస్యాబ్జ' మనవలెనా?'' యను నంశము వ్యాకరణాంశములందు చర్చింపబడినది (పుట ౮౭)

సూరన కథా కథనమునందును నొక యసంగతి కానబడుచున్నది.

సహస్రానీకునకు మృగావతీ వృత్తాంతము తొలుదొల్త తెలిపిన పున్నెము పురందరునిది (1–153) సుధర్మసభయందా వృత్తాంతమును వీనులార వినివచ్చి మృగావతిపై మరులుగొని, విరహవేదన ననుభవించు సహస్రానీకు నొద్దకు నారదుడు విచ్చేసెను. మృగావతి కద దాదాపు 186 పద్యగద్యములలో గుక్కత్రిప్పకొనకుండ నారదు డుపన్యసించెను. సూరన నారదు నిందుకే సృష్టించి, రప్పించెను. వచ్చిన నారదు డుపన్యాసాంతమున అనన్వితమగు వాక్య మొకటి పలికెను.

"**ప్రథమంబున నీకు నమ్మృగావతికి నేన యనురాగంబు దలిర్ప నీచిత్తం బమ్మత్తకాశినియం దత్తు కొల్పిన పురందరుండు భవచ్చిత్రరూపంబు నిజదూతచేతం గలలోన నాకలకంఠికిం గానుపించి యయ్యిందుముఖి డెందంబు నీయందుం దగులు కొలిపితి ననియుం జెప్పి నారదుం డతనిచే నిమంత్రితుండై గగన మార్గంబునకుం జనియె** [2–198]

సహస్రానీకుని చిత్తము మృగయాసక్తియందు ప్రప్రథమమున నత్తు కొల్పినవాడు పురందరుడే కాని నారదుడు కాడు. సహస్రానీకుని మనసులో అప్పటికే రగుల్కొని యున్న వియోగాగ్నిపై ఆజ్యము పోసినవాడు మాత్రమే నారదుడు. 'పురందరుం [illegible] సేయుందుం తగులు కొలిపె' నని నారదు [illegible] 'తగులు కొలిపితి' ననుట పూర్వాపరకథా విరుద్ధము [illegible]. [illegible] వాక్యాన్వయ విరుద్ధము. ప్రథమ ముద్రిత [illegible] ప్రతియందు పఠనప్రక్రియ (ఏట నాలుగా ముద్రింపని తొలుదొలి కాలం) '[illegible]' - [illegible]కు 'తాన' లనియు 'కొలిపితి' ననుటకు 'కొలిపె' యనియు నుండుట యుచితము. కనుక నీరీతిగనే ముద్రితప్రతియందు [illegible], [illegible] సారమును లఘువ్యాఖ్యలో నిచ్చుట జరిగినది.

పై సందర్భము [illegible] కాక [illegible] వాక్యములును అటనట కొన్ని కలవు (ఉదా:- 4 40 వచనము) వాక్యాన్వయసిద్ధికై కొంతవాక్యభాగము చేర్పవలసివచ్చెను. 'చేర్పు' చేర్పుగా కుండలీకరించి చూపుట జరిగెను.

అస్తవ్యస్తములైన వ్రాతప్రతుల విషయములో పరిష్కర్త లొనర్చునిట్టి యుపచారములు -- అపచారములు కానంతవరకు — ఆవశ్యకములే యను కొందును

సూరన భామహాలంకారము నభిమానించిన కవి. ఉపమా రూపకోత్ప్రే క్షాదులగు నర్థాలంకారములను అనుప్రాసాది శబ్దాలంకారములను యథేష్టముగా వాడిన ప్రబంధకవి. వానిని లక్షణముతో సమన్వయించి చూడవలసినదే కాని ఈ పరిష్కారవేదిక అందు కుద్దేశింపబడినది కాదు. కావ్యాలోకన తాత్పర్యముతో నిప్పటికే పరిష్కారేతర విషయము కొంత చెప్పక తప్పినది కాదు.

తొలుదొల్త ముద్రితమై వెలుగుచూచు గ్రంథముల విషయమున ఈ మాత్రపు వివరణ మావశ్యకమని చొరవచేసికొంటిని. 'డా. K. అరుణకుమారిగారి సంపాదకీయ' వ్యాసమున కీవివరణముకూడ తోడుపడగలదు.

ఉదయనోదయ రచనకు ప్రేరకములైన యంశము లొకటిరెండు ప్రస్తావించి పరిష్కార వాక్యములకు ఫలశ్రుతి కావింతును.

సూరనపై సంస్కృతాంధ్రకవుల ప్రభావము

సూరనకు సంస్కృతకవులలో వ్యాస వాల్మీకి బాణ కాళిదాస భారవుల యందును, తెలుగు కవులలో కవిత్రయమునందే కాక భీమకవియందును భక్తి తాత్పర్యములు గలవు [ఉ. (1–11,12)]. ఇందుకు తార్కాణగా పలుపద్యము లుదాహరింపవచ్చును. సూరన చెప్పకున్నను ఇతరకవుల ప్రభావము కూడ నాతనిపై లేకపోలేదు. బృహత్కథయందలి ఉదయన కథ భాసు నా కర్షించినట్లే సూరనను కూడ ఆకర్షించెను 'ప్రతిజ్ఞా యౌగంధరాయణము'నో 'స్వప్నవాసవదత్త' నో ప్రబంధీకరింపవచ్చునుగదా! కథాసరిత్సాగరమందలి సహస్రానీక — ఉదయనుల కథయే గ్రహింపనేల? పెద్దనగారి 'స్వారోచిషమనుసంభవకథ' ప్రవరస్వారోచుల కథతో ఆ నాడు జేజే లందుకొనుచున్నది. ఆ మార్గమున ఉదయనోదయ కథను ప్రపంచింప వలెనను వేడుక సూరనకు కలుగుట సహజము. మీదు మిక్కిలి ఉదయన కథా ప్రసిద్ధి యెట్టిదో కాళిదాసు కంఠోక్తిగా మేఘసందేశమున గానము చేసియున్నాడు.

" ప్రాప్యావన్తీ నుదయనకథాకోవిద గ్రామవృద్ధాన్
పూర్వోద్దిష్టా మనుసర పురీం శ్రీవిశాలాం విశాలామ్ "[మే.సం. (1–31)]

దీనికితోడు సోమదేవుని 'కథాసరిత్సాగరము' ఉదయన కథకు మరింత రుచులు పెంచినది. ఇన్నింటి ప్రభావముచే సూరన ఉదయనోదయ ప్రబంధరచనకు పూనుకొనెను. ఉదయన కథను తొలుదొల్త ప్రబంధీకరించిన గౌరవము సూరనదే.

'ఉదయన' కథలో నారదప్రవేశమునకు, తిమ్మన 'పారిజాత' కథయందలి నారద ప్రవేశము ప్రేరకము కావచ్చును. 'పారిజాతము'లో నారదుడు కథాసూత్ర మాద్యంతము తనముక్కునకే తగిలించుకొనగా 'ఉదయనోదయము'లో నారదుడు పరిమిత ప్రయోజనమునే సాధించును.

కాళిదాసు నభిజ్ఞానశాకుంతల కథతో మృగావతీ సహస్రానీకుల కథకు కొంతకొంత సారూప్యము గలదు. సూరన కీకథపై మనసుపుట్టుటకు హేతు విదియును కావచ్చును.

శకుంతలకు దుర్వాసశ్శాపమువలె సహస్రానీకునకు తిలోత్తమ శాపము. శకుంతలా దుష్యంతులకు వలెనే మృగావతీ సహస్రానీకులకు వియోగసమాగమములు. శకుంతలకువలె మృగావతికిని మున్యాశ్రమమందే పుత్రోదయము. భరతునకు వలెనే ఉదయనునకును రాజ్యాభ్యుదయము. ఈ విధమైన ఉభయ కథాంశముల సాదృశ్యము సూరనదృష్టియం దున్నది. సూరన కవితలో 'రచనాభ్యాస పాటవము' గోచరించినంతగా కథారచనాపాటవము గోచరింపదు. వర్ణనల కున్నంత ప్రాధాన్యము కథాకథనమునకు లేదు. ఇది తత్కాలపు ప్రబంధ సాధారణ లక్షణమన్నను తప్పులేదు.

సూరన శబ్దప్రయోగరహస్య మెరిగిన ప్రౌఢ. శ్రవణపుటపేయ మగు 'ఉదయనోదయ' మను పేరే అందుకు నిదర్శనము. 'వనమాలి విలాసము' నందును అట్టి ప్రౌఢతనము కనిపింపకపోదు.

శ్రీనాథుని శృంగార నైషధములో — దమయంతీ స్వయంవర సందర్భములో — అనేక రాజులను వర్ణించు పద్యముల నీడలు సూరన వనమాలివిలాస— ఉదయనోదయములు రెంటను కన్పట్టును. ప్రాచీనుల ప్రభావములేని ప్రబంధము లెచ్చట నుండి యూడిపడును? కనుక నిదిగుణమే.

పరిష్కార ఫలశ్రుతి

శబ్దార్థ సంయోజనా చమత్కృతితో అందని యెత్తులకు అవలీలగా నెగురగల కవితాగరుచ్చాలనకుశలుడు సూరన. కాని 'ఉచ్ఛోధకులైన భూవిభుల' అభిమానము చూరగొనలేకపోవుటచే తనజీవిత కాలములో కొంత ఆశోపహతుడు గాక తప్పలేదు. కన్నకొడుకు నారన పితృభక్తితో గ్రంథమును లోకమంత్రి కంకితమిచ్చి పితౄణము తీర్చికొన్నను ఉదయనోదయము మను చరిత్రాదులకు వలె బహుళ ప్రచారమందలేదు. అట్టి ప్రచారమే యున్నచో మరికొన్ని తాళపత్త్రప్రతులు లభ్యమయ్యెడివి. కుప్పతిప్పలైన తప్పులతో నున్న ఒక్క తంజావూరిప్రతియే శరణ్యమగు ఇబ్బంది తొలగెడిది. ఆ ఒక్కటియైనను భద్రపరిచిన తంజావూరి తాళపత్త్రగ్రంథాలయ సేవాదక్షతలు కొనియాడక తప్పదు. మానవల్లివారి పుణ్యమా యని సూరన పునరుజ్జీవితుడయ్యెను.

మాటిమాటికి 'వ్రాత తప్పులు వ్రాత తప్పు' అని వ్రాయసకానిని వ్రేలెత్తి చూపుట పాపకార్య మనిపించుచున్నది. అతడే లేకున్న అనేకప్రాచీన

మహాగ్రంథములకు మన్నన లేదు. తప్పులన్నియు తనవేయని లోకులు ఆడిపోసికొందురేమో యను భయము మనలనికి కలదు. అందువల్లనే కాబోలు, వ్రాయసకాడు వినయావేశముతో పండితలోకము హెచ్చరించుచున్నాడు.

"ఒప్పుగ వ్రాయనేర, ననుకూలపదార్థ విభేదనోక్తి సం
విదితముగాను, లక్షణ వివేక మెఱుంగను, మాతృకాకృతిం
జెదరక వ్రాసినాఁడ, నగుసేయక యక్కర తప్పులున్న నిం
పొదవఁగఁ గూర్చి దిద్దుఁడు బుధోత్తములార కృపాసమగ్రతన్ !"

(డి.నం 1596 జి.ఒ.ఎమ్.ఎల్.)

ఉదయనోదయ గ్రంథములవంటి గ్రంథముల ప్రతులు సృష్టి యందుండు కొనియే ఈ హెచ్చరిక చేసెనేమో! లేఖకశిల్పులందరి పక్షమున బుధోత్తముల నిట్లభ్యర్థించిన ఆలేఖకశిల్పి ఆత్మసంస్కార వినయౌదార్యములు మెచ్చుకొల్పుచున్నవి. తమ్మేవరైన నవ్విపోయిన నవ్వపోదురుగాక! వారి సంస్కారమే బయటపడును. తనకు గలుగు చిన్నతనమేమియు లేదని గడుసుతనముతో లేఖకు డెచ్చరించినాడు. అతడు బమ్మోజు కావచ్చును, పెంటోజు కావచ్చును, తిమ్మోజు కావచ్చును పేరేదైన నేమి? ఓజస్సుగల ఒజ్జ. 'ఒజ్జ' శబ్దమునకును 'ఓజు' శబ్దమునకును గల సంబంధము కాదనలేము గదా !

వెనుకటి కాలములో కవికి కవిత్వము చెప్పుటేకాని వ్రాయునలవాటు లేదు. వ్యాసునకు గణపతియో, తిక్కనకు గురునాథుడో వ్రాయసకాండ్రుగా తోడ్పడిన వారే. గంటముచేత పుచ్చుకొని కవులే తాళపత్రములపై గుప్పిటితో పాటు బొటనవ్రేలుకూడ బిగించి వ్రాయుట చిత్రకళ కెక్కిన చిద్విలాసము. ఇదే సర్వసాధారణ మైనచో 'ఏమిచెప్పుదుం గురునాథా' యనునది వట్టి కట్టుకథ కావలసి వచ్చును అది కట్టు కథకాదు. అక్షరసత్యము

శిలలపై శాసనములు చెక్కు తక్షణ శిల్పమువంటిదే తాళపత్రములపై గంటముతో తొలిచి వ్రాయు లేఖనశిల్పము కని చెప్పుచుండగా వ్రాయున మాతృక. మాతృకకు ఎన్నెన్నో పుత్రికలు. పుత్రికలే తిరిగి మాతృకలై మనుమ సంతానము గాంచును. 'ఉదయనోదయము'న కాభాగ్యము లేదు.

ఉన్న ఒక్క ప్రతి ఏకైకపుత్రికగా నవతరించి మనచే నేడు మాతృపూజ లందుకొనుచున్నది. లేఖకుడు మాతృకాకృతిని వ్రాసియున్నను కుదురుగ వ్రాయునలవాటున్నవాడు కాడు. 'అనుకూల పదార్థ విభేదనోక్తి సంవిది

తుడును' కాకపోవచ్చును కనుక అక్కరములతప్పులేకాక తక్కినవియు తలచూపెను. పురివిూద పుట్ట యున్నట్లు వ్రాతప్రతులకు కీటకముల యీతిబాధ. దానికి తోడు జాగరూకత చాలని చదువరుల అసడ్డ కొంత. ఫలితముగా పత్రములు తరిగి విరిగి ఒడలు చెడిన గ్రంథము మిగులును. ఇట్టి స్థితియందున్న 'ఉదయనోదయము'ను యథావకాశ మానాడు మానవల్లివారు కొంత, ఈనాడు మేము మరికొంత పరిష్కరించుట జరిగినది.

అపపాఠములు మొదలగువాని పట్టికలు సమకూర్చుచో నదే యొక పెద్దగ్రంథమగును. పూర్ణబిందువు మీది హల్లునకు ద్విత్వము (కేరజెంబ్బు 3–64, పాలంప్పకారు, కుండ్డ 2–329, చంట్టికినై, కుంట్టు పడంగ్గ 3–83) అస్థాన పూర్ణబిందువు (దీనాళిం సకలార్థ 1–31, కయిందు 3–64) ఖండబిందువునకు పూర్ణబిందువు (వేంటకారు 3–65) ఇట్టివి ప్రాతకాలపు వ్రాతప్రతులలో సర్వసాధారణమైన లేఖన పద్ధతులు. విను నప్పుడు చెవి కెట్లు తట్టునో దానికి దగ్గర రూపములు వ్రాతలోని కెక్కును. నేడు నూతన పరిష్కారముల కలవాటు పడియున్నాము కనుక ప్రాతపద్ధతులు వింతగానుండ వచ్చును. ఇటీవలి ముద్రణ యంత్ర సౌలభ్యముకూడ అక్షరలేఖన పద్ధతులను మార్పువైచినది కనుక వెనుకటి వ్రాతపద్ధతులను గూర్చి పెద్దప్రొద్దు చింతింప నక్కరలేదు.

ఉన్నప్రొద్దు చాల తక్కువ. ప్రొద్దుండగనే పలువురి కుపయోగించు పనిచేయవలెను. బుద్ధిశక్తి చాలినంతమేర గ్రంథ పరిష్కారము సాగినది 'ప్రౌఢ సారస్వత సర్వస్వ మకుటాయమాన' మని మానవల్లివారు మన్నించిన 'ఉదయనోదయము' ఉదయరాగరంజితమైనది.

చిరకాలముగా చీకటి మరుగుననున్న సూరన సత్కృతికి ఇట్లు ఉదయ రాగశోభ సంతరించిన ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వము అభినందనార్హము.

ఇట్లు

వానిలి వేంకట లక్ష్మీనరసింహారావు
డైరెక్టర్
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత
గ్రంథాలయం—పరిశోధనాలయం

మార్చి, 1983
హైదరాబాద్–7

'ఉదయనోదయ' 'వనమాలి విలాస' ముద్రితప్రతులందలి అధస్సూచికలలోని సంకేతముల వివరణము

తా.ప్ర. తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథాలయమందలి 'ఉదయనోదయ' తాళపత్ర ప్రతికి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమున గలదు.

వ్రా.ప్ర కళాప్రపూర్ణ డాక్టర్ నిడుదవోలు వేంకటరావు గారి చే ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమునకు విక్రయింపబడిన 'ఉదయనోదయము' కాగితపు వ్రాతప్రతి

తా.వ్రా.ప్ర పై రెండు ప్రతులందును సమానపాఠమున్న సందర్భము.

సా.ప. కాకినాడ—ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ప్రతి. ఇది మానవల్లివారు సంపాదించిన తంజావూరు ప్రతినుండి, పరిషదుపయోగమునకై వ్రాయించిన 'ఉదయనోదయము' కాగితపు వ్రాతప్రతి. (తొలి 63 పద్యగద్యములకు వ్రాయబడిన విడికాగితపు ప్రతులు రెంటితో కలిసి)

ప్ర.మ.భూ మానవల్లివారు 'పూర్వకవిసంచితము' గా ముద్రించిన 'ప్రబంధ మణిభూషణ' మను సంకలన గ్రంథము.

సం.క.స సా సోమదేవ విరచిత సంస్కృత కథాసరిత్సాగరము.

ప్రా.సవ. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమున సంచాలకునిచే చేయబడిన సవరణము.

ప్రా.పూర. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ—పరిశోధనాలయమున సంచాలకునిచే చేయబడిన పూరణము.

ప్ర.సంపా. ప్రధాన సంపాదకుఁడు [సంశోధన పరిష్కార కర్త]

సవ. సవరణము.

పూర. పూరణము.

తంజావూరు మహారాజా శెర్ఫోజి సరస్వతీ మహల్ గ్రంథ లయములోని 356 సంఖ్యగల ఉదయనోదయ తాళపత్ర గ్రంథముపై నున్న తొలి యాక గంధము ఎత్తి వ్రాసిన దినము నలనామ సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ న రముగా ఇందు లిఖింపబడినది ఇది క్రీ శ 6–4–1856 కాదగియున్నది

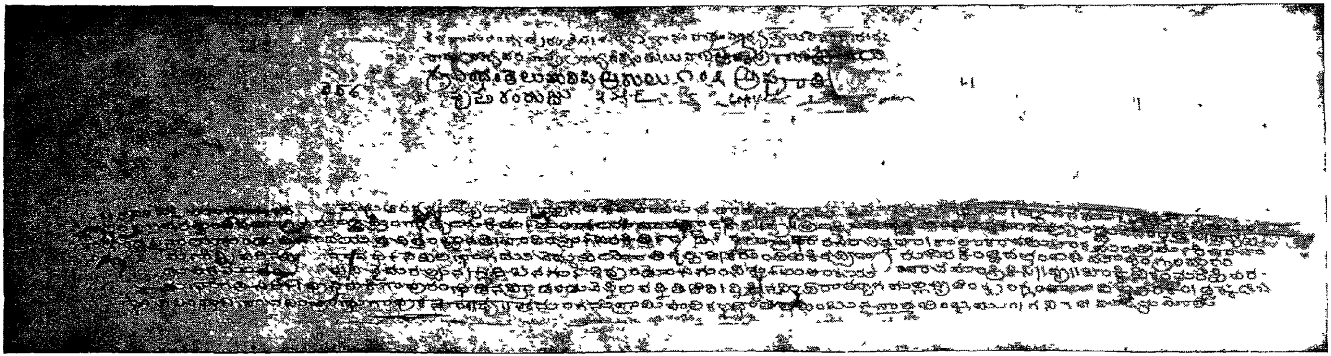

[2]

2 ఉదయనోదయ తాళపత్ర గ్రంథమందలి మొదటి యాకు

గమనిక : రెండేసి ఆకులు ఒక్కొక్క బ్లాకుగా ముద్రింపబడినవి

3 పై తాళపత్ర గ్రంథమందలి చతుర్థాశ్వాసము చివరి గద్యతో కూడిన పుట

[3]

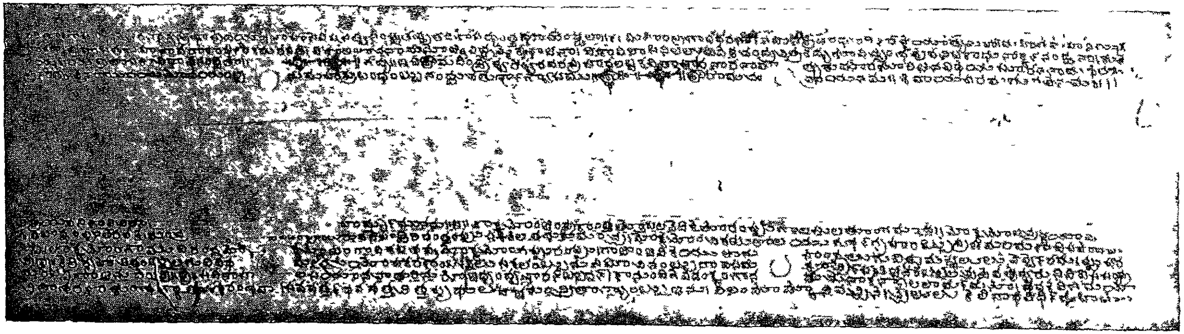

[4]

4 పై తాళపత్ర గ్రంథమందలి చివరి పుట

By courtesy of the Tanjore Maharaja Serfoji
Saraswati Mahal Library, Tanjavur

శ్రీరస్తు

ఉదయనోదయము

ప్రథమాశ్వాసము.

ఉ. శ్రీసతి క్రొమ్మెఱుంగు మణిచిత్రితశేషభుజంగశయ్య యు
ద్భాసితశక్రచాపలత తానసితాంబుదమంచు శంకఁ బ
ర్యాసనముఖ్య వైష్ణవసుధాబ్ధిదలంపు దురత్పై దేవతా
శ్రేణి సరుఁ డిచ్చుఁ గాత జయకీర్తులు లోకయబాచ శౌరికిన్. ౧

శా. శ్రీలక్ష్మీపతి భక్తమాని జనసంసేవ్యుండు వేదాంతవి
ద్యాలంకారుఁ(డు) పంకజాక్షుఁ(డు) ప్రసాదాయత్తచిత్తంబుతోఁ
బాలించున్ స్థిరకీర్తిచంద్రకిరణప్రాగ్భారసంఛన్నలో
కాలోకాచలు లోకమంత్రిమణి బాచామాత్యచూడామణిన్. ౨

చ. పరిణయనావధిన్ సగము భాగము చేర్చుట యొత్తి నశ్వరి
కరుఁ దిలకించి చారుసితకంజదళంబని మౌళి గ్రమ్మఱిం
జెరివి డుచిన్నముత్తెఁపు నెఱ్ఱైమరల్పు న
గ్గిరిజ నగున్ శివుండొసఁగుఁ గీర్తులు లోకయబాచమంత్రికిన్. ౩

ఉ. పొత్తిపితమ్మితేఁ పెబడఁ బొందినబిడ్డఁడు భారతీసతిం
బుత్తిఁ గాఁపురంబిడిన ప్రోడఁడు వెన్నెలవన్నెతేజివిఁ
పెత్తినమే పితాతు జగమెల్లఁ సృజింపఁ గఁజాలు వేల్పు రా
జిత్తుడు (లెగ్గ) లోకసచివేంద్రుని బాచనిఁ బ్రోచుఁ గాపుతన్. ౪

చ. తనుఁ గనుఁ బ్రామి షౌవి కలదే తతఫుంబున నాత్మపుంబుపుం
గనిగజమంచు మోదనయెగన్ గరిగాదుకుమార నడగా
యనుచు భవాని గోఁచి కొనయాని పిలించి దికెఁ దివ్య గ్రమ్మఱిం
చెనఁగు గజాస్యుఁడీప్సితమభీష్టము లోకయబాచమంత్రికిన్. ౫

ఉ. చేయెగఁ జాచి పూజ విడఁ జిగ్గనఁ బయ్యెద బాహుమూలముం
బాయక కప్పుమోచి మఱుఁ పద్దయు రాజముత్రేప యొత్తుగాఁ
రాయొడఁ జూచి యుల్లసనగు నాత్మవిభుం గడకంట జెంకెనన్
జేయు భవాని లోకబుధ సేవిత బాచనిఁ ఇష్టఁ జేయుతన్. ౬

ఉ. పుట్టిన కూర్మి మచ్చయను పోచ్చెము సం కాయఁ బట్టముం
గట్టినవాఁడు గాకుర ముకప్పు నకుం గతమేమయంచు లో
నిట్టలమైనకెన్నెఁబతెసెగ్గులు వెళ్లెడు లక్ష్మిప్రోచు సా
రట్టజ (హో)రిపత్రు బుధరంజను లోకయ బాచచంద్రునిన్. ౭

సీ. శ్రీలభిఖ్యన దత్తిఁకెఁ బ్రవాహమున నుఁ, గరనక దృష్టి కోరకము లనీనఁ
గరము లనంటుఁ బోఁగఁ కరుణార్ణనఁ, చక్రనిర్భర్ష్మిని ష్పనముసేయ

(౧) దవినాయనుండు (౨) లగల (౩) పొంతి (౪) మెం ... (౫) ... (౬) ...

కాకినాడ ఆంధ్ర పరిషత్కార్యాలయ మందలి 22/20 సంఖ్యగల 'ఉదయనోదయము' కాగితపు ప్రతిలోని మొదటి పుట

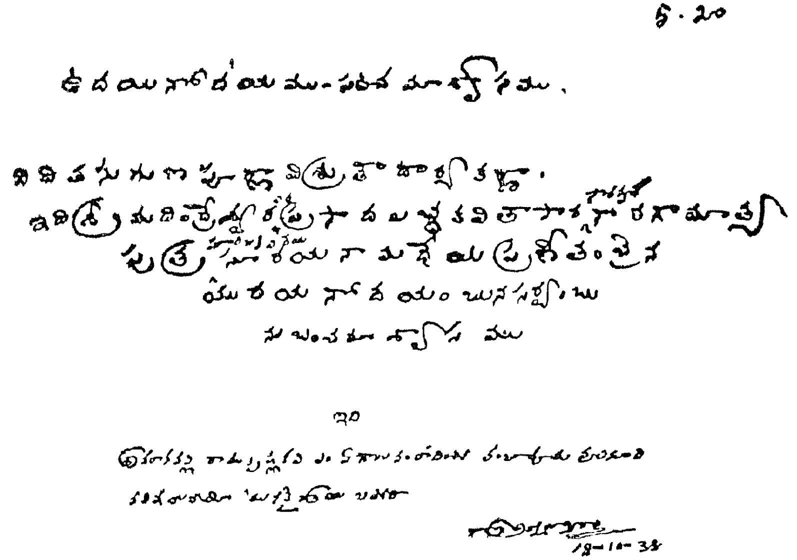

కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయ మందలి 22/20 సంఖ్య గల
'ఉదయనోదయము' కాగితపు ప్రతిలోని చివరి పుట

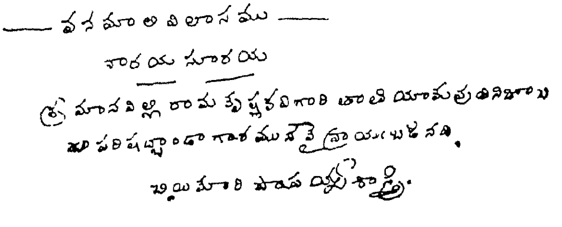

కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయ మందలి 158/20 సంఖ్య గల
'వనమాలి విలాసము' కాగితపు ప్రతిలోని గ్రంథారంభమునకు ముందరి పుట

ఉదయనోదయము

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము

ఉ. శ్రీసతి క్రొమ్మెఱుంగు మణిచిత్రిత శే[1]షభుజంగశయ్య యు
ద్భాసితశక్రచాపలత తాన సితాంబుద మంచు శంకఁ బ
ద్మాసనముఖ్యు లెవ్వని సుధాబ్ధిఁ దలంపుదు రట్టి దేవతా
గ్రేసరుఁ డిచ్చుఁగాత జయకీర్తులు లోకయబాచ శౌరికిన్ ॥ 1

శా. శ్రీలక్ష్మీపతి భక్తమౌనిజనసంసేవ్యుండు వేదాంత వి
ద్యాలంకారుఁడు పంకజాక్షుఁడు[2] ప్రసాదాయత్తచిత్తంబుతోఁ
బాలించున్ స్థిరకీర్తిచంద్రకిరణప్రాగ్భారసంఛన్న లో
కాలోకాచలు లోకమంత్రిమణి బాచామాత్యచూడామణిన్ ॥ 2

చ. పరినటనావధిన్ నిటలభాగము చెమ్మట యొత్తి శర్వరీ
కరుఁ దిలకించి చారుసితకంజదళం బని మౌళిఁ గ్రమ్మఱం
జెరివి (గళస్థలి న్నెగ)[3]డు చిహ్నము తేంట్లని[4] చేమరల్చు[5] న
గ్గిరిజ నగన్ శివుం డొసఁగుఁ గీర్తులు లోకయబాచమంత్రికిన్ ॥ 3

ఉ. పొక్కిటి కమ్మతేఁటి బలెఁ బొందిన బిడ్డఁడు భారతీసతిం
బుక్కిటఁ గాపురంబిడిన ప్రోడఁడు వెన్నెల వన్నెతేజి వీఁ
పెక్కిన మేటిరౌతు జగమెల్ల సృజింపఁగఁ జాలు వేల్పురా
జెక్కుడు లగ్గ లోకసచివేంద్రుని బాచనిఁ బ్రోచుఁగావుతన్ ॥ 4

1. చిత్రితశే—తా.ప్ర. లో లేదు. ప్రా.ప్ర. లోని పాఠము.
2. వినాయకుండు—తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా. పూర. —జెరివి వినీలకాంతు లి — సా.ప. పూర
4. ప్రా. నవ. చిన్నము తంటని—తా.ప్రా.ప్ర. చిన్నముతేఁటని—సా.ప.
5. ప్రా.ప.— చెమరల్చు— తా.ప్ర: సా.ప.— నగున్— తా. ప్ర.

చ. తనుఁ గనుఁ బ్రాఁకి పాఱి[1] కలధౌత తటంబున నాత్మబింబముం
గని గజమంచు మోద నరుగం[2] గరిగాదు కుమార సిఁదరా
యనుచు భవాని గోఁచికొనయాని పిఱిందికిఁ దివ్వఁ గ్రమ్మఱం
బెనఁగు గజాస్యుఁ డీవుత మభీష్టము లోకయబాచమంత్రికిన్ ॥ 5

ఉ. చే యొగిఁజాచి పూజలిడ[3] సిగ్గునఁ బయ్యెద బాహుమూలముం
బాయక కప్పి మోచి మఱుపడ్డయురోజము క్రేవ నొత్తుగో[4]
రాయెడఁ జూచి యల్లనగు నాత్మవిభుం గడకంట జంకెనల్
సేయు భవాని లోకబుధశేఖరు బాచని ఒన్నుఁ జేయుతన్ ॥ 6

ఉ. పుట్టిన కూర్మిమచ్చయును పొచ్చెముసం దనదాయఁ[5] బట్టముం
గట్టినవాఁడుగా కురవు కప్పినకుం గత మేమిః యంచు లో
నిట్టలమైన కింకఁ బతి నెగ్గులు వల్కెడు లక్ష్మి బ్రోచు నా
రట్టడి (వై) రిపోత్రు[6] బుదరంజను లోకయబాచచంద్రునిన్ ॥ 7

సీ. కేల మీటినఁ దంత్రికిం[7] బ్రవాళమునకుఁ
గరనఖద్యుతి కోరకముల నీనఁ
గరములఁ నంటుచోఁ గంకణక్వణనంబు
చక్రనిర్యత్నినిస్వనము సేయ
గాత్రంబు చూపుచోఁ గంఠంబు తంత్రికా
పంచమంబునకుఁ దోడ్పాటు నెఱపఁ
జెవిగట్టియల నెంతఁ[8] జెలఁగు లేఁదేఁటుల
మొరపం[9] బుపాంగంబు మురువు చూప

1. సా.ప—పాలి—తా ప్రా ప్ర
2. ,, —మోదునరగా—తా ప్రా.ప్ర.
3. ,, పూజలెద— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా సవ —క్రేవయొత్తుగో—తా.ప్రా.ప్ర.
5. సా ప— (దల) కాయ—ప్రా.ప్ర.
6. ప్రా.సవపూర —నా రట్టజ(హా) రిపత్రు—సా ప —నారట్టడి( ) రిపోత్రు—తా.ప్రా.ప్ర.
7. ప్రా సవ—కిలబిటినదత్త్రికి— తా.ప్రా ప్ర—కీలఘట్టితతంత్రికిఁ బ్రవాళమునకు—సా.ప.
8 ప్రా సవ జీవగఱయచంత్ర ప్రా.ప్ర—జెవికర్ణికకుఁ జెంత—సా.ప.
9. ప్రా ప్ర—మూణపం—తా ప్ర

తే. సారె వీణావినోదంబు సలుపువాణి
సైకతశ్రోణి జలరుహాసనుసిరాణి
మహిమ ముడియుము లోకమాహాత్మ్యచంద్రు
భాస్కరునిఁ జేయు భాగ్య సంపన్నుఁ గాఁగ[1] ॥ 8

ఉ. ఎవ్వనియాజ్ఞ మౌళిఁ బ్రియ నెప్పుడుఁ దాల్చిన వాఁడు శంకరుం
డెవ్వని మాయఁ జిక్కువడ కెక్కటి నింద్రునకైనఁ దోఁపరా
దెవ్వని పేర్మి వర్ణనల కెక్కు జగత్త్రితయైకధన్వి నా
నవ్వేడపిల్తు గొల్తుఁ గృతి యాచిఁ గవిత్వమహత్వ సిద్ధికిన్ ॥ 9

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనం బొనరించి. 10

సుకవి స్తుతి

ఉ. వ్యాసమునీంద్రు భారతకథాంబుధిచంద్రు భజించి ధీరమో
పాసకు నాకుఝం బొగడి బాణుని కొఁదల వంచి కాళికా
దాసు నుతించి భారవి ముదంబెసఁగం గొనియాడి మాఘునిన్
వాసిగఁ జూచి భామహుని వర్ణన చేసెదఁ గావ్యసిద్ధికిన్ ॥ 11

ఉ. చేతులమోడ్చి నెన్నొసలఁ జేర్చి తలంచెద నన్నపార్యు న
త్యాతత భక్తియుక్తిఁ గొనియాడెదఁ దిక్కన సోమయాజి ను
ద్గీత వచోనిరూఢి వినుతించెద నెఱ్ఱనమంత్రిశేఖరుం
బ్రీతి వహించెదన్[2] హృదయపీఠిక వేములవాడ భీమునిన్ ॥ 12

కుకవి నింద

చ. కుఱకుఱ పోకలం బొదలి కోపము గర్వము మున్ను గాఁగఁ దా
నెఱుఁగనిచోటు తప్పనుటయే కడునెమ్మిగఁ జూచు దుర్జనుం
డఱచిన సత్కవీశ్వరున కౌనె కొఱంతయు హాని[3] యూసునన్
మొఱుగద కుక్క గంధగజముం గని కర్ణకఠోర భాంకృతిన్ ॥ 13

వ. అని సుకవి నమస్కరణంబును గుకవి తిరస్కరణంబునుం గావించి— 14

1. ప్రా నవ — భాస్కరుని బాగ్యసంపన్నుజేయుగాత— తా.ప్రా ప్ర
2. వచించెదన్— తా.ప్రా ప్ర.— ఖచించెదన్—సా ప.
3. ప్రా.నవ.— వలాని — తా.ప్రా ప్ర.

కృతికర్తృ నాత్మ ప్రజ్ఞ

సీ. కౌండిన్యగోత్రవిఖ్యాతుండు సత్కవి
మాన్యుండు నారనమంత్రిమణికి
వనిత యక్కాంబకు వరతనూజుఁడఁ గిసా
నాఖ్యునకును గూననాహ్వయునకు
గారాపు సయిదోడ నారాయణ పదార
వింద సంసేవనా విమల మతిని
గావ్యనిష్ణాతుఁడ గజరావు బిరుదాంకు
లగు[1] రాచవారికిఁ దగు హితుండ

తే. సృష్టి (వాచామగోచర స్నిగ్ధ)[2] వర్త
నాభిరమ్యుండ[3] బంధులోకానుభావ్య
మానవిభవుండ నయకళామందిరుండ
సూరనాఖ్యుండ సత్త్వసంశోభితుండ॥ 15

ఉ. ఆధునికప్రబంధరసహావమనోహరభావరేఖ నీ
మాధురు లేమి తక్కువలె మాన్యచిరంతన కావ్యబంధనో
ద్బోధక హావభావరసపూర్తుల గ్రుచ్చి కలంచిచూడను
చ్ఛోధకు[4]లైన భూవిభులు చొప్పడకుండుటగాక యెయ్యెడన్॥ 16

వ. అని యీ ప్రకారంబున విద్యోతితాత్మ ప్రజ్ఞాధురంధరుండైన మాతండ్రి సూరన మంత్రి నిర్మించిన యుదయనోదయంబను మహాప్రబంధంబు తత్సూనుండగు నారనామాత్యవరుం డుపలక్షించి యే తత్కావ్య కన్యకకుం దగువరుం డెవ్వండు గలఁ డొకో యని తలంచు సమయంబున. 17

1. ప్రా.సవ — బిరుదాంకుఁడగు— తా.వ్రా.ప్ర
2 ప్రా.పూర
3 ప్రా.సవ — వక్రనాభిరామ్యుండ— తా.వ్రా.ప్ర.
4 ప్రా.సవ.— కచోధికు—తా.వ్రా.ప్ర. ; కుచ్ఛోధకు— సా.ప. లోని సవ.

కృతిపతిత్వ నిర్ణయము

సీ. తన కీర్తిలతకు నున్మత్త దిగ్వేదండ
గండమండలి కుడుంగంబు గాఁగ
దన కర మక్షుద్రతర రాజ్యలక్ష్మికి
విహరణప్రాసాదవేది గాఁగ
దన కటాక్షము దీనదారిద్ర్యముద్రాంధ
కారభాస్కరకరోత్కరముగాఁగ
దనహేతి రిపురాజవనజాననా నేత్ర[1]
నవబాష్పసలిలప్రణాళి గాఁగ

తే. దనరు మహనీయదానవిద్యావినోద
వంది[2] (వారి)[3]ద మందారవనధిధనద
సోమజీమూతవాహనకామధేను
భానుసూనుండు ముడియము భాస్కరుండు ॥ 18

మ. హరిణాంకోపల జాలకీలితవిశాలాస్థాన భద్రాసనో
పరిభాగంబున రాయబారులు సుధీపౌరాణికుల్ మేదినీ
శ్వరులున్ సత్కవులుం బ్రధానులు నటుల్ వారాంగనల్ గొల్వఁగా
హరిశౌర్యుండగు లోకయప్రభుని బాచామాత్యుఁ డత్యున్నతిన్ ॥ 19

వ. పేరోలగంబుండి నన్ను నారనామాత్యుం బిలిపించి బహుమాన పురస్స
రంబుగా నర్ధాసనంబునఁ గూర్చుండ నిడుకొని యిట్లనియె ॥ 20

క. నీజనకుఁ డుదయనోదయ
మోజం గావించె సురుచిరోక్తుల నది సం
యోజింపుము నా పేరట
భూజననుత నారధీర పుణ్యవిచారా ॥ 21

వ. అని సబహుమానంబుగా సారఘనసారామోదమేదురంబగు గంధసారం
బును బసిండికోరఁ గర్పూర తాంబూలంబును దివ్యాంబరాభరణంబులు

1. ప్రా సవ. - తా ప్రా ప్ర
2. ప్రా.సవ— వంద— తా ప్రా ప్ర
3. ప్రా.పూర.

మొదలుగాఁగల పదార్థంబు లొసఁగి యనిపిన నేను నట్లు చేసెదనని
సూక దోఁచి మజ్జనక రచితంబగు నీ మహాప్రబంధంబునకు శ్రీకమ్రక్రమాభిరాముండును నగణ్యపుణ్యప్రాపణీయుండును సంతతోదారస్ఫారగుణనిర్వర్ణ్యుఁడు తారాధీశ్వరాంబునిధినీరదుండును గర్ణాటక సింహాసన సామ్రాజ్య లక్ష్మీ సార్వభౌమ కారుణ్య లబ్ధ కొండవీటి ప్రముఖ నిఖిల దుర్గాధిపత్యాధికారాను బయకారాయ ప్రధానసుత్రాను సర్వసర్వం సహాధారభరణ సందుర్గణదక్షిణ దక్షిణభుజాస్తంభుండును మహిత పంచమహాపూరస్ఫార దకటకాంగుళీయక కంకణ కంఠమాలికాధరణ భాసితుండును సమస్తసాహిత్యలావణ్యాత్మీకృత పంచబాణుండును దౌవారికాహూయమానావనినాథ రాయబారాన్వీతాల్ప్యదభ్ర పరస్పరవ్యాహార సంకుల భవనబహిర్ద్వారుండును మదాంధ సింధుర గండ మండల స్రుత దానధారాగంధాఘ్రాణాసంప్రాప్తాలాన[1] ఖలీన పంచాననఖర విక్షేప ఘోషభీషణ మందురోపకంఠుండును రాకాపూర్ణచంద్రాననా కంకణాలంకార లలితకరతాలవృంతోద్ధూత మారుతచలిత హరినీల నీలకుంతలుండగుచు సస్యసంతానాధీ[2]శ్వరుండును బంధురతర కులోద్ధారకుండును రాయప్రధానాగ్రేసరుండును కనుసమానాగుప్తోక్తి రాద్ధ మహాహ్లాద కారణ సంపూర్ణచంద్రుండును శ్రీవత్సగోత్ర పవిత్రుండును నాశ్వలాయనసూత్రుండునునగు మడియము భాస్కరామాత్యశేఖరుం బరిగా నొనర్చి కావ్యాది మంగళాచారంబుగాఁ దద్వంశావతారం బభివర్ణించెద. 22

క్షితిపతి వంశావతార వర్ణనము

శా. శ్రీవత్సాఖ్య మహామునీంద్రుఁడు గృపాశిష్టాంతరంగుం డపః
ప్రాపణ్యాదికు నిష్కలాసం[3] మనోరాజీవ నిర్భాజిత
శ్రీవాసాధిపుఁ బుణ్యకీర్తనుఁ బ్రశంసింపం దగున్ ధన్యునిన్
దేవేంద్రాదినుతప్రభావమహిమాధిష్ఠానచారిత్రునిన్ ॥ 23

1 ప్రా సవ సంప్రాప్తపంటాన—తా. ప్రా ప్ర
2. ప్రా సవ. సస్యసంకానాటీ—తా ప్రా ప్ర
3 ప్రా సవ నిశలామస్రా—తా ప్రా ప్ర

క. ఆ మునితిలకుని కులమున
భూమీశ్వర[1] దండనాథపురుహూతుఁడు సం
గ్రామార్జునుండు
హేమధరాధరుఁడు[2] నరసురేంద్రుఁడు పుట్టెన్ ॥ 24

క. ఆ మంత్రిశేఖరునకును
శ్రీమంతుఁడు పుట్టె నాదసింహామాత్య
గ్రామణి సితరణగుణ చిం
తామణి గంభీరతాసుధాజలనిధియై ॥ 25

వ. ఆ ప్రధానదేవేంద్రుని కాపురంబు— 26

సీ. రచితాగ్ర[3]సంచంద్ర భాసనాస్నేహా
సక్తసిద్ధాంగనా సముదయంబు
గోపురప్రాకారకుడ్యకీలిత రత్న
కిరణారుణీకృతాంబరతలంబు
సందీశనవనప్రణాళీగళద్వారి
సంవర్ధమాన సస్యవ్రజంబు
చముడేశ్వరీశిరశ్చంద్రమః కందళీ
చంద్రికాంశధౌతసౌధవీధి

తే. లకుచపిచుమందమాకంద వకుళకుంద
చందనాశోక శమ్యాక సరళతిలక
నీపఖర్జూరికారామ నిందనీయ
నందనోద్యానవాటంబు నందవరము ॥ 27

క. ఆ నందవరపురంబున
నానందిత బంధుమిత్రులై గుణధనులై
యేనూటెండ్ల గృహస్థులు
[illegible] ॥ 28

1 సా.ప నవ.— భూమాశర— తా.వ్రా.ప్ర.
2. సా.ప. నవ.— హిమధరధరుఁడు— తా.వ్రా ప్ర.
3. రజతాద్రి—వ్రా.ప్ర. పాఠాంతరము.

క. వీరు త్రయోదశగోత్రో
ద్ధారకు లన్యోన్య బంధుతా విస్రంభో
దారులు పారావార గ
భీరులు వెలయుదురు పాపభీరులు ఘనులై ॥ 29

క. వారలలో వసుధాస్థలిఁ[1]
బేరుం బెంపును వహించి పృథుసంబందో
దారులు శ్రీవత్సముని
స్ఫారాన్వయజాతసదనశతకం బమరున్ ॥ 30

శా. అనూటిండ్ల సగోత్రజుల్ బుధులు నిత్యంబుం దనుం బ్రేమ స
న్మానింపంగను నారసింహమహిభృన్మంత్రీశుఁ డత్యంతముం
దీనాళిన్[2] సకలార్థసంపదలలోఁ దేలింపుచున్[3] దాన కా
నీనుండై కడు మంతుకెక్కె ధర నిర్ణిద్రోరుసత్కీర్తియై ॥ 31

క. ఆ నారసింహునకు ల
క్ష్మీనాథస్మృతి సనాథ చిత్తాబ్జునకున్
భూనాథమాన్యుఁ డురు స
న్మానాధికుఁ డగుచు లక్కమంత్రి జనించెన్ ॥ 32

క. పొందుగ లక్కనకును బెం
పొందిన సతి బేచమాంబ కుదయించిరి సం
క్రందననిభ విభవులు గో
విందుఁడు నన్నప్ప బాచవిభుఁడును నెలమిన్ ॥ 33

సీ. శేషాహిమూర్ధాభిషిక్తాంగనిర్మోక
కలిత ఖండముల కంచులిక దొడివి
దిక్కుంభికుంభ సందీప్త[4] దేశంబుల
మహితతాండవ విభ్రమంబు చూపి

1. ప్రా.సవ— వసుధాసరి— తా ప్రా.ప్ర
2 ప్రా సవ – దీనాళిం— తా ప్రా ప్ర
3. ప్రా.సవ.— నానందింపుచున్— తా ప్రా.ప్ర
4 ప్రా.సవ— చిటార్చు— తా ప్రా ప్ర. దిక్కుంభినీకుంభదీప్త— సా.ప.

భూతేశ్వరోదగ్రభూమీధరోత్తుంగ
శృంగాగ్రముల జిల్లజీర్కు లాడి[1]
శుభ్రశోభాదభ్ర సురవాహినీ లురో
ర్మికల మీఁదట జలక్రీడ సలిపి
తే. మెఱసి యేమంత్రికీర్తిభామిని చెలంగు
నట్టి మహనీయరూపమోహనవిలాస
భాసురశ్రీ పరాభూతపంచశరుఁడు
విభవవిజిత బలారి గోవిందశౌరి ॥ 34

క. కులిశాయుధగజ శంకర
కలశపయోనిధి సమాన ఘనకీర్తులచే[2]
విలసిల్లె నఖిల జగమున
సలలిత బలశాలి యన్నసచివుఁడు మహిమన్ ॥ 35

క. ఖేచర తుహినమరీచి ద
ధీచిప్రతిమానదానధిక్కరుఁడై రా
కాచంద్రముఖీ సుమనా
రాచుఁడు బాచప్రధానరత్నము వెలసెన్ ॥ 36

క. అం దగ్రసంభవుఁడు గో
విందుఁడు బృందారకేంద్ర విభవాఢ్యుఁడు గో
విందుఁడు రమ నరియించిన[3]
యందమున వరించె గంగమాంబను వేడ్కన్ ॥ 37

గీ. అట్టి గంగాంబ నిత్యశీలావలంబ
లోకలోచననిభుఁడైన లోకవిభుని
నారదండాధినాథుని నాగవిభుని
ముగురుగొడుకులఁ గనియె సమ్మోదముననను ॥ 38

1 ప్రా సవ.— చిల్కజీర్కులాడి— తా.ప్రా.ప్ర.
2 ప్రా సవ.— కీర్తులచేతన్— తా.ప్రా ప్ర.
3 సా.ప.—విందుఁడు ఘురరమ రచిఁయించిన— తా ప్రా.ప్ర.

సీ. అలమె దిక్చక్రవాళాచలప్రాచీన
ఏతులితగుణశాలితాప్తిచేత
విరియించె శాత్రవోర్వీనాథనీహార
ముగ్రాసి నవవసంతోదయమున
వాసించె బ్రహ్మాండభవనపేటికలను
సత్కీర్తికర్పూరసారసుహిమ
నలరించె నాప్తమిత్రాననాంభోజముల్
ప్రచలితైశ్వర్య[1]ప్రభాతములను

తే. నతని వర్ణింపఁదగు మహోదాత్త[2]పటహ
భేరిభాంకారరవధావి తారినృపతి[3]
కామినీవేష్టితాహార్య గహ్వరుండు
ఘనుఁడు గోవిందమంత్రి నాగప్రభుండు ॥ 39

సీ. ఆరసాతలగభీరాంబుపూరములుగాఁ[4]
గట్టించెఁ జెఱువు లుత్కంఠతోడ
నందనోద్యానకాననమున కెనగాఁగ
నొప్పుగా నిర్మించె నుపవనములు
గగనకూలంకషాకారశృంగములుగా
నిలిపించె దేవతానిలయసమితి
పక్వశాకాపూపపాయసాన్నంబులఁ
దనిపె ధాత్రీసురోత్తముల భక్తి

తే ననఁగఁ గొనియాడఁదగు సమస్తాపసీశ
సభల సత్కీర్తి లక్ష్మివిశాలుఁ డగుట
మహిమ గోవిందమంత్రి కుమారవరుఁడు
మారగుణహారి నారనామాత్యశౌరి ॥ 40

1 ప్రా.సవ — ప్రచాతతరైశ్వర్య— తా ప్రా ప్ర
2 ప్రా.సవ — మహోదారు— తా ప్రా.ప్ర.
3 సా.ప ప్రా సవ — ధావదరి నృపాల— తా ప్రా ప్ర.
4 సా ప ప్రా సవ — పూరములుగాఁగ— తా ప్రా.ప్ర

వ. అం దగ్రజుండు 41

సీ. తూలించె యాచకస్తోమదౌర్గత్యాంధ
కారంబు దానభాస్కర గభస్తిఁ
దేలించె మదవతీనేత్రచకోరంబుల
సౌందర్యచంద్రికా[illegible]
బాలించె నాచక్రవాళసర్వంసహా
ఫణిగణంబునకు నిజబాహుశక్తి
ప్రాలించె దశదిశాననబాహరంబుల
నిజకీర్తిహంసికాసముదయమున

తే. వేడ్క విరచించె శాత్రవోర్వీశపుత్ర
పట్టణంబులఁ బటుహోగ్రభాంకరణము
లనఁగ[1] వెలుఁగొందు దండనాథాత్మజుండు
లోకనుతదానజితశౌరి లోకశౌరి ॥ 42

క. ఆ లోకదండనాథుఁడు
బాలేందుకళాధరుండు పార్వతిఁ బోలెన్
లీలం బరిణయమయ్యెను
బాలామణి కసువమాంబఁ బద్మదళాక్షిన్ ॥ 43

సీ. ఆత్మేశుఁ డొక్కచో నాగ్రహించినచోటఁ
గూర్మి యంతంత కెక్కుడుగ నడచుఁ
బని చెప్పునప్పుడు పతిమాట కడ్డంబు
కలలోన నైనను బలుక దెంత
యలవోకకైనను నాడ దెన్నఁడసత్య
భాషణంబుల నెంత పనికి నైన
నెమ్మితో భర్త మన్నించిన మదిలోన
గర్వింప నేరదు కడఁక మీఱి

1. ప్రా.సవ.— భాంకరముల లనగ—తా ప్రా ప్ర

తే. ఉభయవంశపవిత్ర శ్రీయుతచరిత్ర
ధరణి ముడియములోకప్రధానవరున
కభిమతప్రీతిఁ జేయు నర్ధాంగలక్ష్మి
కలితసద్గుణనికురుంబ కసువమాంబ ॥ 44

క. ఆ కాంతామణియందును
లోకేశ్వరమంత్రి కీర్తిలోలుఁడు గనియెన్
లోకోత్తరచరితుల సు
శ్లోకుల నెనమండ్రుసుతుల సురుచిరయుతులన్ ॥ 45

సీ. మదవతీమదనుండు పెదతిమ్మనార్యుండు
భైరవశౌర్యుండు భైరవుండు
శ్రీకరాకారుండు చినతిమ్మధీరుండు
నాగేంద్రనిభకీర్తి నాగవిభుఁడు
భాస్కరతేజోవిభాసి భాస్కరమంత్రి
వినయధన్యుండు గోవిందశౌరి
హిమభూమిధరధైర్యుఁ డెల్లప్రధానుండు
ధీవిశాలుఁడు పాపదీయఘనుఁడు

తే. వీర లెనమండ్రు దిగ్గజాకారులగుచు
వైభవంబున వెలసిరి వసుధలోన
లోకనుతమూర్తి ముడియములోకదండ
నాథగర్భసుధాబ్ధిమందారతరులు ॥ 46

క. ఈదండనాథమణుల స
హోదరులై పుణ్యలక్షణోజ్జ్వలమూర్తుల్
మాదాంబయు గంగాంబయు
భూదుగ్ధపయోధిసుతలఁ బోలిరి జగతిన్ ॥ 47

మ. తనసత్కీర్తిలతామతల్లికలు దిగ్దంతావళోదగ్ర కుం
భ నికుంజంబులు తాఁక శౌర్యము రిపుప్రాణప్రయాణార్థిగా
ఘన దోఃస్తంభము కూర్మశేషమహిభృత్కోత్రాహలాపాదిగాఁ
దనరెన్ లోకయపాపదీయన సురేంద్రప్రాభవప్రక్రియన్ ॥ 48

సీ. వెలుచు నెవ్వని కీర్తి
గళమిళద్గరళో గ్రకల్మషంబుఁ
దొలఁచు నెవ్వనికీర్తి తుహినాంశునుండలి
లగ్నీభవద్గాఢలాంఛనంబుఁ
దుడుచు నెవ్వనికీర్తి దుగ్ధాబ్ధిమధ్యస్థ
కైటభాంతకు[1] దేహకాళిమంబుఁ
గలఁచు నెవ్వనికీర్తి కకుబంతవేదండ
గండసరద్దానకర్దమంబు

తే. వాఁడు నుతిసేయఁగాఁదగు వైరివీర
నృపకులాధీశ[2]సీమంతినీలలామ
హారిసీమంతసిందూరహారి శౌర్య
ధనుఁడు లోకయయెల్లప్రధానఘనుఁడు ॥ 49

మ. వితత[3]ప్రక్రియ లోకమంత్రిమణి గోవిందప్రధానోత్తమో
ద్ధతధాటీసమయోగ్రఘోటకఖురోద్యద్ధారుణీరేణు శో
షితపాథోధికి సంతరింపు సుజనక్షేమంబు గంధేభసం
తతిభూత్కారవినిర్గతాంబువిలసత్కల్లోలినీవ్రాతముల్ ॥ 50

ఉ. అన్నలు దమ్ములుం దను మహానిధిగా గణుతింప నిత్యసం
పన్నత భోగభాగ్యముల భాస్కరమంత్రి ప్రసిద్ధి కెక్కె న
త్యున్నతకీర్తి వల్లికి[3] సముత్సుకతం దశదిక్తటంబులన్
సన్నుతిఁ బ్రాఁకు వేఁకువఁ దుషారమరీచి మహాఫలంబుగన్ 51

సీ. ఏమంత్రి కిలువేల్పు సోమశేఖరుపత్ని
చముడేశ్వరీ పూర్ణచంద్రవదన
ఏమంత్రి హృద్ది వ్య[4]హేమపీఠంబున
భాసిల్లు శ్రీరామ భద్రమూర్తి

1. ప్రా.నవ — దుగ్ధాబ్ధి మధ్య సత్కైటభాంతకు— .వ్రా.ప్ర
2 ప్రా.నవ — ధారుణికలాధిశ—తా.వ్రా.ప్ర
3. సా ప.— వవిత— తా.వ్రా.ప్ర
4 ప్రా నవ.— చాటదివ్య— తా.వ్రా.ప్ర

ఏమంత్రి హస్తంబు హితపురోహితమిత్ర
కవిరాజకోటికిఁ గల్పశాఖ
యేమంత్రి కైశ్వర్యహేతువుల్ ముడివేము
లగ్రహారశతోత్తరాస్త్యుపాస్తు[1]

తే. అతనిఁ గొనియాడఁ దగు ననారతవితీర్ణ
మతివిశేషప్రతాపసామ్రాజ్యభోగి
విజితరాధేయు జీవారవిందబృంద
బాంధవేంద్రుండు లోకయభాస్కరుండు ॥ 52

మ. మహితత్యాగధురీణతాపహసితామర్త్యాగ రత్నాకర
గ్రహరాజాత్మజ రాజరాజశిబిరాకాచంద్రజీమూతుఁడై
మహితో లోకయనాగఁ డిచ్చును మనోవాంఛానుకూలార్థముల్
బహుమానంబుగ సత్కవీశ్వరులకుం బ్రఖ్యాతచారిత్రుఁడై ॥ 53

మ. స్మరసంకాశుఁడు లోకమంత్రి చినతిమ్మయ్యప్రధానేంద్రు స
త్వర ధాటీపటహోరవశ్రవణధావద్వైరికాంతాళి కా
భరణాంగ ప్రకటప్రభాకర రజోభాతిం[2] బ్రతిప్పించు బం
ధురతన్ ఘోటకఘోటికాఖురపుటోద్ధూతోర్వరారేణువుల్ ॥ 54

మ. బహుధారీతులఁ బ్రస్తుతింతురు బుధుల్ భాషావిశేషాహిపున్
మహిమామన్మథు భైరవేశ్వరు మహామంత్రీశు సంధ్యాముహు
ర్మహురానర్తితశర్వరీశ్వరకథామూర్ధావతంసాపగా
లహరీ(జా)[3]త ఘుమంఘుమారవవిశాలప్రౌఢవాగ్వైఖరిన్ ॥ 55

సీ. కావించె నెవ్వండు కట్టుమెట్టుగ హస్త
తలము సంతతదాతృతాసురభికిఁ
బాటించె నెవ్వండు పల్వలంబుగ మాన
సంబు గోవిందాంఘ్రిజలజమునకుఁ

1. ప్రా.సవ — శతోత్తర పెద్దఅత్తు—తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ.— గవిరి ప్రకృత కరజోభాతిన్— తా.వ్రా.ప్ర.
3. సా.ప

జేయు నెవ్వఁడు రంగసీమంబుగా జిహ్వ
కాంచలం బఖిలవిద్యానటికిని
బ్రకటించు నెవ్వఁడు పాదుగాఁ గడకంటి
యాలంతిచూపులు కృపావల్లికలకు

తే. వాఁడు నుతిసేయఁగాఁదగు వైరివీర
మానవాధీశమేఘఝంఝానిలుండు
మహిమ ముడియములోకయామాత్యసుతుఁడు
మానధన్యుండు పెదతిమ్మమంత్రి ఘనుఁడు ॥ 56

క. వీరలలోఁ గృతినాథుఁడు
ధారాధరవాహ (నేందు)[1] ధారాధర మం
దారసమదానశూరుఁడు
ధీరాగ్రేసరుఁడు బాచధీమణి వెలసెన్ ॥ 57

సీ. పాలించెఁ బ్రజలెల్లఁ బ్రస్తుతింపఁగ నబ్ధి
వేష్టితాశేషపృథ్వీతలంబుఁ,
నిలిపె నిశ్చలమనోనీరజాసనమున
పద్మలోచన పాదపద్మయుగళి
సదనముల్ గావించె శక్తి ధాత్రీపాలి
కహిసింహశార్దూలనహితగుహలు
నిడియించె సత్కీర్తి విమలేందుముఖి సప్త
జలధిమధ్యక్షితి[2] వలయసీమ

తే. నతఁడు బయకారరామదండాధినాథ
రాజ్యలక్ష్మీశుకీ పద్మరాగరత్న
పంజరాయిత ఫణిసార్వభౌమదీర్ఘ
బాహుపీఠుండు లోకేంద్రు భాస్కరుండు ॥ 58

1. ప్రా.సవ. —పూర ధారాధర రాజ ( ) —తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ. సప్తజలధి మధ్యేష్టిత—తా ప్రా ప్ర

సీ. కుంభినీధర కుంభి కుంభీనసములకు
నేమంత్రి భుజదండ మేడుగడయు
రాజభానుజరాజరాజఖేచరులకు
నేమంత్రి వితరణం బీడుజోడు
సాహిత్యసాహిత్యసత్యసంపదలకు
నేమంత్రి ముఖపద్మ మిక్కపట్టు
నలకూబరజయంతనలవసంతాదుల
కేమంత్రిసౌందర్య మింతె[1] వాసి

తే. మందరాచల సురసానుమంతములకు
మహిమ నెయ్యంపుఁ జుట్ట మేమంత్రిధైర్య
మతఁడు రిపుయూధకుధరవ్రజాయుధుండు
ధర్మగుణశాలి బాచప్రధానమౌళి ॥ 59

సీ. అభయంబు వేఁడఁ గృతాపరాధులనైన
దయఁ బ్రోచు నాత్మబాంధవులఁ బనిచి
యలవోకనైనను హాస్యంబునకునైనఁ
బాత్రుఁ నాడఁడు నోరఁ బరుషభాష
యర్థిమూఢత్వంబు నర్థలుబ్ధత్వంబు
నెఱుఁగండు మదిలోన నిచ్చుచోటఁ
జిత్తంబులో నన్యవిత్తంబు చూచుచో
గాజు రత్నము నొండుగాఁ దలంచుఁ

తే. బేటనైనను జేపట్టి ప్రిదులనీక
యాత్మ నూహించుకార్యంబు హరిహరాదు
లడ్డునిలిచిన[2]చోనైన నదియచేయు[3]
మంత్రిమాత్రుండె భాస్కరామాత్యవరుఁడు ॥ 60

1 మెంతో—సా.వ. పాఠాంతర సూచి
2 ప్రా సవ. పద్మనించిన—తా.ప్రా ప్ర
3. ప్రా.సవ ననియుచేయు—తా.ప్రా.ప్ర

క. ఆ భాస్కరార్యవర్యుఁడు
ప్రాభవమునఁ గోనమాంబఁ బరిణయమయ్యెన్
శ్రీభామామణి నంబుజ
నాభుఁడు శంకరుఁడు శైలనందనఁ బోలెన్ ॥ 61

క. కరుణామణి కోనాంబయు
హరిశౌర్యుఁడు భాస్కరుండు నద్రికుమారీ
హరిణాంకధరుల విధమున
సురుచిరదాంపత్యమహిమ శోభిల్లి రిలన్[1] ॥ 62

సీ. గురుతరమె నటి పరమపాతివ్రత్య
గరిమచేఁ బార్వతీకాంతఁబోలి
పాలితానూన సంపద్భాగ్యమహిమచేఁ
గమలావధూటితోఁ గలసిమెలసి
విపులమాధుర్యోక్తివిభ్రమంబులఁ బల్కు
జవరాలితోడ బాంధవ మొనర్చి
లావణ్యరూపరేఖావిలాసప్రౌఢి
రతిదేవితోడఁ బోరామిసేసి

తే. వెలసె నేరీతి ధాత్రి సాధ్వీలలామ
బంధుసురశాఖి లోకయబాచమంత్రి
మౌళి యర్ధాంగలక్ష్మి సమస్తలోక
మానితోరుగుణాలంబ కోనమాంబ ॥ 63

సుగంధి[2]. కోనమాంబ కీర్తిఁ గాంచెఁ గోవిదార్ధి కామధు
గ్ధేనువై ముఖప్రభావధీరితేందురేఖయై[3]
శ్రీనగేంద్రకన్యకాశచీసమాన మాన శీ
లానుకూల భాగ్యవై భవాభిరామమూర్తియై ॥ 64

1. సా.ప — శోభిదివిలను—తా ప్ర 2 ప్రా.సవ—మత్తకోకిల—తా ప్రా ప్ర
3. ప్రా.సవ గ్ధేను పముఖ ప్రభావ నింశ రేఖాను—తా ప్రా.ప్ర.

క. ఏవంవిధకోనాంబా
సేవాపరితుష్ట శుద్ధచిత్తాంబుజుఁడై
కోవిదవినుతోభయకుల
పావనుఁడై లోకమంత్రిభాస్కరుఁ డలరెన్ ॥ 65

క. ఏవంవిధగుణసుభగం
భావునకును నిత్యకలితభావునకుం జే
తోవనరుహలక్ష్మి సం
భావితరామునకు బాహుబలభీమునకున్ ॥ 66

క. కసువాంబావరపుత్రున
కసిధారాదళితమదవదరిగోత్రునకున్
బిసరుహదళనేత్రునకును
రసికకవిస్తుతవికస్వర చరిత్రునకున్ ॥ 67

క. నాకాధిపగజరాజని
శాకరకోటీరనిభ యశస్సాంద్రునకున్
లోకామాత్యాన్వయ ర
త్నాకరచంద్రునకు మతిజితాహీంద్రునకున్ ॥ 68

క. కుటిలాలకాళినూత్న
స్ఫుటకటకరుఝణన్నినాదశోభితకరసం
పుట తాళవృంతజ[1] మరు
న్నటదురుకుంతలున కధికనయవంతునకున్ ॥ 69

క. భీమభుజాసారునకున్
హేమాచలధీరునకును హృదయోద్దామ
ప్రేమవసంతోల్లాసిత
రామారామునకు శౌర్యరఘురామునకున్ ॥ 70

1. సా.ప.—ళ మృదంగ—తా.ప్రా.ప్ర.

క. శరణాగతజనరక్షా
కరణవిధా[1] జాగరూక కారుణ్యగుణా
భరణునకు నిత్యసత్యా
చరణునకును విమలకమలసమచరణునకున్ ॥ 71

క. అక్షయభాషాశిక్షిత
చక్షుఃకర్ణునకు భాగ్యసముదీర్ణున కా
ర్యక్షేమంకరవితరణ
సాక్షాత్కర్ణునకు వినయసంపూర్ణునకున్ ॥ 72

క. కోనాంబావల్లభునకు
నానమితమదారినృపమహత్తర కృతికిన్[2]
భూనాథమంత్రిమౌళికి
శ్రీనాథధ్యానచతుర చిత్తాబ్జునకున్ ॥ 73

క. అతులిత మధ్వాచార్యో
దిత మత సిద్ధాంతపటుమతి వ్యాసమహా
యతిరాయ గురుకృపా సం
తత వర్ధిత విష్ణుభక్తితాత్పర్యునకున్ ॥ 74

క. సారతర కొండవీటి మ
హారాజ్యప్రాజ్యవైభవైశ్వర్యకళా
ధౌరంధర్యనిరూఢ
శ్రీరామప్రభుకృపావిశేషోన్నతికిన్ ॥ 75

క. ధీచతురవచోవర్తికి
నాచంద్రార్కస్థకీర్తి[3] కభినవసుమనా
రాచమనోహరమూర్తికిఁ
బాచామాత్యునకు సరసపాండిత్యునకున్ ॥ 76

1. సా.ప. వదా—తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ. నానమితదురారి నృపమనోహరకృతికిన్—తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా నవ. నాచంద్రార్కస్థాయికీర్తి—నాచంద్రస్థాయికీర్తి—సా.ప.

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధియు నభిమతార్థ సిద్ధియుంగా నాయొనర్పం బూనిన యుదయనోదయంబను మహాప్రబంధంబునకుం గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన- 77

క థా ప్రా రం భ ము

సీ. కమలాప్తరథరథ్యగమనఖేద విదారి
గోపానసీ లసద్గోపురంబు
ఘనసౌధశిఖరాగ్రగత పతాకాశాటి
కాచపేటోద్ధూత కంధరంబు
గంధవారణఘటాకటగళన్మదవారి
కర్దమీభూత శృంగాటకంబు
సవిధోపవనవికస్వరపుష్ప సౌరభా
వర్జితామరపురీవనమదాళి
తే. యగుచు రాజిల్లుఁ గ్రీడాచలాగ్రఖచిత
మరకతాంభోజరాగోరుమణి శశాంక[1]
కాంతకాంతిచ్ఛటా(నేక)[2] కల్పితేంద్ర[3]
చాపవిభవంబు కౌశాంబికాపురంబు ॥ 78

పురవర్ణనము

ఉ. అన్నగరంబుమేడల రతాంతపరిశ్రమఖేదఖిన్నలై
యున్న సమున్నతస్తనల కొయ్యనఁ[4] జెమ్మటలారవిచు నా
సన్న వియన్నదీజనితసారసరోరుహభూరిసౌరభ
చ్ఛన్నమరందబిందుపరిషత్సముపేతః[5] సమీరపోతముల్ ॥ 79

1 ప్రా సవ నితాంత విటంక—తా ప్రా ప్ర
2. సా ప పూర
3 ప్రా.సవ—కార్వి క్రింద , కారితేంద్ర—తా.ప్రా.ప్ర
4 ,, స్తనల (కొల్వన)— ప్రా.ప్ర
5 ,, పవిషత్సముపేత— ప్రా.ప్ర.

ఉ. వీనులనించి వాద మొదవింతురు భేదము[1] సేయలేమినో
యానగరంబులోని మణిహర్మ్యతలంబున నాడుచేడియల్
మానితనందనోపవనమధ్యచరన్మరుదంబుజాననా
గానవిశేషఘోషకలకంఠవధూకులకంఠనాదముల్ ॥ 80

ఉ. ఉన్నతసౌధశృంగములనుండి చెరంగులు మెట్టి వంగి యా
సన్నవియన్నదీసలిలసంహతి నీడలు చూచి చేడియల్
చన్నులు జక్కవల్ కురులు షట్పదముల్ వదనంబు లబ్జముల్
కన్నులు గండుమీ లని తలంతురు మాటికి మానసంబులన్ ॥ 81

ఉ. వంచన మస్తరించుఁ బ్రతివారము బాహ్యవిహార కేళి కుం
కించిన వేళ నాకపతి గేరుకొనంగఁ[2] బురంబుమేడలం
దంచుల గండరించినయుదగ్రకరిద్విషదాననంబులం[3]
గాంచి భయంబునం బరచు గంధకరిన్ శిర మప్పళించుచున్ ॥ 82

ఉ అన్నగరోపకంఠముల నారఁగఁ బండిన రాజనంబు కా
పున్న జఘన్యరాజముఖు లుబ్బున చన్నులయున్నతిం గరం
బన్నువకొనుఁ దీఁగె లసియాడ శుకంబులఁ దోలు లీల లా
సన్నమహీచరత్ప్రధికసంతతి కాత్మల నింపు నింపులన్[4] ॥ 83

చ. చఱవఁగరాదు చప్పటలు చన్నుల యున్నతి నూని వేగమై[5]
పఱవఁగరాదు వింతకటిభారముపెంపున మోవి విచ్చి తాఁ
జఱవఁగరాదు కీరముల సంతతి నిచ్చట నేల యంచుఁ గ్ర
మ్మఱుదురు చేలకావలులు మాని జఘన్యజభామ లిండ్లకున్ ॥ 84

చ. వెడలురసంబుతోఁ దాడిమ[6] వీడి రసాలఫలోత్కరంబుపైఁ
బడినఁ దునుంగునిక్షువులఁ బాయక క్రమ్మరసంబు వాగులై
బడి బడిఁ[7] బాఱఁగాఁ బెరుఁగు ప్రాసఁగు[8]చేలకు సారెసారెఁ గ
ప్పెడుదురు పౌరపామరప్రగేక్షణ లంబురుహోత్పలంబులన్ ॥ 85

1. సా ఏ. మోదమొదవింతురుభేదము—తా ప్రా ప్ర 2 నొక్కసతి శేరగొనంగ—తా.ప్రా.ప్ర
3. ,, కరిఁటిషదాననంబులన్—తా ప్రా.ప్ర 4. సా.ప. బెంపునింపులన్—తా ప్రా ప్ర
5. ప్రా.సవ—(సానిరేగమై)—తా ప్రా ప్ర. 6 సా ప మొడమవీడి—తా.ప్రా ప్ర
7 ప్రా సవ. బడి(పరి) పారఁగా—తా ప్రా.ప్ర 8. ప్రా.సప ప్రాసుగు—తా.ప్రా.ప్ర.

గీ. కలమసస్యవనంబులు గాచు దంట
వెలఁదుకల[1] సోయగంబులే ములుకులుగను
గూర్చి తరుణాధ్వనీనుల[2] గుండెలవియ
వ్రేయు మరుఁడను తక్కరివింటిజోదు[3] ॥ 86

సీ. పండ్ల వ్రేఁగున వీఁగఁబడు మాదిఫలముల
కలిమి క్రపంబుల చెలిమి దడవ
నిండంగఁ బండిన నిమ్మల సామగ్రి
శృంగబేరమ్ముల చెలువు మెఱయ
ముదిరినయనఁటులఁ బోదలు[4] సారస్యంబు
ఖండశర్కరల చక్కటులు వెదుకఁ
గావు తట్టినను నీకడుముల విభవంబు
భోజనోత్సవముల పొందు లరయ

తే. దింప బరువైన పోఁకబోదియల పెంపు
వెల్ల[5]నాకుల సేమంబు విరికొనంగ
వఱలుఁ దద్దయు నప్పురవరము చుట్టు
కొని తనర్చెడు నందనవనచయంబు ॥ 87

చ. రవి యుదయించి యెత్తి పయిరాకకు బెగ్గిలి యుర్ల మన్కికై[7]
యవనిజముల్[8] శరణ్యమని యాడిన లో నెడ మిచ్చి[9] నిల్పె నా
(రవి)[10]కిరణాళికిం దఱిసిరా నవకాశము నీక చీఁకటుల్
గవియఁగ నుండు నెంతయుఁ బగళ్లను[11] నప్పురి నందనావళుల్ ॥ 88

చ. పలుకుల నేర్పు చిల్కలకుఁ బాటల తిన్నదనంబు గండుఁగో
యిలలకు మందయానముల యొత్తు నెమిళ్లకు వేణియొప్పిదం
బులులకుఁ బంచి వెట్టఁదగు నోఁ బురిలేమలు కానినాటికిం
గలుగవె యన్యమైన విహగంబులయందుల నివ్విలాసముల్ ॥ 89

1. సా.ప—పంట వేవిమెతల.
2. ప్రా.నవ—కరుణి ధనినుల— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ శక్కవి విటివివిది.
4 ప్రా నవ.బోదెల— తా.వ్రా ప్ర
5. సా.ప—వెల తా.వ్రా.ప్ర
6. ప్రా నవ—వినికొనంగ— తా.వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా.నవ—మన్కియుం—తా వ్రా.ప్ర
8. ప్రా నవ బవిసితముల్—తా వ్రా.ప్ర.
9 ప్రా.నవ— మిచ్చ ,,
10. సా ప—పూర.
11. ప్రా.నవ— బగళ్ళున(గ)— తా వ్రా.ప్ర.

చ. తిరిపెపుఁ గాని పొందొకటి[1] దేహమునం గొద యొక్కటయ్యు ద
గ్గఱు నను నంచుఁ దా మ[2]కరకచ్ఛపపద్మవరాంగలక్ష్మి ని
ర్భరతరరాగమొప్పఁ బురి బాహ్యవనంబుల నిల్చె నట్లయౌ
సరసులఁజేరు కమ్మవిరి చాలదె[3] యొక్కదినంబు లెక్కకున్ ॥ 90

శా. మాకందీసుమనోమరందముల తేమల్ సోఁకుచుం బుష్పితా
శోకానోకహవాటముల్ దఱియుచున్ శుంభత్తమాలాటవీ
ప్రాకామ్యంబులు సూచుచుం బొలయు నొప్పన్ వీటిపై నందనా
నీకాంతర్వసుధానిరంతర చరన్నిస్తంద్ర[4] వాతూలముల్ ॥ 91

సీ. వేదవేదాంతాది విద్యావిశేషత
వనజాతసంభవు వినిమయములొ
భాసురభోగసౌభాగ్య భాగ్యోన్నతి[5]
వృత్రారి మాఱట విగ్రహములొ
బహుధనరత్నసంపాదనాసంపత్తి
యక్షనాయకుని ప్రత్యక్షతనులొ
ప్రకటబాహాబలప్రాభవప్రౌఢిమ
బలభద్రు సంబంధ బాంధవములొ

ఆ.వె. యనఁగఁ దత్పురంబునను ధరామరులును
క్షత్రవరులు నూరుసంభవులును
సరవి నవరవర్ణజనులు మహోన్నతిఁ
బొలుతు రనుపమానభూతిఁ దనర ॥ 92

చ. క్రతుశతకంబు శాస్త్రవిధి గైకొని సేయని బ్రాహ్మణుండు సం
తతమును శస్త్రనైపుణి నుదారతనొందని పార్థివుండు నీ
హితమతిఁ గోటికిం బడగయెత్తని వైశ్యుఁడు బాహువిక్రమ
ప్రతిభ దొఱంగు శూద్రుఁడును బన్నిదమాడిన లేఁడు వీటిలోన్ ॥ 93

---

1. ప్రా.సవ— జోనిహదూకలు— తా.ప్రా.ప్ర
2. సా.ప.—ద గరునకునంచు దా(వా)మ-తా.ప్రా.ప్ర.
   } — "తిరిపెపు జోగిహామికల దేహమునం గొద యొక్కటయ్యె సాగరునకునంచుఁ దామ"—ప్రా.సవ.
3. ప్రా.సవ— చాపదె— తా.ప్రా ప్ర.సా ప
4. ప్రా.సవ— న్నీరంధ్ర—నిర్తంధ్ర— తా.ప్రా.ప్ర.
5. ,, భోగోన్నతి— తా.ప్రా.ప్ర.

చ. మగఁటిమి నింద్రనందనుని మాఱటరూపులు నిక్కువంపు సో
యగమునఁ బుష్పసాయకుని యన్నలుఁ దమ్ములు ధైర్యసంపదన్
నగపతి జోడుకోడెలు ఘనంబగు నీవులఁ జందమామ లై
తెగువ లనం బురంబు నరదేవకుమారులు వొల్తు రున్నతిన్ ॥ 94

చ. చిలుకల యొప్పు క్రొమ్మెఱుఁగు చెన్ను పికప్రకరంబు చెల్వ మం
చల గరువంబు తుమ్మెదల చక్కదనంబును గూర్చి తెచ్చి యు
ష్పలుకులు మేనుదీఁగెలును బాటలు నాటలు గుంతలంబులున్
నలువ సృజించెనాఁ బురమునం గనుపట్టుదు రబ్జలోచనల్ ॥ 95

ఉ. కన్నులు గండుమీలకును గౌనులు సింహకిశోరరాజికిం
జన్నులు చక్రవాకఖగసంతతికిన్ నడయాడు టంచకుం[1]
జెన్నులు చిత్రరూపులకుఁ జేర్తురుపో యల సంయమంబుతో[2]
నన్నగరీవిలాసినులు హారి[3]మనోహరరూప వైఖరిన్ ॥ 96

ఉ. పెట్టనిసొమ్ము మోములకుఁ బిన్నట నవ్వులు మాటనేరుపుల్
పుట్టిన యిండ్లు తీపులకుఁ బుష్పశరాసను నూఁతపట్లు లే
పట్టునఁ గల్కి[4] కన్గొనలు బావమునం బరికించి చూడ న
ప్పట్టణభూమి రోచెలుల వాటిక[5] లేఁజిగురాకుఁబోండ్లకున్ ॥ 97

సీ. మవ్వంపుఁ గ్రొవ్విరి మల్లెల కాంతికిఁ
గలికి లేనవ్వులు గలు పమరిచి[6]
విచ్చిన చెంగల్వ విరుల నెత్తావికి
నిట్టూర్పు వలపులు నెలవుకొలిపి
మిగులంగఁ జవియైనపొగడపూఁ[7] దేనియ
కచ్చంపుఁ బలుకుతీ పప్పళించి
పురణించు[8] మించు లేఁబొఱల రాగమునకుఁ
కేతులకెంజాయఁ గేరఁద్రోఁ[9]

ప్రా సవ నంచకున్—తా ప్రా ప్ర. 2. ప్రా.సవ సయరింబుతో—తా.ప్రా.ప్ర.
ప్రా సవ హార—తా ప్రా ప్ర 4 ప్రా.సవ పట్టునంగరి—తా ప్రా.ప్ర.
ప్రా.సవ. పట్టునఖాలు రోచెలుల వట్టిమచూ—తా.ప్రా.ప్ర
ప్రా.సవ —పరిరీచి—తా ప్రా ప్ర 7 ప్రా సవ —య్యైనబొగడపూ—తా.ప్రా.ప్ర.
ప్రా.సవ—పురదించు—తా.ప్రా ప్ర 9 ప్రా సవ—జరద్రోసి—తా ప్రా.ప్ర.

తే. కొసరు టెలుఁగులుగా[1] నిత్తు రెసక మెసఁగ[2]
విలుచు చోఁబూలఁ[3] దనియాడు విటజనాళి
కింపు సేఁతలఁ దనివి రెట్టింపుఁ జేయు[4]
విరుల యుంగళ్ల పుష్ప[5]లావీజనములు ॥ 98

మ. మదధారల్ జలధారలట్లు దొరుఁగన్ మత్తిల్లి లోహార్గళా
స్పదపాదంబులతోఁ బురోపవనికాభాగంబులం బొల్చు ను
న్మదనాగంబులు నందనోపవనికామధ్యంబులన్ శృంఖలా
స్పద బంధంబులతోడ నొప్పు విలయాభ్రశ్రేణిచందంబునన్ ॥ 99

ఉ. గండగళన్మదాంబువులు గ్రమ్మెడు నేఱులు కుంభపీఠికల్
గండశిలల్ రజించిన మొగంబులఁ జేగుఱు జేగుఱుల్గ నా[6]
ఖండలుచేతఁ జెట్టుపలు గ్రాఁగక తప్పిననాఁటి నీలపుం
గొండలొకో యనంగఁ బురిఁ గ్రుమ్మరు నెల్లెడ భద్రనాగముల్॥ 100

గీ. శాలిహోత్రునిశక్తిఁ బక్షములు దునిసి
పోక వృషయుని చూపఱు వొగడుచుండఁ
బక్కెరలతోడ వాహ్యాళి బయలుపడు (చు)[7]
గవి దగం బాఱు నగరి పాగాచయములు ॥ 101

మ. వరణాభోగవిహారవాటములపై వర్తించు దేవాంగనల్
పరిఖానీరములోనఁ గానఁబడు వప్రస్థాపితప్రస్ఫుర
ద్వర[8] రత్నంబులనీడ లోలిఁ గని తద్భావంబులన్[9] సంఘటిం
తురు దర్వీకరరాజమస్తకమణిస్తోమానురూపంబులన్ ॥ 102

1 ప్రా సవ — టలుగులు— తా వ్రా ప్ర
2 ప్రా సవ — రెసఁగరాసఁగ— తా వ్రా.ప్ర
3 ప్రా వప — విలుచుచోఁబుల— తా వ్రా ప్ర
4 ప్రా సప — శాంకలందని విరాట్టంపుంజయ— తా వ్రా.ప్ర
5 ప్రా సవ — పువ్వు—తా వ్రా ప్ర
6 ప్రా.సప — జెంగురులనా— తా వ్రా ప్ర
7 ప్రా పూర సవ— బయటపడు— తా వ్రా ప్ర
8 ప్రా.సవ — ద్ధర— తా వ్రా ప్ర
9. ప్రా.సవ.— విగనిల్చుద్భావందులున్— తా.వ్రా.ప్ర.

క. పరిబింబిత వప్రోపరి
పరికీలిత వివిధ రత్న పంక్తులు వెలయుం
బరిఖకు సౌఖ్యాద్రత్నా
కర మను నుత్ప్రేక్ష నిజముగా నొనరించున్ ॥ 103

సహస్రానీక వర్ణనము

క. ఈ కరణి నసమవిభవ
శ్రీకరమై యొప్పునప్పురీతిలకంబున్
లోకోత్తరుఁడు సహస్రా
నీకుం డనెడుపతి యేలు నిత్యవిభూతిన్ ॥ 104

సీ. ఎవ్వాని పటుహేతి కెదిరి పాఱక
పోరురాజన్యులు బారిగొఱియ
లెవ్వాని భుజశక్తి కిభ కిరి ఫణిపతుల్[1]
ప్రా పౌసవడియున్న బంధువర్గ
మెవ్వాని దాతృతాహేవాకమున కింద్రు
పట్టణద్రుమములు బడిసివాటు[2]
లెవ్వాని సత్కీర్తి కీరేడుజగములు
కేళీనివాసనికేతనములు

తే. వాఁడు నుతిసేయఁదగు నిత్యవైభవుండు
చంద్రవంశాబ్ధిచంద్రుండు సవ్యసాచి
మనుమసంతాన మంగనాజనమనోహ
రాతిశయరూపవిభ్రమాయతనమూర్తి ॥ 105

శా. నానానేకపగండమండలవితానస్యంది దానోదక
స్నానక్లిన్న సభాంగణస్థలుఁడు విశ్వక్షోణిదోర్విక్రమ
శ్రీనిష్ణాత నిరూఢిఁగైకొని మహోత్సేకప్రపూర్తిన్ సహ
స్రానీకక్షితిపాలుఁ డేలె ననివార్యాఖర్వగర్వోన్నతిన్ ॥ 106

1 ప్రా.నవ — కిభకరి నిదిదతుల్ — తా.వ్రా.ప్ర. కినకరనివహముల్ — సా.ప.
2. ప్రా.నవ.— బడిసిరాటు— తా.వ్రా.ప్ర

శా. ఏలెన్ సజ్జన సాధురక్షణ కళాహేలన్[1] మహీమండలిం
బోలెం బూర్వనృపాలురన్ నృగు దిలీపున్[2] రాము నాభాగునిం
దోలెన్ వైరుల దిగ్విటంకములకున్[3] దోర్విక్రమప్రౌఢిచే
నా లీలావిభవాతిలోకుఁడు సహస్రానీకుఁ డత్యున్నతిన్ ॥ 107

సీ. వఱలెనన్న యప్పుడ వర్షంబు హర్షంబు
గొనసాఁగ మేఘంబు గురియుచుండఁ
గాఁపుపాలిటి కామగవియై వసుంధర
దండిమై ముక్కారుఁ బండుచుండఁ
బాలువెన్నలకు రేపల్లె[4]వాడలఁబోలె
నవటుగాఁ బసులు చన్నవిసి పిదుక
జనములు తనపేరు వినినయంతనె మోడ్పుఁ
జేతు లౌఁదలలకుఁ జేరఁదిగువఁ

తే. గాలగతు లనుమాట లోకంబువారు
వినియు నెఱుఁగకయుండ సజ్జనవిభుండు
మెఱసి భుజశక్తి వారిధుల్ మేరగాఁగ
ధాత్రిఁ బాలించె నేకాతపత్రముగను ॥ 108

సీ. వెండియుఁ బైడియు వీడ్వడ[5] నిండ్లలో
నెమ్మది[6] నుండిరి నిఖిలజనులు
పుడమిమో పెడలించి భుజగాధినాథుండు
వేడ్కతో హాయిని విశ్రమించెఁ

1. ప్రా.సవ—సాధుక్షణకతిరిన్ చెలంన్—తా.ప్రా.ప్ర.
2 ప్రా.సవ—పాలురన్ నుగుటి విభున్—తా.ప్రా.ప్ర
3. సా.వ—తోలెన్ ప్రేఱురులటిన్ని టంకములకున్—తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ—పాండియత్నదల రెవల్లె—తా.ప్రా.ప్ర, బాఁడియెల్లెడల రేపల్లె—సా.వ.
5 సా.వ.— విడాడ— తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా.సవ— నెయిది—తా.ప్రా.ప్ర. నెమ్మినై— సా.వ.

బాదముల్ నాలుగు పదిలంబుగా మోపి
విహరించె ధర్మంబు వెఱపు దొఱఁగి
కలికాలకృత్యముల్ కడలకు విచ్చెసె
నుర్విలో నెచటఁ గా లూఁద రాక
తే. సేతువుననుండి మేరువు సీమగాఁగఁ
గలుగుదేశాధిపతు లరిగాఁపులై రి
యతఁడు సింహాసనం బెక్కి యతులభూతి
నవనిభారంబు భరియించు టాదిగాఁ గ ॥ 109

వ. మఱియును. 110

గీ. కలితవరనీతిశాలి యుగంధరుండు
మంత్రి రిపువాహినీవార్ధిమంథశిఖరి
సుప్రతీకుండు సేనాని సుభగహాస్య
హారి శాస్త్రార్థకుండుఁ దోడై[1] చరింప ॥ 111

సీ. కస్తూరిరేఖలకై వడి మీసముల్
వదనేందునకు నంగపదవిఁ జేయ
వెలిదామరలవోలె[2] వెడఁదకన్నులు కృపా
లక్ష్మి కావాసస్థలములు గాఁగ
మేరువుచెలిమాడ్కి పేరురంబు వయో ని
ధానంబునకు గుప్తితలము గాఁగఁ
గులమహీధరశృంగముల భాతి భుజములు
ధరణికి విహరణస్థానములుగ
తే. మిమ్మటంబగు[3] కండగర్వమ్ముతోడ
నతఁడు దక్కిన వ్యసనంబులందు జిత్తు
మిడక భూపాలనము నందె యిడి కడంక
నుర్విఁ బాలింపుచుండంగ నొక్క నాఁడు ॥ 112

---

1. ప్రా సప —శాస్త్రార్ధకుండుం చోటియ్యో— తా.ప్రా ప్ర.
2 ప్రా సవ —వెవిఁదాయిరల విశిద— తా ప్రా ప్ర వెలిడాలుఁగదిసిఁ—సా.ప.
3. ప్రా సవ —మిమ్మిటంబగు— తా.ప్రా ప్ర.

మాతలి యాగమనము

ఉ. దివ్యవిమానదీప్తి నలుదిక్కుల దీటుకొనంగఁ గింకిణుల్
శ్రావ్యములై చెలంగఁ బృథులధ్వజలాంఛనమొప్ప శక్ర సం
భావ్యగుణుండు మాతలి నభంబున వెల్వడి సాద్భుతేక్షణా
భివ్యసనంబునం దవిలి పెల్లుగఁ[1] బౌరులు దన్నుఁ జూడఁగన్ ॥ 113

వ. వచ్చి మొగసాల ముందటిచాయ విసువీథి విమానంబు నిలిపి యవనీ
తలంబున నవతరించి. 114

సీ. అమితప్రవాహంబులై యాను[2] వేదండ
దానధారాంబువుల్ తళ్కు[3](లొలయఁ)[4]
దలచైన పల్లకి దండెల యెడ మాటు
మానికంబులు[5] కాఁతు లీనుకొనఁగఁ
గడచూరు ముత్యాల గొడుగులపైఁ బైడి
కుండల దీప్తులు గొండ్లియాడ
మురువైన తేజీల ముఖపేనఖండముల్
క్రొత్త ముత్తెపు ముగ్గు కొమరు నీన

తే. మూఁపుమూఁపున రాయంగ మూఁగి నిలిచి
యవసరము గోరు వివిధ దేశావనీశ
సంఘముల సందడులతోడ జానుమిగులు
ననుఁగుమొగసాలకడ డాసియుండఁ గడచి॥ 115

వ ప్రతీహారోపదిష్ట మార్గంబున నడచి కక్ష్యాంతరంబులు గడచి
ముందట. 116

1. ప్రా సవ — భావ్యనినంబునం దనిరి పెల్మగ— తా ప్రా ప్ర
2 ప్రా. సవ.—అయుత ప్రవాహంబు ద్వయాను— తా ప్రా. ప్ర., అసిత ప్రవా
హంబుతో—సా ప
3 ,4 ప్రా సవ —తళు తూళట్ము— తా ప్రా ప్ర , తళ్కులొత్త—సా ప
5 ప్రా సవ —మానికంబుల— తా. ప్రా ప్ర

సీ. సింహాసనమునకుఁజెంతల నిరుగడ
బిసలతాకరలు సీవిరులు వీవఁ[1]
గొలువనేతెంచురాజులఁ బేరుపేరున[2]
వేత్రహస్తులు విన్నవించి పలుకఁ
దనుమీఁద నలవోక తలకొను[3] చూడ్కికి
జనపతుల్ మౌళి నంజలులుసేర్ప
దిగ్దేశపతులు పుత్తెంచిన కానుక
లానతిఁ బనివార లందుకొనఁగఁ

తే. జేరి సేవించు మూర్ధాభిషిక్తవితతి
నడుమఁ గులపర్వతంబుల నడుమఁ దనరు
మేరుగిరివోలెఁ గొలువిచ్చి మెఱసియున్న
ధారుణీవల్లభునిఁ గాంచి చేరఁబోయి॥ 117

వ. వినయోత్థానపూర్వకంబుగా విభుం డాచరించునాతిథేయసపర్యల నాద
రించి యుండునంత నమ్మహీకాంతుండు మాతలి నవలోకించి. 118

క. అనఘాత్మ నీవు వచ్చిన
పనిఁ దెలియఁగఁ బలుకు దేవపతికిన్ సుఖమే
దనుజావళి క్రొంగొల్తల[4]
పని గలిగెనొ మమ్ముఁ బంచి పనిగొనుటలకున్ ॥ 119

క. అనవుడు మాతలి వినయం
బున జననాథా సుఖంబ పురుహూతునకుం
బని యొండు లేదు నందన
వనలీలాసక్తుఁడగుచు వాసవుఁ డొప్పెన్[5] ॥ 120

1. సా.వ.— కిసలయాధరలు సీవిరులు వీవ— తా.వ్రా.ప్ర.
2 ,, కొలువనే తెంచురాజులు వేరవేరన— తా.ప్ర.
3. ప్రా సవ — కలకూన— తా వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ — కొంగోలల— తా.ప్ర
5. ప్రా.సవ.—డప్లెన్, డంప్పెన్— తా.వ్రా.ప్ర.

గీ. నిన్నుఁ దోడ్కొని రమ్మన[1] నెమ్మి నాదు
రాక విచ్చేయుము మనవుడు రాజు నొప్పి[2]
చనఁగ సమకట్టి మంత్రుల సమ్మతమున[3]
మాతలియుఁ దాను దివ్యవిమాన మెక్కి ॥ 121

వ. ఉత్తరాభిముఖుండై వియత్తలంబునం బోవుచు నెడనెడం గడచు నదీనదంబులు జనపదంబులు గిరికాననంబులు నవలోకించి తత్ సృష్టి విశేషంబులు మాతలి నడుగుచు వచ్చివచ్చి యమరావతీపురంబు చేరం జనుదెంచి తదుపకంఠంబున— 122

శా. అంగంబుల్ పులకింపఁ గన్గొనియె వత్సాధీశుఁ డంత న్నభో
గంగన్ మంగళనాదమేదురతరంగం గేళిలోలాభ్రమా
తంగన్ మంథరగంధవాహవిచలత్పద్మోల్లసచ్చారుసా
రంగన్ మంజుల భూరివంజుల[4] వనీరమ్యాంతరంగం దగన్ ॥ 123

ఉ. బంధురలీలఁ గర్ణపుటపర్వముగాఁగ మదాంధభూరి పు
ష్పంధయగానముల్ వినుచు సమ్మతితోఁ జనుదెంచి భూమిభృ
త్సింధురు సేద దేర్చె[5] నెడసేయక నిర్ఝరసింధుజాత సౌ
గంధిక కంజపుంజవనగంధలసత్తనుగంధ వాహముల్[6]॥ 124

సీ. వెన్నెల పూఁదాల్చు వేలుపునోఁదల
మల్లెపూదండ యే మంజులాంగి[7]
బొడ్డున ముదివేల్పుఁ బుట్టించుహరిపాద
కమలంబుపట్టి యే కలువకంటి
మహివధూమణికటీమణిసూత్రమగు వార్ధి
పట్టంపురాణి యే పద్మగంధి
కపిలుచేఁ గ్రాగిన నృపకోటి మీఁదికిఁ
బోవునిశ్రేణి యే పూవుఁబోణి

1. ప్రా సవ. రయన—తా.వ్రా.ప్ర. 2. ప్రా.సవ. వొస్సి—తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ. సయుతమున—తా.వ్రా.ప్ర. 4 ,, భూవిదరన్‌జాల—తా.వ్రా.ప్ర.
5. ప్రా.సవ. స్పింధురసిదందేర్చ—తా.వ్రా.ప్ర 6. ప్రా.సవ. గంధణతుముల్ ,,
7. ప్రా.సవ. మాటినంగ— తా.వ్రా ప్ర. మానితాంగి—సా.ప.

తే. ముజ్జగంబులు పావసంబులుగఁ జేయు
దేహ మెత్తిన తల్లి యే దివ్యమూర్తి
యట్టిగంగకు సాష్టాంగ మాచరించెఁ
గేలు ఫాలంబుఁ జేర్చి భూపాలవరుఁడు ॥ 125

చ. కడలికి రాణివాస మనఁ గైటభవైరికిఁ గూర్మి పట్టినా
మృడునకుఁ బూవుదండయన మేటి నుతుల్ గని ముజ్జగంబు లి
ట్లెడపక శుద్ధిసేయఁ దనువెత్తిన తల్లివి నిస్తరింతు రే
ర్పడ[1] భవవార్ధి నార్యులు నభ్రస్రవదాపగ నీవు దేపగన్[2] ॥ 126

వ. అని కొనియాడుచు. 127

సీ. ఎసకంపుఁ బసిడి చిట్టిసుకతిప్పలమీఁదఁ
గవగూడియాడు జక్కవకవలును
గమ్మని పైఁడికెందమ్మిమాడువుటిండ్లఁ
గ్రీడించు నెలదేఁటి చేడియలును
దఱచైన నిద్దంపుఁ దరగయూయెలలను
దూఁగు బెగ్గురురాచతొయ్యలులును
బంగారుటెలదూండ్లఁ బట్టి చంచులఁ ద్రుంచి
మెసఁగు చక్కని హంసమిథునములును

తే. దరుల సురపాదపముల చెంతల నెమిళ్లు
పెట్టు కొకరిక గుట్టల[3] తట్టియలును
గాంచి సంతోష రసవార్ధి గడలుకొనఁగ
నుత్తరాపగ దాఁటె నృపోత్తముండు ॥ 128

సీ. తలఁపురామానికంబులఁ గట్టు తోరణ
గండ్లఁ జెన్నగు మాడుటిండ్లతోడఁ
బండి నేలకు వ్రేల[4] బడువేల్పు ద్రాఁకులఁ
దనరు పెందోటల తఱచుతోడ

1. సా ప. నీతశ్శంకతేర్పడ— తా వ్రా ప్ర
2 సా.ప. నభ్రసతదాపగ నీవు దంపగన్— తా వ్రా ప్ర.
3 ప్రా సవ. కుట్టల— తా. వ్రా. ప్ర 4. సా.ప కల్పుతూకుల- . వ్రా. ప్ర

నెదురుగాఁ బిరికొని[1] పొదుగులు ప్రేల నొ
ప్పెసఁగ నిల్చిన పాడిపసులతోడ
రసరసాయన సిద్ధ రససుధారసముల
లలినొప్పు తమ్మికొలఁకులతోడ

తే. వయసువేలుపుఁగొమ్మలపైఁ దలంపు
మరలిరామిని నిండ్లఁ[2] గాఁపురములకును
జాలి వర్తించు నప్సరః స్త్రీలతోడ
వఱలు నమరావతీపురవరము డాసి ॥ 129

సీ. ప్రోలెల్ల[3] మందార భూరుహంబులయున్న
నెలదోఁటల విశేష మెన్న నేల
శిల్ప[4] కృత్యములెల్ల చింతామణులెయున్న
మచ్చుటిండుల యొప్పు[5] మెచ్చ నేల
వీడెల్ల నచ్చరవెలచేడియలె యున్న
నలరుఁ బోఁడులచెల్వ మడుగ నేల
ధేనువెల్లను గామధేనువులే యున్న
పాఁడి సౌభాగ్యంబు వేఁడ నేల

తే. రాజు దేవేంద్రుఁ డన నేల తేజ మడుగఁ
జెంతఁ బ్రవహించునది సిద్ధసింధు వనినఁ
బావనత వేఱ కొనియాడఁబోవ నేల
సురపురికి సీడె తక్కిన పురవరములు ॥ 130

సీ. ఈపురిచేడెల యుఱుగౌఁగిళులు గోరి
కాదె పోరుల నిల్పు ఘనులపూన్కి
యీపురికాపురం బెద నాసపడి కాదె
పాయక జన్నముల్ సేయుపనులు

---

1 పావ. నెదురుగాంచిరికొని—తా ప్రా ప్ర.
2. పావ. మగుడిరామి నిండ్లలో—తా ప్రా ప్ర.
3. పావ. పోయెల్ల , పొలయెల్ల—తా ప్రా.ప్ర.
4 ప్రాసవ. శిల్పికృత్యము—తా ప్రా ప్ర.
5. ప్రాసవ. మచ్చుటిండ్లయొప్పు—తా.ప్రా ప్ర.

నీపురివసతి[1] యూహించికాదె సమస్త
ధర్మశాస్త్రములకుఁ దనరె శంక(1) (2)
యీపురి కేపురు లీడురామినిఁ గాదె
యిది పూర్వదిశ యంచు నెన్నఁ బడుటః

తే. యుతరపురముల వర్ణించునెడలఁ గవుల
కిప్పురమకాదె యుపమయై యొప్పుచూపు
సకల ధర్మార్థ కామమోక్షముల కెల్ల
పుట్టినిల్లు తలంప నీపురమకాదె॥ 131

మ. అని డెందంబున కద్భుతంబును బ్రమోదావేశముం జేయ నా
తనవస్తు ప్రకరంబు గాంచుచును నుద్యచ్చాటువాక్యంబులన్
వినుతుల్ సేయుచు వచ్చి భాసురసురోర్వీజాతజాతప్రసూ
న నవీనాయత[3] వాసనాయుతమునం దన్నందనాగారమున్[4]॥ 132

వ. చేరి తద్ద్వారప్రదేశంబున విమానావతరణంబు గావించి మాతలియుం
దాను నభ్యంతరంబు ప్రవేశించి నడచునప్పుడు— 133

సీ. తలిరులొత్తిన కల్పతరువుల పొరువులఁ
గొసరి కూయిడు మత్తకోకిలములు
ననిచిన హరిచందనంబుల చేరువఁ
గెరలి పల్కెడు రాజకీరములును
బూచిన మందార భూరుహంబుల పొంత
దొమ్ములాడెడు గండుతుమ్మెదలును
జాదుకో విరిసిన సంతానముల చెంత
దుముకు రేఁపెడి నాలితెమ్మెరలును

1. ప్రాసవ—ఈవు పరసతి—తా ప్రా ప్ర
(1) ధర్మశాస్త్రమ్ములుద్భవము నొందె—సా.వ.
(2) ధర్మశాస్త్రమ్ములు దడవికొంట— సా వ
2. ప్రాసవ. యాడు యున్నబడుట—తా ప్రా.ప్ర యాడుయని యెన్నబడుట.
3. ప్రాసవ. నలినీనాయత—తా ప్రా.ప్ర
4. యుతమగుందన్నంద నాగారమున్—తా.ప్రా ప్ర.

తే. దనియు బరువైన పారిజాతముల నీడఁ
బొదలియాడెడు నెడ కేకిపోతకంబు[1]
సంతకంతకు నగ్గలం బగుచు వచ్చు
వేడ్కఁ దేలించె నమ్మహీవిభు మనంబు॥ 134

చ. అలితతి నీలముల్ ముదురుటాకులు పచ్చలు లేఁజిగుళ్లు కెం
పులు దళరాజి వజ్రచయముల్ కలికావళు లాణిముత్తియం
బులుగఁ బొసంగు చంగజుని బొక్కసమో యన[2] నాత్మలోన నిం
పులు పొదలించె రాజునకుఁ బూచి బెడంగగు పొన్న లున్నతిన్ ॥ 135

చ. జలధులనీరు ద్రావునెడ సొరెకు నీరునఁగూడి వచ్చు కెం
పులు నునుగెంపు బింబియలఁ[3]బోసి దృఢంబుగఁ బక్వదాడిమీ
ఫలముల పేర నిల్పి బహుభంగులఁ గావలులున్న వారిదం[4]
బులొ యనఁ జూడ్కి కింపొసఁగఁ బొల్పగు దోహదధూపధూమముల్ ॥
136

ఉ. గుత్తపుఁ జన్నుదోయి పుపుగుత్తులు చేతులు పల్లవంబు లు
ద్వృత్తర వాసనల్[5] పిరులతావులు మోవులు తేనియల్ కురుల్
మత్తమధువ్రతంబులయి మానుగ రాజిలు తీవ లోలి భూ[6]
పోత్తమునాత్మ కింపొసఁగె నొక్కట నవ్వనలక్ష్ములోయనన్॥ 137

ఉ. పూవుంతేనియన్ మధుపపోతములన్ జిగురాకుమేతలం
గోవ పికవ్రజంబులను గ్రొత్తఫలంబులఁ గల్కిచిల్కలం
జేవదలిర్ప మన్పుచును జేరికలం దని గాలి నిల్పుచున్
భావజుసీడలై పొదలు ప్రాయపుమావు లొనర్చె నింపులన్॥[7] 138

1 ప్రా సవ యడకెక్కి పోదకంబు—తా వ్రా ప్ర
2 సా.ప. లాఁడిముత్తియంబులుగ హసంగు చంగజుని బోక్కస మెల్లన—తా వ్రా ప్ర.
3. ప్రా సవ వచకిం పులుకున కెంపు బింటియల— తా.వ్రా.ప్ర
4. ప్రా సవ గావళులన్ను వాలిదం—తా వ్రా.ప్ర
5. ప్రా.సవ. ద్వృత్తరు వానకముల్—తా వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా సవ. లోవి భూ—తా వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా సవ—పూవుల తేనియల్ మధుప పోతములున్ పికురాకు మేతలున్ గోవపిక వ్రజంబులును గ్రొత్త ఫలంబులు గల్గి నిల్కలున్ జేవదలేక మన్పుచును చేవి కలన్దనుగాని నిల్పుచున్ భావజుని డండైం పొదలు ప్రాయపు మావులొనర్చె నింపులన్— తా వ్రా.ప్ర.

ఉ. సారెకుసారె కాౖమ తరుశాఖలఁ ౖబాకి తనర్చు మాధవీ
వీరుధు లర్థిఁ జేరువుల వెల్వడు భూవరు మీదఁ ౖగొవ్విరుల్
బోరన రాల్చు టొప్పె నళిపోత గరుౖత్పవిచాలనంబులం
గోరి వనాంతలక్ష్మి యొసగుం గుసుమాంజలి చంద మందమై ॥ 139

గీ. ఈడ పండుల[1] సామౖగి యీాడఁదక్క
నొండు వనముల లేవు సుండో యటన్న
యట్లు పికరాజి పెంగాఁక లాడుచుండఁ
బొల్చునీడలఁ జూచు నాభూవిభుండు ॥ 140

గీ. అక్కజకుఁ బూవు లొదవని యపుడు చెలుల
చేతఁ దన్నింప మరుని దాసియును బోలెఁ[2]
గరము రాజిల్లుచుండు నీతరు వటంచు
నగుచుఁ గంకేలిఁ జూచె భూనాయకుండు ॥ 141

సీ. ఆరఁబండిన ౖకొత్తయల్లొనేరెడు పండ్లు
కుంతలంబుల యొప్పు నంతరింపఁ
గమియఁబండిన పెద్ద గజనిమ్మపండులు
పాలిండ్ల చెలువంబు ౖపస్తరింప
ముదురఁ బండిన మంచిమాతులుంగపుఁ బండు
లంగంబు కాంతి చె న్నవధరింపఁ
దనియఁబండిన తీయౖదాక్షా ఫలంబులు
కలికిపాతెఱ సోయగంబునాఁగఁ

తే. బలుచఁ బాఱిన లతవికా పల్లవములు
గండపాళుల విభవంబు గమ్మరింపఁ[3]
బొలుచు వనలక్ష్మి యవయవంబులనుబోని
వనవిశేషంబు వీక్షించె మనుజవిభుఁడు॥ 142

1. సా.వ.—ఈడపండ్లు— తా.ౖవా.ౖప.
2 ౖపా.నవ.—పురుడుని దానియునుబోలె— తా.ౖవా.ౖప
3. ౖపా.నవ - గమ్మురింప— తా.ౖవా.ౖప.

వ. ఇట్లనన్యవననిర్విశేషంబులగు నవ్వనవిశేషంబు లన్నియు విలోకించుచు
వచ్చి వచ్చి ముందట— 143

సహస్రానీకుఁడు సుధర్మసభయందుఁ బ్రవేశించుట

చ. హరిమణిసాలభంజికల హారి నిధూసల కుట్టిమంబులన్
మరకతభిత్తిభాగముల మానిత వజ్రమయైకవేదులన్
సరసిజరాగజాలములఁ జారుతరంబయి యంబరంబుతో
నొరసి సుధర్మయన్సభ సమున్నత సన్నుతశృంగభాతిగన్॥ 144

వ. కనుంగొని— 145

క. చేరఁజని తత్సమీప
ద్వారంబున నిల్చి యింద్రువచనమునఁ బ్రతీ
హారుఁడు దను దోడ్కొని పో
నారాజవరుండు తత్సభాంతరభూమిన్॥ 146

సీ. నాభాగమాంధాతృనలదుంధుమారాది
నృపకోటి యొక్కచో నిలిచికొలువ
నతిరాత్రివాజపేయాది మహాక్రతు
పొరగు లొక్కచో బలసికొలువఁ
నారద కౌండిన్యనాగదంతశుకాది
మునిముఖ్యు లొక్కచో మొనసికొలువఁ
జిత్రలేఖాఘృతాచీమేనకాద్యప్స
రోంగన లొక్కచో హత్తి కొలువ

ఆ.వె. సప్తమాతృకలును సప్తదిక్పాలురు
సప్తమునిగణంబు సాధ్యసిద్ధ
యక్షరాక్షసోరగామరప్రవరులు[1]
నలరి రంత నింద్రు[2] నలమికొలువ॥ 147

వ. మఱియును— 148

1. ప్రా.సవ— సోరగాదురద్రివరులు— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— నలలుసాత— సంప్ర— ,,

సీ. మంద్రమధ్యమతారస్థాన సంశ్రుతుల గం
ధర్వకామినులు గీతములు పాడ
రత్నకంకణఝుణారావంబు లులియుంగ
సురవిలాసినులు వీచోపు లిడఁగ
మేనకాద్యప్సరోమృగనేత్ర లాయాయి
యుడిగంపుఁ బనులను నోలి నడువ
నఖిలపురాణేతిహాస గోష్ఠివినో
దంబుల మునిజనుల్ దనరియుండ

ఆ. వె. నున్నతాసనమున నున్న వాని సురేంద్రుఁ
గాంచి యాత్మ వేడ్క గడలుకొనఁగ
యవనిజాని మ్రొక్కి యప్పరందరు నాజ్ఞ
నుచిత పీఠ మెక్కియుండు నంత ॥ 149

వ. శతముఖుండును నతని కభిముఖుండై కుశలం బడిగి కాలోచితంబులగు
కథాకలాపంబులు నడుపుచుండునంత మధ్యాహ్నంబగుటయు నమ్మహీ
కాంతున కవ్వానాంతరంబున నొక్క మణి సౌధంబు విడిదల యొడి
మజ్జన భోజనంబు (లు)[1] నడపునట్లుగా మాతలిని నియోగించి
తానునుం గొలువు విడిసి యభ్యంతరంబునకుం జని సముచిత వర్తనం
బుల నద్దివసంబు గడపి మఱునాఁడు మొదలుకొని—— 150

క. ప్రీతాంతరంగుఁడై పురు
హూతుం డచ్చరులఁ దాను నుద్యా
జాత సురపాదపములకు
జాతర గావించికేళిసలుపుచు[2] నుండన్ ॥ 151

వ. వత్సాధీశ్వరుండును నమ్మహోత్సవంబు గనుంగొనుచు డెందంబునఁ బర
మానందంబు గందళింప నుండునంత నొక్కనాఁ డప్సరందరుం డొక్క
యెడ సుఖాసీనుండై సముచిత సల్లాపంబులు జరుపుచు నంత[3] నమ్మహీ
విభునకు భావిశుభం బెఱింగించువాఁడై ప్రసంగవశంబున నతనితో
నిట్లనియె ॥ 152

---

1 ప్రా పూర 2 సా ప — గావించెఁ గేళిసలుపుచు— తా ప్రా.ప్ర.
3 ప్రా.సవ— జరుపుచుండి రంత— తా.ప్రా ప్ర.

పురందరుండు వత్సాధీశునకు భావిశుభం బెఱింగించుట

మ. క్షితినాథోత్తమ చెప్పెదన్ వినుము సాకేతప్రభుండైన యా
కృతవర్మం డను రాజుపుత్రి నిలసద్రేఖాకలాపన్ మృగా
వతియన్ కన్యకఁ జెప్ప నొప్ప దరుణీవర్యాలలామంబుతోఁ[1]
బ్రతిసేయన్ మఱిలేరు ముజ్జగములన్ రాజీవపత్రేక్షణల్ ॥ 153

ఉ. మోహరసాబ్ధికిం దరఁగ మోహన బాణుని యాజికేలి స
న్నాహము యౌవనోద్గమ ధనంబునకున్ నిధి లోకలోచనో
త్సాహ నవాంకురంబునకు శంబర పూరము బంధురాగ సం
దోహ మహీరుహంబునకు దోహల మయ్యెలనాగ చూడఁగన్. 154

క. భూమి నలంబుస యను సుర
భామిని యుదయించి మనుజ భామినియగుచున్
భూమీశతిలక నీకా
కామిని యిట మీఁద భార్య గాఁగలదు సుమీ ॥ 155

వ. ఆవృత్తాంతం బాకర్ణింపుము. 156

సీ. ఒక్కనాఁ డక్కరభోరువు పరమేష్ఠి
యోలగంబున కేఁగియున్న తఱిని
వాయువశంబున వనితాలలామకు
నూరుమూలము దాఁక చీర తొలఁగ
నచ్చట నున్నవా రంఁడఱు వదనముల్
వాంచి నిల్చిరి ప్రత్యవాయభీతి
వారిలో నొక్కఁడు వసువు విధూముఁ డన్
వాఁ డింతిఁ జెఱపెట్టు వాంఛఁ జూచెఁ

1. ప్రా.సవ— దరుణీ వత్సాలలామంబుతో— తా. ప్రా ప్ర
— దరుణీన్ వామాలలామంబుతో— సా.వ.

తే.గీ. జీర దొలఁగుట యెఱుఁగమిఁ జేసి యతివ[1]
వాంఛఁ జూచుటఁ జేసి యవ్వసుని మర్త్య
యోని జనియింపుఁ డనుచుఁ బయోజగర్భుఁ
డిరువురకుఁ గోపమున శాప మిచ్చుటయును । 157

క. బిసరుహభవునాజ్ఞ నలం
బుస యుట్లుదయించె వసువు భూవర నీవై
ఒంధ జనియించి తనవుడు
వసుధేశుఁడు కౌతుకార్ణవము నడరెంగన్ ॥ 158

ఉ. ఆ లలితాంగిఁ జూచుటకునై యురియాడెడు నెమ్మనంబుతో
వాలుమగండు కంతుఁ డనివారణ సిల్గులఁ బెట్టి యిచ్చటం
గాలుకొనంగ నీమికి పగం బురపిల్లుచు నింద్రుఁ డంపె భూ
పాలుఁడు ధాత్రికిన్ విరహభారమునం జనుచుండ ముందఱన్ ॥ 159

తిలోత్తమ సహస్రానీకుని శపించుట

సీ. కబరిపైఁ జెరివిన కమ్మని చెంగల్వ
విరులతావికిఁ దేంట్లు వెనుకొనంగఁ
దారహారంబుతోఁ బారిజాతపుదండ
కుదురుఁబాలిండ్లపై గొండ్లియాడఁ
బదపల్లవంబులపై జాఱఁగట్టిన
చీనాంబరము వింత చెలుపు చూప
నిర్జరాధిపుఁ డిడ్డ నెలవంక యొత్తులు
చెక్కుటద్దములకు సిరిఘటింప
తే.గీ. గతులు రాయంచమురిపంపు గతులఁ దెగడ
నెదురు చనుదెంచుచున్న రాకేందువదన
నాకపురిమెట్టు చెంతఁ జిన్నారిచేడె
నల్లఁ జూచెఁ దిలోత్తమ నప్సరసను[2] ॥ 160

1. ప్రా.నవ— తిమ— తా.ప్రా.ప్ర— యూమె— పా వ.
2. పా.వ.— దిలోత్తమా ప్సరసను.— తా.ప్రా.ప్ర.

క. చూచియుఁ జూడని[1] విధమున
పాచిగొరుంబోఁడి మాటలాడింపక హృ
ద్గోపరమ్మై తరి దీకొల్పెడు
రాచకుమారితఁ గనం బరాకునఁ[2] బనిచెన్ 161

చ. ఁదవిన కోపమున్ నిలుప ... శాపము వెచ్చనూరి ని
హ్మాదయములోన నిల్పియిది యొప్పదె ... కోఁడిలోఁ
బదియును నాలుగేండ్లు ... బాయుటగా కని యూష్మగాక్షి హో
మది నభిరామరాముల కమూన్యత కోపము సేయుకుందునే ॥ 162

క. కోపించిన ఆ ట్లాసతి
శాపం బిచ్చుటయు నాత్మ సరకుగొనక ...
దీపిత చింతాపరుఁడై
భూపాలకసుతుఁడు వేగఁ బురవరమునకున్ ॥ 163

వ. వచ్చి త ప్పనువచ్చిన మాతలి సుచత్ప్రవారంబున వీడ్కొలిపి యనంత
రంబ యభ్యంతరంబునకుఁ జని యేకాంతంబ బిందుమణిసౌధం బెక్కి
చింతాభరంబున— 164

కోలుకొసంగలేని ధృతిఁగూలిన యున్నాము దల్లడించ నే
నేల విరాళిఁగొంటి విబుధేశ్వరుమాటలు ... యున్మహీ
పాలతనూజ చేటురుసుపాయము నాకిడ యెద్ది యొక్కొ యూ
జాలి యడంచి పుణ్యముల జాడఁ జనంగ దయాళుఁడెవ్వఁడో ॥ 165

మ. అని చిత్తంబున నంతకంతకుఁ గడున్ హత్తించు చింతాభరం
బున మేనన్ విరహజ్వరానలశిఖల్ పుంఖింపఁ బూవింటిజో
దనుకంపాగుణ శూన్యుఁడై తొడరి చేయం జాలకృత్యంబులన్
జననాథుం డటు గూడి యొక్కెడ[3] సజేచ్ఛన్ నిల్వరా కెంతయున్॥ 166

1. ప్రా.నవ— చూచింజూడని— తా ప్ర పా.వ
2. ప్రా నవ— కుమారితగనూ పరాకున— తా ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ— జననాథుఁడు గూఁటి యొక్కడ— తా.ప్రా ప్ర.
జననాథుండు కలంగి యొక్కడ— ప్ర.మ. భూ, 462

క. వెనుకఁ బడియున్న[1] పరిచర
జనవర్గము కన్నుమొఱఁగి సడనారామం[2]
బునఁ కేఁగి యచట నొక్కఁడు
మనసిజదోదూయమాన మానసుఁ డగుచున్ ॥ 167

సీ. కోఁయిల లెలుఁగిచ్చు ప్రాయింపు టెలమావి
మోఁకలన్నను మోము ముడిచికొనుచుఁ
గొదపుతేఁటుల గముల్ గూడి వినోదించు
పసిఁడి బొన్నన్నను[3] గసరికొనుచుఁ
దెంకిపట్లనకయ[4] తెమ్మెరల్ విహరించు
తీవెయిం డ్లనినను దిట్టుకొనుచు
లేచి కీరసమితి లీలఁ బ్రవర్తించు
వనఁటు లన్నను జాలిఁ గినిసికొనుచు[5]

ఆ.వె. జాలిఁబొంది మిగుల దోలాయమానుఁడై
క్రమ్ముకొన్న విరహ ముమ్మలింప[6]
మున్నచోట నుండ నుల్లంబు గొలుపక
వచ్చి వచ్చి రాజవల్లభుండు ॥ 168

మ. కలయం బూచిన మాధవీనవలతాగారంబులో నైందవో
పల లీలామణి వేదికాంతరమునన్ భ్రామ్యన్మిళిందాంగనా
వలిగానంబున కోడుచుం బయి పయిన్[7] వర్తించు పూఁదేనె సో
నలకున్ లోఁగుచుఁ బవ్వడించె మదనోన్మాదంబు రెట్టింపఁగన్ ॥ 169

---

1. సా.ప — వెనున్ బడియుచున్ నుంచు —తా.వ్రా.ప్ర
2 ప్రా.నవ— సరి నారామం— తా.వ్రా.ప్ర
3 ప్రా.నవ— పసిడిపొన్నెన్నను— తా.వ్రా.ప్ర.
4 సా.వ— తెంకి పట్లకయ— తా.వ్రా.ప్ర
5. సా.వ— నిలిన్ని కొనుచు— తా.వ్రా.ప్ర.
6 ప్రా.నవ— ముమ్మరింప— తా.వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా.నవ— మనితులు లీననోడుచు పైపైయిన్— తా.వ్రా.ప్ర.

వ. తలపోఁతలకుం జొచ్చి యనుకొనుచుండె— 170

సీ. నెమ్మది నుండంగ నిర్జరాధిపుఁడు సు
తలిచేత నన్నేల పిలువఁ బంపెఁ
బంపి యేటికిఁ జెప్పె బలభేది నాతోడ
సాకేతపతిపుత్త్రి జననస్థితిఁ
జెప్పిన నే నేల చెవియొగ్గి వింటి ఁ
బరఁబుద్ధి[1] నాలోతప్పెవరిది[2]
విన్న నేమిటి కుండె విద్రుమాధరరూపు
జెల నాయాత్మ నిర్మించెనట్లు[3]

ఆ.వె. యదియు[4] సందుగాఁగ ననుమానస్థుఁ డత్యుగ్ర
సాయకములపాలు సేయఁదొడఁగె
నేమిసేయువాఁడ నీ తనూతాపంబు
మెట్లు మాన్పువాఁడ నొక్కొ ॥ 171

సీ. ఆరాజముఖిముఖాంభోరుహం బెన్నఁడు
కనుబండువుగఁ జూడఁ గలుగునొక్కొ
యాయింతి బిగిచన్నుదోయి కౌఁగిటికిని
గూర్ప నా కెన్నఁడు గూడునొక్కొ
యాలేమ నునుమోవి యమృతంబు తనివారఁ
గ్రోల నెన్నఁడు చేకూరునొక్కొ
యాకొమ్మ మధురోక్తు లాలించి యెన్నఁడు
వీనుల విన సంభవించునొక్కొ

1. పా.వ— తత్పరఁబుట్ట— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— జరియ— తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ— విరించినట్లు— తా.వ్రా.ప్ర
4. ప్రా.సవ— అవియ— తా.వ్రా.ప్ర

ఆ.వె. యాలతాంగితోడ ననువాసరంబును
గూడిమాడి వేడ్క[1] గొనలు సాఁగఁ
గడవ నెఱుఁగ[2] రాని కడ లొత్తు రతివార్ధి
నెలమి నోలలాడు టెన్నఁ డొక్కొ ॥ 172

శా. ప్రాలంబంబుం జిక్కొడల్చి[3] కుటోపాయంబునం జొక్కపుం
బాలిఁ జల్లనఁ గేల నంటునెడలం బ్రాపించురోమాంచముల్
బాలారత్నము భావరత్యనుమతం బైపై నెఱింగింపఁగా[4]
నాలీలావతిఁ గౌఁగిటన్ మెలపుమై హత్తించు టిం కెన్నఁడో ॥ 173

ఉ. అద్దములోన మాటికి నిజాధరపాళిక మీటి నెయ్యపుం
దిద్దులు చూచుచున్న తఱి నేఁ జెలునవ్వునఁ జేరవచ్చినన్
ముద్దియ సిగ్గునం జిగురుమోవికిఁ గే లెడ మాటుసేయుచుం
దద్దయుఁ గన్నుఁ గొనల నదల్పఁగ నెన్నఁడు చూడఁగల్గునో ॥ 174

ఉ. చేతి విలాసపద్మమునఁ జేడియ వ్రేసినఁ గంటిలోనఁ గం
జాతపరాగ మొల్కె నని సారెకు మాయలుసేసి చేరి య
వ్నాతి నిజాననానిలమునన్ నయనాంబుజ మూఁద నవ్వుచున్
వాతెఱ ముద్దువెట్టుకొను వైభవ మెన్నఁడు నాకుఁ గల్గునో ॥ 175

ఉ. హారము లెవ్వరైన వెలయాడఁగ బిల్చిరో[5] నిన్ను నీదు వా
లారునఖంబు చూచి వెఱ పయ్యెడు నిప్పటినుండి చాలు నీ[6]
బీరము లట్లయుండు మని బింకపుఁ జన్ను లలంతి నవ్వుతోఁ
జీరవెలుంగునం బొదువు చేడియ నెన్నఁడు చూచువాఁడనో ॥ 176

1 ప్రా.నవ— గూడిరూఢిలెడ్డ— తా.వ్రా.ప్ర
గూడి కూర్మియెడ్డ— ప్ర.మ.భూ— 463
2 ప్రా.నవ— కడవఱుంగ— తా.వ్రా.ప్ర ,,
3. పా.వ— చిక్కొడల్చి— తా.వ్రా.ప్ర ప్ర.మ.భూ 464
4 "బైపై నిరూపింపంగా— ప్ర.మ.భూ. ,,
5. ప్రా.నవ— లెవ్వడైన వెలయాడగబిల్వెరొ— తా.వ్రా.ప్ర.
6 ప్రా నవ— నప్పుడు నుండిచాట— తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. నిక్కము నిద్రవోయె నని నేఁ గనుమోడ్చినఁ జేరి ముక్కునం
జెక్కిలి ముద్దువెట్టికొని చేడియ నాపులకించు చందముం
గ్రక్కునఁ జూచి సిగ్గువడి కన్నుల దెప్పల వ్రేలవైవ నే
నక్కలినవ్వుతో[1] సరసిజాననఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు టెన్నఁడో ॥ 177

మ. అని కోర్కుల్ బహురీతులన్ మనములో నంతంత కెక్కించుచున్
వనితారత్నము వ్రేలి లీల మెఱయన్ వర్తించునట్లైనఁ బై
కొని పట్టంజని మిథ్యయైన వగలం గుందున్ భయంబందు న
జ్జననాథుం డురియాడు[2] డెందమున హృజ్జాతోదితోన్మాదుఁడై ॥ 178

సీ. కనుమూసి కల నిశిఁ గనుగొన్నయట్లైనఁ
జేరి సంభాషింపఁ జిత్తగించు
మేల్కాంచి సతివ్రేల మెలఁగినయట్లైనఁ
గడఁగి సారెకు బయల్ గౌఁగిలించుఁ
జెలువ మిన్నక దన్నుఁ జీరినయట్లైన
విను నప్రమత్తుఁడై వీను లొగ్గి
కొమ్మ కౌఁగిటఁ దన్ను గూర్చినయట్లైనఁ
బరవశంబున మ్రానుపడుచు నుండు

ఆ.వె. లలన దన్నుఁ గేళి కెలయించినట్లైనఁ
జాల నెమ్మనమున సంతసించు
మనుజవల్లభుండు మగువపై వలవంత
నంతరంగతాప మగలింప ॥ 179

సీ. నెలఁత చిత్తంబులోనికిఁ జేరఁదిగువఁ జే[3]
తులు సాఁచినట్లు చింతలు విగుడ్చు
వెడ నిందుముఖి చెప్పవిధము (మెచ్చుటఁ)[4] బోలెఁ
బ్రమదబాష్పములు నేత్రముల నించు

1. ప్రా.సవ— సక్కడి నవ్వుతో— తా.ప్రా.ప్ర
2. సా.వ — నిజననాథుం— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ.— చెరఁ విగుర— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా. పూర.

వెక్కసంబగు వెచ్చవేసఁబాకం (బుఁ)[1]
బూనగ నోపమిఁ బోలెఁ నూర్చు
మదినిండి తొలఁకు కోమలిమీఁది ప్రేమ న
ల్ల కొర్లుగతిఁ జొదుకొనఁ జెమర్చు

తే.గీ. మనసు గుటిసేసి మరుఁ డేయు మార్గణంబు
లచట వర్తించు నతఁ డాఁకు నసెదు భీతి
మాటిమాటికి మాయిదునాడ్కఁ గెలు
డెందమునఁ జేర్చు నారాజనందనుండు ॥ 180

మ. తను నిద్రాసుఖసక్తుగా నెఱిఁగినం దన్వంగి భూపాలనం
దన కోపాతిశయమ్మున న్నిజమనోధామంబులో నిల్వ కేఁ
గునొ యెందేసియు నప్రతీతిబలెఁ గూర్కుం గంటికిం జేరనీ
క నృపాలుండు[2] చలించు నాత్మ సుమన కాండప్రకాండాహతిన్॥ 181

వ. ఇవ్విధంబున నుల్లంబున నతిశయిల్లు నాయల్లకాంబుధిం బడి తల్లడిల్లుచు భూవల్లభుం డుండె నంత నంతఃపుర పరిచారికాజనంబు భూకాంతుం గేళి సౌధంబులోనం గానక యచ్చెరువడి యచ్చేరువ విలాసవనంబులోనికి నొకరుండు[3] చనిన హలకలశకులిశాంకితంబులగు పదంబుల చొప్పుం దప్పక వనంబుం గలయవెదకుచు వచ్చి మాకందతరుమధ్యంబునం బ్రకాశించు మాధవీలతా మండపమున— 182

సీ. సంకల్పభవశాత్[4]శరపాతహతిఁ బోలెఁ
దటతట నదరుః[5] డెందమ్ము వాని
శిత మారమార్గణ[6]చ్యుత మకరందంబు
గతిఁ గ్రమ్మ ఘర్మోదకంబువానిఁ

1. సా.ప— నవ, పూర, వెక్కసంబగు లెమచ్చశందనఁ బాకం— తా.వ్రా.ప్ర.
2. పా.ప. మేల్కని పాలుండు— తా.వ్రా.ప్ర. ప్ర.ను.భా. 472
3. ప్రా.నవ— నూకెదుండు— తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా నవ— సంకల్పభవపాత— తా వ్రా ప్ర
5. ప్రా.నవ— దటతట నలరు— తా.వ్రా ప్ర
6. ప్రా.నవ. సితమార మార్గణ— తా.వ్రా.ప్ర.

బుష్పసాయక రజఃపుంజంబు క్రియ మోముఁ
దమ్మినొప్పెడు పెల్లేదనముపానిఁ
బూఁబోఁడిఁ నేకాగ్ర బుద్ధిలో నీక్షించు
నోజ కన్నులు మూసియున్నవానిఁ

తే.గీ దొడరి గుటిసేసి మరుఁ డేయుతూపులకును
దప్పఁ గ్రుంకెడి విధమునఁ దాపవశతఁ
బూవుఁ బాన్పున నిట్టట్టుఁ బొరలువాని
జనవరాగ్రణిఁ గాంచి ససంభ్రమముగ ॥ 183

వ. చేర నేతెంచి శుభలక్షణలక్షితుండగు విశ్వాక్షమాధ్యక్ష తనుతాప లక్షణంబుపలక్షించి పక్ష్మలాక్షు లాక్షణంబ యక్కుమారోత్తము చిత్తము చిత్తజాశుగాయత్తం బగుట చిత్తంబుల నెఱింగి తత్తరంబునం దత్తనుతాపంబు మరలించుటకునై శిశిరోపచారంబులు సేయం దలంచి— 184

శిశిరోపచారములు

మ. కచభారంబులఁ గ్రొత్తచెంగలువలం గైసేసి పూఁబయ్యెదల్
కుచకుంభంబులపై మృణాలవలయం గూడం బ్రతిష్ఠించి లేఁ[1]
త చిగుళ్లంతటఁ గావిపుట్టముల మీఁదం జేర్చి లీలావతీ
ప్రచయం బల్లన వచ్చి రాజసుమనోబాణానలం బార్పఁగన్ ॥ 185

వ. సముకట్టి- 186

సీ. మానితాకృతియని మామహీపాలుపైఁ
గుచ్చితంబులు మాను కుసుమబాణ
భాషావిశేషాహిపతియని పవమాన
మాను మారాజుపై మత్సరంబు

1. సా.వ— బ్రతింపించి — తా.ప్రా.ప్ర

దామునున్నిభూఁడని రాయిళ్లఁ బెట్టుకుఁ
గలుక పూవిమని గోకిలములార
భువి వినిర్మలకీర్తిఁ[1] బోలు నిన్నని చంద్ర
నడుపు మారాజుపై విరసబుద్ధి

ఆ.వె. ధన్యులార మీకుఁ దస్నేహిసేసె మా
దరణివిగని సంత చపలినొంప[2]
నను వయమ్ము ప్రియము నసలారఁ గ్రొంబూవు[3]
బెత్తు రోలి[4] సీఁడువెత్తి మ్రొక్కి ॥ 187

సీ. మొగమోడి నిలువుఁడీ మొగనొత్తఁ జేయక
కీరంబులార మ్రొక్కెదము మీకు
దయలాత్మఁ బెనుపుఁడీ దాంట్లు వేయక యెల
దేఁటులారా మీ కిదే జోహారు
వల్లదెల్లనకు మన్నన సేయుఁడీ[5] మీకు
నంటలు లివె కలహంసలార
పక్షీకరింపుఁడీ వలువమాఱుఁ గూయక
ప్రియభాష లివె మీకుఁ బికములార

ఆ.వె. అయ్యలార మీర లతనురాజ్యమునకు
నేడుగడయు లోక మెల్ల నెఱుఁగ
మీరు కలిమి గాదె మేనితోఁబాసియు
శంబరాంతకుండు సబలుఁ డగుట ॥ 188

వ. అని యనేకప్రకారంబులం బ్రియములు పలికి యనంతరంబ— 189

1. ప్రా సవ— భూవినిర్మలకీర్తి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— దసరిదొంప— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ— నసలారగ్రొత్త పూ— తా.ప్రా.ప్ర.
4 సా.వ— లోరి— తా.ప్రా.ప్ర
5. ప్రా.సవ— నల్లదెల్ల తమనన్నసేయుడీ— తా.ప్రా.ప్ర

సీ. మంచునఁ జేరిచి[1] మలయజార్ద్రవ మొక్క
తరళాక్షి మేన నంతట నలందెఁ
దోడ్తోనఁ బూఁదేనెఁ దోఁచి[2] యల్లనఁ ద్రిప్పి[3]
వెలఁది యొక్కతె వట్టివేళ్లసురటి
వడిగొన్న పన్నీటఁ దడిపి పుప్పొడి మెత్తి
నడుగుఁదమ్ముల నొక్కయలరుఁబోఁడి
కరపుటంబులఁ బచ్చకర్పూరము నలంచి
కాంత యొక్క మస కమున నించెఁ

తే.గీ. బేరురంబున నొక చంద్రబింబవదన
కమలినీబిసకాండహారములు చేర్చెఁ
గలువక్రొవ్విరి[4] మొగ్గల కంకణంబు
బాలయొక్కతె దొడిగె భూపాలుకేల ॥ 190

భారపుఁబయ్యెదం జిగురుఁబయ్యెద మాటి మృణాలవల్లరీ
హారములం ఘటించి ధవళాయతలోచన యోర్తు రాజ బృం
దారకభర్త పాదనలినంబున మెల్లనె యొత్తిపట్టి వి
స్ఫారనవప్రవాళములఁ బాణిపుటంబుల కెత్తు సేయుచున్ ॥ 191

చ. కువలయనేత్ర యోర్తు నృపకుంజరుముందట నిల్చి భస్త్రికా
వివరముఖంబునం దనద్రువేలు గదల్చుచుఁ బట్టి[5] మోముపై
నవిహతలీల మంచు గురియం బ్రథులస్తని యోర్తు నూత్న ప
ల్లవముల వీజనంబు పటలంబుగఁ గేలఁ దెమల్చి త్రిప్పఁగన్ ॥ 192

వ. మఱియును- 193

1. సా వ— జెరినిడి- తా వ్రా.ప్ర
2. ప్రా.నవ— తోరోతనంబూఁదెనందొంచి— తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— త్రిప్పి— తా.వ్రా.ప్ర.
4. సా.వ.— కమల గ్రొవ్విరి— తా.వ్రా.ప్ర.
5. సా.వ.— బట్టి— తా.వ్రా ప్ర.

సీ. మెత్తంగఁ దోడ్తోన మృగమదాకృతి నొందఁ
జందనం బెలదూండ్ల జార్చికొనుచుఁ
జిలుక గొజ్జఁగనీరు చిప్పఁ బొగలెత్తు[1]
సెగలకు మొగ మోరసేసికొనుచుఁ
బూఁదేనెఁ దోఁచి లేఁబొఱ చుంయ్యుచుయ్యన
సారెసారెకు మేనఁ జమరికొనుచుఁ
జిటపొట నుడుకుచోఁ జెదరి పైఁ బడు ఘర్మ
బిందుసంహతికిఁ దప్పించుకొనుచు

తే.గీ. సోఁకుచోఁ వేఁడిమికి వ్రేళ్ల చుఱుకులీన
విద్రిచికొని[2] భీతి నాకులు వెదకికొనుచు
వేసటలువాసి మఱపును వెఱపులేక
చెలులు శిశిరోపవిధులట్లు[3] సేయునపుడు ॥ 194

సీ. చిగురున మొగమింత సేసియు లోఁదాల్చు
వనిత హస్తతలంబువంటి దనుచుఁ
బుష్పమంజరు లన బొమ ముడించియు మానుఁ
బూఁబోఁడి పాలిండ్లఁ బోలు ననుచు
నలరు లన్నను జివ్వుమని యంత నేతేఱు
నువిద మై మెలుపున కుపమ యనుచుఁ
గెందమ్ము లనఁ గంటగించియు సైరించుఁ
దరుణివోమున కన్నదమ్ము లనుచుఁ

ఆ.వె. దీవ లన్నఁ గ్రోధదృష్టిఁ జూచియుఁ దోన
మనసు తిరుగఁబట్టు మదమరాళ
యాన మెఱుఁగుమేని కనుఁగుఁజుట్టము లన
విభునకేల యందు ద్వేషమగును[4] ॥ 195

1. ప్రా నవ— జిలుకగొజ్జఁగనీరు చ్చివఁ బొగతిత్తు— తా.ప్రా.ప్ర.
2. పా.వ.— విట్టిచికొని
3 ,, శిశిరోప చారముల్
4. ,, విభున కుళయేలయందు ద్వేషియగును— తా.ప్రా.ప్ర.

వ. అంతం గాంతాజనంబు భూకాంతుమేని కావంతయుం దెలివిగాన కంత
రంగంబుల నెంతయు సంతాపం బగ్గలింపం దమ సేయు శైత్యకృత్యంబు
భసితంబునం బ్రహితంబగు ఘృతంబునుం బోలె నిరర్థకంబై చనుటకుం
గటకటుపడి— 196

సీ. పరికింప నెల లాఱుఁ బాయని పలుగాకి[1]
క్రించుఁగోయిల కేల ప్రియముఁ జెప్ప
మంచిమాటలె కాని మఱఁగ దెన్నటికైనఁ
గీరంబునకు నేల క్రిందువడఁగ
గతి దీలువడి యుల్లఁగడలఁ బ్రవర్తించు[2]
నీ మరాళంబున కేల వెఱవ
మధుపాయి మెయి మలీమస మళిపోతంబు[3]
మేటీఁగ దీని[4]నేమిటికిఁ జూడఁ

ఆ.వె. బోఁడి మొదలఁగాను బూతమై తిరుగు నీ
విషమశరుని నేల వేఁడికొనఁగఁ
బాదములను బడుట మీఁదు మిక్కిలి గాక
యూవిహీనమతుల కేడ కరుణ॥ 197

చ. తను నసయంబు రాజనుచు దత్పరతం గొని యుంట[5] మౌళి మం
డనముగ నాచరించు హరు నాఁ డసమాయుధుతోడఁ గూడి నొం
చిన బలితంపు[6]దోసమునఁ జేసియు గాసిలు[7]చున్నవాఁడు నేఁ
డును గుముదాప్తుఁ డేటికిఁ గడుంగడు వేఁడఁగ నిద్దురాత్మునిన్ ॥ 198

1 ప్రా.సవ— బయొని పలుగాకి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— యుల్లఁ గదల ప్రివర్తించు— తా ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ— మలిమలి మసమరిపోతంబు— తా.ప్రా.ప్ర.
4. సా.ప.— మోటీఁగటివి— తా ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.సవ— గొనితంట— తా.ప్రా.ప్ర
గొనికంట— సా.ప. యుండలి సవరణము.
6. సా.ప.— వలితంపు— తా.ప్రా.ప్ర
7. సా.ప.— నాసెలు— తా ప్రా.ప్ర

వ. అని నిందించుచు నిందీవరాక్షు లందఱుం జేయునదిలేక డెందంబులం
గొందలించి బలు సందేహించుచున్న సమయంబున— 199

సహస్రానీకుని కడకు నారదుఁ డేతెంచుట

సీ. తెరువిచ్చి యంతంత దివి దేవసంఘంబు
మోడ్పుఁజేతులు ఫాలముల ఘటింపఁ
దనుపాండురప్రభాధాళధళ్యంబులు
పరిపూర్ణచంద్రమః ప్రభలఁ జెనక
వీడి నల్గడఁ దూలియాడు[1] పాటలజటా
సటలు[2] నూతనవికాసంబు చేయ
ప్రేల నంటకమున్న కేలఁ బట్టిన వీణె
హరినామకీర్తనం బాచరింప

తే.గీ. నఱుతఁ బునుకపేరులు[3] భుజంగాధిరాజ
హారములు దాల్చు శివునిపెం పలవరింప
వేడ్కఁ నేతెంచె నాకాశవీథి డస్సి
నారదుఁడు తత్త్వవిద్యావిశారదుండు ॥ 200

శా. గోకర్ణాంక దయాపయోనిధి[4] మరుద్గోకర్ణధారపురీ
గోకర్ణాభరణాప్త వారరథికా[5] (?) గోభూజ విశ్రాణనా
లోకామాత్యకుమారశేఖర కృపాలోకావలోకాంచలా
లోకాలోకపరీత విశ్వవసుధాలోకావలోకావనా[6] ॥ 201

క. భాసుర కీర్తినటీ హ
ల్లీసక భవనాయమాన లేఖాహి నరా
వాస విలాసమనోభవ
వాసవసమభోగ భోగివచనాభోగా[7] ॥ 202

1. ప్రా.సవ— వీజనలడఁ దూలియాడు— తా.వ్రా.ప్ర.
2. సా.వ.— తటలు . . . . తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా సవ— యంతియు పడిశములు— తా.వ్రా.ప్ర.
4. సా.వ—రియః పయోనిధి— తా.వ్రా.ప్ర.
5. సా.వ— నారరథికా— తా.వ్రా ప్ర.
6. ప్రా సవ— లోకాగ లోకావనా—" తా.వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా.సవ— భోనితనుభోగా— తా.వ్రా.ప్ర. భోగివచననుభోగా— సా.వ.

స్రగ్విణి. దీనరక్షాపరాధీనహృత్పంకజా
దాన పాండిత్య బృందారకానోకహా
మానముద్రా కురుక్ష్మాతలాధీశ్వరా
గానవిద్యాకళా గంధవాహాత్మజా ॥ 203

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనామాత్యపుత్ర
సూరిజన విధేయ సూరన నామధేయ ప్రణీతంబైన
యుదయనోదయం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

ఉదయనోదయము

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీమహిమాస్పద తిమ్మయ
రామామాత్య ప్రకృష్ట[1]రాజ్యాంగభరా
క్రామితనిజభుజవిభవో
ద్దామ శ్రీకేశ[2] బాచదండాధీశా ॥ 1

వ. అవధరింపుము— 2

ఉ. అప్పుడు తద్వధూజనము లందఱు నద్భుతముల్ మనంబులం
జిప్పిల నొండొరుం గడవఁ జేరి రణన్మణి[3]కంకణారవం
బొప్పఁగ మౌళి నంజలులు యోజనసేయుచుఁ జేసి రర్చనల్
ముప్పిరిగొన్న భక్తి మదలోలవిలోచనపంకజంబులన్ ॥ 3

మ. మునినాథుం డరుదెంచెనన్న వచనంబుల్ తేనెలై వీనులం
జినుకన్ సంభ్రమ మొప్ప లేచి మహిభృత్సింహుండు లీలాగతిం
జని తత్పాదసరోజముల్ ప్రమదబాష్పక్షీరపూరంబుచే
నొనరం డాఁచుచుఁ జాగిఁ ద్రొక్కె నిటలం బుర్వీస్థలిన్ మోవఁగన్॥ 4

ఉ. అమ్మునివల్లభుండు కరుణామృతవాఃపరిషేచనంబుచే
నమ్మనుజేంద్రు మేని మదనానలతాపము నుజ్జగింపుచుం
బమ్మిన భక్తి హేమమయ పాత్రికచే నతఁ డిచ్చు నర్ఘ్యపా
ద్యమ్ములు నెమ్మిఁ గైకొని ముదమ్మగఁ దత్కృతదండమూఁతగాన్ ॥ 5

వ. నారదుండు[4] వీణె[5] నిజకరారవిందంబున నవలంబించి యల్లనల్లనఁ బాదపల్ల
వంబుల సోఁకున వసుంధరావధూటి కానందం బొనర్చుచు నేతెంచి యన్నర

1. ప్రా.నవ— ప్రతిష్ఠ— తా.ప్రా.ప్ర; ప్రతిష్ఠ—సా.ప
2. ద్దామాలోకేశ—సా.ప.నవ.
3. సా.ప. నవ— రవన్మణి— తా.ప్రా.ప్ర.
4. సా.ప. పూర.
5 సా.ప.నవ— వణే— తా.ప్రా.ప్ర.

నామం డుండు నున్నతమణిమయాసనంబునం గూర్చుండెఁ దదనుమతి
నా రాజకంఠీరవుండు నుపకంఠంబున నాసీనుండయ్యె నప్పుడు— 6

మ. ప్రభూషావళి మ్రోయకుండ నలఁతుల్గాఁ జామర ల్వీచు చాం
దారులన్ సన్నల శైత్యకృత్యములకున్ యోజింపుచున్ లోచనాం
బురుహంబుల్ సదరస్మితంబులుగ సమ్మోహాబ్ధు లుప్పొంగి లో
గరుసుల్ మీఱఁగ నుండి రూరక కడంకల్ దక్క లీలావతుల్ ॥ 7

క. స్మేరము లగు నిజనేత్ర చ
కోరములు మునీంద్రవదన కుముదాప్తరుచిం
బారణలు సేయఁగాఁ బృథి
వీ రమణుం డుండె వినయవినతాననుఁడై ॥ 8

ఉ. ఆ సమయమ్మున న్మునిజనాగ్రణి కోమలదంతకాంతిరే
ఖా సుకుమారకేసరముఖస్ఫురదంబురుహంబు చూడ్కి కు
ల్లాసము చేయ నన్న కుశలంబె కుమారకయన్నఁ గౌతుక
శ్రీసముపేతుఁడై నృపతి సింహుఁడు చేతులుమోడ్చి యిట్లనున్ ॥ 9

చ. త్రిభువనవంద్య మద్భువనదేహళి నీపదపంకజద్వయం
బభిమతలీలఁ దోకొనిన యప్పుడ ధన్యుఁడనైతి సర్వమున్
శుభములెగాక యన్యములు చొప్పడునే భవదీయ సత్కృపా
విభవవిశేషలబ్ధి పదివేల కనం[1] గుశలంబె నా కికన్ ॥ 10

క. మునినాథ మీపదాబ్జముఁ
గనుఁగొనుట న్నన్ను ధన్యుఁగాఁ జేయుట ద
క్క ననఘ మఱి మీవచ్చిన
పని యన్యం బెద్ది పంచి పనిగొనవలయున్ ॥ 11

చ. అనవుడు లేఁతనవ్వు వదనాబ్జమున న్మొలతేర నాతఁ డి
ట్లను జననాథ లేవు మఱి యన్యము లెవ్వియు నాదురాకకుం
బనులు యథేచ్ఛమై భవన పంక్తులలో విహరించు నే నిలన్
వినినవిశేష మిప్పు డవనీధవ నీ కెఱిఁగింప వచ్చితిన్ ॥ 12

1 సా.ప.సవ— పదివేలకునుం— తా.వ్రా.ప్ర

మ. ధరణీనాథ ప్రసిద్ధ మిమ్మహి నయోధ్యాపట్టణం బప్పురిం
బరిపాలించుచు నున్నవాఁ డిపుడు శుంభత్ప్రౌఢ బాహాబల
స్ఫురణం దాఁ గృతవర్మనా నృపతి యబ్భూపాలు గారాపుఁబ
ట్టి రమానందను రాజ్యలక్ష్మి యనఁ బాటిల్లున్ మహోజ్జ్వాకృతిన్ ॥ 13

గీ. దాని పేరు మృగాపతి మానవేంద్ర
లాలితాసన్యరేఖావిలాసలబ్ధి
పడి మనోజాతు నాఁటనయుక్తి వోలెఁ
జూడ్కులకు వేడ్క నొదవించుఁ జూపఱకును ॥ 14

ఉ. ఆ యెలనాఁగ బోఁడి వినయంబుఁ బ్రియంబు నిజాప్తకోటికిం
జేయుచుఁ దల్లిదండ్రుల కశేషమనోభిమతైకసిద్ధి నా
నాయతనంబులోనఁ దనరారుచు శైశవచాపలస్థితిం
ద్రోయఁగ నాఁడునాఁటికిని దూఁకొనె జవ్వన మంగవల్లికన్ ॥ 15

ఉ. భోగనిహారవాటి పరిపూర్ణకళామణిపేటి గర్వరే
ఖాగుణజన్మభూమి మదగౌరవమల్లఖిలారి బంధుహృ
ద్రాగరసాబ్ధివేల రతిరాజమనోహరసిద్ధి యౌవన
శ్రీ గనుపట్టె మానిని కశేషవిలాసవిశేషలబ్ధితోన్ ॥ 16

సీ. నీలనీలంబులై నిటలభాగంబు కై
సేసిన కుంతల శ్రేణితోడ
భారభారంబులై బాహుమధ్యంబున
గిరిగొన్న గురుకుచగిరులతోడ
శోణశోణంబులై సుకుమారతాప్రౌఢిఁ
దనరెడు పాణిపాదములతోడ
నవ్యనవ్యంబులై నాసికాహ్లాదంబుఁ
బాటించు తను సౌరభములతోడ

ఆ.వె. నాతి యొప్పె యౌవనస్ఫూర్తిరోలంబ
వల్లరీలసత్ప్రవాళకుసుమ
సురభిగంధములను జూపట్టుచును[1] వైభ
వమున మీఱు పుష్పవల్లి వోలె ॥ 17

సా.ప.సవ— జూపట్టిమను- తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. ఆయలినీలవేణికి మదాలసగామిని కివ్విధంబునం
బ్రాయము వృద్ధిగైకొనఁగఁ బల్మరుఁ గన్గొని దండ్రియాత్మలోఁ
జేయు విచార మీసమదసిందురయానకు నెవ్వఁడొక్కొ భూ
నాయకకోటియం దనుగుణంబగు వల్లభుఁ డంచు నెంతయున్ ॥ 18

అంతట నొకనాఁ డా సీ
మంతవతీమణి విహారమణిమయసౌధా
భ్యంతరమున మృదుశయ్యా ని
రంతరసుఖలీల నిద్ర నందుచు నుండన్ ॥ 19

మ. కలలో నాకలకంఠి నంబుజముఖిం గన్యాలలామం బ్రియం
బలరం డగ్గరి యొక్కదివ్యపురుషుం డావేళ చేనున్న యు
జ్జ్వలపుంజిత్రపటంబుఁ జూపి సతి యీక్ష్మాపాలు వీక్షింపు మో
పోలఁతీ యీతఁడు నీకు భర్త యనుచుం బోయెం దిరోధానమై ॥ 20

పోవుడు నంతలోపలనె భూవరనందన మేలుకాంచి య
బ్భావభవోపమానుఁడగు పార్థివనందను చిత్రరూపమున్
భావములోనఁ దార్కొలుప భావభవుం డది సందుగాఁ దనుం
గేవలనిర్దయుం డగుచుఁ గెందలిరమ్ముల పాలుసేయఁగన్ ॥ 21

క. కలవలపడుచు మృగావతి
కల మును గనుఁగొన్న రాజకందర్పుని యు
జ్జ్వలమూర్తి నెమ్మనంబునఁ
బలుమఱుఁ గనుఁగొనుచు రాగపరవశయగుచున్ ॥ 22

ఉ. ఎక్కడి వేధ వచ్చెఁ బరమేశ్వరుఁ డేమి ఘటించె మాయనే
నెక్కడ యక్కుమారవరుఁ డెక్కడ లే దిదియన్న నిక్కువం
బిక్కల మర్లుగొల్పి విధి యీక్రియ వాఱడి వంతలం దనుం
జిక్కులఁ బెట్టి పూవిలుతు చేత[1] నలంప దలంపుసేసెనో ॥ 23

1. సా.ప నవ— సేత— తా.ప్రా.ప్ర

మ. అని బిట్టార్చుచుఁ[1] జోటికత్తియలతో నామాట జెప్పంగ సి
గ్గున వంచించుచు నన్యహంబు మదిఁ గోర్కుల్ బ్మారఁబోవంగ వి
ల్చినచో నిల్వఁగరాని వేదనలచేఁ జీకాకునం బొందుచున్
వనజాతాయతనేత్ర యుండె మదనోన్మాదంబు రెట్టింపఁగన్ ॥ 24

వ. ఆ సమయంబున— 25

వసంతర్తువర్ణనము

మ. విరహిగ్లానికరంబు భూజన సుఖావేశంబు నానావనీ
తరువల్లీతనుసిద్ధి షట్పదసముత్సాహంబు నిర్జీవిత
స్మరసంజీవనసిద్ధవిద్య పికవాఙ్మౌనవ్రతోద్యాపనం
బరుదెంచెన్ మధుమాస మంచితలతాంతామోదితాశాంతమై ॥ 26

సీ. కోకిలకాకలీకోలాహలంబుతోఁ
బొలుపొందె మాకందభూరుహములు
మధుమత్తరోలంబమధురస్వనంబుతో
భాసిల్లె పున్నాగపాదపములు
కుసుమసౌరభభరాలస సమీరములతోఁ
గనుపట్టె వాసంతికాగృహములు
వాచాలమదకీరవాచారవంబుతో
దీపించె బరువులై తియ్యమావు

తే.గీ. అలరుఁదేనియ ఝల్లరులై గమించె
రాలి పుప్పొడి సైకతరాసు లయ్యెఁ
నిఖిలవనికాభినవరామణీయ మగుచు
వసుధఁ జెన్నొందు మధుమాసవైభవమ్ము[2] ॥ 27

మ. పునరుజ్జీవనమంత్రముల్ మృతమనోభూ భూమిభృన్మౌళికిన్[3]
స్తనితంబుల్ మధుదుర్దినంబులకు భాస్వత్స్వామిధేనుల్ వియో
గినికాయస్మరవహ్నికిన్ మధుమహీక్షిత్సేనకుం గాహళుల్
వినవచ్చెం గలకంఠకూజితము లుద్వేలంబులై తోఁటలన్ ॥ 28

1. ప్రా.నవ— బిట్టార్పుచు—తా.ప్రా.ప్ర 2. సా.ప.నవ— వైభవముల—తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— భృన్మౌళికల్— తా.ప్రా.ప్ర.

సీ. జొంపంబులై కెంపుసొంపు సంపాదించు
చిగురాకు లెఱనింగిసిరి ఘటింప
శ్రేణులై యుద్యానసీమల కేఁగు కీ
రము లైంద్రచాపవిభ్రమ మొనర్ప
మూఁకలై యెలమావిమోఁకలపై వచ్చు
కోదమతేఁటులు[1] మొగు ల్గములఁ జేయ
సోనలై వెలువక జోరునఁ గురియు క్రొ
ఁరులతేనియ వృష్టిగాఁగఁ

ఆ వె. గొనలు మీఱి మీఁదికిని ప్రాఁకునవలతా
వెలుఁగు వానకాలవైభవంబు[2]
సంతరింప నవ్వసంతాగమం బంబు
దాగమం బనంగ నతిశయిల్లె ॥ 29

మ. అలిఝంకారరవం బుపాంగనినదంబై యింపుఁ బాటింపఁ గో
కిలబాలాకమనీయకోమలకుహూగేయంబులం గూడ మం
జులమందానిలనర్తకుండు మదనక్ష్మోణీశు ప్రమోదం గళల్
విలసిల్లన్ మధువేళఁ జూపె వనవల్లీలాసికాలాస్యముల్ ॥ 30

శా. ధమ్మిల్లంబుల బొండుమల్లియ విరుల్ దైవాఱఁ బాలిండ్లపైఁ
గమ్మందావుల పొన్నమొగ్గల సరుల్ గంపింప లీలారసం
బిమ్మై మీఱఁగఁ గర్ణపర్వములుగా హిందోళరాగంబులన్
సమ్మోదంబునఁ బాడి రిందువదనల్ చంచల్లతాడోలలన్ ॥ 31

ఆ.వె విరియు బొండుమల్లెవిరులలో నెలదేంట్లు
వ్రాలి చూడ్కి కుత్సవం బొనర్చె
విషమశరునిరాజ్యవిభవంబు వనలక్ష్మి
కన్ను విచ్చి చూచుచున్నమాడ్కి ॥ 32

1 సా.ప సప— తేటుల— తా.ప్రా.ప్ర
2. వాకకాళ్ల వైభవంబు— సా.ప.

మ. కలకంఠస్ఫుటకంఠకాహళులతో గర్వించు రాచిల్కతే
జాలతోఁ గేకినుదేబబృందములతో శుంభద్ద్విరేఫావళి
బలసంఘమ్ములతోడ వచ్చి విడిసెం బర్యంతకాంతార వీ
థులఁ జైత్రాగమయామ్యదిక్పవనముల్ తోరా మరుం డుద్ధతిన్॥ 33

క. ఈగతి మధువిభవైక స
మాగమ మొప్పగుచు నుండ నత్యంతమనో
వైగుణ్యంబున నయ్యెల[1]
నాగదశల్ మేన నాఁడునాఁటికిఁ బొదలన్॥ 34

చ. చెవి కవతంస పల్లవవిశేషము చేయఁగ గండపాళికం
జివురును బోని మించుటఱచేయి ఘటించి మొగంబు వంచి గా
రవమున దాది పిల్చినఁ[2] బరాకునఁ బల్కనెఱుంగ కమ్మహీ
ధవసుత[3] యుండుఁ గొంతవడి ధాత్రిఁ బదాంగుళి నల్ల
వ్రాయుచున్॥ 35

సెలవులఁ బాఱు లేనగవు చెక్కులపైఁ దళుకొత్తఁ గుండలా
మలమణిదీప్తులం బెనఁగి మాటికిఁ జిత్రితగంధసారకో
మలనవపత్రవల్లికల మానితవిభ్రమ మావహింప నౌఁ[4]
దలఁ గదలించుచున్ వికచతామరసేక్షణ యూర్చు నెవ్వడిన్॥ 36

ఉ. బాలిక ప్రొద్దుపోకకయి పాటకుఁ జొచ్చి[5] పసిండివీణియం
గేలఁ దెమల్చి తంత్రులు బిగించి నఖంబుల మీటి యింపుమై
నాలతి సేసి పాడుఁ బ్రమదాశ్రుకణంబు లురోజపాళిపై
రాలఁగఁ జాలఁ గోకిలవిరావవిరోధితకాకలిశ్రుతిన్॥ 37

1. ప్రా. సవ—నయ్యాల— తా.వ్రా.ప్ర
2. సా.ప. సవ— దాడి విల్చిన— తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా. సవ— మహీధమినుత— తా.వ్రా.ప్ర.
4. ,, ఆవగింప— తా.వ్రా.ప్ర.
5. ,, పాటగు జొచ్చి— సా.వ.

ఉ. ఏమని చెప్పవచ్చు ధరణీశ్వర తత్తనుతాపగౌరవం
బామదిరాక్షి మేన నిగురారెడు[1] తాపభరంబునన్ గృహా
రామ (సమీరముల్ సెగలు గ్రక్క వనీస్థలి కేఁగె నెచ్చెలుల్
వేమఱుఁ బోకు పోకు మని)[2] పెక్కుతెఱంగుల బుద్ధిచెప్పి (వన్)[3] 38

జీవము వచ్చి చైత్రరససిద్ధిఁ దగన్నడయాడు కమ్మఁ బూఁ
దీవల ప్రోవులో యన రతిప్రియమూర్తిమదప్రత్తవిద్యలో
వావని కాదిదేవతలొ నాఁ దమ గూడి విలాసవిభ్రమ
శ్రీ వెలయించి రింపెసఁగఁ జేడియ లవ్వనమెల్లఁ దారయై ॥ 39

సీ. మొకరితుమ్మెద మూఁతి ముట్టని నవకంపుఁ
గ్రొవ్విరుల్ మేలేర్చి కోసికొనుచు
గండుఁగోయిల నోరఁ గమిచి త్రుంపని మంచి
చెలువంపులేఁబొరల్[4] చిదిమికొనుచుఁ
బికకీరములు వాలిఁ బెనఁగి మూఁచూడని[5]
తనిగమ్మపండులు దరిగికొనుచు
నొలసి తెమ్మెరలు తావులు గమ్మరింపని
వఱలు పూఁదేనియల్ వడిచికొనుచు

తే.గీ. భానుకిరణంబుచే నంటుపడని పుష్ప
కేసరంబులఁ బుప్పొడికిసలయంపుఁ
బుట్టికలఁ బెట్టికొనుచు నింపులు దలిర్ప
సముదగజగామినులు కేలి సలిపి రపుడు ॥ 40

1. సా.ప నిగురాడెడు— తా.ప్రా.ప్ర
2,3. 31వ, ఆకు నిలువులో సగం చిరిగింది. అముక్క కానబడదు. 1921వ, సంవత్సరంలో లైబ్రరీలో వ్రాయించిన ప్రతిలో ఆ భాగములు లుప్తములే. అంతకుముందే కవిగారు కాపీ వ్రాయించారో తెలియదు''— ప్రా.ప్రా.ప్ర. యందలి అర్థసూచిక కుండలీకరణములు ప్రా. పూరణములు.
4. చెలువంబు లేఁబొరల్— సా ప.
5 ప్రా.సప— బిక కీరములు గాటువెట్టి మూఁచూడని— సా.ప.

సీ. తిలకంబుఁ గడగంటఁ దేఱఁజూచుచుఁ గేల
నలవోక యెలమావి నంటికొనుచుఁ
బొలుచు ప్రేంకణముల పొంతఁ బాడుచు సారె
చిఱునవ్వు పొన్నపైఁ జిలికికొనుచుఁ
బొగడపై మద్యంబు పుక్కిలింపుచుఁ బాద
తలమెత్తి కంకేళి దాచికొనుచు
సిందువారమ్ముల చెంతల నూర్చుచుఁ
గొండగోగులనీడ గొణఁగికొనుచు

తే.గీ. నెమ్మిఁ గౌఁగిటఁ గ్రోవి మన్నించికొనుచు
హేమపుష్పంబుమ్రోల మో మెత్తికొనుచు
నల్ల విహరించె విరులాస నతివయోర్తు
విటుల ధనమాస భ్రమియించు వేశ్యవోలె ॥ 41

చ. తనియఁగఁ బూచె నొక్క సతి దన్న నశోకము నవ్వఁ బొన్నయుం
గనఁ దిలకంబు ముట్ట సహకారము పల్కుల గోఁగు పాటఁ బ్రేం
కణ మదలింపఁ జంపకము కల్లమియు న్వకుళంబు కౌఁగిటం
బెనుపఁ గురంటకం బలత పెంపున[1] నూర్చఁగ సిందువారమున్ ॥ 42

మ. మొడహోరమ్ములు దూలఁ గుండలరుచుల్ మీటింపఁ జెక్కుల్లపై
బడుగున్గొను వడంక నొండొకటితోఁ బాలిండ్లు రాపాడఁ గ్రొ
మ్ముడి వీడంగఁ బదాంగదంబు లులియ న్మన్నాడి పూఁబోఁడులం
గడవంబాఱి యొకర్తు గోసె మదివేడ్కల్ మూరిఁబోఁ గ్రొవ్విరుల్ ॥ 43

చ. కురు లలిపంక్తి చేతులు చిగుళ్లు దరస్మితముల్ ప్రసూనముల్
గురుకుచకుంభము ల్గనుమగుచ్ఛము లంగము పూవుఁదీఁగె మైఁ
దొరఁగు శ్రమాంబుపూరము మధూళిక యన్ విచికిత్సఁ జేయఁ జూ
పర కొకలేమ గోసెఁ గనుపట్టు వనాంతలతాలతాంతముల్[2] ॥ 44

మఱియును— 45

1. సా.ప. — పాఠము. బనుపగురంటకంబు లత పెంపున— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ— గనుపట్టున తాంతలతాలతాంతముల్— తా.ప్రా.ప్ర; సా.ప.

సీ. కట్టిన పూవన్నెపుట్టంబు కెంజాయ
కమనీయ సాంధ్యరాగంబు గాఁగ
ముడివిడి వ్రేలుక్రొమ్ముడి సోగవెండ్రుకల్
కడలొత్తు చిమ్మఁజీఁకటులు గాఁగ
సరవడి నూఁగుచో నుప్పరం బెగయు ము
క్తాహారములు తారకములు గాఁగ
నిగుడుకాంతులతోడ నెమ్మోము నెత్తమ్మి
ంబు గాఁగ

తే.గీ. వికచలోచనరుచులు చంద్రికలు గాఁగ
యామవతి యను విచికిత్స నావహింప
నతివ యొక్కర్తు తీఁగయుయ్యాల నూఁగె[1]
వింపు లిగురొత్త నొకపొదరింటిలోన ॥ 46

ఉ. అందపుతెప్పలం జెమట నంటిన పుప్పొడియున్ మొగంబునం
జిందిన పూవుఁదేనియల చిత్తడియున్ వెదజాఱు వేనలిం
జెందిన పుష్పకేసరవిశేషములున్ సిరిఁ జేయఁ గోసె రా
కేందునిభాస్య యొర్తు పొదరిండులు సొచ్చి ప్రసూనగుచ్ఛముల్ ॥ 47

చ. బలువిడి వయ్యెదం దొడిసిపట్టుచు నేర్పునఁ బాయఁద్రోయు వే
నలిఁ గబళించుచున్ మెలపునం గడకొత్తిసెఁ గొంగువట్టుచుం
జలమునఁ గంటకంబు దిగుచందమునం దను నాఁగఁగా లతా
నిలయము సొచ్చి కోసె నొకనీరజలోచన కమ్మక్రొవ్విరుల్ ॥ 48

సీ. పదపాణితలముల పగదలంచియుఁ బోలెఁ
దలిరుటాకుల బాదుఁ దలలువట్టి[2]
మేనిమార్దవముల మెఱుపు తప్పను బోలె
విరు లూఁచముట్టుగా వెదకి త్రుంచి

ప్రా.నవ— తీగయుయ్యల నూగె— తా.ప్రా.ప్ర.
తీఁగె యుయ్యలల నూఁగె— ం.ప.
ప్రా.నవ— పదపాణి తలములు పగ దలంచియుఁ బోలె తలిరుటాకులఁ బాదుఁ
దలలువట్టి— తా.ప్రా.ప్ర. సా.ప

కెమ్మోవి కెంప యను కినుకఁజేసియుఁ బోలెఁ
దనిగమ్మఁబండులు దరిచివైచి
పలుకుసారస్యంబు పచరించు నని పోలెఁ
బూవుఁదేనియ మూరిఁబోవ విడిచి

ఆ.వె యొప్పు మేనుఁదీఁగె కుపమాన మని పోలె[1]
ఎఱలు లతల యార్జవంబుఁ జెఱచి
వనముఁగలయ నన్నివంకలఁ దానయై
కేళి సలిపె నొక్క కిసలయోష్ఠి ॥ 49

సీ. చెలులఁ గేలికిఁ జేరఁ జీరుచోఁ బలుకాంతి
భ్రమరసంచారవిభ్రమముఁ జేయు
నలఁతమై యూర్చుచో నడరునిట్టూర్పుల
తావి తావికి వింతతనముఁ జేయు

ఆ.వె. కోయఁబూని నట్టి కుసుమంబుఁ గోయక
మగుడఁ దిగుచు నెగుచు[3] మాటిమాటి
కించుకైన నాత్మ నిదియను నిశ్చయం
బూననేర కొక్కయుత్పలాక్షి ॥ 50

వ. మఱియుం బెక్కువిధంబుల నవ్విలాసిను లివ్విధంబున విలాసంబులు నెఱపుచుఁ గుసుమంబులు గోసి యంతఁ గేళి చాలించి వచ్చి కమల కల్హార కుముదకువలయామోదమేదుర దశదిశాభాగంబును, నిష్యందమరంద ధారాబిందుతుందిలమదవదిందిందిర సందోహఝంక్రియాసంకులంబును దనువాతూలచాలనాచరిత వీచీడోలాకేళీవినోద (ఫి) హో(రా) లోల[4] మరాళ

1. సా.ప. పొరము కవమాన మనిపోలె— తా.వ్రా.ప్ర.
2. తక్కిన రెండు చరణములు మూలమునందే వ్రాయఁబడలేదు
3. ప్రా.నవ— మగుడ డిగుచు నెగులు— తా.వ్రా.ప్ర
మగుడి డిగుచు నెలుఁగు— సా.ప.
ప్రా.పూర. నవ— వినోద హో—లోల — తా.వ్రా.ప్ర; సా.ప.

మిగుసంబున గోకకోయష్టికక్రౌంచచక్రాండజప్రముఖనిఖిలజలపక్షిపక్ష విక్షేపణాక్షీణవిరాజినిరాజిలస్థలంబును నిరంతరసంచరమానమీన వాల ముఖాలాక్షే(ప)[1] ణ క్షిప్తవారిశీకరాసార సంవర్ధితప్రతీరతరులతావితా నంబును నగు నొక్కసరోవరంబు సమీపస్థలంబునం గనుపట్టెకిసలయా కోరకములం బొదికలుగా దమకేని ప్పుడు ... ద్రవ్యంబులు పూని గట్టుపాయణంగుటకునాం బెట్టి స్వేదవనోదనార్థంబు జలావగాహంబులకుం దమకెగి పట్టెకిగాను ప్రవేశించి— 51

జలకేళివర్ణనము

సీ. పరతలంబుల కొటుపడియుంబోలె విలోల
జలచరంబుల సరోజములు వడఁకఁ
గళికకన్నుఁ జాయగమున కుల్కియుం బోలె
ఐంచపంఙ్క్తులు నెలచెఱవి సటుప
నొప్పెఁగుంభములకోపించియుం బోలె
నెలఁదువెన్నెలలు మీఁద నెగసి ప్రమోదము
గతివిభ్రమములకుఁ గవలించియుం బోలె
బెడరి రాయంచలు దొలఁగి పోవ

తే.గీ. బిగువుఁ జన్నుల కలిమికి బెగడివోలెఁ
దలఁకి జక్కవ లిసుకతిప్పలకుఁ జేరఁ
గొలను గంయంతయును గలఁగుండు వెట్ట
యొంటిమిఁ గ్రీడించి రపుడు రాకేందుముఖులు ॥ 52

సీ. తోరంపు వలిచన్నుదోయి సోయగమునఁ
దమ్మిమొగ్గలమీఁద దాడివెట్టి
కలికిబిత్తరికన్నుఁగవ విభ్రమంబుల
నిందీవరముల పెంపెల్లఁ జెఱచి

1 ప్రా సవ— ముఖాలక్ష ( ) రోక్షప్త— తా.ప్రా.ప్ర, సా.ప.
2 సా.ప.సవ- ...లకు జార— తా. ప్రా ప్ర

పేలుపొందు నగుమొగంబుల చక్కఁదనము
సరోజాతముల గౌరవం బడఁగ్సె
తేటఁ గొప్పుచు వాతెఱల వెల్గుబున
బంధుజీవసుమ బాధితమరి

తే. మొలచనవ్వుం బిచ్ఛముం గరఁబు
విచ్చుతెంపమిమ్ముసిరులపైఁ బెచ్చు గడపి
తీరవర్తనమునుగ్ర వాలికముఖులు
సా(ప్రమంబుం జలవెళ్ళి పర్వి బిప్పుడు ॥ 53

అనంతరంబ— 54

సీ. ప్రథమంబునను జొప్పసిల రాయంచల
గను బాహాంబసముల గ్రమ్మ్రజింప
మును నొంది కౌసిన మొకరిమన్మొదంబను
మోగమ్ముఁ బసుమ్మల తావి పసఁడఁ బిలువఁ
గడమిమ్మ్ర వెరసిన బలువ కొప్పరులను
దెలిచూడ్కిగొని పునస్థితికిఁ దేరఁ
బొంగగు వెడలిన పులినవేదికలను
స్పృథుసితంబంబులు పెద్దసేయఁ

తే.గీ. గేళి చాలించి పరిపరిలీల లడర
జన్మకాలంబునను దుగ్ధజలధి వెడలి
పెచ్చు నయ్యప్సరోంగనావలియుఁ బోలెఁ
గమలలోచన లంబుజాకరము వెడలి ॥ 55

ఉ. దరులం బెట్టిన మూఁటఁ గట్టుమణుఁగుల్ తన్వంగు లుల్లాసముల్
పెరయుం బింజలువోసి కట్టి వెన ధమ్మిల్లంబు లింపొందఁ గ్రొ
వ్విరులం గూడఁగఁ దీర్చి మేలితొడవుల్ వేవేగఁ గైసేసి చి
త్తరువుల్ వోలెఁ దనూవిలాసరససౌందర్యంబు లుప్పొంగఁగన్. 56

వ. శంబరారాతి నారాధింప సమకట్టి 57

మదనారాధనము

సీ. ఎండ క న్నెఱుఁగని యెలమావిమోఁ కల
నడుమఁ జెన్నొందు పున్నాగవిటపి
క్రిందఁ జల్లనినీడఁ గెందలిరాకులఁ
జేసిన చారుసింహాసనమున
రతిదేవితో వలరాజు నామంత్రించి
యొప్ప నంభోజకుంభోదకముల
నభిషేక మొనరించి యందంద కడివోని
పూవు బెత్తులఁ జాలఁ బూజసేసి

తే.గీ. మొకరితుమ్మెదచే మ్రోఁతి ముట్టఁబడని
విరులఁ గమ్మనితేనె నైవేద్య మిచ్చి
ముదిత లెల్లరు సాగిలఁ బ్రొక్కి లేచి
మోడ్పుఁజేతులు ఫాలముల్ మోపి నిలిచి ॥ 58

చ. మనసిజ పంచబాణ యసమాన పరాక్రమ నీదు విక్రమం
బనుపమ మంతకాంతకుని యంతటి వాఁడును బొరుపంతమై
నిను నవిఁ దెంపుమైఁ గదియనేరక నేఁడును నీళ్లమోవఁగా
జను లోక లక్ష్యమా కుసుమసాయక నీపటుబాణశక్తికిన్ ॥ 59

సి. వనజాతభవు నంతవాఁడును నీయాజ్ఞ
కేమని చెప్ప నోరెత్తవెఱచుఁ
గనువిచ్చి నిను నాజిఁ గనుఁగొను నంతనే
మృత్యుంజయుని తలమీఁద వచ్చె
మదికి వ్రేఁగై యుండు మధుకైటభారికి
వర్ణింప భవదీయవర్తనంబు
వేయేల పొగడ నీవిభవ మింద్రునియంత
వానిఁ జేసితి డాఁగువానిఁ గాఁగ

తే.గీ. ఘటియుఁ బెక్కులు గలవు నీమహిమ లెన్న
నిట్టి నీపెంపుఁ గొనియాడ నెవ్వఁ డోపు
నాత్మ మాచేయు నర్చన నాదరించి
వఱలుకృపఁ జూడుమా చంద్రవదన మదన ॥ 60

సీ. మదన మా రాకేందువదన కుంతలములు
భ్రమరంబులకుఁ బ్రోచు[1] బలగ మౌటఁ
గుసుమాస్త్ర మా నీలకుంతల కంఠంబు
కలకంఠముల కేడుగడయు నగుటఁ
గందర్ప మా గంధగజయాన పలుకులు
శుకరాజికినిఁ గూర్మిచుట్ట లగుట
వలరాజ మా మానవతి మందగతు లంచ
బోదల నెత్తురుఁబొత్తు లగుటఁ

తే.గీ. పుష్పకోదండ మా పూవుఁబోఁడి బొమ్మ
లయ్య నీ తియ్యసింగిణి కనుఁగు లగుటఁ
దలఁచి దయతోడఁ జూడు మా తలిరుఁబోఁడి
నింతి నీ మన్ననకుఁ బాత్ర మెన్నియెడల ॥ 61

సీ. బలభేది గౌతముభార్యకై నడురేయిఁ
గోడిఁ గావించిన ప్రోడతనము
కుముదబాంధవునకు గురుకళత్రంబుపైఁ
గనుమరుల్ గొలిపిన కలికితనము
మధువైరి నాభీరమానినీమణులకై
జారుఁ జేసిన యట్టి జాణతనము
కమలగర్భునకును గారాపుఁగూఁతుపై
వలపునించిన ప్రౌఢవర్తనంబు

తే.గీ. శక్తి నెయ్యంపుసుతుఁ బరాశరుని దాశ
నందనకు జాలిగొలిపిన నైపుణియును
నీక కా కెవ్వరికిఁ గల్గు లోకములను
వినుత గంధర్వ గీర్వాణ విషమబాణ ॥ 62

ధారుణి తేరు మేరుగిరి ధర్మ మహీంద్రుఁడు నారి బాణ మం
భోరుహనాభుఁ డయ్యుఁ బురముల్ గుఱి మూఁడఁట రాజమౌళికిం
దేరు శుకంబు వి ల్చెఱకు తేఁటి గుణం బల రంపకోల నీ
కారయ ముజ్జగంబు గుఱి హా హరుఁ డెట్లన నీకు మన్మథా ॥ 63

---

1. మోచు— సా.ప.

మృగావతి చెలికత్తెలు చైత్రాదులఁ బ్రార్థించుట

వ. మరియొక్కనాఁడు గోపికాదులు వసంతకాలము— 64

సీ. నవమాలికాపూవు లరవిందముల రాచిల్క
[illegible]
చిలుకాకు చిల్కలు[1] గోపికలు
[illegible]
పదాక్షరోన్నత పలుకు పంచె
పాపకలి పెర్చి రాయంచ వగపుడు
సరిలేయుతేరియుంచే గొడుగుతేంట్లును నేస
నేమ కిలుకు వసప్పద్ధి నెఱస

తే.గీ. వంతువసుల కేలనుయుయు గిలియు
యునుజేసి కాదె నిజంగా
సబలుఁ వినుమ భూరిజయుదమాసిద్దులఁ
గాంచి యుట్టు పనికిఁగనుట చైత్ర ॥ 65

సీ. పదుసిదురసముల నదుగయోగినులకు
బుత్తి గావించు ప్రత్యూషము కుఁ
గిరద్విజశ్రేణికిం దియ్యని పండ్లఁ[2]
దృప్తి నొందించు సత్కృత్యము
పాకలపలరు(ల)[3]తో మాధవీలతికల
నొసఁగార్చ నేర్పిన యు ప్రతికసి
బరభృతంబులకు వాగ్బంధనంబులు మాన్పి[4]
పలుకనేర్పిన సుహృద్భావమునకు

1 సా.ప పారను— మొత్తలచే— తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ— కిరద్విజశ్రేణికేసిఁ దియ్యం...ండ్ల—సా.ప
3 ప్రా పూర
4 మాని— సా.ప.

తే.గీ. నిన్నటికిఁ (గడతరము)[1] మా యుండుమనుచు
ప్రాణములు గాచు రక్షింపు మనుచు
[illegible]
పావడిని బేరుగలవాఁడ పుణ్యచరిత ॥ 66

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
ప్రాణము లెత్తుకొంపోను పాతకమున్ మదిఁ బట్టికొల్వఁగన్[2] ॥ 67

సీ. [illegible]
నటటు వేదమిచూస సర్వమగునె
ప్రాణదానమ్మునకు ప్రాణికోటికి బాల
ప్రాణంబుపై యల్క[3] పాడియగునె
నియత శాంతులలోన నిహితమ్మై యుండుదు[4]
పరివేణియందుఁ గ్రోధ మగుట తగునె
యుపకార యోగమ్ముల నొదిగియుండెడి నీకు
పావడ నాపడి బెట్టు టుచిత మగునె

తే.గీ. యెన్ని విధముల నీ విధం బెన్నిచూడ
లోకహితమయ్యె నా యాలోచనకు న
హితము సేయుట సతిభాగ్య సేమ సెప్ప
జనహితార్థం దక్షిణాశాసమీర ॥ 68

క. కలశాంబునిధి కూర్మమంట్టిన యమాస్కొండతోలలామము గో
దిలి సోదర్యుఁడు నగ్రిజాపతి శిరోదీవ్యన్మరుత్రత్నకం
దళి వీ పంగము కేవలామృతరసోదారంబు నీ కర్ణమే
దళదిందీవరనేత్ర ని ట్లలరఁ జంద్రా యామినీవల్లభా ॥ 69

---

1. ప్రా.నప— నిన్నటికిఁ (గడతరము) పా ప
2. ప్రా.నప— లెత్తుకో కొనుపాతకమున్మదిఁ బట్టుకొల్వఁగన్ — పా వ.
— లెత్తికొ కొనుపాతకమున్ మదిఁబట్టి కొల్వఁగన్—తా.ప్రా.ప్ర
3 ప్రాణంబుపై యల్క— పా ప
4. ప్రా.నప— నియత శాంతులలోన ని(లి)తమై యుండుదు—తా.ప్రా.ప్ర పా.ప

మ. జగదానందనకారణంబ వగు నీ చంద్రాఖ్యఁ బాటింతు నీ
కగునా మా యబలన్ శశాంకముఖి నాయాసంబు నొందింపఁగాఁ
దగునా యోషధిభర్తవయ్యును లతాతన్వంగి నిట్లేఁప లో
క గరిష్ఠుండవు[1] చందమామవలె నా క్రౌర్యంబు మా బాలపైన్ ॥ 70

గీ. కువలయానందకరుఁడవు భువనవంద
నీయుఁడవు నీవు నేరము నిన్నుఁ బొగడ
నబలలము మేము మమ్ముల నాదరించి
చెలువఁ జలిగాలిఁదన్ని[2] రక్షింపు చంద్ర ॥ 71

మ. చది ధాత్ర్యర్థము నీకు సార్థమగుటం జంద్రాఖ్యఁ బాటింతు నీ
యుదయం బభ్యుదయైక హేతువయి సేయున్ వార్ధికానంద సం
పద నీ కాయము కేవలామృతరసప్రాయంబు నీ రాకలం
బొదలున్ లోకము చంద్ర నిన్బొగడ మాకొం తెంతవారల్ మహిన్॥ 72

సీ. కలహంసలార మా కలహంస గమనకు
గతిమీర యీబారి గడపరయ్య
కీరంబులార మా కీరసంభాషణ
పలుకులు ముద్దుగాఁ బట్టరయ్య
మధుపంబులార మా మధుపనీలాలక
కొప్పు దప్పిడక నేలొందుఁడయ్య
కలకంఠులార మా కలకంఠిఁ గన్నెత్తి[3]
వారిచూడక యూఁచి పలుకరయ్య

ఆ.వె. ధన్యులార పుష్పధన్వు సావడిఁ బేరు
పడిన యట్టి వీరభటవరేణ్యు
లార మా యొనర్చు భూరిసంప్రార్థన
లాదరించి కావరయ్య చెలిని ॥ 73

వ. అని మఱియును— 74

1. ప్రా.నవ— లోక గరిష్ఠుండగు— తా.ప్రా.ప్ర;
2. సా.ప. పారము— చెలువ చలి గాలిదన్ని— తా.ప్రా.ప్ర
3. సా.ప. నవ— కల కంఠికన్నీట— తా.ప్రా.ప్ర.

శిశిరోపచారములు

సీ. కోకిలంబుల కేటికో ళ్లిత్తు మిభరాజ
గామిని కీబారి గడచెనేని
యెలమావులకుఁ జేతు నెలమి జాతర లిందు
ముఖి నేలఁ బాదంబు మోపెనేని
బొండుమల్లెల బోనములు వోతు మృగాంకు
బడలి యీసారెకు బ్రతికెనేని
కీరసంతతికిఁ జక్కెరకాన్క లొసఁగుదు
మలివేణి ప్రజలలోఁ గలసె నేని

తే.గీ. యనుచు కోకిలమాతపోతాళికీర
విసరమున కిట్లు వేవేలు విధుల మ్రొక్కి
సంభ్రమంబున నా సరోజాతముఖులు
చెలువశిశిరోపవిధు లిట్లు సేయఁగడఁగి ॥ 75

సీ. తనుగాడ్పు దూరని దట్టంపు లేమావి
ప్రనూఁకుల నడిమి యారమునఁ జంద్ర
కాంతంపు మణులచేఁ గట్టిన కుట్టిమ
స్థలి బాలకర్పూరతరులు దెచ్చి
కంబముల్ పరువులు గావించి పై నంద
ముగ లేఁత మరువంపు మొలక ద్రిప్పి[1]
తిరిగిరా నెలదమ్మి విరుల రేకులతోడ
దవనంపుఁబొరకల దళ్లు గట్టి

తే.గీ. తమ్మిపూఁదేనెఁ దడిపి చందనము మెత్తి
కలయ నంతట సిరిపచ్చకప్పురంబు
నెఱపి వివిధాంతరములుగా నేర్పు లలర
సఖులు గల్పించి రపుడు పూఁజప్పరంబు ॥ 76

1. ప్రా సవ— మొలకటెప్పి— తా ప్రా ప్ర; సా.వ.

సీ. మేలి గొజ్జంగి పూ మేలుకట్లను గూడ
సతియోర్తు ముత్యాలసవికెఁ గట్టె
ఒక్క పన్నీరు సేసె నొకతి యోర్తు చందన
కర్దమంబున గరకావితర్ది
కాంతి యొక్కతె గాజుకంబాల మెఱయించె
నొప్పెఁ గప్పురమున నెరఁగుటరఁగు
ఉయ్యెల నొక్కతె పేర్చెఁ జిలుకల సొమ్ముపై
సిరిఁ గ్రొత్తవెంగల్వ చిరుతలాఁగ

తే.గీ. వరకాగర్బపళభద్రపట్టికాహిమాంబు
విరమునబుసు నాడించు ప్రేలఁ ద్రుంచి
పెట్టినట్లుగ నొకతెను ఎట్టెనెసటఁ
జారుశశికాంతమణిశిలాసాలభంజి ॥ 77

ఉ. కాంతియొకర్తు పన్నె[1] బిసకాండముచం గుసుమాంబుదీర్ఘికా
ప్రాంతమునందుఁ బ్రోదికలహంసలఁ బూనెడి వారియంత్రముల్
పెంచెను గాంగఁ దమున నెల్లెడి చందనసౌధవీథికా
భ్యంతరచంద్రపుష్కరిణియందుఁ బడన్ వడి వారిపూరముల్ ॥ 78

ఉ. చందనగంధియోర్తు ఘనసారమునం గఱ దీర్చె లోనలిం
జెందొగతేపలన్ గనులు చేర్చె బిసప్రసవంపు మొగ్గలం
బొందుగఁ బూయుబిడ్డహిమపూరతటాకము క్రింద లీల నా
టెం దగ దమ్మ సేసిన పటీరములో మరుపంపుమొగ్గలన్ ॥ 79

చ. వికసితమాధవీభవనవీథిని నిర్మలచంద్రకాంత వే
దికపయిఁ గొత్త(లేఁ)[2] బొరలఁ దీర్చిన పానుపుమీఁద ఫుల్లహ
ల్లకదళరాజి విచ్చి మదలాలసగామిని యోర్తు చల్లెఁ గొం
చక హిమవాలుకామిళిత చందనశీతలవారిపూరముల్ ॥ 80

1 పన్నె— ప్రా.ప్ర, సి ప పాఠాంతరము
2 ప్రా పూరణము

ఉ. ప్రలుపులు సన్నగాని ఎలుంగులు [illegible]
ర్మలహిమపూరముం జిలికి మర్దనలంగని మత్తి [illegible]
ప్పల నిడి పచ్చకప్పురపు [illegible]
జలుపకుఁ బెట్టి [illegible] గంధపు [illegible]న్ ॥ 81

సీ. లేమయొక్కతె చెసె లేఁతకెంజిగురుల
[illegible]
నెలమంచులయొకర్తు [illegible]
గరగించె [illegible]
మరణి [illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రజింప [illegible]
దీపించు [illegible]

తే.గీ. చామయొక్కతె [illegible]
సన్న ఎలపంపు దుప్పట్లు [illegible]
బాలయొక్కర్తు శ్రీహరిచేరమున [illegible]
నవరగఁ జేసె నవరంబు నలిఁకోతి ॥ 82

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వధూజనులు [illegible] సర్వంబును
సమీచీనంబు గానించి వెచ్చెలి [illegible] నెచ్చెర
సమ్మచ్చెకంటియున్న [illegible]---- 83

ఉ. వాడినమోముతోఁ బెపురు [illegible]
వీడినకొప్పుతో వెడలు వెచ్చనియూర్పులతో [illegible]
గూడినమేనితో నయనకోణ [illegible]శ్రుధారతో
వేడుకలేది పూవిలుతువేదనలం బొరలం [illegible] ॥ 84

వ. కనుంగొని చేరంజని- 85

1 వారితో— వ్రా ప్ర.

ఉ. అక్కట పాలపాపవు గదమ్మ మొదల్‌తుది[1] లేని చింత నీ
కెక్కడఁ గల్గెనమ్మ మరుఁ డెంతయు ద్రోహి గదమ్మ వేదనం
బొక్కట కోర్వవమ్మ[2] మును పోకలఁబోయి యెఱుంగవమ్మ మే
మెక్కడఁ జొత్తుమమ్మ యిఁక నే క్రియఁ బాఱము చేరెదే చెలీ॥ 86

ఉ. ఇచ్చట నిన్ను నొంటి నిడి యేఁగినఁ బాపము మాకు దద్దయున్
వచ్చుట నిక్క మమ్మ రతివల్లభుఁ డీశ్వరులోచనాగ్నిచే
వెచ్చి యనంగభూతమయి వేమఱు నీయెలఁదోఁటలోఁ గరం
బిచ్చఁ జరించునన్న తలఁ పెవ్వరి కప్పడు దోఁపదే చెలీ॥ 87

వ. అని పలుకుచు-- 88

ఉ. అల్లన లేమఁ బట్టి మెయి నంటిన పుప్పొడిఁ బాయఁదట్టి ధ
మ్మిల్లము చక్క దోపి వలిమించు చనుంగవఁ దారహారముల్
మెల్లనఁ జిక్కు లోలి నెడలించి నితంబమునందు నేర్పు సం
ధిల్లఁగ జీరఁగట్టి సుదతీజను లెంతయు సంభ్రమంబుతోన్॥ 89

క. చిగురుంబోఁడికి రక్షగఁ
జిగురు సురాళించి వైచి శీతాంశుకళం
దెగడు చెలినొసలఁ దిలకం
బుగ వడిఁ బుప్పొడి ఘటించి ముదము దలిర్పన్ ॥ 90

వ. పల్లవకోమల నల్లనల్లన నిజ పాణి పల్లవంబులు కైదండ లిడుచు
నడిపించు కొని వచ్చి మును చెప్పినచొప్పునఁ బూఁజప్పరంబులో నప్ప
టప్పటికిఁ గప్పురగంధులు పన్నీరు గుప్పళించి కిసలయతాళవృంతంబుల
విసర నంత కంతకుం జలువయెక్కి చల్లనై వడగల్లువలె నివతాళించు
చంద్రకాంతశిలా వేదిపైఁ బఱచిన చిగురాకుం బఱపుమీఁదఁ బువ్వుఁ
బోఁడిం బవ్వళింపఁ జేసి శిశిరోపదకంబులు సేయందొడంగి— 91

1. వ్రా ప్ర— మదాతుది— తా.ప్ర
2 ప్రా సవ— కోర్వరమ్మ— తా వ్రా.ప్ర: సా.వ.

సీ. తలిరుఁగైదువుజోదుఁ దలఁచి పుప్పొడి సూపుఁ
బోఁడిసెన్నుదుటిపై బొట్టుపెట్టి
కొదమతుమ్మెదఁ బేరు గ్రుచ్చి క్రొవ్విరి బాల
కబరికాభరముపైఁ గదియఁజేర్చి
ప్రోడకోయిలలఁ దూపాడిచి లేఁజిగురాకు
లీలావతికి సురాళించి వైచి
యుదుటి కీరములపై రుగ్గళించి యనఁట్ల
మేలి తీయనిపండ్లు మీఁదులెత్తి

తే.గీ. యుంచునెలదమ్మితూండ్లు రాయంచలకును
బక్ష్మలాక్షికిఁ జుట్టిరా బడిసి వైచి
యామినీభర్తకును జూపి హల్లకంపు
టలఁతి పూదండ పూఁబోఁడి యఱుతఁగట్టె ॥ 92

సీ. మేన నంతట నొక్క మృగలోచన యలందె
కమనీయచందనకర్దమంబు
పడఁతియొక్కతె సారె పన్నీరు చిలుకుచు
విసరెఁ బల్లవతాళవృంతములను
వేనలిజడయంటు విచ్చి పాపటమీఁదఁ
బూఁబోఁడి యోర్తు కప్పురముఁ జల్లె
విరితేనెఁ దడిపి క్రొవ్విరుల పరాగంబు
సకియోర్తు హత్తించెఁ జరణములను

తే.గీ. జెలువయొక్కర్తు తడిపె ముంజేతఁ గ్రొత్త
కమ్మనెత్తావి గొజ్జంగి కంకణంబు
తమ్మితేఁదూండ్ల పుంజాలదండ యఱుతఁ
బెట్టె నొకఁ లేమ యా చంద్రబింబముఖికి ॥ 93

సీ. చేరుచోఁ దనువల్లి సెగలకు భయపడి
చిగురాకు లెడమాటు చేసికొనుచు
మేనంటుచో వేఁడిమిఁకిఁ గాఁక సారెకు
మునివ్రేళ్లు పన్నీట మోపికొనుచుఁ

డెందమెప్పుడు [illegible] పుట్టినిచో[1]
[illegible] ప్రేరేపించెడు[illegible]
[illegible] చెక్కినట్లఁ
[illegible]

ఆ.వె. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 94

ఆ.వె. ప్రాణసఖులు వెరె వచ్చి [illegible]
నవ్వుచు మాట [illegible] నలరంగ
కాంచి [illegible] నెకంతోఁ
బొలుచు [illegible] వోలె ॥ 95

ఉ. పీనులు మోగగా గడల వెల్వడు బాష్పపయస్సువృద్ధితోఁ
గానగు [illegible] నికిం గనుదోయి కర్ణ సా
థోనిధులందునుండి యరిగోడుల వెల్వడి బాష్పసిన్నగా
హీనతగ [illegible] యనన్ ॥ 96

క. పేనుపుప్పైఁ [illegible]
మేనన్ [illegible]
గానఁబడెఁ గట్టు నేసిన
మానసభవు ప్రసవశర[illegible]ము వోలెన్ ॥ 97

ఆ.వె. పద్మవదన మేనఁ బన్నీరు [illegible]
నసలుబాటలాడ [illegible]
హవ్యవాహుని మీఁద నాజ్యంబు [illegible]
జల్లనగుచు చెజరిల్లె [illegible] ॥ 98

1. ప్రా.సవ— కపుము చుట్టనిచో— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. పూసిన పుష్పపాంసు ననబూతి విలేపముతో సుమాస్త్రరో
ద్భాసి బిసోరగాభరణ పంక్తులతో జడగొన్న వేణితో
నాసరసీరుహాక్షి సుధాంశు మెంతయు నొప్పెఁ బుష్పబా
ణాసుహృదుం గనుం గొను మహాసతి యపార్తిఁ సహించెనో యనన్ ॥ 99

ఉ. ఇంకెడి పంకమధ్యమున నెండఁ దలంకెడు మీనువోలె నే
ణాంకనిభాస్య యుండెఁ దలిరాకుల సెజ్జ వసిస్పి నర్మదన్
శంకిల కప్పుటప్పులఁ దొందరఁ జందనకర్దమంబులోఁ
ప్రాంకి మనోజతాపమున గుందుచు నొల్లము తల్లడిల్లఁగన్ ॥ 100

వ. అప్పుడు సఖీజనంబులు తమ సేయు హిమోపచారంబు లనలంబునం బోసిన యాజ్యాహుతులం బోలె నై యగ్గలంబుగాఁ దామిని నేని యగ్గలంబగుటకు బెగ్గిలి కళవళించు సమయంబున నొక బోటికత్తియ యక్కోమలి యనంగాతుర మేని యవస్థాంతరం బుపలక్షించి వారితో నిట్లనియె. 101

ఉ. చందన గంధసార ఘనసారములన్న భయంబు నొందెడిం
గుందెడుఁ బువ్వులన్న మదిఁ గొంకెడిఁ బుప్పొడి యన్న లోఁగెడిం
గెంటు లిరాకులన్న సరసీరుహలోచన నేఁటి చందముల్
కుందసుగంధుఁడార! కనుఁగొంటిరె యేటికి శైత్యకృత్యముల్ ॥ 102

ఉ. కంజదళాక్షి నిన్నఁ గరకంజమునం జిగురాకు వేడ్కఁ జా
ప్పిం జనుదోయిమీఁదఁ దులకించిన భావము నిట్లకాదె యీ
కుంజరరాజయాన కుచకుంభములం జిగురాకు చూలికన్
మంజువిలాస విభ్రమ సమంచితునిన్ మరు వ్రాసెఁ జూడరే ॥ 103

పోయెద నంచు లేచి తలపోసి మదిం దుదిలేని నెవ్వగం
దోయలి గప్పెఁ గన్నుఁగవ తొలఁగరి చెప్పల వేడియూర్పుతో
నీయలివేణి రూపయుతు నెవ్వనినో కలఁగాంచి వానికై
కాయజవేదనం బడెడుఁ గావలయుం బరికించి చూడఁగన్ ॥ 104

వ. ఇట్టిభావంబు నీటిలో ముల్లై యున్నయది[1] మదిరాక్షిలోని తలంపెవ్విధంబుననైన నప్పువ్వుంబోడిని యడిగి తెలియక యిట్లు మిన్నకున్న నీ యుల్లంబులం దల్లడిల్లనేల యని యుల్లసిల్లిన నప్పల్లవాధర పల్లవశయ్యం జేరంజని నిజపాణిపల్లవంబునం దనా వంటి యిమ్మచ్చెకంటి నుపలాలించుచు— 105

ఉ. తల్లి భవన్మనోరథము ధర్మమె దాఁచుట మాకు నెట్లు నీ
యుల్లము చందముం దెలియనోపమికై దురపిల్లుచున్న నా
రెల్ల సఖీజనంబులు మృగేక్షణ నీమదికోర్కిఁ జెప్పి మా
తల్లడ మెల్ల మాన్పి విదితంబుగఁ బుణ్యముత్రోవఁ బోవవే. 106

ఉ. కన్నులు విచ్చి మమ్ముఁ జెలికత్తెలఁ జూడఁగదమ్మ యమ్మ నీ
యున్నవిధంబుఁ గన్గొనిన నుల్లము పొక్కెడినమ్మ యిందులోఁ
గిన్నెరకంఠి నీకుఁ బరికింప నమిత్రుల మెవ్వరమ్మ నే
మెన్నఁటికమ్మ[2] మాయెడ మృగేక్షణ సిగ్గువడంగ నేటికే. 107

ఉ. మచ్చికచేసి యేపనికి మాటిడకుండుటసూవె నెచ్చెలుల్
వచ్చి బహుప్రకారముల వద్దఁ జరించుచు నున్నవారు పి
రొచ్చల[3] నీవు వీరి నొకయోవని వారలఁజేసి యీక్రియం
బొచ్చెపు వెరవున్ మరలుబుద్ధులఁ బోయినఁ జేరవత్తురే. 108

ఆ.వె. నీ మనోరథంబు నెలఁత నా కెఱిఁగింపు
మెంత కార్యమైన నే ఘటింతు
నీకు నే ననుంగు నెచ్చెలి నుండ నీ
ప్రసవశరుని బారిఁ బడఁగఁ దగునె. 109

చ. అని బహురీతులం బ్రియవయస్య తనుం బలుకంగ లోలలో
చన కనుదోయి విచ్చి యలసంబుగ నెచ్చెలి యాననాబ్జముం
గనుఁగొని కంఠకాకలిక గద్గదికం దగులంగ నొయ్య ని
ట్లను నయనాంబుపూరము లపాంగములన్ నిగుడంగ నూర్చుచున్. 110

1. ఇట్టిభావంబు నీటిలోని ముల్లైయున్నయది— సా.ప.
2. ప్రా.సవ— నేమెన్నటి కమ్మ— తా.వ్రా.ప్ర.
3. సా.న— నున్నవార లిపోచ్చల— ,,

మృగావతి తాను కలగన్నవిధంబు చెలుల కెఱింగించుట

ఉ. పైటరి నీవు చెప్ప మను పల్కులకుం బల్కఁగఁ జెప్పకుండుటల్
కటన చెప్పఁ బూనుటలుగాన యతాంగి యడేయు వాంఛకున్
లే టిటి యున్నవారు నటి తేఁమునుం డరుమాలి దైవ మీ
వాఁడబెట్టి ప్రాణమును నిల్వఁగఁ జేయు టింపుతే చెలీ ॥ 111

ఉ. ముద్దియ యొక్కెడ యొఱుఁగి మున్నుఁ బగల్ నుంటి సౌధవాటి నే
నట్టుఁడవో నట్టెంల కిల్లరుఁ డొక్కఁడు చిత్రశాటి నా
యొట్టన పట్టి రూపమును నొక్కనిఁ జూపి యితండు నీకు నో
ముద్దియ పల్లటుం డని సముద్ధతి వేగ పియుత్పదంబునన్ ॥ 112

చ. నల నలకూబర త్రిదశనాథసుతానుజ మనోజు లాదిగాఁ
గల మహనీయరూపయుతగాత్రులఁ జెప్పఁగ నిప్పుడానఁ దో
[illegible] నారి [illegible] ప్రకాశము [illegible] గాని నా
మది గలుగన్న మూర్తి పని గుణ్ణల కం పొదవింపరే చెలీ 113

క. కలలూ నడిగిన నీకుం
గల రూ పెఱిఁగింప కూసిన గడసి యెదలోఁ
గల రూ పింతయుఁ జెప్పితిఁ
దలరూ పేర్చి తెలిపి పూర్వగతిఁ గావమ్మ చెలీ ॥ 114

ఉ. మది యుదియున్న నిశ్చయమునం జని మాయపుఁ జిత్రరూపుపై
మదిఁ బగులంగఁ జేసి వెదమాయిం దైవము నన్ను నీక్రియన్
మదనుని బారిఁ ద్రోచె మఱి మానముఁ బ్రాణముఁ బాపు వొప్పఁగా
కిది ఫలసిద్ధి గాంచునలపే తలఁపంగఁ జకోరలోచనా ॥ 115

క. కలఁగాంచిన చిత్రములకు
వలవంతలఁ జింతనొందువా రెందైనం
గలరమ్మ తల్లి ధాత్రీ
స్థలిలో నే నొక్క పాపజాతిం దక్కన్ ॥ 116

చ. కలఁ గనుఁగొన్న చిత్రములఁగన్నిడి యిట్లసమాస్త్రు చెయ్యులన్
నిలుపఁటి తూలిన న్నగరె నీరజలోచన యొల్లవలు నా
త్మలఁ గడుఁ గుందరే సఖులుఁ దల్లియుఁ దండ్రియుఁ బందుకోటియుం
గులమున కివ్విధంబు సమకూర్పదె[1] యెన్నఁడు చేసి సందలన్ ॥ 117

ఉ. నిందకుఁ బాత్రమై బ్రదుకు నీచపు జీవన మిచ్చగింప న
ల్లం దను వుజ్జగించెద విలాసిని లే దనుమాన మిందు కే
నిందుకరాంకురంబు లుదయించు తఱిం దరియంగఁజొచ్చి యూ
కందువ మావిమోఁకలకుఁగాఁ జని నీడల నిల్చి యోచెలీ ॥ 118

చ. చిలుకకుఁ జెప్పఁడమ్మ కొదసేయక[2] మాటలు రాజహంసికిం
బలుమఱు నేర్పుఁడమ్మ మురిపంపుగతుల్ నవచూతశాఖికిం
జలములు పోయుఁడమ్మ పనిసందడి దీఱ బొటాక[3] నన్నె కాఁ
దలఁపుచు నుండుఁడమ్మ సతతంబును సన్మణిసాలభంజికన్ ॥ 119

క. అని పలికి వెచ్చనూర్చుచు
వనరుహముఖి యూరకుండె వ్రాల్గన్నులఁ జ
ల్లన జాఱునీరు చెక్కులఁ
జినుకఁగ జోటియును కరుణ చిప్పిలు మదితోన్. 120

ఉ. బాలిక యేటిమాటలుగఁ బల్కెద వేఁ గలుగంగనీకు నిం
తేల విచార మెట్లయిన నెల్లిట నేఁటనొ రాజహంసి దాఁ
బాలును నీరు నేర్పఱచుభాతిఁ జతుర్జలరాశిమధ్య భూ
పాలకకోటిలో మధురభాషిణి నీపతి నేర్పరించెదన్ ॥ 121

ఆ.వె. అనుచు నూరడించి యల్లనఁ గెంగేలఁ
గన్నునీరు దుడిచి కౌఁగిలించి
నెలఁత యోర్చియుండు నీమనోరథసిద్ధి
నే ఘటింతు నెల్లి నేఁటిలోన ॥ 122

---

1. ప్రా.సవ— సమకూర్చెదె— తా.వ్రా.ప్ర.
2. సా.ప. పారము — రొదసేయక— తా.వ్రా.ప్ర.
3. సా.ప. పారము— ద ాక — తా.వ్రా.ప్ర

వ. అని యనంతరంబ సఖీజనంబు సంబోధించి విరహిజనమారణకారణంబులైన
కఠిన ద్రవ్యముల నిందించు నెడఁ — 123

మదన దూషణాదికము

సీ. మరుని పెంపుగఁ జేసి మగఁడు జేయుమి వాఁడు
మృడుని కెక్కుడు తలమీఁదు వచ్చెఁ
గోయిలఁ గడమొట్టఁ గూయుట మాన్పఁగా
మేలు గట్టిరే రామమేదినిశు
విధుఁ బ్రింగి ప్రిమ్మఁట వెడరింపకున్న నె
క్కుడు రాహువెడమీఁదఁ గత్తివచ్చెఁ
జలిగాలి యొదతేరఁ జవిగొన్న[1] విలువరా
కాపుం కెక్కుడ గ్రుచ్చికోలఁడు రాయ్యె

తే.గీ. ధాంపసముగాఁగ పధి పుష్పబాణ మొల్ల
సంసగులుసేయ కళికేల జమువెునర్చె
నాఁడె నె రెల్ల కొటమాన[2] నడచిరెని
వీనిచే నట్లు వడుసమ్మ విరహిజనము ॥ 124

సీ. తుహినాంశుఁ డెప్పుడు దోషాకరుండౌట
తెలయురే[3] సతిఁ గావి తిరుగుఁడమ్మ
మదనుఁ డెంతయు మంటమారియై మెఱుఁగుడు
రువిదస్త్రైఁ గనుగల్గి యుండరమ్మ
కీరపోతమ్మ మిక్కిలి నామటూకని
మదినూఁడి బాల నేమటికూఁడమ్మ
పికము దాఁ బలుగాకిపిల్లౌట విన్నారె
యప్రమత్తతఁ బ్రోవుఁడమ్మ స

1. జలిగాలిఁ గొదతేరఁ జవిగొన్న— సా.వ
2. ప్రా నవ— కొడమాన— తా.ప్రా ప్ర. — సా.వ.
3. సా.వ. పాఠము— తెలుతురే— తా.ప్రా.ప్ర.

తే.గీ. బుట్టుబడి సెట్ట తే[1]పిహావిపొలంతుపకుము
జెట్లఁబడి పోకుమని బుద్ధిసెప్పఁదగమ్మ
తేఁటి మధుపాని యౌబెల్లఁ దేట మనుఁ
దరుణిఁ గాపాడి నడువుఁడీ తల్లులార ॥ 125

సీ. కాపుండు నెలమావి గండుకోయిలసిండు
పోనీకుఁ డచటి కంభోజములసి
గురివెంద[2]పొదరింటఁ గొదమతుమ్మెద యుండు[3]
వెందానఁ జననీకుఁ డందు సఖిసి
బసుఁబొన్న రతిమనోభవుఁడు గాపురమున్న
నెల వేఁగనీకుఁడీ నెలఁత నచటి
కంచ లుండెడికందు వంబుజాకర మందు
విహరింప బాలఁ బోవిడువ కుండుఁ

ఆ.వె. డిందువదన మీకు నిల్లడ సుండమ్మ
యనుచు నప్పగించి యవ్వయస్య
గొంద ఱిందుముఖులఁ గొరలి చేఁదోడుగాఁ
గొని రహస్యసౌదమునకు నరిగె ॥ 126

ఉ. ఆ దళదబ్జలోచన ప్రయత్నమునం గమనీయ నీల పీ
తాదిగుణంబులం గడు సమగ్రముగా సమకూర్చి కౌశల
శ్రీ దిలకింపఁ జారుతరచిత్రపటంబున వ్రాసె దేవధా
త్రీదయితాహివర్యుల నుదీర్ణవయోగుణరూపధుర్యులన్ ॥ 127

మృగావతికిఁ బ్రియసఖి వివిధ పురుషవరేణ్యుల చిత్రపటంబులు చూపుట

ఆ.వె. వ్రాసి యాక్షణంబ వనజాక్షి కుతుకాబ్ధి
పూర మంతరంగమునఁ దొలంక
నెమ్మి నృపతనూజ నిల్చిన పూఁ జప్ప
రంబుకడకు సత్వరముగ వచ్చి ॥ 128

1. ప్రా.నవ— సెట్టులే— తా ప్రా.ప్ర.
2. సా.వ. పొరము— గురువింద— తా.ప్రా.ప్ర.
3 ప్రా నవ— యుండ్డ— తా ప్రా ప్ర.

వ. నిఖిలభువనైకగణ్యులగు పురుషవరేణ్యుల నెల్లఁ జిత్రలేఖనాపాటవం బేర్పడ లిఖియించిన చిత్రపటంబు చెలికత్తియలచేత నమ్మత్తకాశిని మ్రోల నిలువం బట్టించి మందస్మిత విరాజమానంబగు ముఖారవిందబుతో ప్రసన్నందుసమొగంబున నిజావలోకనంబు నిగుడ్చి వారిం బేరుపేరున కుల నామధేయ గుణవర్తనంబుల నేర్పరించి చెప్పం దొడంగి యిట్లనియె — 129

మ. మొనసి రేకంబగుమూర్తియందుఁ దనువుల్ మూఁడై విరాజిల్లు నా
ప్రేరపున్ మూర్తుల విశ్వమంతయును గల్పింపం(గ లక్షింపఁ)[1]గా
నుడయుం బ్రహ్మ మహాత్ముం డనలగర్భోపేంద్ర ప్రభూతేశులన్
పదవల్కుం జరయాన నీరిఁ గనుఁగొన్మా నీ కటాక్షంబులన్ ॥ 130

సీ. పాక్కట నెత్తమ్మిపూవు పేరురమునఁ
గౌస్తుభాభరణంబు గలుగువాఁడు
శ్రీవత్సలాంఛను మోపి బిన్నక్రొన్నలతోకా
మణికిరీటము భోగిమండనంబు
గలవాఁడు గిరిరాజకన్యామనోవిభుఁ
డానసంబును నాల్గు సజుతి విమల
పరమేష్ఠు యజ్ఞసూత్రంబులు గలవాఁడు
వాగ్వధూనాథుండు వనజభవుఁడు
తే.గీ. వీర లేలసమ్మహామహీభారభరణ
హరణ నిర్మాణచాతురీహారిమతులు
సరి మువ్వుర వీక్షింపు విధునిభాస్య
యొప్పిదము లైన తొంగలిరెప్ప లెత్తి ॥ 131

మ. కలశాంభోనిధిలోనఁ బుట్టుక వియత్కల్లోలినీతీర క
ల్పలతాపుంజనికుంజపుంజములు లీలావాటముల్ కాంచనా
చలకూటంబులు కాపురంబు నెలవుల్ చర్చింప నీనిర్జరా
వళి కెల్లప్పుడు వీరిఁ దేరకొన నోవామాక్షి వీక్షింపుమా ॥ 132

1. సా.వ. పారము— గల్పింప. గా- తా.ప్రా.ప్ర.

సీ. తనివోవ నిన్నుఁ జూచుటకె [illegible] కేఖయాగ
యని [illegible] [illegible] [illegible]
జలజాక్షి నీమోవిచవు [illegible] నాని
[illegible] జేంపకయిష్ప [illegible]
నిదురఁబాయుట [illegible] [illegible] వానికి
[illegible] నిన్ గేరఁ దెలియుపు [illegible]
రతుల విస్తార్ఘనుక్ [illegible] నీ [illegible]
గాంక్షించునె నాఁడు కల్పంబు

తే.గీ యిందుబింబాస్య నీరిలో [illegible]
నీడు కలఁగన్నధన్యుఁ [illegible]
వీరి వీక్షింపు [illegible]
లలితలా[illegible]రేఖా[illegible] ॥ 133

నాళకానన [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
బాలించుఁ [illegible] [illegible] గెలచెం [illegible] [illegible]
క్షాల[illegible]శేణికి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
వాలుఁ [illegible] గాంక్షదీర నతనిన్ [illegible] [illegible] ॥ 134

సీ. మేనక [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] నీకసిగట్ల [illegible]
హరిణి [illegible] హరిణాం[illegible]
బాల నీకొసగెరఁ బాలు[illegible]
నిండుఁగౌఁగిట రంభ నెంకోల్పు [illegible]
లలిప [illegible] [illegible]
రతులఁ గైకొల్పు నూర్వశిమేని నైపుణ్యు
తరుణి నీచెనుటబిల్తుఁ దొలచి

తే.గీ కేళి నోలార్పుని యింద్రుఁ గిరవాణి
వీఁడె నీకలలోఁ [illegible] బ్రమాధి
రామ రమణీయరేఖానిరాజిత [illegible]
హావభావాతిశయమూరి యయ్యెనని ॥ 135

సీ. తేజంబులకు గని దివిజావళి మొగంబు
వైశ్వానరుం డబ్జవదన వీఁడు
తరణికుమారుఁ డిపట్టి ధర్మైకనిరతుండు
వనజాక్షి వీఁడు వైవస్వతుండు
రాత్రించరులకెల్ల రా జేలుఁ గోణంబు
వీఁడు నైరృతి పూర్ణవిధునిభాస్య
పతి పయోనిధులకుఁ బాలించుఁ బడమరఁ
బల్లవాధర వీఁడు పాశధరుఁడు[1]

తే. గంధగజయాన యాతండు గంధవాహుఁ
డితఁడు జలినీలవేణి యక్షేశ్వరుండు
తెలియ యాతండు విధుకళాశేఖరుండు
బాల వీక్షింపు వీరె దిక్పాలవరులు ॥ 136

తే.గీ. నీలకుంతల కంటె నీవు గన్న
పురుఁడు దిక్పాలురం దొక్కఁ డయ్యెనేని
విబుధకుల్యాలవాస్తవ్యనిటలిలోన
దనరెనే సాఫల్య మగు దాని రాజ్యలక్ష్మి ॥ 137

శా. నీలక్ష్మాధరరోచిరాభతను లున్నిద్రప్రతాపాఢ్యు లా
భీలోదగ్రకృపాణపాణులు సమిద్భీతామరశ్రేణు లా
శాలాసన్న్యస్తశాలకీర్తులు తపస్సంప్రాపితైశ్వర్యు లో
బాలా చూడుము వీరె దైత్యులు భవద్భాస్వత్కటాక్షంబులన్ ॥ 138

ఏకలఁ గాంచినపురుషుం
డో కోమలి దైత్యులందు నొక్కఁడ యేనిం
గైకొనఁడు వాఁడు మనమున
నాకపురస్త్రీల మోహనశ్రీమహిమన్ ॥ 139

గీ. వీరు సిద్ధులు సాధ్యులు వీర లతివ
వీరు యక్షులు రాక్షసుల్ వీర లబల
వీరు గరుడులు గుహ్యకుల్ వీరు వీరు
రమణి గంధర్వవిద్యాధరప్రవరులు ॥ 140

1. పాశపాణి— వ్రా.ప్ర.; సా ప.— పాఠాంతరము

చ. [illegible]
[illegible] సిత్రి [illegible]
మది [illegible]
[illegible] ॥ 141

సీ. [illegible]
[illegible] [1]
[illegible]
[illegible] ॥ 142

క. నీ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 14[illegible]

మ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 144

ఉ. [illegible]
ఘోరు [illegible]
ఏరి [illegible] సంపదలు పీరి [illegible]
పారసు [illegible] ॥ 145

మ. హరిణీలోచన చూడు పీరి [illegible]
చ్చరణాగ్రంబుల సుత్పలాంజలుం[2] [illegible]
పరమ [illegible] జంచరీకముల రేపం [illegible]
బురుహాతో [illegible] చొప్పల్ చెప్ప [illegible][3] ॥ 146

1 ప్రా సన— [illegible] — తా ప్ర [illegible] పా [illegible]
2 ప్రా సన— సుత్పతాంజలుల— తా ప్ర ప్ర, పా ప.
3. „— చొప్పల్ చెప్ప నెయ్యంబునన్— తా. ప్రా. ప్ర.

మ. రమణిం జైత్రయమవంశంబు న్నుదారప్రౌఢ బాహాబలా
క్రమితారాతిధరాధినాథకలనాత్మీయుండయి దోస్సార్ఘ
ర్యములతోఁబుద్ధముల కొర్చి నిర్మలసునీరా శౌర్యనారఁ దాఁగె దు
ష్టుమదోర్వ్యాపక్షము నటుమార్మికటులోద్యద్వృత్తదావారణమున్ ॥ 147

ఉ. పాపము లార్య మాఘులెనొపాలకు పాపనుండు సంచు నే
ల్గా సలువలఁ జేటు చదిరాలయఁగొనిని యాలఁ దేలు వే
హా వడిసేల్వలంబు నశంబ్ మతి మానవుఁ డొల్మసైనఁ గాఁ
బాపము మాఁదనే సలకు బాయుఁ దలంగక మక్షణంబునన్ ॥ 148

ఉ. ఆపదిపడ్వ సదము యథా గానివెలయుఁ బోలె సు
ఖ్యాతి వహించు నట్టి గుణభూషణుఁ డంచు సత్యభాషణుం
బేరుఁ గనాదవేళయము దేలక తోఁచునట్టి మనిఁ జూడు ని
ర్నీతమదాంధయుంగు నియమ ఛాషణనిరీక్షణంబులన్ ॥ 149

క. గ్రీష్మర్తు సమయమున మహా
హిమ్మతలము వురవరంబు నేలు నితం డా
త్రిపుత్రంతరుని తోడుగ నని
భీష్మప్రతి నై తిరిరబ్బుండును నోర్చున్ ॥ 150

మ. కననగ్రాలు సమ్మహిభుజ భుజాఖర్వప్రసభాభా సు భా
నసు యమ్మునంగి వెలుంగఁగా నికటనానందస్థితిం జెందు నో
నదనత్యంత సుఖ్య నిర్మలయశశ్చంద్రసితాబ్జంబు తే
తదనుగ్రహప్రథితప్రతాప మహితోదాత్తోదయస్ఫూర్తిచేన్ ॥ 151

క. తరుణీ నికలా గండము
నెరసరి యుతుఁడేఁ బ్రదోషవేళన్ వైశ్వా
నరుఁ డొసరించుం బురి నెలి
నిరుపమరుచి నీ కయత్న నీరాజనమున్ ॥ 152

గీ. ఇంతి పేక్షింపు పేఁడె యుసంతివిభుఁడు
త్రిదశనాయకుఁ డమరావతీపురంబు
పోలె నత్యంతవైభవశ్రీలు మెఱయు
నెలఁత యుతఁ డేలు నుజ్జయినీపురంబు ॥ 153

క. ధరణిం గెలుగుట యెఱుఁగరు
పరవర్ణిని యుప్సరంబువారు తనుంబుల్
పురబహిరుపవనమధ్య
స్థిరహారజాటీ శశాంకదీప్తులచేతన్ ॥ 154

మ. తరుణీ ధర్మగుణానుయుక్తుఁడగు నే వత్సాయకం బుగ్రతం
బరభూపాల కపాలపాటనవిధిం బాటించుటన్ చిత్రమౌ
నరనాథాత్మజ వీనిదోరసి కృపాణాఖ్యాలిఁ బ్రాపించియుం
గరిమం ద్రుంచుఁ బరావరోధసుహితా కన్యాణుమాత్రావళుల్ ॥ 155

ఉ. లోలతరాక్షి వీఁడు కలలోపల నీఁనుఁగొన్న పుణ్యుఁడం
శీలుఁడ యేని నీరతుల చెమ్మటలారఁగ నల్ల నీఁడు శ్రీ
ప్రా లలితాంతికోపవనపాదపకుంజకుటీరవీరుదు
న్మీలిత పుష్పసౌరభసమేత వినూతనవాతపోతముల్ ॥ 156

మ. శతపత్రోపమనేత్ర వీఁడు మగధక్ష్మామండలాఖండలుం
డితనిం జూడుము తెప్పలెత్తి ప్రమదం బింపొంద డెందంబులో
శతశోన్యక్షితినాథు లున్న నిల రాజద్రాజబింబాస్య యీ
రతిరాజాకృతిచేత నందు నెపుడున్ రాజన్వతీ నామమున్ ॥ 157

క. సుగుణాశ్రయుఁ డితఁ డేలఁగ
మగధక్ష్మామండలంబు మానిని భూలో
క గతంబగు నాకంబనఁ
బొగ డొందుఁ బ్రసిద్ధభూరిభోగాస్పదమై ॥ 158

మ. హరిణీశాబవిశాలలోచన యితం డంభోధివేలామహీ
పరిఘాతీరము మేరగా ధరణి దోఃప్రౌఢిఁ బ్రశాసించు ది
క్కరు లుత్సాహమునన్ మదాతిశయముం గైకొల్పఁ జెక్కుళ్లపై
నెరవెట్టున్ సుఖనిద్రఁ జెందు ఫణిరా జిచ్ఛానురూపంబుగన్ ॥ 159

క. వనజాక్షి వీఁడు నీకలఁ
గనిన ఘనుండే ప్రదోష[1]కాలముల విలో
కనపరులను పుష్పపురాం
గనలకుఁ గావించు నేత్రకౌతూహలమున్ ॥ 160

1. సా.ప — ప్రవేశ- తా.వ్రా.ప్ర.

గీ. చెలువ యీతండు పతి శూరసేనములకు
నీనృపోత్తమునకు రాజధాని మథుర
నీని వీక్షింపు పూర్ణిమాసీధునిభాస్య
యుచితములైన నీకటాక్షాంచలముల ॥ 161

ఉ. వారి విహారవేళలను వ [illegible] లోచన గాని నెయ్యపున్
వారిరుహాయతేక్షణల [illegible] గుబ్బల గంధసారపుం
బోరపు టంగరాగములతోఁ జెలంగి [illegible] కన్యకా
పూర [illegible] మధుర [illegible] నిర్ఝరసింధుసంగమున్ ॥ 162

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 163

మ. [illegible] ంచిత్కృపాణప్రభా
[illegible] యమునాసింధుతరంగముల్ విజయసంరంభసంభూత కీ
ర్తి [illegible] ప్రవాహముం [illegible] గూడి కానించు రా
జ [illegible] సౌభాగ్యమున్ ॥ 164

ఉ. [illegible] జెందు నిజాస్యమునీడఁ జూడ నం
[illegible] సింధురగామిని వీని వైరి రా
ట్సుందరి [illegible] లోచన నిజప్రియుఁ బాసి వనంబులందు వ
[illegible] యంబునన్ ॥ 165

క. బృందావన [illegible] సుందరా
నంద [illegible] మొనర్చున్
సుందానిలబృందము లర
విందానన నీని గారవించెద వేనిన్ ॥ 166

ఉ. ఈతఁడు పాండ్యభూవరుఁడు ఇందునిభానన వీనిఁ జూడు ల
జ్జాతతద్వక్షసారముల నధ్వరవేళల నేగుదెంచి సౌ
స్నాతికుఁడై చరించు సుదసామజగామిని యుల్వలాసురా
రాతి యగస్త్యసంయమి తిరంబుగ వీని సభాంతరంబునన్ ॥ 167

క. హేలావతి విను మీతం
డేలావృతచందనద్రుమ హిత సుందరమౌ
రాలోల కుంతలుండై
కేళిం బ్రకటించు మలయగిరికూటములన్ ॥ 168

క. వారిజముఖి నవసుక్తా
హారంబులచేత వీని యందపుటురము
ప్పారుం దారావృతమ్బుం
దారకగిరిసార్వభౌమతటమును బోలెన్ ॥ 169

మ. ఘనమూలత్వణిసార్వభౌమ సుధిక స్కంధ[1](ధుర్య)[2] భాగంబు శో
భనశాఖాచయదాశ ముల్లసితపుష్పత్పార ముద్యత్ఫల
ద్వనజాతాహితబింబ మొప్పుసగు నే తత్కీర్తి కల్పద్రుమం
బనయంబున్ బుధసాధుసంస్తుతిపదంబై రాజబింబాననా ॥ 170

క. మదిరాక్షి వీనిఁ బతిగా
మదిఁ దలఁచెదవేని వింధ్యమధనవదూటీ
పదకుంకుమ మొదవింపడె
మదికింపుల మలయసానుమతాక్యటములన్ ॥ 171

గీ. అంగపతి వీఁడు పేరుకురంగనయన
వీని వీక్షింపు నీచారువీక్షణముల
భూరిభారతరణహేతుభూతుఁ డైన
కర్ణుగారాపుమనుమఁ డీఘనుఁడు తరుణి ॥ 172

ఉ. పంత మెలర్ప నాజికిసిఁ బైకొనె నెవ్వని బాహువిక్రమం
బెంతయు నమ్మి కౌరవమహీపతి కృష్ణసహాయు నాత్మ నా
వంతకుఁగొక పాండుతనయావళితోఁ దగవూనె భానుజుం
డంతటివానికిన్ మనుమఁ డంగన వీని నుతింపఁ బోలదే ॥ 173

1 ప్రా నవ— మధికచ్ఛి— తా.ప్రా.ప్ర.
2 ప్రా పూర —
3 ప్రా.నవ, పూరణం— మొప్పిసనె — తా ప్రా.ప్ర

క. నెల నిఖిలంబు పేరి
పొలుయుగం బాక్రమింపఁ బద్మినిమీలో
న్మీలనములఁ బ్రబల తెలుఁగుడు
రోళి నవావాసరంబు లుత్పలనయనా ॥ 174

మ. ద్విపబృంహస్తుని వీని దోరసి రణోర్విన్ మున్నుగాఁ గొన్న కా
చ పరిష్కారముపెంపెఱ విప్పు మగుడన్ సౌఖ్య మొంపొందఁగా
నిజతత్సంబంధబాష్పబిందుకణికానీకంబు పేరన్ విరో
ధి పురంధ్రీకుచకుంభకూటముల కర్ధిన్ నీలపుంబేరులన్ ॥ 175

క. రతిఁబోఁడి యిమ్మహీపతి
పతి నీ కగునేని మిగుల భాగ్యం బయ్యెం
బ్రతిలేని యంగరాజ్య
క్షితిపతిగం గాఁపురంబు సేసెదవేనిన్ ॥ 176

గీ. వజ్రఁ డభిధానమునఁ జంద్రపదవ వీఁడు
శౌరిగారాపుఁబౌత్రుండు శంబరారి
పుత్త్రుఁ డనిరుద్ధునకు బాణపుత్త్రికకును
నెయ్యపుంబట్టి వీక్షింపు నెలఁత వీని ॥ 177

క. స్వస్థంబుగ నితఁ డింద్ర
ప్రస్థం బనుపట్టణంబుఁ బాలించు భుజా
రుస్థితయై మహి యుండ సు
ఖస్థితిఁ గులకుధర దిగిభ కమఠము లొందన్ ॥ 178

మ. కలహాక్షోణుల వీని(దీర్ఘ)[1] భుజఖడ్గంబేచి[2] విద్విణ్మదా
వళకుంభంబులు[3] వ్రచ్చి ముత్యములు లిలన్ వర్షించుచో నత్తటిన్[4]
దళనంబొందుఁ దదీయ[5]దారకుచముక్తాహారనేపథ్యముల్
వలిచన్నుల్ గజ[6]కుంభకూటములఁ బోల్పం బోలుటంజేసియో ॥ 179

1. వ్రా. పూర   2 వ్రా.నవ— ఖడ్గంబెత్తి (చి)— తా.వ్రా.ప్ర.
3. వ్రా.నవ— దెంచి — తా.వ్రా ప్ర.
4. వ్రా.నవ— నత్తటీ - తా.వ్రా. ప్ర.
5. వ్రా.నవ— దళనంబొందితదీయ — తా. వ్రా.ప్ర.
6 సా.ప— కుచ — తా.వ్రా ప్ర.

మ. వనజాతేక్షణ దానవాంతకున కిన్ప్రొందు గారాపుఁగున్
మనుమం డన్న మహేం ద్రుంటుతుల్ వర్ణింప నేతద్భువిన్
మనకౌక్ష్యేయ విభానిభంబు[1] దివిషద్గంగాతరంగావళీ
జననం బొందఁగఁ జేయు నాజల యశశ్ఛాయాసితాంభ్యంటునన్ ॥ 180

గీ. విమతరాజన్యసేనపై వీఁడు వాజిఁ
జూటి వీడుంవెంబడి సేనగురియు
విరులతోఁగూడ వర్షించు వీరవైరి
పుష్పగంధుల తురుమలు పుష్పవృష్టి ॥ 181

క. మచ్చిక నీమదికోరిక
వెచ్చిరి యీరాజుమీఁద విలకొల్పెదవే
నచ్చుట వేడ్కలఁ జేయున్
నిచ్చలు నీచూడ్కి కింద్రనిర్మితగృహముల్ ॥ 182

మ. దివి గంధర్వులఁ దోలి పాపెఁ గురుధాత్రీపాలుబంధం బఘో
భువనావాసుల నోర్చె మెచ్చఁగ జగంబుల్ కాలకేయాదులన్
శివుతోఁ బందికినై పెనంగి జయముం జేపట్టె నప్పాండవ
ప్రవరుం బార్థునిఁ జెప్ప నిందువుకదా పద్మాక్షి లోకోత్తరున్ ॥ 183

క. ఆతని కొడు కభిమన్యుఁడు
స్తోత్రవ్యుం డాజి వానిసుతుఁడు పరీక్షి
ద్భూతలపతి తత్సూనుఁడు
నాతి[2] జనమేజయుం డనం బొగడొందున్ ॥ 184

క. ఆ కురుకులమణికి శతా
నీకుఁడు జనియించె నట్టి నృపతిలకునకున్
శ్రీకరమూర్తి సహస్రా
నీకుం డితఁ డుదయమయ్యె నీరేజముఖీ ॥ 185

1. ప్రా.సవ— నిభానిభంబు — తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— నాతో — తా.ప్రా.ప్ర.

క. కించిద్విళదబ్జదళో
దంచల్లీలావిలోచనాంచలముల వీ
క్షించు మితని రతిం బోడి స
మంచిత లలితప్రభవాపహాసితరతీశున్ ॥ 186

క. వనజాక్షి వీనిపక్కం
దిన మెన్నంగ నేల దేవతాసఖ వీనిం
గనుంగొని మనమున మనసిజా
చనవులలోం బడని దేవసతి లే దన్నన్ ॥ 187

క. లోకాలోకం బవధిగ
లోకోత్తరుం డేలుచుండు లోలాక్షి మహీ
లోకం బఖిలంబు దయా
లోకనసామగ్రి సాధులోకం బలరన్ ॥ 188

మ. కరఖడ్గం బౌరం బాపి వీండు సమరక్ష్మావీథిం దన్వంగి ని
ర్భరరీతిన్ ఝళిపింప రాలు రిపురాట్పద్మాననావేణికా
భరగర్భంబున నున్న కమ్మనివిరుల్ భావించిచూడంగం ద
త్కరఖడ్గంబు మెఱుంగో[1] క్రొమ్మడి పయోదంబో విరుల్
సోనయో ॥ 189

చ. కరిపురి రాజధానిగ నృగావతి వీండు చతుస్సముద్రదో
పరిధిపరీతమైన మహి పాలనసేయు భుజైకశక్తి వా
రిరుహదళాక్షి యాతని వరించెదవే భవదీయకల్పనా
పరుండగు భారతీరమణు ప్రౌఢిమకున్ సఫలత్వ మేర్పడన్ ॥ 190

చ. అని బహురీతులం బ్రియవయస్య నిసుం గొనియాడుచుండ నీ
యనుపమచిత్రరూపము దృగంబుజపర్వము సేయ నవ్విలా
సిని హృదయంబు కంపమును జెందెం జెమర్చెం గపోలపాళికల్[2]
చనుంగవ క్రేవలం బొడమెం జాదుకొనం బులకాంకురంబులున్ ॥ 191

1. పా.వ.— మొఱుంగు- తా.ప్రా.ప్ర.
2. పా.వ.— పాళియుం- తా.ప్రా.ప్ర

క. అప్పుడు సిగ్గునఁ గనుఁగొని
తెప్పలు వెఱ వ్రాలపైచి వ్రేల్పుచిత్రం
బెప్పుక వ్రాయుచు నిలిచిన
నప్పడఁతుకఁ జూచి బోటియుల్లస మెసఁగన్ 192

ఉ. కంటివె లతాంగి నీమనసుకందువ నీకలలోఁ బ్రియాననం
బంటిన రాకుమారుఁ డితఁ డౌటయు నిక్కము తప్పదప్ప
ల్గంటి యలంతినవ్వు ముఖకంజమునం దొలుకంగ నాత్మలోఁ
నొంటిన భక్తి మ్రొక్కె నయనోత్పలసంజ్ఞ సఖీలలామకున్ ॥ 193

వ. మఱియును సన్నుతులు సేసి బహుప్రకారంబుల. 194

ఉ. చేసి మదిన్ ముదంబొదవఁ జేరికఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి తల్లి నీ
చేసినకార్య మెవ్వరికిఁ జేయఁగ నచ్చునె చిత్రసాధనా
భ్యాసము నీక యొప్పె మరుబాలికిఁ దప్పఁగఁ ద్రోచి ప్రాణముల్
వే సమకూర్చి తే క్రియఁ దెలిపి యుండె నీబుణ మీఁగుదానే ॥ 195

చ. పలుకును బంత మొక్కటిగ బాలిక[3] నాకలఁగన్న చిత్రముల్
జలధిపరీతభూభువనచక్రమునం గల రాజకోటిలో
నలవడ నేర్పరించితివి హంసిక నీరసు బాలు వోలెఁ గో
మలి మఱి నీసమానలగు మానిసు లెవ్వ రిలాతలంబునన్ ॥ 196

క. కన్నుల మ్రొక్కిన మనమునఁ
బన్నుగ దీపింపనేర్పు వడయుదు[4] కరుణా
సన్నమతిఁ గడవ మనులను
గ్రన్నన నీడేర్పు[5] నేర్పుకలిమి లతాంగీ ॥ 197

1. ప్రా.నవ— వ్రేరె— తా.వ్రా.ప్ర
2. సా.ప.— వ్రాల్గంటి— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ — బాలికి— తా.వ్రా.ప్ర.
4 ప్రా.నవ — సన్నుగ దీపింపనేర్పు వు— తా.వ్రా.ప్ర.
5 సా.ప.— నీడేర్తు: నీడేర్చు— తా.వ్రా.ప్ర.

అని పలికి యుజ్జ్వలజవదన లజ్జావనతవదనయై యూరకుండె నచ్చెలి కత్తెయుం జిఱునవ్వు చిగురొత్తఁ దననెయ్యంపుంజూడ్కి రాజనందన ముఖారవిందంబున నొలయింపుచుఁ జంచలాక్షి యఘటనాఘటన చాతురీధురీణుఁడనగు నేఁ గలుగంగఁ దమ పనుల కేమి విచారంబు తుదమొద తేర్ప ఱుపరాదు భవన్మనోరథార్థసిద్ధికై యిట్లు చతుస్సముద్రముద్రితంబగు మహీమండలంబునంగల మహనీయ విలాసవిభవైకభాజనులగు రాజకుమారులం జిత్రపటంబునం జిత్రలేఖనాపాటవం బేర్పడ నిర్మించి దానిలో నిజమనోవల్లభునేర్పఱించిన నాకు నారాజకుమారు నిచ్చటికిం దెచ్చుట యేమి యబ్బురము వీక్షణంబ యీ వృత్తాంతంబంతయు భవజ్జననీజనకుల కెఱింగించి యమ్మహామహీపాలు నిచ్చటికి రప్పింతు నొండురెండు దివసంబులు నీయుల్లంబున ధైర్యం బవలంబించి యుండుమని చెప్పి యప్పుడు కొందఱు సఖీజనంబులతో నమ్మహీపాలుపాలికిం జని యేతద్వృత్తాంతం బాదిమధ్యాంతంబుగా నమ్మహీకాంతున కెఱింగించిన నతండును నిజతనూజ నీయందు బద్ధానురాగయగుటకు మనంబున మిగుల ననురాగంబు నొంది నిఖిలసామంత సీమంతినీ హిత పురోహితామాత్యానుమతి మృగావతి నిచ్చువాఁడై నిశ్చయంబుతో వివాహంబునకు సంభ్రమింపుచున్నవాఁ డీసంతోషవార్త ముందఱ నీ కెఱింగించువాఁడనై వచ్చితి ననియును బ్రథమంబున నీకు నమ్మృగావతికిం దాన[1] యనురాగంబు దలిర్ప నీపత్త్రం బమ్మత్తకాశినియం దత్తుకొల్పిన పురందరుండు భవచ్చిత్రరూపంబు నిజదూతచేతం గలలోన నక్కలకంఠికిం గానుపించి యయ్యిందుముఖ డెందంబు నీయందుం దగులుకొలిపె[2]ననియుం జెప్పి నారదుం డతనిచే నిమంత్రితుండై గగనమార్గంబునకుం జనియె నాసమయంబున యుగంధరుండు నగరి కేతెంచి సముచిత ప్రకారంబున సమ్ముఖంబై తదనుమతి నుచితాసనంబునం గూరుచుండి విన్ననై (యున్న)[3] యన్నరనాథునాననం బవలోకించి— 198

1. ప్రా.సవ.— నేన— వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా సవ— కొలిపితి తా.వ్రా ప్ర.
3. సా.వ.— యుందలి పూరణము.

క. దేవరవదనాంభోజము
భూవర క్షైత్రాల పిన్నంబోయినయునిన్
బావింప నెద్ది హితవో
యీవిధముం దెలియ నాన తీయను నతఁడున్ ॥ 199

గీ. విబుధపతినారదుల[1] చేత విన్నవిధము
సచివునకు నపథ్యావసానముగను
జెప్పి మంత్రివరేణ్య యాచింపురంటోడి
నాకుఁగూర్చు విధంబుగా నడపవలయు ॥ 200

క. అని విని యామంత్రివరుం
డనుమోద రసార్ద్ర హృదయుఁడై దేవా యి
ప్పని కింతయేల మనమున
వెనుబడ మటయింతు నింత వేగంబుపయిన్[2] ॥ 201

(క.) చెఱకునకుఁ బండు సండిన
తెఱఁగున సుబియాన్వయము లభియు దైవం బీ
తెఱఁగున ననుకూలంబై
నెఱయున్ మటయించె నీకు నృపవంశమణీ ॥ 202

యుగంధరామాత్యుండు మృగావతీ సహస్రానీకుల పెండ్లికై ప్రయత్నించుట

వ. అని సముచితంబుగాఁ బలికి కృతవర్మ ప్రబుద్ధులం బనుప్పు వాఁడై నిశ్చయంబుతో నమ్మంత్రివరుండు నగరు వెడలి నిజనివాసంబునకు వచ్చి యొక్క శుభముహూర్తంబున జ్యోతిష్యకుం బనుపవలయువారిం బయనంబు సేసి పనుపుటయు వారును శుభముహూర్తంబులు ననుకూలశకునంబులుం గైకొనుచుఁ జని యప్పురంబు ప్రవేశించి కృతవర్మం గని తమ వచ్చిన తెఱం గెఱింగించిన— 203

1 ప్రా.సవ— నారదుని— తా ప్రా ప్ర
2 ప్రా.సవ— యింతవేగంబునకున్— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. [illegible]దారాంతరంగుండయి యా ప్రభుసత్తముం డాత్మజుండుండున్
హితుండును మిత్రులున్ [illegible] వెల్లజనంబులం గూర్చి వారి సం
[illegible] సచ్ఛరాజును [illegible]జనుల్ల్యయున్ వృగ
[illegible] పంక్తి నెడ్డలన్॥ 204

వ. [illegible] ప్రస్ఫురంబుగ [illegible] తన వివాహంబునకుం దగిన
[illegible] ముహూర్తంబు [illegible] ఘనంబుగ సమకట్టి సకల
[illegible] మోహసి వెడలి దివ్యప్రయాణంబులం
[illegible] — — 205

సీ. [illegible]
[illegible]
(వ)[illegible]తోడ[1] [illegible]
[illegible] రాజమార్గ [illegible]
[illegible] (గా)[2] [illegible]తోడ [illegible]
[illegible][3] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]తోడ

తే.గీ. [illegible] బంధురాజ
[illegible]లతోడ [illegible]
[illegible](వ)[4] [illegible]తోడ
[illegible] పురవరంబు॥ 206

ప్రవేశించి యా రాజనందనుండు పౌరజన [illegible] చంద్రబింబా
యమాన [illegible] రాజమార్గంబున నగరి కేతెంచి శుభ
[illegible]బున - 207

1. ప్రా. పూరణము [illegible] [illegible]తోడ— [illegible]
2. ప్రా. పూర.
3. ప్రా. [illegible] — [illegible]
4. ప్రా.పూర— [illegible] — [illegible]
5. సా.ప.— యుండదు పూరణము.

మ. కృతబుద్ధిన్ హరి సింధురాజసుతలక్ష్మిం బెండ్లియౌ లీల నా
క్షితినాథేంద్రుఁ డవంతిరాజసుత రాజీవాయతాక్షిం గుర
చితకృత్యంబులతో వివాహమయి నిశ్చింతంబునం జెంది యు
క్కృతవర్త్మం బొనరించు పౌరజనుల కంగీకారముం జేయుచున్ ॥ 208

వ. మృగావతి ననిపించుకొని కుతూహలాయత చిత్తుండై కౌశాంబికా నగరంబునకుం జనుదెంచి— 209

చ. హరియును లక్ష్మియున్ హరుఁడు నద్రిజయున్ ద్రుహిణుండు వాక్సతో
దరియును శక్రుఁడున్ శచియు దర్పకుఁడున్ రతియున్ విభావరీ
వరుఁడును రోహిణీసతియు వార్ధియు గంగయుఁ బోలె నమ్మహీ
శ్వరుఁడును నవ్వధూటియు నవారిత దంపతితానుకూల్యులై ॥ 210

వ. ప్రవర్తించునప్పుడు— 211

శా. ఆ లీలావతితోడఁ గూడి హృదయాహ్లాదంబు రెట్టింప భూ
పాలగ్రామణి కామభోగకలనాపారీణుఁడై రేపులున్
రేలుం ద్రోచుచునుండె గేహవనికానీకాంతరాళంబులం
గేళీసౌధతలంబులన్ మణిమయక్రీడాద్రిశృంగంబులన్ ॥ 212

సీ. తలఁపుల వెలితి నొందని కోర్కు లలయు నం
గనులపైఁ బొడము నక్కటిక లెడపఁ
గామభోగంబుల కడలేసి కడలందు
నిదురలు[1] కన్నుల నెరలు చనఁగ
దనివోవ నధరామృతము లాను[2] జిహ్వల
కన్యభోజ్యములపై నాస దొలఁగఁ
బొంగు నెమ్మనముల పూసిక లలుకల
విరివిసేఁతలకును విడివడంగ

తే.గీ. పారవశ్యంబు లప్పటప్పటికిఁ దనువు
లలముకొనఁ గేళినృత్యంబు లంతసంత
వీడువడ మేర లిడరాని వేడుకలకుఁ
బాలుపడి యుండి రమ్మహీపతియు సతియు ॥ 213

---

1. ప్రా.నవ— రునిమరలు—తా.ప్రా.ప్ర 2. ప్రా.నవ—లానరెడు—తా.ప్రా.ప్ర.

ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానకేళీలాలసులై యుండునంత నొక్కనాఁ
డేకాంతంబున సత్కాంతాలలాము భూకాంతున కిట్లనియె. 214

సంతానకాంక్ష

మ. బలశౌర్యోన్నతి వైరివీరధరణీపాలావళిన్ సంగర
స్థలులన్ గెల్చి భుజాపరాక్రమమునన్ దత్స్వారాజ్య సామ్రాజ్యముల్
బలిమిం జేకొని కీర్తిగాంచితివి భూభాగంబునం బుత్త్రుఁడు
జన్మింపఁడేని నిధి గల్గఁజాలదయు నీ సౌభాగ్యసంపత్తికిన్॥ 215

చ. కలవు తురంగముల్ కలవు గంధగజేంద్రఘటాసహస్రముల్
గలవు రథాంగముల్ కలవు గర్వితవీరమహాభటోత్తముల్
గలవు సువర్ణభూరిమణికాంచనరమ్యహర్మ్యముల్
గలిగియు నిష్ఫలంబులు గావె కుమారుఁడు లేని సంపదల్॥ 216

తే. ఎన్ని గలిగిన నేమి యిహపరంబులకును
బుత్త్రుఁడొక్కఁడు గలుగఁడేని
నరకమునుండి గడతేరు పితృదేవ
తల నొసంగుతోఁ ధరణీనాథ॥ 217

ఉ. వెన్నెలబోలుఁ గుసుమకేసరముల్ హిమవారిపూరముల్
చన్నవిలాసరసప్రసారములుం బరిపూర్ణచంద్రికల్
అంటినఁ గ్రుచ్చి కౌఁగిట సుతుం బరలం దగఁ జేర్చునట్టి యా
సంతసమంది చేకుఱు జనంబులకున్ జననాథశేఖరా॥ 218

సీ. చిన్నారి ముత్యాలచేరుపాడ లలాము
కంబు నెన్నొసలిపైఁ గదలియాడ
సోఁకిన నసనల్చు మెఱుఁగుబుగ్గలమీద
మకరకుండలరుచుల్ మలసియాడఁ
బులిగోటిప్రజాల తళుకుల క్రొమ్మెఱుం
గులు చిన్నయురముపైఁ గునిసియాడఁ
బెసరకాయలఁబోలు వెసకంపు నునువ్రేళ్ల
నుంగరంబుల చాయ లొలసియాడఁ

తే.గీ. గడెతుటంబున [illegible] గం[illegible] [illegible]
నడుగుడుమ్మల [illegible] [illegible]
జప్పు దొప్పంగ [illegible] [illegible]
లిడు [illegible] గుస్షె [illegible] ॥ 219

ఉ. ఇంటికి నేగుదెంచు [illegible] చెప్పు [illegible] [illegible] వె
ల్లంటిని ధూళిచే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ప్పంటగ బట్టి [illegible] [illegible] [illegible] (గుప్పు) [illegible]
గెంటక చేర్చు [illegible] బరికెం [illegible] [illegible] ॥ 220

ఉ. చె య్యెగనెత్తి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
యుయ్యలయేని నిజసని [illegible] ప్రియంబుని [illegible]
జిల్లా [illegible] [illegible] జెండ [illegible] [illegible]
ప్పియ్యను దిట్టుపెట్టు [illegible] లు అట్టడి చేప్పు [illegible] ॥ 221

క. కావున నీకొడయొప్పుటె
యేనిధనమున [illegible] [illegible] గాకుండే
భూవర యాభాగ్యమునకు
దైవం బనుకూలమ్మై [illegible] తనయుండు [illegible] ॥ [illegible]

క. అనవుడు విని పతి కోపరి
మున పూర్వతపః ఫలంబు [illegible] [illegible]
దనయుండు గల్గు [illegible]
నని యూరడించి [illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible]

సీ. అభ్యాగతావళి నన్నదానంబుల
 దనుపుచు [illegible] [illegible]
సలిలసత్రంబులు సారింపుచును [illegible]
 [illegible] [illegible] [illegible]
జేయుచు గుళ్లను [illegible] [illegible]
 [illegible] [illegible] [illegible]
సరిగంగలాడుచు [illegible] దైవతంబుల
 గొలుచుచు [illegible] భో

ప్రా సవ— [illegible] [illegible]
ప్రా సవ— (జిను) పుడు [illegible] తా [illegible].

తే.గీ నూగారు వెట్టుచు [వళులు సవరుకొనుచు
[illegible] దుగ్ధ[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ 224

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
గండ[illegible] [illegible] ॥ 225

గర్భగౌరవ వర్ణనము

సీ. గతుం [illegible] [illegible] [illegible] పునరుక్తి
[illegible] భారమునను
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] బాలింతలు కదలుసూ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

ఆ.వె. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యేర్పడె
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
గర్భగౌరవంబు [illegible] ॥ 226

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గేలి సగ్రసిమలం
[illegible] [illegible] [illegible] వధూటుల హంసబృందముం
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] లుపన్యసింపఁగాఁ
జేడియ గర్భభారమునఁ జేసి భరంపడు నాఁడు నాఁటికిన్ ॥ 227

క. ఆయాయినెలలఁ జేసిరి
శ్రీ యలరం బుంసవనము సీమంతంబుం
దోయలికిం బుత్తెంచెను
వేయువిధంబులను దల్లివేవిలి కోర్కుల్ ॥ 228

శా. పాలింపంగఁ దలంచు మేదిని మహాబాహాబలప్రౌఢిచేఁ
గీలింపంగఁ దలంచు మజ్జగముం గీర్తిప్రసారోత్కరం
బాలీలాపతి గర్భగోళమున లోకానందకందంబనన్[1]
బాలుం డత్యభివృద్ధిఁ గైకొనఁగ నొప్పన్ భావిసంసూచనల్ ॥

వ ఇట్లు తేజోధికుండైన యర్భకుండు గర్భగోళంబునఁ బెరుగుచుండె నా
సమయంబున యుగంధర సుప్రతీక శాస్త్రార్థకర మంత్రిపాలకులకుం
గుమారులుదయించిన వారలకుం గ్రమంబున యుగంధరాత్మజునకు
యౌగంధరాయణుం డనియును, సుప్రతీకసుతునకు రుమణ్వంతుం
డనియు శాస్త్రార్థకర తనూజునకు వసంతకుం డనియును నామకర
ణంబులు సేయ నక్కుమారులు దినదినప్రవర్ధమానులగుచుండె నంత
నమ్మహీకాంతుండు కులకాంత పాలి కేతెంచి— 230

వేఁడు గర్భిణియగు భార్యకోర్కి దీర్చుటకై కుసుంభరాగ
జలాశయమున కేతెంచుట

గీ. మదవారణగమనా నీ
హృదయంబున నున్న కోర్కి యెఱిగింపుము నా
కది యిప్పుడ కావించెద
నిది కర్తవ్యంబు శాస్త్ర మిట్టిద యనుడున్[2] ॥ 231

చ. ఆ యెలఁదీఁగఁబోఁడి దరహాసము చెక్కుల జాలువాఱఁ ల
జ్జాయుతమైన నెమ్మనము సారెకు (సారెకు)[3] డాఁచిడాఁచి భూ
నాయకుతోడ నిట్లనియె నాకు నృపాల కుసుంభరాగసు
త్తోయసరోవరంబునను దోఁగ మనంబునఁ గోర్కియయ్యెడున్ ॥ 232

1. ప్రా సవ— కందంబగున్ — తా ప్రా ప్ర
2 సా.స— శాస్త్రమిట దయనుండన్— తా ప్రా ప్ర
3. ,, పూరణము

క. నా పుత్రు డెండంబున ధా
త్రీపతుఁ డానందమునుంది ప్రియయుయుం[1] దానుం
బోసపుచ్చ(ని)[2] చటికి
దైవిక మెవ్వారికైనఁ దరమే కదసన్॥ 233

వ. అప్పుడు — 234

చ. కనకపు దైలిమాకుఁ బుపుంగట్టిన పుట్టము లేర్చి కట్టి మై
తొడవు వెదర్చి క్రొమ్ముడులు దువ్వి దృఢంబుగ వెంటఁ గీలుగం
బడసి కనుమ్మసిఱి[3] బడనిచ్చి సుంకుసుపర్ణసుంబులం
బెదఁగు పత్రికల గొలుమఁ బెట్టి బోంట్లు[4] వెంటఁ
గొల్చిరాన్॥ 235

క. ఇల్లాండ్రు గుడితో దెడు
పల్లాలను పల్కుదిసు సుర్వేశ్వరుఁడుం
బల్లసపోణెం గుసకపుఁ
బల్లడిలోఁ గొలుటు పరియసరిజనములతోన్॥ 236

వ. పసుదెంచ — 237

సీ. తరుల పెక్కు బంపష్టితలిమోఁట లాడంగఁ
పెపరి రాలిన భుక్తశేషములును
పోఁడుబుఁ[5] గన్నుగొమ్మల పుట్టుటుదలను
నెలకొన్న కలసింక నీడములును
మొకరటుపెట్టుడల తుమ్మల పొత్తుఁ బెడఁబాసి
పోసిపుచ్చు వసంతకుంజములును
వటువలుపృరుజటావటుల సందులు[6] పొచ్చి
తిరుగుళ్ళ నడుచున్న తెమ్మెరలును

1. ప్రా.సన తెలియున్ తా.ప్రా.ప్ర.
2 ప్రా.సన పూర సనుకట్టి ... చటికి— తా.ప్రా.ప్ర
3 పా.వ కన్మురిట— తా.ప్రా.ప్ర
4. ప్రా.సన పెల్లు బోంటు ప్రా.ప్ర.
5 పా.వ— మోఁకల— తా.ప్రా.ప్ర. 6. సంధులు— పా.వ.

తే.గీ. గలిగి కొనుచొప్పుచున్న ప్రోగొలని దరిని
మగుపయును దాను ఎల్లకాలమ్ జగి నిభుండు
మాలుగట్టు మణుంగులు మహితస్తం
తములు గదియించి కట్టుయుదంబుతోఁ ॥ 238

చ. జలజిను లెందరోఁ గల రట్ట్రరణస్వ్యల లవ్యాదులు గూడ
వులుగొని రాగులంపయు సాఁడిరి హోఁచుచు దేయుటుండె ఁ
సలిలములోన నున్న యిటి ఎఁశయు మేలికి నిచ్చెరక్తియం
బొలయుట కంచు నక్కొలని యొప్పిదమెుం గానియాడు
వెంతయున్ ॥ 239

ఆ.వె. పిడులు గొలుపఁ గేరి కదరు భద్రేభంబు
కరణి నెంయుఁ గరణిగనున చరుగఁ
గడఁక దేవి కల్లఁ గైదండ లిచ్చుచుఁ
గొలను దరిసె రాజకుంజరంబు ॥ 240

అప్పుడు—— 241

సీ. తొడరి నల్లడలకు దుడుకాడఁ గొట్టుచు
చెలరేఁగి యూఁదెడు చిగురుఁబోండ్లు,
కడవెళ్లనీఁదుచుఁ[1] బెడమర్లి వోఁలుల
సిందు రమ్మని పిల్చు నందుముఖులు
పదముల సారెకు నుదకముల్ సీఁడికి
జల్లుచు సీఁదెడు నల్లనాత్తు
లిందందుఁ దిరుగుచు నీట[2] యీఁదుచు నీర
ముమియుచు నిలుచు[3] శాతోదరులును

తే.గీ. గడచి తెచ్చినం బందెంబు గల దటంచు
దూరమున గుర్తుచేసెత తోయజంబుఁ
గూర్చి నిడు బార లిడి యీఁదు గుబ్బెతలును
నైరి కమలాకరము గల్గు సంత మేర ॥ 242

1 పా.వ— కడవేళయీఁదుచు— తా.వ్రా.ప్ర
2 పా వ— లిందిందిరు సుడిలో యీత— తా.వ్రా.ప్ర
3 ప్రా వవ— సారె నీరజముఖి యుచునిలుచు— తా.వ్రా.ప్ర.

సీ. ఇడ్డెనపసిరివన్నె [illegible]
తాళసరేఖలు [illegible]
రాసిన్నెఁ [illegible] ప్రె[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] పేట పిడిచికొనుచు
పల్ల[illegible] [illegible]
[illegible] నేర్పు కోసికొనుచు

తే.గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 243

సీ. [illegible]
[illegible] కోసికొనుచుఁ
[illegible]
[illegible] దోలికొనుచు
[illegible] పేరువెంచు
[illegible] విప్పుకొనుచుఁ
[illegible]
[illegible] కొనుచుఁ

తే.గీ. జెలులఁ గేళికిఁ బిలుసూయుఁ [illegible]
చెన్నుఁదొలఁకఁ [illegible] ప్రాంతి చిల్కు యనుచు
వనటుఁ గొంటేగొప్పైఁ గహార్మి సిలఁగికొనుచు
నల్లనల్లన విహరించె నతివ యోర్తు॥ 244

1 పా.స. యుండల్ లవ యన్నెల— తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా. పూర 3 నంటకు (కెం)గేల నాపువ్వు—పా.ప
4. ప్రా.సప. గిడంల నాడుచు— సా.ప. జేడ నాడుచు— తా.ప్రా.ప్ర
5. ప్రా సప సుడితెం(ము)లంశార— తా.ప్రా.ప్ర.
సుడియు తేఁటులుఁ బార— సా.ప

చ. వెలినడయాడుచో మిగుల వ్రేఁకదనంబు సహించునింతి గు
బ్బలు కడులాఘవంబునను బాటిలుచున్నవి నీటిమీఁద హా
తెలిసెను వర్ణకుంభములు దీనికుచంబులు ఏని[1] ప్రాఁపునం
జాలకఁగఁ దేలియాడు నన జోటి యొకర్తుక యీఁదె నీటిపైన్॥ 245

ఉ తేలి సురాళులం గొదనుతేఁటుల జక్కఁగఁ దోలిఁ గ్రుంకి లో
మీలను గచ్ఛపంబులను మీఱి తదీయవిలాససంపదల్
దూలఁగఁ దోలుచుండె నొకతోయరుహానన యూనకుంతల
శ్రీలఁగుచాంబకద్వయవిశేషములఁ బర[2] విభ్రమంబులన్ 246

చ లలికులివేణి యొక్కతె రయంబునఁ గ్రుంకిడి యుల్ల లేచుచో
వెలుపలి కించు కించుకయ వెల్వడుకొప్పును నెమ్మొగంబు నిం
పుల నొదవించెఁ జూపఱకుఁ బొల్తులమోసుల కోసరిల్లి యం
బులఁ జొరఁబడ్డపంకజముఁ[3] బూని యలుల్ పెలి కీడ్చునట్టివై॥ 247

ఉ. ఓల మదాళిమాలికల కోల మరాళసధూచయంబుపై
నోల రథాంగదంపతుల కోల చలత్తనునీచిసంక్తిపై
నోల సమీపభూజముల కోలని గీటున సోలపుచ్చుచున్
బాలికయొర్తు లీలంకుఁ బైకొన నుండె నలంతసెంపునన్ 248

స. వలుదచన్నులు చక్రవాకదంపతులకు
నమకూలదాంపత్య సఖ్యవరింపఁ
గలికివాలారుకన్నులు గండుమీలకు
మురిపంబు[4] నొరసంబు బుజ్జగింప
నీలాకంబులు రోలంబపంక్తుల
కొప్పుతారళ్యంబు చొప్పు[5] దెలుపఁ
బదపల్లవలంబులు కొదమరాయంచల
కచ్చంపుగతుల నేర్పచ్చుపఱుపఁ

1 ప్రా సవ— దీని— తా వ్రా ప్ర 2 ప్రా సవ— బడ— తా.వ్రా.ప్ర.
3 ప్రా సవ— దొరబడ్డ పంకమును— తా.వ్రా.ప్ర.
4 ప్రా.సవ— పెరపంబు— తా వ్రా.ప్ర పొరపంపు— సా.ప.
5. ,, — కొప్పు — ,,

తే.గీ. (జేతులు కెంపమ్మిరేకులకును
మేలివన్నెర్దపరీతులు మేళవింప
గొంతు బొక్కలిపుడికింపుఁ జింతనొంఁగఁ
గలయుసిహరించె వెలి రోన లలనయోరు ॥ 249

వ. అట్టియెడ మృగావతి యవగాహంబునకుఁ దొడంగి 250

సీ. గుత్తంపుఁ బాలిండ్లయొత్తునఁ బులకించు
పరునిహస్తములపై (వాలికొనుచు
గర్భభారము నాఁగఁగా లేక కెంగేల
పతిభుజం బూఁతగాఁ బట్టికొనుచుఁ
గడలతాఁకునకును గళవళపడ (మా)[1] టి
కధిపుఁ గౌఁగిటఁ జిక్కి నలమికొనుచు
భయమునఁ (బియు కంఠభాగంబు కరములఁ
బెనఁచి యొయ్యన నీట మునిఁగికొనుచు

తే.గీ. నేనె యీఁదెద నని తెంపునెఱపి యువ్వాఁత
విడిచి గజగజ వడఁకుచు విభుని మగుడఁ
బట్టి నవ్వుచు మఱియును బహువిధముల
నలసభావంబుతోఁ గేలి యాచరించె ॥ 251

మృగావతిని విహగుఁ డెత్తికొని పోవుట

ఉ. తొవ్వఁగఁ దోఁగి హస్తములఁ దోరపుఁ జన్నులుఁ జెక్కు లక్కునుం
గప్పి వడంకుచుం (డఁ[2]) జెలికత్తెలు పాటికిఁ జిట్టకాలకుం
జెప్పెడునోలకున్ మగుడఁ జిల్లొయటంచుఁ గరాంగుళంబులం
గొప్ప దెమల్చుచుం గుసుమకోమలి సైకతవేదికాస్థలిన్ ॥ 252

ఉ. ఉండఁగ నంతట న్విహగుఁ డొక్కఁడు దైవగతిన్ ఖగేంద్రు పౌ
(తుండు శరీరగౌరవవిధూతనగేంద్రుఁడు వచ్చి మాంసపున్
ఖండ మటంచు శోణరుచిగల్గుపడంతి (ని బట్టి)[3] వైనతే
యుండును బోలె నెత్తికొని యుగ్రతఁ బాఱె వియత్పథంబునన్ ॥ 253

1. ప్రా. పూర ;— నాఁటి— సా వ. 2. ప్రా. పూర ;
3. ప్రా.పూర.— నివేగ— సా.వ. యందలి పూర

వ. అంత—— 254

శా. భూకాంతుండును నప్పిలాసినులు నద్భూతాద్భుతవ్యాప్తి హా
హాకారంబులతోడ వృష్టి[1] వలనం బొసంగ సర్వంబు ను
ట్లాకాశంబున బాఱుపక్షిఁ గని వేయం గార్య[2]మే నెంచెడిన్
లేకుంటన్ గుఱిలేని నెవ్వగల నిట్లింటాడుచుం గ్రమ్మఱన్ ॥ 255

వ. పురంబునకుం బోయి రప్పిహంగంబునుం బ్రాపించుకొంచె ఎగిరి యుద
యాచలంబు చేరి యగ్గిరిశిఖరంబున నొక్కచో దలంచి నాయుశ్శేషం
బునం జేసి మహార్ఘ్యపతనశయుగు పెక్కుమునులో మణిం గనుగొంటకుండ
నిడి చనియె నమ్ముద్దియయును మహార్ఘ్యదేట వైనాసన్యశరణ్యంబగు
నయ్యరణ్యంబుం గనుంగొని దిక్కెవ్వఁడు మొకంబువలె నలుదిక్కులుం జూచి
మిక్కుటంబగు దుఃఖాతిశయంబున— 256

ఉ. చన్నుల జారునీరు వనుకట్టున నూత్రవిహీనహార భా
తి న్నెలకొల్ప బీతిలి మది న్నలుదిక్కులు నేత్రకాంతు ల
భ్యున్నత శక్రనీలశకలోపలతోరణశంకఁ జేయుచుం
డ న్నలినాక్షి యేడ్చె నగటం బికకాకలికాకలధ్వనిన్ ॥ 257

క. నాతుక యేడ్పు టెలుంగులు
ప్రాంతిం జేయంగ విపినభాగమృగంబుల్
మేఁత లుడిగి వెస మీఁదికి
మూతులు చాపుచు నుపాంతముల వినుచుండెన్ ॥ 258

వ. మఱియుం బలవింపం దొడంగి— 259

మ. కలలోఁ బాయు టెఱుంగనక్కటకటా కాంతున్ననుం బాపి తె
క్కలి దైవం బిటఁ దెచ్చె నీయడవి నింకన్ దిక్కు నా కెవ్వ రో
చెలులారా మిముఁ గూడ కెట్లు నిలుచున్ జీవంబు లియ్యాపదం
దలుగం జేయునె దైవ మంచు నను నత్త్వంగి దైన్యంబునన్ ॥ 260

1 ప్రా సవ — క్రదిష్టి — తా ప్రా.ప్ర
2 ప్రా. సవ— చెయుగార్య— తా.ప్రా.ప్ర.

ఆ.వె. కేల నేల పుడుకు ఫాలంబు మోటికిఁ
జూపి కర్మములను బొలయఁ గూర్మి
చెలులఁ బేరువేరఁ జీరుఁ బ్రాణేశ్వరు
నాత్మఁ దలఁచి మూర్ఛనందుఁ దేలు ॥ 261

క. ఏటికి తన కీబ్రదు కని
మాటికి వనభయదమృగసమాజము బ్రోలం
దూఁటుం దన్నది చంపక
దాఁటి వెసం జనిన రోసి దైవముఁ దిట్టున్ ॥ 262

జమదగ్ని యను ముని మృగావతి నాదరించుట

వ. ఇట్లత్యంతకరుణంబుగా నయ్యింతి యేడ్చుచుండె దైవవశంబునం జేసి యయ్యడవికి సమిత్కుశఫలార్థంబు చనుదెంచినవాఁడు జమదగ్ని యను సంయమివరుం డయ్యేడ్పు చెలువంబు విని యిది నిర్మనుష్యంబైన యరణ్యం బిందు మనుష్యస్త్రీరోదనంబునకుం గారణం బేదియో తెలిసెదంగాక యని వచ్చి యంతనంత నయ్యింతి కౌమారవయోరూపవిలాసంబులు వినుతింపుచుఁ జేరం జనుదెంచి— 263

శా. పాపా యెవ్వరిదాన వేమిటికి నిప్పాటన్ విలాపించె దే
రూపం బీదెస నిన్నుఁ జెందుటకు నీరూపంబు వీక్షించినన్
భూపాలాన్వయజాత వంచు నడుగం బూఁబోఁడి దైన్యంబుగా
నా పుణ్యాత్మునితోడఁ జెప్పె నిజవృత్తాంతంబు నాద్యంతమున్॥ 264

చ. చెప్పిన మౌనితల్లజుఁడు చిత్తమునం జిగురొత్తు ప్రేమతో
నప్పువుఁబోఁడియేడ్పు విని యంగన నీదు మనోరథావళుల్
చొప్పడు నెన్నిజాడలను శోకము దక్కు మటంచు నూరడం
జెప్పి నిజాశ్రమంబునకుఁ జెచ్చెరఁ దోడ్కొని పోయెఁ దొయ్యలిన్॥ 265

వ. తోడ్కొని పోయి యొక్క పర్ణశాలాభ్యంతరంబున నయ్యింతి నునిచి గర్భసంరక్షణార్థంబు వృద్ధాంగనలను మజ్జనభోజనంబులిడి ప్రొద్దు వోకకుం గూడియాడుటకు మునికన్యల నియోగించి యతం డాత్మతనూభవకంబోలె విశేషంబుగా నడుపుచుండ నంతట— 266

ఉదయనుఁ డుదయించి దినదిన ప్రవర్ధమానుఁ డగుట

క. నవమాసంబులు పూర్ణము
లవుచుండగ మంచివేళ నాసతికిఁ దనూ
భవుఁ డుదయమయ్యెఁ బ్రాచిని
ధవళాంశుం డుదయమగు విధంబున నంతన్ ॥ 267

క. ఉదయాచలశిఖరంబున
నుదయించుటఁ జేసి వీని కుచితము నామం
బుదయనుఁ డని యవ్వేళను
విదితంబుగ దివ్యవాణి వినిపించెఁ దగన్ ॥ 268

క. మునుకొని జమదగ్నిమహా
మునివరుఁ డాయాయి దివసమున నన్నప్రా
శనచౌలోపనయనవిధు
లొనరించెన్ రాజసుతున కుచితక్రియలన్ ॥ 269

మ. ప్రతిపచ్చంద్రకళావిభాతి నెలమిం బ్రాపించుచున్నట్టియా
క్షితినాథాత్మజు భాగ్యచిహ్నములు భక్తిం జూచి శౌర్యోన్నతిం
జతురంభోధిపరీతభూభువనమున్ శాసించు భాగ్యాన్వితుం
డితఁ డౌనంచును నిర్ణయింపుదురు మౌనీంద్రుల్ మనోవీథులన్ ॥ 270

ఉ. ఈడిచి తెచ్చి కాననమదేభములన్ మునిపల్లెవ్రాఁకులన్
గూడఁగఁగట్టుచుం బులులకూనలఁ గేసరిశాబకంబులన్
వేడుక నెక్కియాడుచును నిచ్చలు రాజసుతుండు శైశవ
క్రీడ లొనర్చు శౌర్యబలఖేలన కచ్చెరువందఁ దాపసుల్ ॥ 271

క. వేదంబులు నంగంబులు
వేదాంతము నభ్యసించి విని శాస్త్రంబుల్
కోదండవిద్య లెఱిఁగెను
భూదయితుని[1] సుతుఁడు మౌనిపుంగవు నొద్దన్ ॥ 272

1 ప్రా.నవ. భూదైవత— తా.ప్రా.ప్ర., భూదారక— సా.ప.

వ. ఇవ్విధంబునం బ్రబుద్ధుండై[1] ప్రవర్తించుచుండి యొక్కనాఁ
డక్కుమారోత్తముం డయ్యాశ్రమప్రాంతంబున-- 273

క. వ్యాని జుటచండమునఁ గొని
చా నడిచెద నంచు వచ్చు జరదాటవికున్[2]
వానిఁగని భీతిఁ బాఱెడు
దాని భుజంగంబుఁ గాంచి దయ దళుకొత్తన్ ॥ 274

ఆ.వె. ఎలుక ద్రేయు టుడుగు మేపైన నిచ్చెద
ననుచుఁ బిల్కి వాని యాగ్రహంబు
వాప్పికొనుమువచ్చి సూతకేయూరంబు
నిచ్చి యనుప వాఁడు నేఁగుటయును ॥ 275

ఉ. ఆభుజగోత్తముండు సహజాకృతిఁ గైకొని నిల్చి నమ్రుఁడై
యోభువనైకపుణ్య కరుణోల్లసితేక్షణ నన్ను నిత్తఱిన్
బ్రాభవమొప్ప నీయెలుకు జారికిఁ దప్పఁగఁ ద్రోయు నీ కృపా
వైభవ మేమి చెప్ప మఱవందగునయ్య మహోపకారముల్ ॥ 276

గీ. ఖేచరుఁడు తొల్లి యురగంబుఁ గాచి మనుచు
నట్టి పుణ్యంబు సిద్ధించె నన్ను నీకుఁ
జెంచుచేఁ జావకుండ రక్షించునట్టి
నీకు నుపకార మొనరింపనేర నేను ॥ 277

క. అన్న ధృతరాష్ట్రుఁ డనియెడి
పన్నగపతికూర్మిసుతుఁడఁ బరివాదినిఁ జే
రెన్నికఁ గాంచినవాఁడను
గిన్నరుఁ డను పేరివాఁడఁ గ్రీడార్థంబై ॥ 278

ఉదయనుఁడు రసాతలమున కేఁగి లలితయను కన్యం బడయుట

వ. ఇటు వచ్చి కిరాతుబారిం బడి భవత్కృపావిశేషంబున నాయుశ్శేషంబు
నొందఁగంటి నని చెప్పి యతనితోఁ గృతసఖ్యుండై యమ్మహీపాలు

1. ప్రా.నవ.— బబ్బుధుండై— తా.ప్రా.ప్ర.
2. సా.ప ప్రతియందు కందమందలి పూర్వార్ధము లేదు.

రసాతలంబునకుం దోడ్కొని చని నిజనివాసమునం దించి యర్ఘ్యాది విధుల నభినందితుం జేసి. 279

సీ. కాయజు మోహనసాయకంబు గరంచి
గండుమీలుగ నచ్చుగట్టి పోసి
యిభకుంభ గౌరవం బెల్ల నూరిచితెచ్చి
కనకకుంభంబులుగా నొనర్చి
తొలుకరి క్రొమ్మెఱుంగుల కాంతి మెలపించి
పువ్వారు దీఁగెగాఁ బ్రోదిసేసి
చిమ్మచీఁకటిలోని చెలువంపుఁగొనలేర్చి
కొదమతుమ్మెదలుగాఁ గూడపఱిచి

గీ. యతివకన్నులుఁ జన్నులు నంగకంబు
నలకలను గాఁగఁ జేసెనో యబ్జగర్భుఁ
డనఁగఁ జెలువొందు నవయౌవనాభిరామఁ
దన సహోదరి లలితాభిధానఁ గన్య ॥ 280

సీ. మొగమున కెగసెడు[1] బిగిచన్నుఁగవ ప్రేక
వడవడ వడఁకెడు నడుముదాని
మెఱుఁగు చెక్కిళ్లపై మెఱుపుఁదీఁగెల పించు
దులకించు కనుదోయి చెలువుదాని
లేఁతవెన్నెలఁ బుక్కిలించు లేనగవుం
మొలపించు చిగురుఁ గెమ్మోవిదాని
ననవిల్తు మదనాగమునకు నెన్నడ నేర్పుఁ
గల్పించు మురిపెంపు గతులదానిఁ

గీ. బోలుమ ముఖచంద్రరుచి భోగిభువనమునకు
నించు రేయెండ రేలఁ బుట్టించుదాని
వేడ్కఁ గొనివచ్చి యధిప యీవిద్రుమోష్ఠిఁ
బ్రీతిఁ గైకొను మనుచు నర్పించుటయును ॥ 281

1 ప్రా సవ. కెగరెడు- తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. ఆవలి నాయతాక్షిఁ గుటకాంక మనమ్మదరాజ్యలక్ష్మియుం
బాసి లతాంగిఁ గైకొని ప్రభాతకుతూహలపూర్ణమానసుం
డై నరనాటసుందరుఁ డహంబులు రేలును గేళిమందిరో
ద్యానసరోవరాటికల హారిహిరణ్మయహర్మ్యవీథులన్॥ 282

శాపవిముక్తయై లలిత విద్యాధర లోకంబున కేఁగుట

ఉ. కామసుఖంబునం దగిలి కాలము పుచ్చుచునుండ నంతటన్
భామినివాంఛితంబు పరిపాకదశన్ వసియింప గర్భల
క్ష్మీమహిమంబు దోఁచుటయు శ్రీఘనమై యత్తను ప్రౌఢ్వి దివ్యతే
జోమయపుష్పకంబునను శోభనకాంతివిలాస మొప్పఁగన్॥ 283

వ. సర్వోదరయై పయస్వ్పథంబున నిలిచి గర్భాధానపర్యంతంబునుం బూర్వం
బున దనకుం బ్రాపించిన శాపంబు నిరసించి యుద్యుభరాజగామిని
వినుసిచే నిమంత్రితయై నిజలోకంబునకుం జనియె నంత సమ్మోహి
కాతుండగుచు. 284

ఉదయనుఁడు తలిదండ్రుకడకు వచ్చుట

గీ. వాడు చూపని తాంబూలవల్లితోడి
ఘోషవతి యను వల్లకి కూర్మి బావ[1]
వెడ్క నర్పించి యత్యంతవినయ మొప్ప
ననిపి పంపంగ నాశ్రమంబునకు వచ్చి॥ 285

ఉ. ఊరడివోసినవాక్యముల నుల్లమునం దనరాక యెప్పుడుం
గోరెడు తల్లి నాదర మిగుర్పఁగఁ గాంచి ప్రభూతమోద సం
భారపయోధిఁ దేల్చుచును బాదములం బడి యా పురంధ్రియుం
గారవమొప్ప (చూడ[2]) నిడు కౌఁగిట సంభరితానురాగుఁడై॥ 286

గీ. ఆత్మసంప్రాప్తిచే నంబ యనుదినంబు
బుద్ధిచే సంపదయుఁ బోలెఁ బొదలుచుండ
గానవిద్యానిరూఢి నమ్మౌనివరుల
యుల్లముల వేడ్క నొందింపుచుండె నంత॥ 287

1. ఇందలి తొలిరెండు పాదములు సా.ప. యందు లేవు 2. ప్రా. పూర.

గీ. ఒక్కనాఁ డక్కిరాతుఁ డయ్యుర్వరేశ
సుతునిచేఁగన్న పచ్చల సూడిగంబు
వెలకుఁ గొనువారు పురములోఁ గల రటంచు
నమ్ముకొనుబుద్ధిఁ గౌశాంబి కరుగుదెంచి ॥ 288

స. పట్టనంబున రాచబచ్చగు ధనగుప్తు
నింటిలోపలి కేఁగి యేకతంబ
సూడిగం బతనికిఁ జూపిన నాతండు
జననాథుపై విలాసంబుగాంచి
యిది రాజుదేవి మై నిడియుండు సతితోఁ
బోయిన సొమ్మని బుద్ధి నెఱిఁగి
నృపతికిఁ జెప్పక యిది నేనె కైకొన్న
నపరాధ మౌ నని యప్పళించ

తే.గీ. వరునిఁ దోడ్కొని నగరికి వచ్చి యోల
గమున నున్న మహీపాలుఁ గాంచి మ్రొక్కి
సమ్మదంబున నప్పుడు సమ్ముఖమునఁ
గంకణము వెట్టి యబ్బోయవంకఁ జూపి ॥ 289

ఉ. అంగడియింటి కీతఁడు ధరాధిప యింతకు మున్న వచ్చి యీ
యంగద మమ్మెదం గొనెదవా యని చూపినఁ దద్విలాసయు
క్తిం గని స్వామిపే రునికికిన్ వెర గందుచుఁ బొంగి దేవి భ
వ్యాంగముతోడ నేఁగిన కరాభరణం బను నిశ్చయంబుతోన్ ॥ 290

క. కొనివచ్చితి సమ్ముఖమున
కన విని పతి దేవి కంకణాభరణంబుఁ
గని పొంగెఁ బ్రాక్పయోదము
గని యానందించు చాతకంబును బోలెన్ ॥ 291

కంకణాభిజ్ఞానంబున సహస్రానీకుఁడు దేవి నన్వేషించుట

గీ. దేవి యనుమాట చెవిఁ దేటతెల్లముగను
గూడినంతన మై జాదుకొని (యెల)[1]ర్పఁ
గంకణం బందుకొని పతి కలయఁజూచి
నిక్కముగ దేవితొడ వని నిశ్చయించి ॥ 292

1 ప్రా. పూరణము.

ఉ. మక్కువ పెక్కువం బొరయ మానినిఁ జూచినయంతకంటె వే
నిక్కువుఁ బెద్ద నెమ్మనము నిండి తొలంకఁగ నవ్విభూషణం
బక్కునఁ జేర్చుఁ గన్నుఁగవ నద్దు నురంబునఁ బెట్టు మాటికిం
జెక్కులఁ జిక్కు మోపు విధి చేతలకుం దలయూఁచు నూర్చుచున్॥293

ఉ. ముంచిన నెవ్వగన్ మనసు ముంపుచుఁ దేల్చుచు సారె సారె హా
చంచలనేత్ర హా విమలచంద్రనిభానన హా పయోధ రా
కుంచితమధ్య హా కుసుమకోమలి యెచ్చట నున్నదానవే
యంచు విలోచనాంతముల నశ్రువులన్ వెడలించు ఝల్లనన్ ॥ 294

వ ఇవ్విధంబున సోత్కంఠుం డగుచుండి కొంతవడి కజ్జననాయకుం
డబ్బోయ ది క్కవలోకించి— 295

ఉ నిక్కము చెప్పు మున్న యిది నీ కగపడ్డతెఱం గెఱుంగ నీ
వెక్కడివాఁడ వేమి కత మింటికి రాకకు నింత నిక్కువం
బిక్కటకంబు మానగరి దెద్ద వడం బెడలింపు నావుడున్
మ్రొక్కి కిరాతుఁ డవ్విభుని ముందట నిల్చి సముంచితోక్తులన్ ॥ 296

ఉ. ఓయుర్వీవరవర్య పూర్వగిరియం దుండంగ నాకిచ్చె నీ
కేయూరం బొకరాజనందనుఁడు దాక్షిణ్యంబునం దీన ర
క్షాయత్తుం బగుచిత్తమొప్ప నిలయం బప్పూర్వశైలంబు మా
కీయుద్యన్మణిభూషణంబుఁ గొనువా రెచ్చోట లేకుండుటన్ ॥ 297

క. బచ్చులు గల రిచ్చట నని
వచ్చుట నారాక మనుజవల్లభ నీ మే
నచ్చున మెత్తినకైవడి
నచ్చుపడం జూచుమాడ్కి నానృపసుతుఁ డుండున్ ॥ 298

క. నావుడు విని యబ్బోయకు
భూవరుఁ డుదయాచలంబు భూమికిఁ గడ నీ
వేవిధమునఁ జనుదెంచితి
వావిధ మెఱిఁగింపు మనిన నతఁ డిట్లనియెన్ ॥ 299

గీ. సూనసనాధీశ ఏమా దీని మహిమ పెంచు
[illegible]
విమసుఖావముల ఖేచరప్రవృత్తి తోడ
సమతలంబులఁ బాదసంచారములను ॥ 300

చ. అన విని యన్నిభుండు న్నొడయుండును నంతయు సంతసించె [illegible]
ట్లను విను మోకిరాట యుదయాద్రికిఁ దోడ్కొనిపోఁ జాలదే
నను నెటులైన నీ [illegible] ప్రియంగమై [illegible] వార్ధమెద్ది కా
వన కది దీనితోడ కటియంబునఁ [illegible] నిల్పి నా పురమ్ ॥ 301

వ అతండు నవ్వుచు— 302

ఉ నెమ్మది రాజ్యమేలు ధరణీపతులన్ [illegible]
ర [illegible] రాడుగని [illegible] ధరంబున [illegible] నారికై
న్యమ్ములతోడఁ గూడి యుదయాద్రికిఁ దోడ్కొనిపోయి [illegible]
గ్రమ్మఱ నీశిరంబునిడి [illegible] ంచుమ్ ॥ 303

వ అనినం బరమానందంబు నొందుచు [illegible]
ళిందునకుం [illegible] తనమనస్సునూర్గంబు [illegible]
[illegible] వాఁడై రాజ్యభారంబు [illegible] ప్రధా [illegible]
యునించి వారలయనుమతిం [illegible] ప్రస్థానభేరి [illegible]
[illegible] వాఁడు చతురంగబలసమేతుండుగా [illegible] . 304

సీ. గానధారాలసద్గంధా [illegible] శ్రేణి
నడచినమార్గంబు లడుసు సేఁగ
హయఖురోద్ధూతంబు లగు రజంబుల [illegible]
నాహిని పిండలి పండు గాఁగ
బహుళపదాతుల పదఘట్టనంబుల
నొక్కసంకకు నేల యొడ్డిగిలఁగ
రథనేమినిష్ఠురారవములఁ బాతులు
వెకలి కొండలు పకాపకలు గాఁగ

1. ప్రా.సవ. మహిమ ంటి — తా.ప్రా.ప్ర
2 ప్రా.సవ. విహరింపుఁడు నచ్చి - తా.ప్రా.ప్ర.

తే.గీ భేరినిస్సాణపణవాదిభూరివాద్య
రవము లాశాంతమదసింధురములు కర్ణ
పుటము లెంతయుఁ జిందరవోవఁజేయఁ
బ్రాచి కభిముఖుఁడై మహీపాలసరుఁడు ॥ 305

వ. నడచునప్పుడు— 306

క. నాగశిరస్సిందూర ప
రాగంబు లకాలసాంధ్యరాగములుగఁ దో
డ్తో గొడుగుల నిడఁగ నభో
భాగంబునఁ జేసెఁ దిమిర[1]బాహుళ్యంబున్ 307

ఉ. సాటిలదిక్తటంబులయి భాంకృతులం బొడమించు దుందుభుల్
కోటులసంఖ్య లోకము (ల)[2] గుబ్బటిలన్ నిగుడించుహేషలన్
ఘోటకఘోటికాతతులు కొండలు బిట్టగలంగ ఘీంక్రియా
పాటనములఁ జయల్పలుచు భద్రటకరుల్ దివి తల్ల డిల్లఁగన్[3] ॥ 308

వ. ఇవ్విధంబున విడియుచు నెత్తుదుం బుడమితో డక్కారాతవరు సామర్థ్యం
బున సైన్యంబులతోడఁ గూడి సాగరంబులు గడచి శైలంబులు దాటి
ద్వీపంబు లుల్లంఘించి వచ్చి వచ్చి యుదయాద్రి కనతిదూరంబున
నొక్క విశ్రామస్థలంబున నొక్కనాఁడు చతురంగబలంబులు విడియించి
యుండునంత—— 309

సూర్యాస్తమయ వర్ణనము

మ. పలుకంబారుచు నెండవాటు నడియెం బద్మంబు లొక్కింత మో
ములు మోడ్వంగఁ దొడంగెఁ గోకమిథునంబుల్ చిత్తవైకల్యముల్
వెలికిం గ్రమ్మఁగ నుమ్మలించెఁ జరమోర్వీభృద్దరీకేళికా
స్థలయాత్రోన్ముఖుఁడై విభాకరుఁడు పశ్చాదాశకుం జేరఁగన్ ॥ 310

1. ప్రా.నవ.— జేసితిమిర— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా. పూర.
3. సా.ప.— దిడితల్ల నెల్లెడన్— తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. భిల్లియొకర్తు కిందమని పేర్కొని యుంచఁ బోక భిల్లరాజ వం
ఫుల్లసరోజలోచనకుఁ బోరచి యా నగనెత్తుజేగురుం
బల్లరవో యనం జరమభాగమహీధరశృంగవీథి శో
భిల్లెఁ బయోజినీరమణబింబ ముదంచితపాటలాకృతిన్ ॥ 311

ఉ. పాటలవర్ణమె కమలబాంధవుఁ డంబరసీమ నొప్పెఁ ద
త్కూటమునుఁ బాసి తోయనిధికుక్షికి నల్లన జాఱె ధాతనో
మోటమునం జకోరగ్రసనోజ్జ్వలశష్పిలించుయుంబు ను
న్నీటఁ దొలంచి[1] యార్పుటకు నేరుపునం దిగఁబార్చుకైవడిన్ ॥ 312

క. బోరనఁ బడె నిరుఁ దనరాం
భోరాశిం గాంసిద్ధపురుషుఁడు నియు దై
వాఱఁ బయఃపతి కొసఁగిన
పారదసిందూరఘుటికభాసం బలరన్ ॥ 313

చ. పనులినిఁ బాసిపోయెఁ బడగన్[2] నిలుపోవక భానుఁ డస్తశై
లమునపయినుండి తోయధి జలంబులలోఁ బడుచుండు సన్నగా
గ్రిమతట సూర రంధ్రమునుఁ గేలి మొనర్చెడి రక్తనారి బ్బం
దము క్రియ సాంధ్యరాగరుచి దార్కొనె బచ్చిమదిక్తటంబునన్ ॥ 314

ఉ. పొంగెఁ గరంబు సాంధ్యరుచిఁ బోనిడుచుం ... చిత్రభాను
సంగమదోషశంక ననజస్రియుఁ దన్తుపుసుంబుతోఁ బరో
త్తుంగశిఖాగతుం డగుచుఁ దోయధిలోఁ బడఁగాఁ బదిలు వ
ప్పొంగను శాంతినొంద నెరి సంతతుఁ బర్విన ధూమమో యనన్ ॥ 315

మ. హరిసంచారభయంకరంబులు నగ ళ్లంచున్ ఘయోత్పత్తి ద
గ్గిరిరాడ్గహ్వరవీథులన్ నిలిచి తత్క్రీడానివాసంబునం
బరమాహ్లాద మెలర్ప వెల్వడు మహాభద్రేభయూథంబు బనన్
హరిదంతంబులు గాఢమై నిగుడె నుద్యద్ధ్వాంతసంఘాతముల్ ॥ 316

1. సా ప, దెలంచి— తా౹వ్రా౹ప్ర
2. ప్రా.సవ — దడగన్ — తా౹వ్రా౹ప్ర.

మ. సయిదోడుల్ శితికంఠకంఠసుషమాసంభూతికిన్ (సంతత)[1]
ప్రియబంధుల్ లయకంధరంబులకు నీరేజాధిరాట్స్ఫూర్తి క
ద్వయరూపంబు లనం దమంబులెసఁగెం దట్టంబులై యెల్లెడన్
వియదాశా వసుధావకాశముల దృగ్విస్ఫూర్తిచరద్భూతముల్॥ 317

సీ. వెడవిచ్చుచోఁ గల్వనిరికొలంకులమీఁదఁ
బఱతెంచునెండదేఁటి సరియనంగఁ
బాఱి వేడివెలుంగు పశ్చిమాంబుధి నీటఁ
బడిన వెల్వడుధూమపటలి యనఁగ
యామిని[2] వలిరాక కలరి కైసేయ వి
చ్చిన సితేతరకచ[3]శ్రేణి యనఁగ
నపరసంధ్యాకాంత యాత్మసంకమహా
సురలపై దయఁ జల్లు చూడ్కి యనఁగ

తే.గీ. సమధికాచ్ఛబంధురసాంధ్యరాగ
బాలసహకారకిసలయపంక్తి మెసవి
మెరసి విహరించుకోకిలానీక మనఁగఁ
జిమ్మచీఁకటి దిక్కులఁ గ్రమ్ముకొనియె॥ 318

ఉ. వారుణిఁగూర్చి యుల్లసము నారణ రే కెనఁ దస్తసానువు
దుర్వారిగ్రాసిహారగృహభూములకుం జనియుండ నాననాం
భోరుహముల్ ముణించికొనెఁ బొల్పరి పద్మిని దీనవృత్తితోఁ
దోరపు నేడ్క నాతలపు దోడికుముద్వతి యుల్ల నవ్వఁగన్॥ 319

చ. శరధిఁ బ్రవాసి యై యినుఁడు చన్నఁ దదాగమనంబుఁ గోరి ని
ర్జరులను వేఁడికోఁదొడఁగె సంకుచితాంబుజకైతవంబునం
గరములు మోడ్చి యబ్జిని ప్రకల్పితగర్భవిలీనభృంగరుం
కరణముచేతఁ బద్మినుల కట్టడి యిట్టిద కాదె యెయ్యెడన్॥ 320

చ. కమలిని చిన్నఁ బోవుచు మొగంబు ముడుంచుట కొం డనంగ నే
ల మగఁడు తన్ను డించి యవలం[4] గడు దూరము వోవఁ దోడి య
క్కుముదిని యువ్వలన్ వలపు గుల్కెడి మోమున నవ్వఁ జేయుచుం
దమిఁ బడు తేఁటి యన్విటుఁడుఁ దామరసస్థితిఁ గూడియుండఁగన్॥ 321

1. ప్రా. పూర 2. ప్రా.సవ—యామినీ— తా.వ్రా.ప్ర;
3. ప్రా.సవ- శితేతర కట— తా వ్రా ప్ర 4 ప్రా.సవ— యడలం— తా వ్రా ప్ర.

చ. చలులని[1] రోసి పద్మిని నిజచ్ఛదకుంచనకై తనంబునం
దలు పిఱియుంగఁ బెట్టికొనఁ దద్విరహాంబు సహింప కుజ్జ్వల
జ్వలనము మీఁదఁ దార్కొనిన[2] చందము దోఁపఁగఁ బ్రాఁతేఁ దుమ్మెదల్
నలినవనంబులం దొలఁగి[3] నవ్యవికస్వరహల్లకంబులన్॥ 322

చ. జలజినిఁ బాసి రేల జలజప్రియుఁ డయ్యె నినుండు (శుద్ధ)[4] చం
చలుని మలీమసాంగుని నజు నసయుఁ బుష్పిణులంటె సేసుకల్
నలిసెడు దుర్జనున్ మధుపజారునిలోఁ బగఁ గొల్లఁ జూడి వి
ప్పులవిడి సుంటు పాంసులల సంగతి మిత్రుఁ కింపుఁ జేయునే॥ 323

సీ. పరమేష్ఠి[5] మిన్నేటఁ జరుపు సంధ్య యొనర్చు
మార్జనాంబు[6] ప్రషత్ప్రభా లనఁగఁ
బతిరాకలకు యామపతి గృహాంగణభూమి
బలిఁ జల్లు నాచారలాజ లనఁగ
దిమిరవాయసములఁ దిగుచఁ గాలంబను
స్వగయుఁ ద్రొక్కిన కూటిమెతుకు లనఁగ
జడలేటెలోఁ గ్రీడ సల్పు సిద్ధరహస్తి
త్రుంచివైచిన నిచ్చుఁ దొగ లనంగఁ

తే.గీ. పూర్ణవిధుమండలామృతాంభోధి నడుమ
సురలు లాంఛనమందరక్ష్మాధరముఁ
ద్రోయఁ జిలికిన యమృత బిందువు లనంగఁ
గాంతిఁ దిలకించె దివి తారకాగణంబు॥ 324

1. పా.స.— చెలులని— తా.ప్రా.ప్ర
2. పా.వ.— దాకొనిన— తా.ప్రా.ప్ర.
3. పా.వ.— దొడఁగి— తా.ప్రా.ప్ర
4. పా.వ.— యందఱి పూర
5. పా.వ.— పరమేటి— తా.ప్రా.ప్ర.
6. పా.వ.— మానాంబుర్జ— తా.ప్రా.ప్ర.

ఐంద్రోదియ వర్ణనము

ఆ.వె విధుని రాకఁ బంచి వేగంపురలులఁగాఁ
దెచ్చి జారసతులఁ జూచి ప్రాచి
యుంతి [illegible]
దెల్ల [illegible] 325

చ తొలుతనె [illegible] [illegible] కాంతిస్పంజముల్
గలయఁగఁ జూచి చిత్తమునఁ [illegible] చిగురొత్తఁ జేరి కో
నల కిరణాంకురా[illegible] మాటికిఁ బంచుల నేర్చి త్రుంచి మోఁ
తలు [illegible] చకోరదంపతుల్ ॥ 326

ఆ. [illegible] చిత్తశోకసంతాపమ్న
[illegible] పద్మాకరచిత
[illegible] తరుణ [illegible]
దోఁచె [illegible] ॥ 327

మ. [illegible] బిబ్బిసీ
[illegible] బంధుకా
ర [illegible] యా (శా[1]) న వి
భ్రమ [illegible] నొడనెం బ్రాక్శైలశృంగంబునన్॥328

[illegible] చూపట్టె న
జ్జ్వలితా [illegible] సుద్యత్తమో
[illegible] బ్రాక్శైల శృంగోపరి
స్థలిఁ [illegible] కరాసార ప్రసారంబులన్ ॥ 329

క. ఉత్తరదిక్పతి [illegible] సించిన
గుత్తపుఁబటికంపు టోటి కుండయుఁ బోలెన్[2]
మొత [illegible] ద[illegible] వో
నొత్తి కళానిధి పహించె నొగి పాండురుచిన్ ॥ 330

1. ప్రా. పూర
2. ప్రా.సవ— నోటికిండ్లయు బోలె- తా ప్రా ప్ర

ఆ. వైజయంత మెక్కి వాసవు కూరిమి
పట్టి వెండి త్రాటఁ గట్టి తిగుచు
విమల దంతచక్రవిధమున దివిఁ బ్రాకె
రాజబింబ మంశురాజి నిగుడ ॥ 331

మ. కుముదోజ్జీవనకారణంబులు దిశాకూలంకషంబుల్ తమ
స్తిమిసంఘాతతిమింగిలంబులు నిశాతేజస్కరంబుల్ చకో
రమనోవాంఛితసీధు లంబురుహసాంద్రాపుండ్రికామాలికల్
విమలాంశుద్యుతిజాలముల్ వొలిచె దిగ్వీథీవిటంకంబులన్ ॥ 332

సీ. వెలిపట్టుపుట్టంబు విబుధాధిపతిదేవి
కనలురాణికిఁ దారహారయష్టి
చందనద్రవచర్చ సమవర్తిమహిషికి
బలల్గాశిలేముకుఁ[1] బాటతథ్య
వరహారవలయంబు వరుణునిల్లాలికి
మారుతాంగనకుఁ గర్పూరరజము
విరిమల్లెపూబంతి విత్తేశునింతికి[2]
శశిభృత్పురంధ్రికిఁ జామరంబు

తే.గీ. గగనలక్ష్మికి దంతంపుఁ గమ్మదొడవు
రత్నగర్భకు ముత్యాల[3] రంగవెల్లి
యగుచు దిక్కులఁ గలయంగ నలముకొనియె
హరినిర్మలసాంద్రచంద్రాతపంబు ॥ 333

మ. కనదూర్మిస్ఫుటభస్త్రికోద్ధిత పరాగంబుల్ సమగ్రస్ఫురిం
గ నికాయంబుగఁ బొల్చు చెంగలువపూగర్భంబనుంగొల్మిలో
నన గేహంబునఁ గారకుండు[4] విధురు జ్యోరాచనుల్ గాఁచఁ బో
సిన యంగార సమూహమో యనఁగఁ బొల్చెన్ భృంగసంఘాతముల్ ॥ 334

1. సా.ప — రేకము— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా నవ— నిరచికి— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా నవ— ముత్తెల్ల— తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా నవ— బనుంగొల్మిలోనన నేహంబను గారకుండు— తా.వ్రా.ప్ర

ఉ. తుందిలఫుల్లహల్లకమధూళికఁ బొట్లలనిండఁ బోసి ప్రే
మం దరళోర్మివాతహతి నాటికిఁ జంచల మందు నందపుం
జెందొగపూవుఁ దొట్టియలఁ జేర్చి కిశోరకరాజిఁ బాడె నిం
దిందిరమానినీజన మనిందిత ఝుంకృతిచారుగీతముల్ ॥ 335

సీ. జిగురు వెన్నెలగుంఘుఁ జించి చంచులఁ బట్టి
ప్రీతితోఁ బతినోరఁ బెట్టుకొనుచు
మెసఁగుచోఁ జవియైన మేలివెన్నెలగుంజు
మచ్చికఁ బ్రియసఖి కిచ్చుకొనుచు
ముక్కుల గండ్రించి[1] ముదురువెన్నెలగుంజు
ప్రేమ నొండొంటి కర్పించుకొనుచు
మెత్తగా నమలిన మిసిమివెన్నెలగుంజు
తెఱచి[2] పిల్లలకు వాతెఱల నిడుచు

తే.గీ. నెమ్మి నిద్దంపు ముద్దవెన్నెలలు తోఁడి
యనుఁగుఁ జుట్టంబులకుఁ బోరచి నిడికొనుచుఁ[3]
కొలఁదియిడరాని వేడ్కలఁ గూడివాడి
రమణఁ గ్రీడించె మదచకోరంపుఁ గవలు ॥ 336

ఉ. దిక్కులఁ బిండిచల్లిన గతిం దెలుపాఱెడు తేటవెన్నెలల్
ముక్కుల ముంచి త్రావుచును ముమ్మరమైన మదంబు పెంపునన్
ముక్కువ రేచి తొయ్యలుల మాటికిఁ గేలికి నిల్పు సేయుచున్
నెక్కొను వేడ్కలం బొదలె నిండు మనంబులతోఁ జకోరముల్॥ 337

వ. ఇవ్విధంబునం జకోరంబులకుఁ బండువై పండువెన్నెల బ్రహ్మాండకోశంబు నిండి కాయుచుండెఁ గుసుమకోదండుండును గోదండం బెక్కుద్రోచి కరకాండంబుల శరకాండం బేర్చిపట్టి విరహిమండలి గుండె లగల నేయుచుండె నప్పుడు. 338

1. ప్రా.సవ — ముక్కులఁ గ్రడించి— తా.వ్రా.ప్ర
2. సా.వ — తెరపి— తా.వ్రా.ప్ర, తఱపి— ప్రా.సవ.
ప్రా.సవ.— బోరట నిటికొనుచు— తా.వ్రా.ప్ర

ఉ. ముద్దియమీఁద నెక్కొనెడు మోహపరంపరఁజేసి కంటికిన్
నిద్దురరాక లోనఁ దపు నెప్పగలన్ గురిసెల్ల జేనికిం
దిద్దయు హాసభాసురకథాకథనంబుల దక్షులై సఖుల్
ప్రొద్దులు పుచ్చుచుండిరి ప్రభాతరతిన్ నిశ వేగునంతకున్॥ 339

అంత — 340

తే. రవిసుతోదయ కాలగర్భప్రసహ్య
భారవశతను దొడవు లేర్పడ నెడల్చి
ప్రాచి కైకొన్న నాసికాభరణ మనఁగ
సురుచిరస్ఫూర్తితో వేగుఁజుక్క వొడిచె॥ 341

క. బలు వెడలె రాజతేజము
కులపతి నిశ తెల్లఁజేసికొనె మొగ మనఁగాఁ
దెలతె లనఁగుచును దూరపు
వలనం దా వేగుఁ జుక్క వడిఁ గనుపట్టెన్॥ 342

మ. నిశయెల్లం బ్రథమాద్రిగహ్వరములో నిద్రించి వేఁబోకలన్
దశ త్ర్యంశు మృగేంద్ర మొద్దవిడి మీఁదన్ వచ్చునన్ భీతి దు
ర్దశమైఁ బాఱుతమోగజంబులు త్రుటద్దంతాగ్ర ముక్తాద్ర ఖం
డశతభ్రాంతి వహించెఁ జూపఱకు మింటన్ శేషనక్షత్రముల్॥ 343

క. తరుణారుణకిరణకరాం
కురపారావతము లేరుకొని తిన శూన్య
స్ఫురణం బైకొను లాజల
పరుసునఁ దారక లడంగెఁ బరిపాటి దివిన్॥ 344

ప్రభాత వర్ణనము

పాహి రమేశ పాహి మురభంజన పాహి ముకుంద యంచుఁ ద
న్మోహభరంబునం బలుకుముఖ్యజనంబుల వాక్క్రియార్థ సం
గ్రాహకశక్తి వోలెఁ బలుకం దొడఁగెం బలుమాఱు కాక సం
దోహము కావుకావు మని తొల్తొలి యల్లన నిండ్ల ముంగిటన్॥ 345

చ. వర పరవర్ణి సీరతిబవ్రశమఖిన్నతి సన్నగించుచుం
బొరిపొరి వచ్చెఁ గేళివనపుష్పలతాంతరుమధ్యకేళి కా[1]
దర దరదారితాబ్జగళదామగళన్మకరందవాసనా
భర బిరణాలసంబులు ప్రభాతసమాగతవాతపోతముల్॥ 346

చ. అలుకలమాని కైకొనిని యంగనలం బతు లంగజ క్రియా
కలనలఁ దెల్పుచోఁ బొడము ఘర్మకణంబులఁ బారఁబట్టుచుం
బొలిచెఁ బ్రబాతవాయువులు పుష్పవనోల్లసనాచరిష్ణువుల్
కలితవికాసకేళివనికాంతరుమధ్యసదాచరిష్ణువుల్॥ 347

మ. మదభారంబులఁ బిచ్చలించి ప్రథమ[2]క్ష్మాభృద్దరీసంచర
త్త్రిదివేభంబు తదీయశృంగతటధాత్రిం గ్రుమ్మి చెండాడుచున్
రదనాగ్రంబున మీఁదికి న్వెగసి పాఱం జిమ్ము ధాతుస్థలీ
పదరేణుప్రసరంబువోలెఁ బొలిచెం బ్రత్యూషరాగచ్ఛటల్॥ 348

మ. ఎలదమ్ముల్ దలలెత్తి జక్కవకవల్ హేలారసైకస్థితిన్
నెలకొల్పం గుముదంబు లాననముల న్నెక్కొల్ప మ్రాన్పాటు ది
క్కులకాంతిం దిలకింపఁ దోఁచె నుదయక్ష్మోణీధరోత్సంగ వీ
థులఁ బాథోరుహబంధుఁ డంధతమసద్రుహ్యత్ప్రభాభాసియై॥ 349

ఉ. కైరవి యవ్వెలన్ ముఖవికాస మెడల్పఁగ నివ్వెలన్ మనో
హారిణి యైన పద్మినికి హావవిలాససమృద్ధి చేయుచుం
దోరపుటంగరాగరుచితో విటధూర్తుఁడువోలె[3] నొప్పె నం
భోరుహబాంధవుం డుదయభూధరసానువిహారభూములన్॥ 350

వ. ఇవ్విధంబునం జక్షురుత్సవకరుండై జగచ్చక్షుం డుదయశిఖరి శిఖరా భోగంబు నలంకరింపుచుండె మఱునాఁడు దండెత్తి మహీవల్లభుండు. 351

1. ప్రా నవ.— గేళికా.— తా.ప్రా ప్ర.
2. యుదయ—సా.వ నవ.
3. ప్రా.నవ.— ధూర్తునుబోలె— తా.ప్రా.ప్ర.

శా. ప్రత్యక్షామరభూజ భూజనసుతప్రాకామ్య కామ్యార్థకృ
న్నిత్యోదారకటాక్షవైభవ భవానీభర్తృచూడాతటి
న్యత్యూర్జస్వితరంగఘుంఘుమఘుమవ్యాహార హారాహి పా
దిత్యాహారపటీరహీరనిభకీర్తిస్ఫారదిఙ్మండలా॥ 352

క. జన్యాపరఫల్గున సౌ
జన్యగుణాభరణ దిగిభసముదయ మద మా
లిన్యాపహకీర్తీశ్వర
కన్యాదానాదిచతుర ఘనపుణ్యనిధీ॥ 353

స్రగ్విణి. మానినీమన్మథా మానభద్రాసనా
సీన కీర్తిప్రియాసింధువేలావృతా
నూనసర్వంసహాయుక్తబాహార్గళా
దానవిద్యావనీదైవతానోకహా॥ 354

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాసారసారస్వత నారనామాత్యపుత్ర
సూరిజనవిధేయ సూరయనామధేయ ప్రణీతంబైన
యుదయనోదయ మహాప్రబంధంబునందు
ద్వితీయాశ్వాసము.

ఉదయనోదయము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీరామదండనాథకృ
పారంజితసకలభోగభాగ్యాన్విత మం
దారసమదాన బాంధవ
పారాయణ లోకమంత్రిబాచామాత్యా ॥ 1

ఉ. కన్నులకాంక్ష దీరఁ గలకంఠి వజ్రసవియోగవేదనా
పన్నను జూచు టెన్నఁడో యపారకృపాపరు శస్త్ర శాస్త్ర సం
పన్నుఁ డనూజుఁ గౌఁగిటికిఁ బాటిలఁ జేయుట యెప్పుడొక్కొ యం
చున్నతిమై మనోరథము లుల్లము లువ్విళులూరఁ జేయఁగన్ ॥ 2

సీ. ఏగిరిలక్ష్మికి నినమండలంబు నె
న్నొసటఁ దీర్చిన నవాత్నఘుసృణతిలక
ముదయింతు రేగిరియుపరి భాగంబునఁ
గమలాప్తుఁ డాదిగాఁ గల గ్రహంబు
లేగిరితటమున నెప్రొద్దుఁ గ్రీడించుఁ
గామధేనువు నింద్రసామజమును
బాలించు నేగిరి పరిసరంబగు దిక్కు
బలభేది యతులవైభవము మెఱయ

తే.గీ. గ్రహవరేణ్యుని రథనేమిఘర్షణముల
నఱువుడై యుండు నేగిరి చరులవెంట
మింటితో రాయు నేగిరి మేటి గుండు
లట్టి యుదయాచలము పొంత కరుగుదెంచి ॥

ఉ. మానవభర్త దానిమహిమంబు నుతించుచుఁ జేంబోవుచో
నానగకందరాంతర (శయాత్మ)[1]త గైకొనియున్న సింహపుల్
సేనల మోఁవునం జెవులు చీఁదఁ ఆవోఁగ మేలుకాంచి యా
సీనములై మెలంగి వెఱఁ జెంరక కన్గొనుచుండె నత్తఱిన్ ॥ 4

క. దండు వళావళిఁ బొదలన్
గొండగుహల్ (ప్రతిరవంబుఁ గూడెఁ జము వే
దండముల కుల్కు తద్వన
చండకరుల్ మొఱలు వెట్టుచందము దోఁపన్॥ 5

వ. ఇట్లు చనుదెంచి జమదగ్ని యాశ్రమంబు గనుంగొని దానికి బాధకంబు గాకుండ సైన్యంబుల నెడగలుగ విడియించి వలయునమాత్యవర్గంబుతో మహీవల్లభుండు— 6

సీ. మెడలపై నిడుకొని మృగరాజశిశువుల
భక్తితో నాడించు భద్రకరటి
పులికూనలకుఁ దల్లి పాల మేఁగినప్పుడు
లేపి చన్నిచ్చు బాలెంత హరిణి
ముక్కువ రెక్కల మఱుగున[2] నిడి బాల
నాగంబులను బెంచు నెమి
పోరచి రాచిల్క ప్రోయాలు కొనిపోవు
ఫలముల మార్జాలబాలికకును

తే.గీ. గూర్మి వాటించి చనుచుండుఁ గొండగొఱియు
వానరంబులు నిల్చు నావాసములకు
నఱమఱలు లేక యవమ్మొనియాశ్రమమున
యజ్ఞి జమదగ్ని యాశ్రమం బర్థిఁ దఱిసి॥ 7

సీ. మలువ చెంగలియు సోమసి మేసివచ్చి మ
త్తిలి నెమర్లిడు హోమధేనువులను
బొడతెంచు వేలిమి పొగకు మొగుళ్లని
పొదలి యాడెడి కేకిపోతములను

1. ప్రా. పూర. 2. ప్రా నవ — మఱుగుచు- తా.ప్రా.ప్ర

జదివెడు హోతల సామగానంబులు
చెవులొడ్డి విను మృగశిశుకములను
బలులిడ్డ కబళముల్ భక్షింప ముంగిళ్ల
మూఁగిన మార్జాలమూషికములఁ

తే.గీ. గలిగి తరుశాఖలను వ్రేలఁ గట్టినట్టి
గోపణంబుల కెంజాయ కొమరుసంజ
నావహింపుచు నొప్పు నయ్యాశ్రమంబు
గౌతుకం బాత్మఁ గడలొత్తఁ గాంచె విభుఁడు॥ 8

సీ. బలిమి వేలిమికుత్తిఁ బట్టి యేయాశ్రమ
మునఁ గార్తవీర్యుండు మ్రోడువడియెఁ
బుట్టె నేయాశ్రమమున రాముఁ డనుపేర
హరి రాజవంశసంహరమునకు
జనకునానతి పూని జనని ప్రాణంబుల
కలిగె నారాముఁ డేయాశ్రమమున
నేయాశ్రమంబున నేకవీరాత్వంబు
పాటించె జమదగ్ని ప్రాణదయిత

తే.గీ. మహిమ నేయాశ్రమము వొల్చు[1] మహిని గల్గు
నాశ్రమంబులలోఁ దాన యధిక మగుచు
నట్టి జమదగ్నిమునిరాజునాశ్రమంబు
కలిగె వీక్షింప నని పొంగె నెలమి విభుఁడు॥ 9

మానిని. వేడుకఁజూఁచె నృపాలుఁడు నాలుగువేదములుం బరిపాటిమెయిం
బాడి పదక్రమరీతుల సుస్వర పాఠము[2]తో మునినందనులం
గూడి గుణించుచుఁ బండి బెడంగగు కోవుల మోవుల మూవులపై
నీడల నాడెడు కీరవనప్రియనీలగళంబుల శారికలన్॥ 10

వ. మఱియును 11

1. ప్రా. సవ.- గొల్చు- °.వా.ప్ర.
2. ప్రా. సవ.— పథశ్రమరీతుల సుస్వర పాప్తల— తా.వా.ప్ర.

శా. నేమం బొప్ప దృఢాసనస్థులవయిన్ నెక్కొన్న వల్మీకముల్
పాముల్ సొచ్చి నిజాంగవేష్టనములం బ్రాసించియుండం దప
స్సామర్థ్యంబున భోగిభూషణుని సాక్షాద్రూపముల్ దాల్చిన
ట్లై ల్ల మౌనస్థితి నుండు తాపసవరేణ్యశ్రేణి నీక్షించుచున్ ॥ 12

ఉ. మౌనము నొంది నిశ్చలసమాధి దృఢంబుగ నాసనంబుపై
నానన మెత్తి దృష్టికవలాపుత్తవయిన్ నెలకొల్పి నిర్భరా
నూనతపోనలంబు వెలినొందినకైవడి చుట్టునన్ బృహ
ద్భానుఁడు వెల గాఁ దపమువడ మునీంద్రులఁ గోరిచూచుచున్॥ 13

వ. వచ్చి పర్ణశాలాభ్యంతరంబున మునిసభామధ్యంబున 14

ఉ. వేలిమిబొట్టు ఫాలతలవీథిఁ దనర్చిన కన్నుగా మెడన్
ద్రేలెడు జన్నిదంబులు ఫణిస్రకరంబుగ నక్షమాల వా
క్పాల కపాలదామకముగా మునివేషము దాల్చుశంభుడుం
బోలెఁ జెలంగు మౌనికులపుంగవు నాజమదగ్నిసంయమిన్ ॥ 15

జమదగ్ని సహస్రానీకునకు సుతసహితంబుగా మృగావతి నప్పగించుట

వ. కని వినయపూర్వకంబుగా సాష్టాంగం బెఱంగి తదనుమతిం గుశాసనం బునం గూర్చుండి యతం డాచరించు నర్ఘ్యాది విధుల నభినంది తుండై యుండె నప్పు డమ్మునివరుం డాతని రాక నుందర వైదేశి కులచేత విన్నవాఁడై యతనితో నిట్లనియె— 16

క. భూపాలక నీవచ్చిన
యీ్యాపని వైదేశికోక్తి నే విన్నాఁడన్
నీపత్నియు నీపుత్రుఁడు
మాపల్లియ నున్నవారు మచ్చిక నధిపా ॥ 17

వ. అని యక్కొమ్మ తమ్ముం జేరిన వృత్తాంతం బాదిమధ్యాంతం బమ్మహీ కాంతున కెఱింగించి వారలం దోడ్కొని రమ్మని యచ్చట నున్న ముని కన్యలం బనుపుడు వారునుం జని యట్ల కావించిన— 18

ఉ. మౌనియనుజ్ఞచే ముదితమానసుఁడై సఱతెంచి పాద ప
ద్మానతుఁడైన వాని విపులాంసు మహీభుజు నాత్మబింబము
బోని తనూజు నెత్తి పరిపూర్తిగఁ గౌఁగిటఁజేర్చి తోఁచె నా
మానవవల్లభుం డతనిమస్తకముం బ్రముదాశ్రుధారలన్॥ 19

క. తనయుని మూర్ధాఘ్రాణం
బొనరించి నిజాంకసీరి నునిచి కరాబ్జం
బున మేను నిమురుచుఁ బునః
పునరాలింగనము సేసె భూవరుఁ డంతన్ 20

చ. చిరవిరహంబునం గృశతఁ జెంగిన మేనునఁ గ్రొత్తచెల్వముం
కురములనొత్త మించుఫలిగుబ్బలపైఁ బ్రముదాశ్రుపూరముల్
దొరుగఁగఁ సిగ్గున స్వడసతోయరుహం బరవాంచి మౌని సుం
దరుల మఱుంగునన్ నిలిచి తన్ను ముదంబునఁ జూచుఁ బ్రేయసిన్॥ 21

క కనుఁగొని యానందాశ్రులు
గనుఁగవ రెట్టింప దైవగతి దప్పింపన్
జన దెంతటి నేర్పరులకు
నని యూర్చుచు నూరకుండె నంతట మునియున్॥ 22

వ. భోజనసమయం బగుటయు నమ్మహీభుజునకు నతని పిఱుంద వచ్చిన పరిజనంబుకుం గందమూలఫలంబుల నాహారంబు లిడి సంతుష్టులం గావించి యనంతరంబ యమ్మునివల్లభుం డప్పల్లవాధరి సుతసహితంబుగా రాజున కర్పించి మునిజనులుఁ దానును వారలం గొంత దవ్వనిపి వారలచే నిమంత్రితుండై మగిడి నిజాశ్రమంబునకు వచ్చె నట్లు భూకాంతుండును నత్యంత సంతోషసంభరితాంతః కరణుం డగుచు దిన దిన ప్రయాణంబులం జనుదెంచి కౌశాంబికాపురంబు ప్రవేశించి తన్ననుప వచ్చిన పుళిందునకు నత్యైశ్వర్య ద్వితీయకరకంకణంబు మొదలుగాఁ బదార్థంబు లిచ్చి సంతుష్టుం జేసి యనిపి యొక్క శుభముహూర్తంబున హితపురోహితామాత్యసంమతంబున నక్కుమారు యౌవరాజ్యాభిషిక్తుం జేసి— 23

యౌవరాజ్య పట్టాభిషిక్తుఁడై యుదయనుఁడు రాజ్య మేలుట

సీ. పాడి దప్పక భూమిప్రజఁ గన్నప్రజవోలెఁ
        బాలింపు పూర్వభూపాలు రట్లు
న్యాయంబుచే సముపార్జితంబగు ధనం
        బాయంబుకొలఁదిని చేయు వ్యయము
నప్రమత్తుండవై యనువాసరంబును
        నరసి రక్షింపు రాజ్యాంగములను
హితుల దక్షులఁగాఁగ నెఱిఁగి నియోగింపు
        పాటెంచి తగు కార్యభారములను

తే.గీ. జాల నిర్జింపు వెలి లోని శాత్రవులను
వ్యసనముల పొంతఁ బోనీకు వాంఛితముల
దయయు సత్యంబు వ్రతముగాఁ దలఁపు మనుచు
బహువిధంబుల బుద్ధు లుపన్యసించె ॥ 24

వ అతని కమాత్యుగా యౌగంధరాయణుని సేనాపతిగ రుమణ్వంతుని నర్మ సచివుంగా వసంతకుని నియోగించి తానును మృగావతియు సత్సుత భోగంబు లనుభవించుచుండె నక్కుమారుఁడును— 25

మ. ధరణీచక్ర మవక్రవిక్రమకథాధౌరేయతాప్రౌఢి ది
క్కరటీంద్రానభుజంగరాజులకు వేడ్కల్గ నుటాంచఁ రా
భరణస్ఫూర్తి వహింప నేలెను యశఃపద్మాక్షి హేలాగతిన్
హరిదంతద్విపకుంభవాటముల నాట్యక్రీడ గావింపఁగన్ ॥ 26

మ. ముదమందెం బ్రజ సర్వసంపదలచే మోదించి రభ్యాగతుల్
మదభారాతిశయంబుఁ గైకొనె దిశామాతంగముల్ వేడ్కలం
బొదలించె న్మది భోగిభర్త ప్రమదంబుం జెందెఁ గూర్మంబు నె
మ్మది నుండెన్ గిరు లక్కుమారకుఁడు సామ్రాజ్యంబు పాలింపఁగన్ ॥ 27

మ. అతఁ డేకాతపవారణంబుగ సవేలాంతంబుగా న్యాయప
ద్ధతిఁ బాలింపఁగ నాల్గుపాదములతో ధర్మంబు వర్తించె దు
ష్కృతముల్ దవ్వులఁ బాఱె నొవ్వనిరిపుల్ సేవించి రుగ్రాటవుల్
క్షితి వాంఛాప్రద యయ్యెఁ గామగవి పాడ్మిన్ సస్యసామగ్రిచేన్ ॥ 28

సీ. తన యాజ్ఞ చతురంతధరణీమండలిఁ గల
 భూపాలకుల మౌళిభూషణంబు
తనకీర్తి దిక్పాలవనితాజనముల క్రొ
 వ్వెదలకు మల్లెల విరులదండ
తనచరిత్రము పురాతనరాజనిర్మల
 చరితంబులకు బంధుపరికరంబు
తనదోఃకృపాణంబు దర్పాంధపరిపంథి
 కాననంబులకు వైశ్వానరుండు
ఆ.వె. నాఁగ వినుతి కెక్కె నరువింటినేర్పును
ధర్మసూతిసూనృతంబు భీము
భుజబలంబు రూపువొందిన యట్టిదై
యుత్తమైకగణ్యుఁ[1] డుదయనుండు ॥ 29

వ. ఇవ్విధంబునం బ్రాజ్యంబగు సామ్రాజ్యంబు బ్రతిహత ప్రతాపంబునఁ బాలింపుచుండ నంతఁ గొంతకాలంబునకు సహస్రానీకునకు వార్ధకంబు ప్రవేశించుటయు— 30

సహస్రానీకుఁడు వార్ధకంబున సతీసమేతముగఁ పుణ్యలోకంబునకుఁ జనుట

చ. కదలఁదొడంగె దంతములు కంపముఁ గైకొనె మూర్ధ మంగముల్
వడలె శరీరలక్ష్మి గయ్రువాలెఁ గపోలములందుఁ దుండముం
గదిసె వళీవిభంగములు గన్నులపైఁ బడఁబొల్చె భ్రూకుటుల్
పొదలు జరాభరంబునను భూపతికిన్ మఱి నాఁడునాఁటికిన్ ॥ 31

చ. అమలచరిత్రకీర్తివిజయాంగనమీఁది ప్రియంబు కల్మి లో
కము తెలుఁగంగ మున్వయసుగర్వమునన్ వెడలంగఁ గొట్టి ప్రా
యము కయ్రువాలిపోక గని హర్షమునం దలఁ[2]దాల్చెనో యశో
రమణి నితం డనం దల నరల్ గనుపట్టె జరాప్రసంగతిన్ ॥ 32

1 ప్రా. నవ.— యుత్తమైన గణ్యు— తా.వ్రా.ప్ర
2. సా.ప.— గదని అహః హముందల— తా.వ్రా.ప్ర

వ. ఇట్లు నార్ధకంబు దినదినప్రవృద్ధంబై చనుదేర సహస్రానీక జనవిభుండు విషయోపభోగంబులవలని వేడ్క లుజ్జగించి వనంబునకుం బోవ సమకట్టి సుతహితపురోహితామాత్య పౌరజనానుమతంబున యుగంధర సుప్రతీక శాస్త్రార్థకరులు ససత్నీకులై తోడ రా మృగావతియుం దానును వనంబు కేఁగి పుణ్యాశ్రమంబునం బుణ్యమునివృత్తిం బుణ్యవర్తనంబునం గొండొకకాలంబు జనుచుండఁ గ్రమక్రమంబునం గాలగోచరులై పుణ్య లోకంబునకుం జనిరి పదంపడి యుదయనుండు— 33

ఉదయన ప్రాభవ వర్ణనము

సీ. చాటించె విజయశాసన ముదయాస్త్రాద్రి
శీతాచలసీమములను
మూయించె వినతాభిమాన సంతమసంబు
లుద్యత్ప్రతాపసూర్యోదయమున
వడఁగించెఁ గీర్తిచేఁ గడలి యుబ్బిన కావ్యఁ
బగు కళానిధి మేని యంకరేఖ
నిండించెఁ సత్యవాక్పీత్యవ్రతంబునఁ
దాత ధర్మజు సస్ఫుతంబు వెలితి
ఆ.వె. నేలె నేల నాల్గు మూలలు మ్రోవంగ
వంగవంగకేరళాంధ్ర మద్ర
చోళపాండ్యరాజసుతులు సేవింపంగఁ
బ్రబలె దిశలఁ దనదు ప్రభుత వెలయ ॥ 34

సీ. ఇంద్రు నర్ధాసనం బెక్కె నేనవతాత
యర్జునుం డఖిల దివ్యాస్త్రవేది
యొక్కటిఁ గురుసేన నేర్చె నాలవ తాత
యభిమన్యుఁ డభిమాన విభవశాలి
చదివెఁ గేవల తత్త్వశాస్త్రంబు మూఁడవ
తాత పరీక్షిన్మహీతలేశుఁ
డురగాధ్వరముసేసె నోపి రెండవతాత
జనమేజయుండు లోకసన్నుతుండు

తే.గీ దైవకార్యార్థమై దైత్యులును సురలుఁ
జాలి తరచి జలానిధిఁ జవిచిరంత
దలఁచి చూడంగఁ గేవలధరణిపతి యొ
యుదయమందు మృగాంకవంశోత్తముండు ॥ 35

చ. ధరణిఁ బడియుకీర్తి సింధుసుతుఁడు గల్గఁడు రేల యంచు నాఁ[1]
తరగతతారకాపింఛమునన్ భుజమైచి సుధామరీచిఁ బం
కరుహభవుండు గప్పి విరిగా దయిరావణ కల్పగాది వి
ష్ఫురదమృతస్వరూప పురసౌ జెప్పడునే సరిసముం గనకముల్ ॥ 36

ఉ. నాసి కృపాణవల్లి వెలుఁగు ప్రవాణిక యొందు చెయుఁగాఁ
బాని చతుర్ముఖుండు దిశలున్ రసహోహము ప్రాగుదస్వ దో
ర్వ్యాసలకేలఁ గ్రించి యుగ యాత్రపటంబున వేసి నవ్వివాం
భోనిధి నీట వాగ్పువెడఁ బొమ్మది ధూమము లంధకారముల్ ॥ 37

క. ఉదయమునఁ దీప్తితమమున నగు
పదునెనిమిది విద్యలందుఁ బరిణతుఁ డగుచుం
బదునెనిమిది దీవుల నె
త్తుఁదితోత్సాహమున నేలుచుండఁగ నంతన్ ॥ 38

గ్రీష్మర్తు వర్ణనము

మ. సవితృప్రాజ్యకరావళిక్షపితవేశంతంబు కాలానలో
ద్భవకీలారణి పాంథసౌఖ్యదసమ్రాంతక్షమాజంబు ది
గ్వివరవ్యాపిధరాపరాగము మృగాకీర్ణాంబునాటంబు ద
గ్ధవనవ్రాతము వచ్చె గ్రీష్మము కనత్కాదంబ హృన్మోదమై ॥ 39

ఉ వారిరుహాప్తదీప్తి ధర ప్రస్విన లాంగల వెంట మీఁదికిన్
ఘోరవిషాగ్నికీలములఁ గూడఁగ వెల్వడి వచ్చు శేషఫూ
త్కారసమీరణంబుల విధంబున వీఁదొడంగె గాడుపుల్
దారుణదావవహ్నిసముదగ్రశిఖానివహంబు పెల్లునన్ ॥ 40

1. ప్రా.నవ — రేల యంచు నం — తా.ప్రా ప్ర.

ఆ.వె. ఎసరుహాప్తదీప్తి ప్రయ్యాలయ్యె ధరిత్రి
గాఁడి నెఱెలవెంటగ వెడలెన
పాఁపఱేనిమేని ప్రోఁగుప్పసంబుల
పొడ్కు దిశల నెండమావు లెసఁగె. 41

ఉ. అనుచు యోగుదెంచెఁ దరుగాదిగఁ జిత్రకరుండు చూపు ను
ద్దామతరానలార్చులకుఁ దా నది బెగ్గిలి యుష్ణభంబు ను
త్తానిమ కర్థిఁ జెప్ప వసుధానత నంపెడు దూతలట్ల వా
త్యాపయధూళిపాళు లెగయందొడఁగెం దలపాలు మింటికిన్. 42

సీ. సురగాడ్పుల రాకకు ది
క్తరుణీపుణు లలిఁగి మొగముదమ్ములకు సితాం
బరములు సూటుగఁ జేసిన
కరణిని దిఙ్ముఖములందుఁ గనిరు లెసఁగెన్॥ 43

క. వాసంతవిభవంబు వసవాటికఁ బాసె
వెడవిల్తుతేజంబు వెల్తిపడఁగ
తరువులు పల్లవోత్కరసమృద్ధి దొలఁగఁ
గోకిలంబుల రొదల్ కొదలుపడఁగ
బుష్పలతాకుంజపుంజముల్ పొలుసేదె
నెలఁదేంట్ల నటద్భృద్ధి[1] లేవుదొలఁగ
బద్మాకరంబులు పంకశేషము లయ్యెఁ
గలహంసల విలాసగతులు దప్ప

ఆ.వె. వల(ర[2])సంబు లింకవచ్చె దంపతులకు
సురతసంభ్రమములు సుక్కునాఱ
నించువిల్తుఁ డెక్కుడించెఁ గోదండంబు
ఁ బాదుకొను నిదాఘవేళ. 44

వ. ఇట్లత్యంత భీష్మంబైన గ్రీష్మంబు మహీచక్రంబు నాక్రమించియుండ
నొక్కనాఁ డక్కుమారుఁ డాప్తకులుండు మందిరారామసీమంబునం దమ్మ

ప్రా.నవ— మదవృద— తా.ప్ర మదరుతు ప్రా.ప్ర.
ప్రా పూర.

కొలంకుల నవసహకారపాదపంబుల నడుమం జంద్రకాంతోపల కుట్టి
మంబునం గట్టిన నట్టిక్రేవ్ల చప్పరంబులో నెడనెడం గపురంపుఁ
బలుకులు చల్లిన చల్లని సువ్వంపుం గ్రొవ్విరిసెజ్జం బవ్వడించి యుపరి
భాగంబునం గీలుపన్నిన సాలభంజికంచేతి పన్నీరుతిత్తి తుషారంబు
లభిషేకింప నప్పటప్పటు సుడిగొంపుఁ[1] గప్పురగంధులు కుప్పళించిన
కప్పురంబుతోడి చందనం బనయంబును సలంది కరకంకణంబుల
మొరపంబు మురిపెంబు చూపం గొనకొనం గీలుసురటులు విసరుచు
శైత్యోపచారంబులు సేయుచుండ సమయంబున— 45

ఉ. అచ్చపు విల్లునుక్ దలపుటమ్ములుఁ[2] గట్టిన నీలి దట్టియుం
బచ్చనసన్నెమైమెఱుఁగు బాలుసు జేగుఱుకొట్టుఁ గ్రొమ్ముడిం[3]
గ్రుచ్చిన జింకకొమ్ము మురువొందెడు హేతియు[4] నొవ్వఁ జేయఁగా
వచ్చెఁ గిరాతుఁ డొక్కఁ డనివారణ సజ్జనపాలు పాలికిన్ ॥ 46

వ. వచ్చి యనుచుం బ్రకారంబున సమ్ముఖుండై మ్రొక్కి తన వెంటం
బట్టించుక[5] వచ్చిన పణ్యంబులగు పదార్థంబు లుపాయనంబులుగా
సమర్పింపం దలంచి— — 47

ఉ. కమ్మజవాదివంకిణులుఁ గస్తురిపిల్లులుఁ బిల్లిగడ్డలుం
గొమ్ములు జల్లులుం[6] బులులకూన లెలుంగులుఁ గారుకోళ్లుఁ బా
ర్యమ్ములు తోరణంబులును లావుకబుల్ కయిదుల్ నెమిళ్లు హా
రమ్మగు నింగువన్[7] వెదురుఁబ్రాలును దేనెయుఁ జాఱబియ్యమున్ ॥ 48

వ. ఆదిగా ముఖ్యమగు పదార్థంబులు వేఱు వేఱన సమ్ముఖంబున
మోడ్పుఁగేలు ఫాలంబునం గీలించి- 49

1 సా వ.— స్వదేరంగొప్ప— తా.ప్ర.
2 ప్రా సవ.— తలమటంమ్ములు— తా ప్ర. దలమునమ్ములు— సా.వ.
3. ప్రా సవ- క్రుమ్మడిన్— తా ప్రా ప్ర
4 ప్రా.సవ- గీతయు— తా ప్రా.ప్ర
5 బట్టించుకొని— సా వ యందలి సవ.
6. సా.వ — జెల్లులున్— తా ప్రా ప్ర
7. ప్రా సవ— హారమ్మగు నింగువున్— తా.ప్రా.ప్ర.

మ. జననాథోత్తము వేట కేఁగుటకు నుత్సాహంబు విూయాత్మలో
మునికిం దెల్పిన[1] యాజ్ఞ చూచుకొని నే నుల్లంబునం బొంగి కా
ననముల్ పెక్కులు ద్రొక్కిచూచి మృగసంతానంబులం బొల్చు ప్రా
గ్వనధిప్రాంతమునందునుండి మృగయావ్యాసక్తి క్రీడకున్ ॥ 50

వ. తగునని నిశ్చయించి—— 51

చ. మనికులఁ గాసి తెంకులను మ్రాటికిఁ గ్రుమ్మరుచున్న వెంట్లతోఁ
బెనఁగెడుచోట్ల నీడలను బ్రీతిఁ బగళ్ల వసించు నిక్కులం
గనుఁగొని మెళ్ళఁ బగ్గములఁ గాలువలం బడిగండ్లలా గురుల్
పనుపడ నిల్వ దొడ్ల నిడు భాతి మెకంబులఁ గూడఁ బారఁగన్[2] ॥ 52

వ. వెలిచి కొన్నియెడలం దిరిగిరాఁ బొంగు నారించి స్వామికి విన్నవింప
వచ్చితి నవధరింపుము—— 53

క. దేవా యే మని చెప్పుదు
సేవంకం దాము మన్ను లేకలములునుం
గావరమున నెై యెఱుఁగక
యూవనముల నుండు దొడ్డ నాగినయక్షై ॥ 54

ఉ. క్రొవ్వునఁ జేసి జీవ మెసకొల్పన కైనడుచున్న పందులుం
జివ్వకు దంతి నైన నరసేయక మార్కొను కారుపోతులుం
దవ్వులనైన జూచుటకుఁ దద్దయు భీతినొసర్చు నున్నులుం
ద్రవ్వినతండముల్ ప్రబలతం దధియున్నాంతసీమలన్ ॥ 55

సీ. దంతిదానవు సమ్మసంతాన ముక్కాన
సంబున మొలఁగు దంతావళములు
యనుని లాయము లలాయములకు గారాబు
సె దోడులౌ ననసె రిభములు

---

1 ప్రా నవ.— తోనాత్మలో సునిరంబల్పన— తా ప్ర ప్ర
విూయత్మలో నొనరం బుట్టిన— సా ప

2. ప్రా నవ — మనికులగాసి తెంకులను ఏూటికి గ్రుమ్మరు వల్లబెంట్లతో
బెనగెడుచోట్ల నీడలను బ్రీతిబగళ్ళు వసించు నిక్కులం
గనుగొని మళ్ళు, మొగ్గములు కాలువలవ్ బడిగండ్ల లాగురుల్
పనుపడ నిల్పదొడ్ల నిడు భాతి మెకంబుల గూడ పారగన్॥ —తా.ప్రా.ప్ర.

వైకుంఠకంఠీరవంబు మాఱుటరూపు
లయ్యెరణ్యంబుపంచాననములు
మహనావరాహంబు కూర్మినెత్తురుఁబొత్తు
మట్టంబు లక్కాన సూకరములు

తే.గీ. భల్లుకస్వామి సెయ్యంపు బందువర్గ
మల్లఁ బరికింప నందఱు భల్లుకంబు
లనిలదేవుని పట్టి ప్రత్యక్షతనులు
తర్క మొనరింప నందఱు మర్కటములు ॥ 56

మ. సమదానేకపదానపుష్కరఝరీసంకీర్ణముల్ గాని మా
ర్గములుం గేళిమిళల్లులాయి[1]సుయముల్ గాకుండు వేశంత కూ
లములున్ సూకరకంధరాపనతవల్కవ్రాతముల్ గాక పా
ల్చు మహీజంబులుఁ గల్గ వయ్యడవి నాలోకింప భూవల్లభా ॥ 57

క. తాళీతమాలవటహిం
తాళీఖర్జూరఖదిరతరుపద్యమహీ
కేళీపరవశభూరిమ్రు
గాళీగణ్యంబు[2] లమ్మహారణ్యంబుల్ ॥ 58

క. లీలాతమాలతరుకృత
శాలాంతరకేళిలోలషట్పదజాలో
ద్వేలారవసంశోభిత
వేలాసీమంబు లచి[3]రవిశ్రామంబుల్ ॥ 59

మహీకాంతుఁడు వేఁటకు వెడలుట

వ. అని విన్నవించిన వేఁటకాని మాటలకు సంతసించి యమ్మహీకాంతుం డత
నికిం గట్టనిచ్చి పురంబు వేఁటకుం జాటింపం బడవాళ్లఁ బనిచి మరునాఁ
డరుణోదయ సమయంబునఁ గృతసన్నాహుండై వెడలునప్పుడు- 60

1 సా ప — గేళిమి గల్గులాయ. తా.ప్రా ప్ర
2. ప్రా.నవ.— మృణిసెగణంచు— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ.— అదిర— తా ప్రా.ప్ర. అధిప— సా.వ.

చ. మొగసెడుబూదిబొట్లు[1] తుపుకుల్లును నీలిపు ఉండునూళ్ళ మొ
చ్చుగ నెడనీలిదిట్లు జడనుత్కేపముగం జెలువారుచిచ్చువు
న్మగటిమి దంతితో సయిన మార్కొనఁ జాలెడునట్టి పోటుకా
అగణితలీల వెల్వడియె నన్నుడు ఏదులఁ దండతండనై ॥ 61

ఉ. మ ట్టువియంగ నేల పలుమూలను ద్రవ్వము లామచూసరుల్
బె ట్టులుకంగ ఘాంకృతులఁ బె ల్లొదవించుచు వేటకాఱు ప
ల్పట్టెడలం దెమల్చి తమఁ బట్టి సిటారిదికిఁ ద్వ్వ మూఁకలన్
ముట్టి యదల్చుచు న్నడచె మొల్లములై మన సారమేయముల్ ॥ 62

ఉ. వన్నిన సన్నపుంగొఱుటుబండ్లపయిం గొని ఎచ్చు సివ్వఁగుల్
పిన్నటద్రాళ్ళఁ బట్టి నడిపింపఁగఁ జూపడు నెడ్ల నీఱులన్
మున్నుగఁగల్గు సాధనసమూహములందఱి వేటకాఱులుం
గన్నులపండువై వెడలెఁ గట్టలు కట్టలు గట్టి ద్రంతలన్ ॥ 63

ఆ.వె. కయిదుకేరజంబు కక్కెర వూరెడు
కారుకోళ్ళ మొదలుగాఁగఁ గల్గ
వేట కొదుగు పక్షివితతితోఁ బాడుల
పిట్ట వేటకాఱు పట్టి వెడలె ॥ 64

సీ. మిడియున్నతిని మన్కి నిడిచన్న[2]యుసిమెకం
బుల యుక్కు లెఱిఁగిన పొలసెకాఱు
పొలసి నల్లకు రేఁగి పోకుండ మెకముల
వెలిచి తేనేర్చిన వేటకాఱు
కెరలి పైవచ్చిన కేసరినైనఁ జా
వెడలక పడఁద్రగుమ్ము సిశెకాఱు
నిలిపి మోటిడినట్ల నెఱఁకులు గాడంగ
నేయు నేర్పరియైన యేటుకాఱు

ఆ.వె. వెడలఁ దొడఁగెఁ బురము వీధులవీధుల
గములు గట్టి వేడ్క గడలుకొనఁగఁ
గన్నెవలలు మెళ్ళ గసులును (వసులును)[3]
మొరలుకొన్న వేటముట్లతోడ ॥ 65

---

1 ప్రా.సవ.— మొగసెడి బూదిబొట్ల— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ.— యుడియున్నితినికి నివిమన్ని— తా.ప్రా.ప్ర. 3. ప్రా.పూర.

వ. ఇట్లు పెక్కు మృగయువర్గంబులం గలిసికొని నడచి పుడమిఱేఁ డడవి
చేరం జనునప్పుడు 66

మ. శ్రుతిగాఢంబులుగా వినంబడియె భేరుండోరునాదంబు లు
ద్ధతకంఠీరవ కంఠగర్జనము లుద్యద్వ్యాఘ్రమసిర్నిద్ర బృం
కృతు లాబిల వరాహగర్జనము లక్షీణాచ్ఛభల్లోగ్ర ఘూ ం
కృతు[1] లుద్దీపితసైరిభస్వనము లుద్రిక్తేభ ఘీంకారముల్ ॥ 67

శా. హేలాభంగి వినంగవచ్చె మఱియున్ హృద్యప్రచారంబులై
యేలా మోహన కాకలీకల కలా హేలా సుధా సాధ్వసో[2]
ద్వేలామందకురంగ శాబముల కర్ధింజూపు భిల్లాంగనా
లీలాకృష్ట దనుర్విముక్త సితబల్లీ భూరిటీత్కారముల్ ॥ 68

క. వెండియు నెల్లెడ వీనుల
పండువులై తోఁచు బహుళ పక్షిరుతంబుల్
నిండుమదితోడ వినుచుఁ బ్ర
చండభుజుం డడవి దఱిసి చనిచని ప్రోలన్ ॥ 69

చ. బలువిడి క్రొన్నెలల్ గఱచిపట్టిన రాహులఁ బోని కొమ్ము పం
దుల నిలువెల్లఁ గ్రాలుకొను తోయదపంక్తులఁ బోని కారుపో
తుల విడివడ్డ పోసనముతోడి హయంబులఁ బోని మన్నులం
దెలివిపడంగఁ జూచి జగతీవరుఁ డుల్లసితాంతరంగుఁడై ॥ 70

వ. పట్టెడలు దూయించి సారమేయంబుల విడిపించిన: 71

ఉ. కుక్కలు గొన్ని మూట్టుకొని క్రోడములన్ ధరఁ గూల్చి కొన్ని వెన్
ద్రొక్కి లులాయపోతములఁ దుండగిలం బడ నీడ్చి కొన్ని పే
రుక్కున మాఱుకొల్పి యెదురొడ్డి[3] యెలుంగులఁ గొన్ని మన్నులం
జెక్కులు చీలఁగాఁ గఱచి చిందరవందర సేసె మాంసముల్ ॥ 72

వ. అప్పుడు 73

---

1. ప్రా.నవ.— ఘీంకృతు— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా నవ.— సుదా సోద్వసో— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ.— మాఱె గొల్వియెదురుండి— తా.వ్రా.ప్ర.

చ. విడువని యుచ్చులంబునను వెన్కొని వేఁపులు కొన్ని వ్రేకమై
విడిగమితోడ నొక్క కిటిఁ బెద్దయుఁ బ్రొద్దులయించి త్రిప్పి పెన్[1]
పిడుగున దోలి యెల్గడల బాటికి వేయుచునుండె ఘాంకృతుల్
చిడిముడిపాటుతో నదియు సిలుఁ బెట్టెఁ ద్రెస్సెఁ గుక్కలన్ ॥ 74

చ. కసుగొనకున్న ముందరికి నడుగొత్తుచుఁ గ్రేళ్ళు సాచినన్
వెనుకకుఁ బోవుచున్ మొఱఁగు వేఁపులఁ జీరికిఁ గొక త్రోక యు
ల్లనఁ గదలించుచున్ సెలవులన్ సిగురారెడి లాలలోడఁ జెం
దినదగ నుండె నొక్కపులి తేఁకు వెడల్పక స్రూఁకుడావునన్ ॥ 75

ఉ. పట్టెడు పూఁపుతోఁ బిఱుదఁబాఱు శునిన్ వెదమోర్లి కొమ్ముమం
గొట్టె నొకండు సూకర సుకుంఠితకోపభరంబు పెంపునం
గొట్టెడువేగమై ధరణిఁ గూలెఁ దదంగము సప్తశాఖమై
చెట్టున వ్రేలుచుండెఁ దమ చిత్తమునన్ వెఱగంది లుబ్ధకుల్ ॥ 76

ఉ. కన్నులు విస్ఫులింగములు గ్రమ్మఁగఁ బూనుచు బెట్టుముట్టియున్
మన్నవియుంగ నేల పలుమాఱులు గ్రొచ్చుచు ఘుర్ఘురధ్వనుల్
మిన్నులుమోచి పాఱ నదలింపుచు నొక్క వరాహ మేఁగె డీ
కొన్న శునివ్రజంబు వెరగూడ పగంటిమిఁ బెంట్లవెంబడిన్ ॥ 77

క. వెడలిన వ్రేవులు నేలన్
వడిగొని జీరాడ నొక్కవనమహిషం బే
ర్పడ నడచె భయముఁ బోఁబె
ట్టెడి క్రొవ్వున బిరుదు మాసటీఁడును బోలెన్ ॥ 78

వ. అంత—— 79

సీ. మొకము నల్లకు రేసి మొకమొక పోవునా
కాఁ బోఁడు మనపాలఁ గలిగియుండ
నేఁడుగా నెఱుఁగము నిలువుఁడు[2] మేలురా
నెక్కటిఁ బడ దీఁక నేకలమ్ము[3]

1. పా.వ— తివిచెడెన్— తా.వ్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ.— నెడుగా నెరుంగ్గము నిగడు— తా.వ్రా.ప్ర.
3 ప్రా.సవ.— నెక్కడి బడదిశనెకర్తమును— తా.వ్రా.ప్ర

బడివోటునకు నందుబడి గమించెనుగాక
మరిపోవ నత్తునా మున్నుపిడిని
బ్రతికితి పొమ్ము నీభాగ్యానఁ బులివెట్టు[1]
గలిగె నీవేఁపులకతనఁ నైన

తే.గీ. వెంటఁబోవనివా లేద పిరికబ్బెఁ
గ్రొప్పులప్పంతోడి యాకుంటిదుప్పి
ననుచు నొండొరుఁబలుకుచు నలుక మృగయు
పర్వ[2] మేచి మెకంబుల వదయొనర్చె ॥ 80

సీ. ఒదలినల్లకు రేయుకుండ దప్పుఁగ నొక్క
కడకుఁగాఁ బండ్లను నడవనిచ్చి[3]
తెరకొంగదుప్పిపై దృష్టిపారఁగఁజూపి
మెడల శృంఖలికలు విడుచు టదియు
పన్నుఁగా ధరణికిం జాటరించు కరంబు
తీవ్రంబుగాఁ దీఁగెదీసినట్లు
వారిచేరువ సూచుభంగి నంగములాఁచి
మెలఁతవెంబడినున్న మెకము నెఱిఁగి[4]

తే.గీ. బిట్టు లంఘించి పైఁ బ్రాఁరి బెలుకురంగఁ
బట్టి పరిమార్చెఁ జిప్పంగు బలుమెకముల
వెన్నుదన్ని నిరీక్షించు విభుమనంబు
విపులసంతోషరసవార్ధి వేలఁదేల ॥ 81

వ. అంత —— 82

ఉ. చంటికినై పదంబులను సారెఁ బెనంగుచుఁ దల్లియానునుం
గుండువడంగఁజేయు శిశుకోటులతో మును పేఁగునేర్పుతో
వెంటఁ బథంబునం గరము వెల్గ ముఖచ్యుతకీర్ణదర్భతో
నొంటిగ మేయుచున్న మృగయూథము గాంచె విభుండు వేడుకన్ ॥ 83

1. ప్రా.నవ.— బులి వెట్టు— తా.ప్రా.ప్ర 2 ప్రా.నవ.— గర్వ— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ —ఒదలి నల్లకు రేయుకుండ దప్పునొక్క కడకుగా బండ్లనాడనిచ్చి—తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ. — వారిచేరువ సూడ్తభంగి నంగమ్ములాంచి మేలంత్త వెంబడినున్న మెకము నెరింగ్గి— తా.ప్రా.ప్ర.

క. విల్లెక్కుఁ ద్రొచ్చి సాయక
పల్లవ సంధించె నృగవు లపుడు భయములతో
తల్లడిలి[1] దృష్టి దిశలకు
పుల్లోత్పలతోరణప్రభూతింజేయన్ ॥ 84

క. నెరి సరిఁజొచ్చిన బాణము
మరలన్ దానవ్వెచె మొదలి మార్గణములకున్
గుఱియగు నేటికి సూటుగఁ
బిరి యడి మెడచాచు లేటిపై నక్కటికన్[2] ॥ 85

చ. ఎడనెడ గాలి చూడ్కులకు నింపొదవింపుచునున్న ముస్తలున్
గడ వెడలంగ నార్ద్రపదకల్పన లంటినకర్దమంబులున్
మడువుననుండి సూకరసమాజము వెల్వడిచన్న త్రోవ లే
ర్పడ నెఱిఁగింపఁగా ధరణిపాలుఁడు వెన్నడి నుట్టి పఱంచెరన్ ॥ 86

తే.గీ. క్రొవ్వునను బోతవోసి పై కొసరునకును
నేత నూనినక్రియ మేన నిగ్గు దేరఁ[3]
గడుపు ముందఱ నిడుకొని కదియఁ బఱుఁద
లలితగతి యగు నొకయేకలంబుఁగాంచె. 87

క. ఉరక మహీపతి హయముం
బఱిపి సముద్ధతిని బారువెట్టఁజాచు కిటిన్
గుఱిసేసి వైచెను (బలా)
బరులిచ్చి[4] సమీపపాదపంబునఁ గట్టన్ ! 88

చ. పిఱిఁది(కి వచ్చి)[5] నిల్చి తగుపెంపున[6] వాలెర విచ్చి లాల పైఁ
దొరుగ వగర్చుచున్ వెనుకఁ దోఁక గదల్చుచునుండె నొక్క గ
ద్దరిపులి పొలిమండ గొని తన్నిన జెంతలఁ జేరనోడి చె
చ్చెర రొదసేయువేఁపులను జీరికిఁగైకొన కంచితస్థితిన్ ॥ 89

1. ప్రా సవ.— లప్పుడు భయలోలతో తల్లడి— తా ప్రా ప్ర
2. ప్రా సవ — లేటిపై యక్కటకున్— తా ప్రా.ప్ర
3. పా.వ.— చిగురుదేర— తా ప్రా.ప్ర
4. ప్రా.సవ. పూర.
5. ప్రా.సవ. పూర.
6 ప్రా.సవ .- తగుమొప్పన- తా ప్రా.ప్ర.

సీ. హరిణశాబములపైఁ గరుణఁ జేసియుఁబోలెఁ
గింక బెబ్బులుల జిక్కించివైచె
దంతావళములపై దయపెంపునఁబోలెఁ
బంచాననంబుల బారిసమరె
సింహపోతములపైఁ జెలిమికల్మియుఁబోలె
భేరుండముల ముట్టి బెట్టుగెడపెఁ
బన్నగప్రకరంబుపై నక్కటికఁబోలె
రేసి ఉరగల మన్నివాసికొనియె

ఆ.వె. వానరములమీఁది వాత్సల్యమునఁబోలె
గుప్పగూల్చెఁ గొండగొఱ్ఱియలను
మన్నుఁబిళ్ల మారిమసఁగె గండకముల
బారించె[1] ధరణిపాలుఁ డేచి. 90

వ. అంత- 91

ఉ. చీటికిమాటికిన్ విభుని చెమ్మటలారఁగ నల్లవీచె నా
ఖేటవిహారసంజనితఖేదభరం బెడఁబాయఁబట్టుచుం
బాటితహాటకప్రసవపాదపకుట్మలమంజరీ నిరా
ఘాటమరందబృందగణకందళతుందిల మందవాయువుల్. 92

వ. ఇవ్విధంబున నఖిలసత్వసంహారంబగు మృగయావిహారంబు ప్రవర్తిల్లె నంత దనివి చాలించి మహీకాంతుండు మృగయు వర్గంబునకుం గట్ట నిచ్చి సకల సంభారసమేతంబుగా నంతఃపురంబునకు మరలననిపి మితపరిజనవృతుండై యౌగంధరాయణసహితంబుగా తా నశ్వంబున నిల్చి ప్రతివారంబును నిచ్చో విహారంబునం దగిలి. 93

సి. వాసివేఁటలకును బాసి సారంగంబు
లుల్లాసమునఁ జెవులొడ్డి వినఁగఁ
తొక్కి దేహంబుపై ముద్దు లొలకుఁ ద్రోచి
వనగజంబులు చేరవచ్చి నిలువఁ

---

1. ప్రా.సవ — పారివంప్పె— తా.ప్రా.ప.

బాటిల్లనై ప్రాసుపాటుల్ సింహాది
క్రూరముల్ దలఁకెలి చూచుచుండఁ
బారవశ్యంబులఁబాల్పడి పేరుండ
గణము చిత్తరూపులకరణి నిలు

ఆ.వె. మఱియుఁ గలుగు వన్యమహితసత్త్వంబులు
విహగకులముఁ బ్రేమవివశములుగ
వీణ కేలఁబూని వేడ్కఁ బ్రమోయించుచు
విపినకేళి సలిపె నృపవరుండు. 94

క. శిలలు గరఁగంగఁ దరులత
లెలమిం జిగురొత్త లోకహితకృత్యంబుల్
పలికించె విభుఁడు వీణియఁ
గల కాకలికా విలాసకళ దిలకింపన్. 95

క. నవవీణాక్వణనంబుల
తవులునఁ జొక్కించి భద్రదంతుల హరులం
జెవిపట్టియాడ్చికొని చని
సవిధ ద్రుమములను గట్టి జనపుఁ డెలమిన్. 96

అవంతీశ్వరుఁడు కూఁతునకు వీణ నేర్పించుటకై యుదయనుని రప్పింప నెంచుట

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రబలవినోదఖేలనాపరుండై నరవరుండు విహరించుచుండ నీవృత్తాంతం బంతయు నవంతీశ్వరుండగు చండసేనుండు[1] దూత ముఖంబున విని ప్రథమంబునం దన తనూజాతయగు వాసవదత్తకు వీణాభ్యాసంబు సేయించుటకునై ప్రవీణుండగు వైణికు వెదకుచున్న వాఁడు గావున నారాజు నచటికి రప్పించుటకై తనమనంబున నిట్లని వితర్కించె. 97

1 ప్రా.నవ.— చంద్రసేనుండు— తా.వ్రా.ప్ర

సీ. రావెంత వింటివి నా రాజమాత్రుండగాఁ
డేలురాజుల నలం డేల వచ్చుఁ
గోపురి నట తోడికొనిపోద వింటివా
యది చాల లాఘవం బరసి చూడ
బరిసువెన్నై నని నేర్చి యెక్కుగ వింటివా
నాపునల్లనూజాతు మామమాఁ డతఁడు
వీణె నేర్పుట కన్య నెడకెద వింటివా
యితఁడు నేర్పరి జగత్త్రితయమునను

ఆ.వె. గాన చేయుపాయకరణంబునను దేరఁ
బోయినొక్క[1] భూమిపాలునయు
నమచుఁ దింపసేయు ననసరంబున నాత్మ
నొక్క వెరవుగాంచి యుత్సహించె. 98

శా. గాఢంజేసి యనంతధారసుతుఁ డుద్యద్బాహుశౌర్యోన్నతుం
డే నందంబని నిశ్చయించి మదసందీప్తప్రగండంబుగా
దానొక్కటిబు నొకండు శూరభటసంతానస్ఫురజ్జ్వార[2]
శ్రీనిర్మాణ మెలర్ప సుజ్జ్వలకళాశిల్పం బనల్పంబుగన్. 99

వ. సన్నించి యన్నరనాథుండున్న పయోనిధి పరిసరారణ్యంబునకుం బుత్తెంచిన
వసర్మ్యయామత్తేభంబును. 100

సీ. కటవినిస్సృతదానగంధంబునకు వెంటఁ
బడువుడై యెలదేటికొదమ లెగుర
నవమదామోదంబునకుఁ గాక వనదంతు
లంతకంతకు భీతి నవులఁ జనఁగఁ
బాదవిన్యాసనిర్భరఖేలనంబుల
శిలలు తుత్తుమురులై చెదరిపడఁగ
గండమండలకాషకరణంబునను ద్రుమాంకు
లున్మూలితంబులై యుర్విఁ గూలఁ

1. ప్రా.సవ.— కరణంబుననుండె రంబెలునొక్క— తా.ప్రా.ప్ర.
2. పా.వ.— సంతానస్ఫురజ్జ్వరా — తా.ప్రా.ప్ర

తే.గీ. జటులపటుఘీంక్రియాసముచ్చారణముల
ధరణిధరములు ప్రతినినాదముల నీనఁ
గర్ణపరిచాలన[1] క్రియాకల్పనములఁ
జదల జీమూతనివహంబు చెదరఁబార ॥ 101

సీ. పద్మాకరంబులు పలుమారు చొరఁబడి
సరసిరుహంబులు ద్రుంచివైచి వైచి
విచ్చలవిడి సరిద్దేశంతములు చొచ్చి
యవగాహనంబుల సలిపి సలిపి
సంతసంబున సానుమంతంబులకు నేఁగి
సముచితక్రీడలు సలిపి జరపి
కరమునఁ గబళించి ధరణీరజము సారె
నవయవంబులఁ జల్లి యలరియలరి

తే.గీ. ఫలితతరువాటములు దూరి పారి లీల
విపులశాఖాగ్రములు కేల విరిచి సరిచి
కానయెల్లెడఁ జూచినఁ దాన యగుచు
వేడ్క విహరించె సమ్మృష్టద్విపవరంబు ॥ 102

ఉ. దానము చెక్కులన్ మదము దండమునం జనుదోయి శీక్యమున్
మేన నిదాఘ మంద్రఘులను మేఘము కప్పుల సీధువారిదమున్
వీనుల సాగరంబు సెలవిన్నవని[2] తొల్కఁగఁ జూడ నొప్పు నా
యేనుఁగు దానవిస్ఫురణహేతు పరిభ్రమితాళిపోతమై ॥ 103

అవంతీశ్వరుఁ డుదయనునొద్దకు దూత నంపుట

వ. ఇత్తెఱంగున నక్కరట మత్తేభంబు వనంబున వినోదించుచుండె నంత నవంతీశ్వరుం డనుప నొక్కదూత చనుదెంచి యౌగంధరాయణ సహితుండై యున్న యుదయనుం గాంచి ప్రణయోపాయనంబులు సమ్ముఖంబున నిడి వినయ వినమితోత్తమాంగుండై యిట్లనియె ॥ 104

1. సా ప — కర్ణ కిపిరిచాలన— తా ప్రా ప్ర.
2. ప్రా నవ — శిల విన్నమ— తా. ప్రా ప్ర.

శా. దేహా దేవరసమ్ముఖంబున కనంతీభర్త పుత్తెంచె న
న్నావిర్భూతపుదంబుసం బనుచు నెయ్యంపున్ సుతన్ గావి
ద్యావీణా చరితాప్తిఁజేయుటకు ని న్నర్థించె తేలంగ నో
దావేశంబున రమ్ము భూవర యలంఘ్యంబుల్ సుహృద్వాక్యముల్ ॥ 105

క. అనవుడు బెబ్బులి గోలం
గొని వ్రేసినభంగి సుదతి క్రోధము కన్నుం
గొనలకుఁ గెం పొదవింపఁగ
జననాథుఁడు దూరఁ జూచి సంరంభమునన్ ॥ 106

వ. కుటిల భ్రూకుటితరేఖాకుటిత క్రోధానలాకుల హృదయుండును గపోలా
కంపిత కర్ణాభరణుండును నగుచుఁ గటమురులు సొంగ గర్జారవంబున
నిట్లనియె— 107

శా. ఎట్టెట్టూ వినఁజెప్పుమా నిను నతం డీమాట లిట్లాడి ప
న్నెట్టన్[1] నచ్చితె చండసేనుఁడు సుపుత్రిం బిల్వంగఁ బుత్తెంచెనా
కట్టా నాకిఁకఁ[2] బోసకుండుట మహాకర్తవ్యమా కన్నులం
దొట్టంబారఁగ క్రొవ్వుగాఁ దనకు నీదుర్గర్వముల్ సేయుటల్[3] ॥ 108

క. అని గాని బెట్టదల్చుచు
ఘనరజ్జున బద్ధుఁ జేయంగాఁ బనిచి మదం
బునఁ బొదలుచున్న గోలతి
దనురేఖం బోలిచి మంత్రిధవుఁ గని నగుచున్ ॥ 109

క. గురుని గృహమునఁ కు శిష్యుం
డరుదెంచుం గాక శిష్యునాలయమునకున్
గురు వరుఁగు టెందుఁ గలదా
పరికించితె యీవిరుద్ధభాషాసరణిన్ ॥ 110

వ. అనిన యౌగంధరాయణుం డిట్లనియె. 111

1. ప్రా.నవ — పెన్ పెట్టన్— తా.వ్రా.ప్ర
2 సా ప.— కట్టి మారిక— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా నవ.— దుర్గర్వముల్ జేయుటల్— తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. ప్రతిసామంతులఁజిన్నిసేరమి దలంపం దావకీయావనీ
పతి గాకే చులుకందనం బొదవుటల్ క్ష్మామండలాధీశ యు
ప్రతిమానంబగు నీప్రతాపమునకుం బాటిల్లె దిక్కుపులం
దతిశైత్యం బదియున్ బినత్కృతికాదా సాటి లింకేటికిన్ 112

క. నిను మృగయాసక్తుంగా
మనమునఁ గనుఁ గొనుటఁ జేసి మనుజేశ్వర సం
జనితాహంకృతి రిపురా
ట్తనయులకుం గలిగె నిట్లు తలయెత్తంగన్ 113

క. వినయమునఁ గీర్తి చెలిమిని
వనితయునుంబోలె నొప్పు పశ్చిర్తనియు
మనుజేశుల కెల్లప్పుడు
ననయంబును రాజ్యలక్ష్మి పొందొందు నృపా 114

యౌగంధరాయణుఁ డుదయనున కవంతీశ్వరు వృత్తాంతం బెఱింగించుట

సీ. వసుమతీశ మహేంద్రవర్మకు మనుమండు
జయసేనవిభునాత్మసంభవుండు
చండీమహాదేవిసద్వరంబున మహా
సేనుండై చండాఖ్యదానవుని[1] ...
వలరె నాచండమహాసేనుఁ డొకనాఁడు
వేటమై పాతాళవివరమునకుఁ
జని కోపి యసువాసిఁ జతురంగబలసమే
తంబుగా సనిఁ జంపి యత్తఱి రాజ

తే.గీ. నతులలావణ్యరూపరేఖాభిరాము
లలిత విభ్రమలీలా విలాసజలధిఁ
గాంత నంగారవతిఁ (గన్య)[2]తా లలాము
బలిమిఁ గొని వచ్చి యతఁ డయ్యెఁ బరిణయంబు. 115

1 ప్రా.నవ — చండి భీదాన-- తా ప్రా ప్ర
2. ప్రా.పూర

ఓ వసుధేశ యూ నలికి నుల్లముయుంగ గదుఁ గూర్చు జీవిత
స్వామి యనంటినై యప్పుఁ డనంతిమహీపతి చండసేనుఁ డు
ద్దామభుజాబలం బలరఁ దా నిపు దుజ్జయిని[1] నేలుచున్నవాఁ
డానరదంతుఁడంత పరిహాసవిలాసయుగాభిరాముఁడై 116

ఉ. పాటలి వేద్యలోఁ గుసుమబాంధవఖండనలంపు చండిమం
ధ్యాటవికాదివాసిని ప్రియంబున నిచ్చె సుపాంసుకాళికం
గై టుకచండసుందరసుధాకరసుందరబింబధట్టిక ప్రా
త్పాటన సక్తరక్తకర విభారసపుష్పగుచ్ఛ సుందరాగ్రముల్. 117

మ. కటుసర్వాస్త్రదసౌరభంబుల దిశాగంధద్విపశ్రేణి వ
క్కట నైపుణ్యమునొందఁ జేయుచుఁ గడంకన్ వీడు మత్తేభ మౌ
క్కటి శైలాకృతితో సదాగిరిసమాఖ్యం దాల్చి లీలాహవ
స్ఫుటరంగంబున సాహసోపకమముం బయోల్లాసముల్. 118

తే.గీ. అట్టి యుజ్జయినీ పౌరుల నవనినాథ
వినయము సంగారపతి యనుకాంతయందు
సుతుఁడు గోపాలపాలకుఁ డనెడివాఁడు
గొండుపరి తిరుపురి నొప్పెఁగాను తుంగుల లలాము. 119

క. వాసవుపోల్కి నతఁడు నల
వాసిగ నం ప్రేమ నీగి పరవర్ణునికిన్
వాసవదత్తా నామము
భాసురమై పొల్చు లోకపర్యం బగుచున్. 120

ఉ. ఆ నరనాథపుత్రి యనసూయుధుకేతసముష్టి యిందిరా
సూనుని భాగ్యదేవత ప్రసూనశిలీముఖరాజ్యలక్ష్మి శో
భానిధి భాగినేయమతి భావజమోహనబాణశక్తి నాఁ
దా మతికెక్కె సద్గుణనిధానము వాసవదత్త యిమ్మహిన్. 121

1 దుజ్జని — పా ప

శా. దుగ్ధాంభోధిగభీర పాదనతశత్రువ్రాత సాహిత్యవై
దగ్ధ్యనిర్జితభోజ దిఙ్మదవలీఢమ్మేల్లసల్లీకృత
స్నిగ్ధానంతయశోవితాన నయపాండిత్యాసురాచార్య స
మ్యగ్ధారాళవచోహిరాజ రణవిద్యానైపుణీఫల్గునా. 122

క. ప్రాలేయకిరణ నారద
భాలాక్ష శరత్పయోద బలభద్ర శం
వ్యాళాధిపాప్లుతోజ్జ్వల
లాలితసత్కీర్తిహార లలితవిచారా 123

పంచచామరము. లతాంతసాయకోపమాన లాలితైకవిభ్రమా
ప్రతాపభాస్కరా సమస్తబంధులోకపాలనా
నుతిప్రకాశభోజరాజ మానితప్రతిష్ఠ ది
గ్వితానగీయమానకీర్తి విభవా శుభాస్పదా. 124

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనామాత్యకుమార
సూరిజనవిధేయ సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
యుదయనోదయంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ
దృతీయాశ్వాసము.

ఉదయనోదయము

చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీసుద్రామునసమాన
క్షాత్రపుండంధ్రాదిమహాసనమగికభుజ సు
ప్రత సుస్థిరభోగ ...
ద్రాసు[1]గుణావేశ బాచదండాధీశ. 1

వ అవధరింపుము. 2

యౌగంధరాయణుఁ డుదయనునకు వాసవదత్త నభివర్ణించి చెప్పుట

గుణముల ప్రోక[2] సర్వకళలకుం గుదురు రంచితసంచితోక్తి నై
పుణముల కిక్క యొప్పులకుఁ బుట్టినయిల్లు విలాసలక్ష్మికిం
బ్రణయసదంబు నేర్పులకుఁ బాయనికిందువ యవ్విలాసినీ
మణి తలపోసి చూడ నృపమన్మథ కేవలరాజకన్యయే.

తలిరుటాకులకుఁ గెందమ్మిరేకులతోడ
నాదికై పోతుండ నాదవెనేని
గండుమీలకు నల్లగలువక్రొవ్విరులతో
సరలేని చెలికార మబ్బెనేని
కరటికుంభములకుఁ గనకకుంభములతోఁ
గ(వగూడి)[3] కొండాడఁ[4] గలిగెనేని
రోలంబముల కింద్రనీలంపుమణులతో
నీడుజో డాడంగఁ గూడెనేని

1. ప్రా.నవ — హ్యాదాను- తా.ప్రా.ప్ర.
2 ప్రా.నవ — పోక— తా.ప్రా.ప్ర
3 ప్రా. పూర. 4 ప్రా.నవ.— కూడాడ— .ప్రా.ప్ర.

తే.గీ. యాచకోరాక్షిసదములు కక్షులకును
ఘనకుచంబుల కలకల కెనయునం॥
పచ్చఁగా కిట్లుగాయున్న వానిఁ దెలియ
కెటు స   ఁబోలుఁ[1] బ్రత్యేకమైన. 4

సీ. చిత్రరూపంబుల చెలువ సుంతయుఁదెచ్చి
పొలుచుపుత్తడి గాఁగఁ బోఁతవోసి
వెన్నెలఁ గరఁగిన విధుశిలావళి జాలు
నీటితోఁ గూడఁ బన్నీటఁదొలఁచి
దిరిసెంపుఁ[2] బూమెప్పు తెలిదమ్మిరేకుల
మెత్తదనంబుతో మేళవించి
కరువైన గొజ్జఁగి విరుల కమ్మనితావి
కస్తూరికలపుతోఁ గలిపిపూసి

తే.గీ. చేసెఁగాఁబోలు నలువ రాజీవవదనఁ
గాక యుండిన యీడులోకముల నెచట
నైనఁ గలుగంగఁగలదె యయ్యంబురుఁ బోఁడి
విభ్రమశ్రీల కెనవచ్చు వెలఁది యొర్తు .

ఉ. పిన్నటవచ్చు నా తెరవ[3] బిత్తరిచూడ్కులు మోముదమ్మికిన్
సన్నపునారుకౌనునకుఁ జక్కని చన్ను లురంబుచక్కికిం
బెన్నెఱివేణి మూపునకు పంచునితంబము యానలక్ష్మికిన్
వన్నెలుగాని కా విలసనస్తువు లెవ్వియు నన్ను లిత్తఱిన్. 6

క. లేఁబొరల సోయగంబును
వేఁబోకల విచ్చుఁదమ్మివిరి చెలువంబున్
లోఁబడఁగొని చేసినక్రియఁ
బూఁబోఁడికిఁ బోలుఁ జరణములు మృదులములై. 7

---

1. ప్రా సవ.— సరిపోల్పఁబోవు— తా ప్రా ప్ర.
2 ప్రా సవ — దిరిశంపు— తా ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ — పిన్నటవచ్చు నాతెఱకు— తా ప్రా.ప్ర
వెన్నటవచ్చు నా తెరవ—సా.వ.సవ.

క. లలితపదాంగుళి నఖగ
ప్తులు వెలిఁగెఁ గఁ బల్పగతులఁ గలశతోయదిమధ్య
స్థలిఁ దోలుచు నుడుకనరఁ
బులఁ బ్రియఁ దెలి పరిచరణములు చెలువొందెన్ ॥ 8

క. యావకలేపనపిష్టముసఁ
గేవలసంధ్యాగమంబు కల్పించెడి ల
జ్జాపతియడుగుల నఖములు
గాపించుం దార తారకాస 9

మ. జనితోద్యన్మదవృద్ధివర్తులు మనోజాతద్విపేంద్రంబు న
ల్లన నేర్పొంద మలంచి యూరుకనకాలానద్వయోపాంతికా
వనికిం దేరఁగఁ ద్రోపి వచ్చిడిన భాస్వద్ద్వీపిగర్భంబులో
యనఁజేయున్ వనజాక్షిజంఘులు కరం బానందముం జూడ్కికిన్ ॥ 10

గీ. సార్వకాలిక మదమనోజద్విపంబు
కట్టునాలానయుగ్మంబు కాంతతొడలు
తత్సమీపస్థలంబునం దనరురోమ
రాజి దృఢశృంఖలాబంధనరాజలతిక ॥ 11

చ. మనసిజుఁ డప్పలాసిని సముగ్రతనూవిభవంబు వేడ్కఁ జూ
చిన నృపకోటి నేయుతఱిఁ జేతిపిరుఁద్ సరిపో యొనేని వీ
కునఁ బిఱుదెక్కి పుచ్చుకొను క్రొమ్ముడిపూ లపుడంగుటంబు లాఁ
దిన యెడలున్న విప్పుడు సుధీవర కూపకకైతవంబునన్ ॥ 12

తే.గీ. ఇంతినెన్నడు మాకసం బింతనిజము
గాకయున్న వళిత్రిమార్గగకు నుండఁ
గారణం బేమి యచట గంభీరనాభి
పేరి యావర్తలబ్ధి తాఁ బెద్ద[1]యొప్పి ॥ 13

1. సా. పెరియవతఁగలబ్ధి తాఁబెద్ద— తా.ప్రా.ప్ర.

మ. స్తనకుంభద్విపకుంభయుగ్మక సురిష్కానంబుగా నుండు యౌ
వనభూపాలునకున్ పరాంగము పిశాచప్రం బసం[1] బొల్చు మో
హననారాచునకున్ సహాసముగ సీహాంతంబు తేర్పాటు సే
సిన కూపంబన నొప్పు నాభి యడుమన్ శీతాంశుబింబాస్యకున్ ॥ 14

తే.గీ. హారమౌక్తిక నవతండులాభిలాష
విమలతరనత[2]న ఘరంధ్రమునుండి
వెడలివచ్చు పిపీలికాపితతివోలె
రాజబింబాననకు రోమరాజి యొప్పు ॥ 15

తే.గీ. విరహిమానసమానాపహరణమందు
నంబుజాననానాభిగుండంబునందుఁ
గాముఁ డొనరించునభిచారహోమజనిత
ధూమరాజియుబలె నొప్పు రోమరాజి ॥ 16

చ. ఒదవిన కింక సింహమున నుండి రయంబున మీనరాశితోఁ
గదిసిన యట్టి యుత్తిముని గాదిలిపట్టి పయిం గమించు న
మ్మదమునఁ గుంభరాశి నడుమన్ నడుకొత్తిన రాహువో యనన్
మదవతి కాకుచద్వితయమధ్యమ మారు తనర్చెఁ జూడఁగన్ ॥ 17

చ. సరసిజనేత్రి మించువలిచన్గవ యౌవనకేళి దీర్ఘికాం
తర రమమాణకోకమిథునం బగు టారయ నిక్కమంబు భూ
వర యటుగానినాఁటికి నవశ్యము నేఁటికిఁ దారహారభా
సురబిసకాండముల్ గమియుఁ జూచుక చంచుపుటాంచలంబులన్ ॥ 18

ఉ. వేసవివేళలందుఁ జలిపిత్తులు సీతున వేఁడిపిత్తులుం
బోసి మహాప్రయత్నమున భూతవినిర్మితనేత డాఁచఁగాఁ
జేసిన హేమకుంభముల చెన్ను లస[3]న్నసబోఁడికిన్ విప
ర్యాసిత కాలలక్షణములై కుచకుంభము లొప్పు[4] నెప్పుడున్ ॥ 19

---

1 ప్రా సవ — పూర— సిన్ జా . . . బసవ్— తా.ప్రా.ప్ర.
ఇచ్చట ఎక్కరములు గజిబిజిగా నున్నవి } ప్ర.స॥పా.
2 ప్రా సవ.— ఇచ్చట నక్కరములు గజిబిజిగా నున్నవి }
3. ప్రా.సవ.— చెన్నులసం గ్రొన్ననబోడికిన్— తా ప్రా.ప్ర
4. ప్రా.సవ.— లొప్పె— తా.ప్రా.ప్ర.

క. ఆ హరిణశాబలోచన
బాహాంతరజన్యయుగము పాటించు[1] దగన్
మోహానతర సుషమా
వాహినికిం జారుచక్రవాకసఘాలిన్ ॥ 20

ఉ. కాయజు నాత్మయోని వికాస రమా ఘనరాజ్యనాయకుం
జేయు సరోజహేమకలశీయుగళం బిడి చెంతఁ జేర్చు చాం
పేయలతాంతదామము మెచ్చనఁ గాఁగఁగ నొప్పెఁ బద్మప
త్రాయతనేత్రికింగరము లంచితమార్దవ ధైర్యసంపదన్ ॥ 21

చ. కెలనరి గోళ్ల(తీరు)[2] పలు కిన్నెర మీటుచు సారెసారె రా
చిలుకకు మాటనేర్పులు రచించుచు, లేఁగెంటుఁ బంటు వా
గ్లలన యనాతరంబునికిఁ[3] గాదె సమభ్యసనంబు గల్గెఁగో
కిల కలవాణి వాణికినిఁ గిన్నెర కీరసచోపిలాసముల్ ॥ 22

ఉ. చక్కని గండుమీల వెకసక్కెము లాడెడు కన్నుదోయితో
నిక్కువ మా నృపాలసుత నెమ్మొగి[4] మింపుల జేయుచుండెఁ బెం
పెక్కిన కింకఁ జంద్రుఁడు మహీవరనందన కోటి నొంపఁగా[5]
నొక్కట మత్స్యలాంఛనతయుం దగఁ దాన వహించెనో యనన్ ॥ 23

మ. జలజాతాసనుఁ డంగనామణి తనూ సర్గావసానంబునన్
గల వాచాకలనంబు నేర్పుటకుఁ దత్కంఠంబునం దిద్దయు
ప్పలుకుంజేడియ చేతి రాచిలుకకున్ భక్ష్యార్థమై దాడిమీ
ఫలబింబంబులఁ గూడఁ బెట్టిన శ్రీయన్ భాసిల్లు దంతోష్ఠముల్ ॥ 24

తే.గీ. పలుకుఁదొయ్యలి చిలుకఁ జేపట్టి బాల
కంఠమున నుంట నిజ మటుగామి నచట
నోష్ఠదంతచ్ఛలంబున నుండ నేల
బింబికాఫల దాడిమీబీజములకు ॥ (25)

1. ప్రా.సవ.— పాపించు— తా.ప్రా.ప్ర. 2. ప్రా. పూరణము.
3. ప్రా.సవ.— గ్లలన నవాతరంబు— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ.— నెమ్మొ— తా.ప్రా.ప్ర. 5. ప్రా.సవ.— నెంపగా— ప్రా.ప్ర.

వెలఁది జిహ్వాగ్రమున నెల్ల విద్యలుండఁ
జాలి[1] శబ్దార్థసంపదు సంపూర్ణమగుచు
నై జరత్నాకరత్వంబు నరవరేణ్య
యధర (శుక్తియు)[2] దశనముక్తాకరమ్ము[3] ॥ 26

క. వీణ కరంబునఁ[4] గొని కల
వాణి ముఖాబ్జమున నున్న వాణి దినంబున్
వీణ మొరయించు[5] కొంచను
కోణంబున[6] నొప్పు లికుచకుచనాస నృపా ॥ 27

క. ఆరయఁ జంపక సూనం
బౌ రాజనిభాస్యనాస యటుగాకున్నం
గారణమేలా దానికి
వారక సవరింప నిందువహ యను సంజ్ఞన్ ॥ 28

క. పదపత్సంశయు శంకా
స్పదమధ్య విలోచనములు సంపాదించున్
వదనద్యుతి పుంజాంబుజ
సదనమునకు మీన మిథున సంవలనంబున్[7] ॥ 29

తే.గీ. తోఁకచుక్కలె యనౌ్నాను తోయజాక్షి
మించుఁదెలిగన్నుఁగవ వివరించి చూడఁ
దత్ప్రముద్భూతిఁ గాదె చందనసుగంధి
మధ్యదేశంబు మిగుల క్షామమున నొగిలె ॥ 30

1. జాలి— తా.వ్రా.ప్ర
2. ప్రా పూరణము.
3 ప్రా.సవ — దశను ముక్తాకరములు— సా.ప
దశకు ముక్తాకరములు.— వ్రా.సవ. పాఠాంతరము
4 సా.ప.— వీణను కరమునఁ గొని— వ్రా.పాఠాంతరము
5. సా.ప.— వీణను మొరయుచు— వ్రా పాఠాంతరము
6. ప్రా.సవ.— కోణంబున— తా.వ్రా.ప్ర.
7. ప్రా.సవ — సంవళనంబున్— తా.వ్రా.ప్ర.

తే.గీ పాంథనావాదితావనీపాలతనయు
శ్వాసనంగ్లానియు నిమేష మాత్రఘటిత
నర్మలజ్యోత్స్నయును నైన వెలఁది చూడ్కి
చకోరగోమ్మఁ ద్రోఁకచుక్కల పోయుగంబు. 31

క. తరళాక్షిదిఁ గుటిలలక
భరితంబై పొల్పు ఫాలపట్టిక వేఁడీ
భరమును నెరులొడ్డన వా[1]
సరసం బది చంపకామికానయుఁ బోలెన్ ॥ 32

చ. తుఱిమిన మల్లియల్ వెలికిఁ దోఁపఁగ నయ్యలదీఁగఁబోఁడికిన్
వెఱితుఱుము[2] మించుఁజేయు ధరణీపర యాఁకటిపెల్లునం బవల్
మొఱపుము దినపాండురుచి మోదపకీర్ణత[3] నొంది ప్రక్కలన్
(జిఱు)[4] మయిన వెల్వడంగ వెఱఁజెందిన[5] చీఁకటి కృత్తియో యనన్ ॥ 33

ఉ. నిల్వమముల్ మిగాల్ మిడుకు బత్తళికల్ కరిహస్తయుగ్మకం
బల్గ మిసిమి జ్ఞానకైశతము నంబర ముజ్జ్వల హేమకుంభముల్
పల్లవి లజ్జముల్[6] మధుసవర్గము నొక్కటఁ గూడఁ బెట్టి భూ
వల్లభ చేయఁ బోలుఁ జెలువం[7] గములాసనుఁ డేమి చెప్పుదున్ ॥ 34

చ. పసిండి పచ్చి కప్పురపుఁ బొదున వెన్నెల నీరు వోసి పెం
పిన పసచంపలాలతయో చిత్తజు నచ్చుపుటించు విల్లు నే
ర్పునఁగొని యచ్చునం గరచిపోసిన చక్కెరబొమ్మయో యనన్
వనరుహనేత్ర పొల్పు జనవర్ణిత పూర్ణవిలాస వైఖరిన్ ॥ 35

1. ప్రా.నవ.- భరమును నారులొగ్గిన లా— తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.నవ. నెరి దుది— ,,
3. ప్రా.నవ.- మెరపుచు తీసపాండు రుచి వోదవ కీర్ణత— ,,
4. ప్రా. పూరణము.
5. ప్రా.నవ.— నెర జెందిన— తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా.నవ.— లజ్యముల్— ప్రా.
7. ప్రా.నవ.— సేయు మేలు చెవ— ప్రా.

స. ఎలనాగ మోమున కెన చందురుం డను
పలుకు లెల్లను బూర్వపక్ష మయ్యెఁ
గలహంసగతు లింతి గతులకు సరి యను
మాటల పసలెల్లఁ[1] మంద మయ్యెఁ
దమ్మిమొగ్గలు సాటి తరుణిచన్నుల కను
వెడమాట లెల్లను ముడుఁగు పడియెఁ
బ్రతి సింహమధ్యంబు పడఁతికౌనున కను
జనవాద మెల్లను సన్నగిల్లెఁ

తే.గీ. బచ్చఁబారెను వల్లికాపల్లవములు
బాలచెక్కుల జాడను భాషణముల
నీకు నేమని చెప్పుదు నృప లతాంగి
యొడల నవయౌవనము పొద మిడిన గోము[2] ।। 36

సీ. ఎలదమ్మిమో మెత్తనీని చందురుఁ డబ్జ
గళ ముఖాబ్జంబుచేఁ గళ దొరంగెఁ
గుడిచి వెన్నెల కడిగొను చకోరము కలా
లాప దృగ్జ్యోత్స్నచే లావువెడలెఁ
గురువిందములు గుదిగ్రుచ్చు వజ్రం బింతి
దంత రత్నాళిచేఁ ద్రాస మందె
భుజగంబులను బోరిపుచ్చు కేకి లతాంగి
కచనీలఫణులచేఁ గన్నుచెదరె

తే.గీ. జలజముకుళంబులం బారిసమరి కరటి
కుంభములఁ గొట్టు వడి బాల కుచసరోజ[3]
కుట్మలంబులచే నింకఁ గువలయేశ
తరమె వర్ణింప నా లతాతన్వి సొబగు ।। 37

వ. ఇత్తెఱంగున నమ్మత్తకాశినిఁ దత్తనూ విలాసవిభ్రమ విశేషంబు లశేషంబును గొనియాడి (యుం) దుముఖి కిందురేఖావళి సఖుండు[4]

1 ప్రా సవ — మాంల పసులెల్ల— వ్రా
2. ప్రా.సవ — మోము— తా వ్రా ప్ర మొదలు— సా ప.
3. ప్రా.సవ — చంద్రరాజి— తా.వ్రా.ప్ర 4 సముండు— సా.ప. సవ

ముండర నందనుండును గాఁగలం డను భావిభాగ్యశ్రవణంబును
వెలింగించిన సమ్మంత్రివరు మాటల కలరి డెందం బనురాగంబునం
గందళింప నృపనందనుండు— 38

క. వినుకలిఁబట్టిన కూరిమి
కనుకలి నెచ్చరిక సేయఁగా నుండె మనం
బున నా నృపాలనందనుఁ
గను టెప్పుడో యనుచు వేడ్క గడలు కొనంగన్ ॥ 39

అవంతీశ్వరుం డుపాయంబున నుదయనుం బట్టికొని యుజ్జయినికిఁ దెచ్చుట

వ. అంత నక్కాంతారంబున విహరించు పుళిందులు గొందఱు ముందర నుహాజంబుగాఁ జనుదెంచి (వింతగజంబు వచ్చి వనంబున విహరించుచున్నదని)[1] యుదయునున కెఱిఁగించిన నతండును దదవలోకన కుతూహలాయత్తచిత్తుండై నిజపరిజనంబుల విముఖంబునన[2] యుండ నియమించి యొక్కఁడ[3] పదచారియై వనంబు సొత్తెంచి— 40

ఉ. వింతగజంబు వచ్చి యడవిన్ విహరింపుచునున్న దన్న వృ
త్తాంతము విన్న కోలె మది నచ్చెరు వందుచు వచ్చి చూచి భూ
కాంతుఁడు దానిఁ బట్టికొనఁగా మదిఁగోరి విపంచి ముట్టి ప
ర్యంతమహీమహీజముల కంచిత పల్లవలబ్ధిఁ జేయఁగన్ ॥ 41

శా. ఆ వీణానినదంబు డెందమున కత్యానందముం జేయు న
ట్లైవేచొక్కుచు డాయువచ్చు కరిగర్భాండంబులోనుండి బి
ట్టావిర్భావము నొంది శూరభటు లుద్యత్ఖడ్గహస్తుల్[4] వెసం
బ్రావీణ్యం బెసలార నజ్జనవిభుం బట్టంగఁ బై వచ్చినన్ ॥ 42

1. ప్రా పూర
2. ప్రా నవ.— లతి ముఖంబుననే— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ.— యొకడా— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ.— హస్తు (తో) చేసం— తా.ప్రా.ప్ర.

క. దంతి కడు నూయిగా బూ
కాంతుఁ డెఱింగి యపుడు కసిగొని కోపం
బెంతయు నొదన నిపించి యు
పాంతమ్మున నొక్క తరువుపై నిడి కడఁకన్[1] ॥ 43

ఉ. వాలుమగంటిమిం గనలువాలు కరంబునఁ బూని క్రోధ ము
ద్వేలతనొంద పై నరుగుదెంచు మృగంబుల మీఁదఁ గోప నా[2]
భీలతరాకృతిం గపియు బెబ్బులిఁబోలెఁ గడంగి మేదినీ
పాలకుఁ డవ్విపక్షభటపంక్తి పయిన్ రణనైపుణంబులన్ ॥ 44

క. చూపుచు నా శూరుల ను
ద్దీపిత విక్రములఁ గదిసి తీవ్రకరాసిన్
రూపఱఁ జేసెను[3] ప్రేల్మిడి
కోపంబునఁ గెంపు కన్నుఁగొనలం గదురన్ ॥ 45

క. నొసలఁ గనుచూపు పురహరు
వసిగం గనుపట్టి విమతభటపంక్తి పయిన్
గసిమసఁగె ననుపు సమరో
ల్లసిత కళాప్రౌఢి బలవిలాసముఁ బ్రోవన్ ॥ 46

వ. ఇవ్విధంబున— 47

ఉ. వీరరసంబునం బ్రతిమ ప్రేసిన క్రైవడిఁ జూడ నొప్పి దు
ర్వారగతిన్ మహోగ్రపటుయిపరములన్ జనకోటిమీఁదఁ గ్రో
ధారుణనేత్రుఁడై లోదడు నంతకు రేఖ దొలంకఁ బొల్చె న
వ్వీరవరేణ్యుఁ డాశుగతి విస్ఫులంబు పటుసాహసస్థితిన్[4] ॥ 48

ఉ. మున్ను వరంబుగాఁ ద్రిగుణమూర్తిమయాత్మిక యైన దుర్గచేఁ
గొన్న బలంబు పెంపున నకుంఠితబాహుపరాక్రమైక సం
పన్నుఁ డనన్[5] బటుం డొకఁడు పట్టె మహీపతిఁ గైతవంబునన్
బన్ని కెలంకులన్ నడువ బాసటలై హతశేషు లంతటన్ ॥ 49

---

1. ప్రా సవ — పై నికడంకన్— తా వ్రా.ప్ర
2. ప్రా సవ — మృగకరంబు మీఁడం గ్రోనా— తా వ్రా.ప్ర
3. ప్రా సవ — జేసిను వెల్మిడి— తా వ్రా ప్ర
4 ప్రా సవ.— విస్ఫూలతంపయి సాహసాప్తితిన్— తా వ్రా.ప్ర.
5 ప్రా సవ.— డగున్— తా.వ్రా.ప్ర

వ. ఇట్లు నానోత్సాహగోష్ఠియైన మహీపాలుం గపటంప (ర్తన)[1] ంబునం బట్టికొని నిబిడకోటి యావృత్తాంతంబంతయు నవంతీశ్వరున కెఱుంగించుటకై యాక్షణంబ పడిగలకాలరి[2] నుజ్జయినికిం బనుప వాఁడు వోవు నంతకమున్న యావార్త కొంతగొంత యౌగంధరాయణునిచే బంధమునసుండై పనిచిన దూతలను వెఱింగి సంతసంబున నెలురేతెంచు చండమహాసేనుం (గాం)[3]చి వినయంబున మ్రొక్కి యావృత్తాంతంబు విన్నవించిన నతండంతరంగంబున సంతోషం బంతకంత కగ్గలింప నతిత్వరిత గతిం జనుదెంచి యుదయను బహుమానపురస్సరంబుగాఁ దోడ్కొని చనుదెన ప్రయాణంబునం బురంబు చేరవచ్చి ప్రత్యాభిగమ్య పౌరజన సమేతంబుగ మంగళంబు లగు శృంగారంబుల నంగీకరించి సొంపైన నహోత్సవంబులఁ బొంపిరివోవు నుజ్జయినీపురంబు ప్రవేశించి— 50

ఉ. అంతిపురంబు పొంతఁ జెలువైన మహామణిసౌధవీథి భూ
కాంతుని నుండఁగాఁ బనిచి కట్టడి మజ్జన భోజనాదులన్
సంతసమొప్పఁ జేర్పఁ బరిచారికలన్ నియమించి మంత్రిసా
మంతపురోహిత ప్రముఖమాన్యజనంబులతోడఁ గూడఁగన్ ॥ 51

వత్సరాజు వాసవదత్తకు వీణె నేర్ప నంగీకరించుట

వ చండమహాసేనుం డరుదెంచి లజ్జానతవదనుండై యున్న యుదయనుం గాంచి నమస్కరించి యింటివిలుకాని రాజ్యలక్ష్మియుంబోలె వెలుగొందు నిజనందనం బ్రణయోపాయన[4] పూర్వకంబుగా మందర నిడి సాంత్వవచనంబుల నిట్లనియె. 52

మ. ప్రథనక్షోణి ముఖాముఖిన్ నిలిచి నిన్ బట్టన్ సమర్థుండె మ
న్మథునిన్ నేర్చిన మూఁడుకన్నుల యుమానాథుండు నీకై తవ
ప్రథనక్షుల్లకవృత్తి కేల మదిలోఁ బాటించె నైముఖ్యముల్[5]
మథితారాతినృపాల చేకొను మెదన్ మత్ప్రార్థనావాక్యముల్. 53

1 ప్రా పూరణము
2 ప్రా సవ —యాక్షణంబ్బడి గలకారుల—తా ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా — పూరణము 4 ప్రా సవ.— ప్రయణోపాయన— తా.ప్రా ప్ర.
5. ప్రా.సవ.— వైముఖ్యవల్— తా ప్రా ప్ర

ఉ. ఈ యెలదీఁగెబోఁడి సుది నెంతయు వేడుక సేయు వల్లకీ
గేయకళావిశేషములఁ గేవల నైపుణి మిప్పగింప భూ
నాయక దీనికై వలసె[1] నమ్మికలన్ మిసిమిం దేఁడితేరఁగ
నీయల[2] గేయసత్కళల కెల్ల బ్రసిద్ధుఁడ వీవె కాన్పుసన్ ॥ 54

క. సంచిత కలకంఠ కుహూ
పంచమమునఁ జైత్రుఁ డధిప పాటలిఁ బోలెం
జంచల నయనం దేర్పు వి
పంచీగానప్రపంచ పాండిత్యమునన్ ॥ 55

ఉ. ఓ నరనాథ మాను మదిసున్న కళంకము లాదరింపు మి
మ్మానవతిన్ విలాసతరుమంజరి[3] విభ్రమసుతాబ్ధి[4] వేల లీ
లానలినీమధూళికఁ గళామణికాంతిసయో వికాసరే
ఖాననమాలికాకలిక గర్వసముల్లసితేందుచంద్రికన్ ॥ 56

తే.గీ నీకు శుశ్రూష చేయంగ నృపవరేణ్య
యీలతాతన్వి వచ్చిన దేవి యైన
మామకీయాపరాధముల్ మఱచి వేడ్కఁ
గుసుమకోమలిచే సేవఁ గొను నృపాల ॥ 57

వ అని యనేక విధంబుల ననునయించి పలుకు నజ్జనవాథు పలుకుల
కలరి వత్సేశ్వరుండు— 58

సీ. శృంగార పవనంబుచేతఁ గంపిత యైన
లలితమన్మథవార్ధిలహరి వోలె
భ్రుకుటి వీచీ హారభూరి డిండీరయై
తనరు పీతగ్రాహ తటిని వోలె
స్మితచామ రాధరద్యుతిశోణ కుచకుంభ
కలిత యైన మనోజకరిణి వోలెఁ
గుచమంజుమంజరీ కచ[5]భృంగభంగిచే
వరలు నూతనపుష్పవల్లి వోలె

1. ప్రా సవ — వలసి తా ప్రా ప్ర 2. ప్రా సప — నీయల— తా ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ — మంజరి— తా । వా ప్ర
4 ప్రా.సవ — విభ్రమలాదిజ— తా.ప్రా ప్ర
5. ప్రా.సవ.— మంజవికుచ— తా ప్రా ప్ర

ఆ.వె. నలరుచున్నదాని హారావళీహంసి
త్రివళివీచిమీఁదఁ ద్రెంచివైచు[1]
నాచుతీఁగె వోని నవకంపుటారుతోఁ
బొలుచు ధరణినాథపుత్త్రిఁ జూచి ॥ 59

క. హేలారుచి శైవలసీ
కూలంబునఁ బ్రతిఫలించు కుముదాప్తుఁడునుం
బోలెఁ గడుఁ గంప మందె నృ
పాలతనూభవుఁ డనంగపటుబాణహతిన్ ॥ 60

క. పచ్చనివిల్లలరమ్ములు
నెచ్చోటనొ[2] డాఁచి మదనుఁ డిపు డీ భంగిన్
వచ్చె నని సతిఁ గనుంగొని
యచ్చేడియ వంచె వదన మల్లన లజ్జన్ ॥ 61

ఉ. భావభవోపమానుఁ డగు పార్థివనందనుఁ జూచి జాత ఘ
ర్మాంబులచిత్రపత్త్రలతికావలితోఁ జలదంగవల్లితో
నా పరసర్ణినీతిలక మప్పుడు చూడఁగ నొప్పెఁ జూడ్కికిన్
భాసజదారుణప్రదరపాతహతిన్ వణకొందు కైవడిన్ ॥ 62

వ. అంత నవంతీశ్వరుండు వత్సరాజు నొడంబఱిచి యా రాజునకు నిజతనూజ
నప్పగించి యయ్యేణలోచన వీణావిశేషంబులం బ్రవీణ యయ్యెనని కా
నిశ్చయించి నిశ్చింతంబున నిజనివాసంబునకుం జనియె నంత— 63

ఉ. ఆ మృగరాజమధ్య యది యాదిగ నిత్యము నప్రమత్తయై
ప్రేమయు భక్తియున్ భయము పెంపున బొంపిరివోవ నాత్మసే
వాముదితాత్మయై నడచు వత్సవిభుండును గానవిద్యలం
దేమిటనుం గొఱంత యిడ కిన్నిట నేర్పరిఁ జేసెఁ జేయఁగన్ ॥ 64

సీ. శ్రుతికి నుత్కర్షంబు చూపు సారస్యంబు
లపకర్ష మొనరించు నందములును
స్వరము లేడును యథాస్థలముల నవరించి[3]
మోహనారోహావరోహసరణి

1. సా.ప — వైచి— తా.వ్రా.ప్ర 2. సా.ప— నెచ్చోటను —తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ.— నివరించి— తా.వ్రా.ప్ర. వివరించి— సా.ప.

పుట్టెడు నేర్పులు మూర్ఛనావ్యంజనో
దారతలు విభిన్న[1]తారమధ్య
మంద్ర సమానముల్ మార్గముల్ మొదలి[2] రా
గములు చెప్పదిరెంటి కదలికలును

తే.గీ. వాని మిత్రంబులును దేశనైఖరులును
నిర్విశేషంబుగా నేర్చె న్మసతియాజ
పార్థివాగ్రణిచే గాత్రపాటవంబు
సిద్ధవిద్యాధరాసురశ్రేణి పొగడ ॥ 65

ఆ వె మగువమీఁది ప్రేమఁ దగిలి భూవిభుఁ డిట్లు
మదిని రాజ్యచింత మఱచియుండె
మొల్లమీఁదికోర్కి మునిచి పాకందిసై
తిరుగు నేవన్నెన తేఁటి పోలె ॥ 66

వ ఇట్లుండంగనఁ గొన్ని దినంబు లతిక్రమించునంత— 67

యౌగంధరాయణుఁడు వసంతకసహితుండై వత్సరాజు నన్వేషించుట

ఉ. వత్సధరాపురందరుఁ డవంతినృపాలతి కూర్మిపట్టిపై
వత్సలత న్నిగాఢమగు వర్తనతో గంత పప్పిరాటు[3] భా
స్వత్పదనంబునం ద్రిదశవల్లభనందనుఁ డున్నకైవడిం
గుత్సితవృత్తి[4] నుంట విని కుంది యుగంధరపుత్రుఁ డాత్మలోన్ ॥ 68

వ. యోగాభ్యాసకుశలుం డగుటంజేసి యొక్క యుపాయంబుగని యుత్సా
హించి వత్సరాజుతోడి వియోగంబునం బురపురంబొక్క[5] పురజనం
బును గొంత[6] యూరడించి రాజ్యలక్షణంబులకు నలయు నియోగ
వర్గంబు నియోగించి వసంతక సఖుండై యౌగంధరాయణుండు పురంబు
వెడలి వచ్చి వచ్చి యుండుట- 69

1. ప్రా సవ — వ్యంజనోదాయూవి ఛన్న— తా ప్రా ప్ర
2. పా.ప— మంద్ర సమానంబుల మార్గముల్ మోదిడికి— తా ప్రా ప్ర.
3. ప్రా సవ — వర్తన తోగ్రిత వప్పిరాటు— తా ప్రా ప్ర.
4. ప్రా సవ — కుత్సిత లెత్తి— తా ప్రా ప్ర
5. ప్రా.సవ — బురపురంబునకు— తా ప్రా.ప్ర. 6 పా.ప.— కంత్తి— తా ప్రా ప్ర.

మ. లలితైకాగ్రమనస్కులై వనియోగ్రత్యాగ్రపరాశోభల
క్షితితారుణ్యము పల్లవప్రరులతా ప్రసిత్యారణ్యమున్
గతతారణ్యమునిర్వర్తితతపశ్చంభానుప్రక్రియా
హాతవైగుణ్యము దార్యపుణ్యము నా వింధ్యాత్మధరారణ్యమున్ ॥ 70

మ. కరిభేరుండమృగాదికర్ణ్యము[1] బలాంగూలోల్లలత్సాలరిం
ఖరకేలీరవహారిరాగములు వాపంపక్షిలక్ష్యత్పరో
పరసాయక్రాన్సము గోచరగ్రామము పర్వతప్రస్ఫురద్వల్లరీ
తరుతారుణ్యము పత్రపుణ్యమును వింధ్యాత్మధరారణ్యమున్ 71

వ. కనుంగొని చెంది యు- 72

మ. ఒండొరులం గరవంబులన్ విని వెఱం బాలించు కంఠీరవం
బులు కంఠీరవకంఠగర్జములం బోకార్చు[2] వంతానువం
బులు వంతానుఘనాధిపోంక్షతులచే బుద్ధిం బ్రకంపించు వె
ఱ్ఱులులం జూపి యుపంచు దర్పి ప్రాదుయుంబుం గౌతుకాంభోనిధి ॥ 73

ఉ. క్రొత్తవలు గిల్కి చెంత పిలువుయాపులు గ్రుక్కిన పెంపు నవ్యస
త్త్వాపకారి వేయునుస్ఫురితాటి నవ్వముపచ్చిన పాంథకోటులన్[3]
భావన్మృగావళిం గనవి చట్టయు రస్వశినైపవసినుల్
భ్రూవళదక్షిణస్థిరనిరూఢిని బొంట[4] నృపాలనందనుల్ ॥ 74

వ. అని పలికి పుటీరయును- 75

క. కేళీనిషదనలరట
త్తాళీఖర్జూర పూగతరుహింతాళీ
చూళీదళపరవైణిక[5]
కేళీవహనంబు వింధ్యగిరిగహనంబున్ ॥ 76

---

1. మృగాళరణ్యము - పా.వ
2. ప్రా.సవ.- గర్జములు బోలెడు— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.న.వ - కోటితో - తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ.- భూావళ దక్షిణస్థిర నిరూఢిబుంద— తా.ప్రా ప్ర.
5. పా.వ. వైణిక— తా ప్రా.ప్ర.

ఉ. చూచి ముదంబునం దరిసి చూడ్కికి వేడ్క నటించు నవ్వన
శ్రీ చెలువం బశేషమును జేకొని మెచ్చుచు వచ్చి యొక్క ర
మ్యాచలసన్నికృష్టమున హారవిలోకనవేల్లనక్రియా
సూచితపుష్పబాణముల చొక్కపుఁజెంచు సెలుంగుఁ బోండ్లచేన్ ॥ 77

చ. పొలుచుపుళిందపక్కణము భూరిపదార్థసమేత మాత్మ భూ
ములను దలిర్పఁ[1] జేరి నయభూషణుఁ డంటు నళిదంకాఖ్యు నః
జ్జ్వలమతి వత్సరాజహితు సర్వవనేచరభర్తఁ గాంచి వాఁ
డలఘుసపర్యలం దనకు నర్థి నొనర్పఁగఁ గొన్ని యామునుల్[2] 78

క. అం దుండి కార్యశేషము
నం దతని సహాయ మంది యనుకూలునిగాఁ
బొందుకొని యాత్రఁ గనుచు న
మందానందానుకూల్యమానసుఁ డగుచున్ ॥ 79

వ. వసంతకుండు సెఁగుదేర[3] యౌగంధరాయణుండు దినదిన ప్రయాణం
బుల కుజ్జయినీపురంబు చేరంజని తదుపకంఠంబున. 80

మ. శ్రితభేతాళము డాకినీమయము సాక్షీభూత[4] భూతాంగనా
కృతహుంకారభయంకరంబు[5] రుచిరాగ్నిస్థూలకీలావళీ
తతలోల్యోద్ధచిటచ్చిటార్భటము ప్రేతస్థానముం జొచ్చి స
ద్రుతభంగిన్ నృపమంత్రి కాళనిలయంబుం జేర రాత్రంబునన్[6] ॥ 81

మ. మకుటస్థాపితచంద్రఖండరుచిసామగ్రీ సుపర్వస్రవం
తికి నేవేలు నవంతికాపురవధూట్యగ్వ్రఘప్రౌఢిచేఁ
ప్రకటించుం బురవీథులన్ మిహిరజా పాథోనుషంగంబు నా
సకలాత్మున్ మదిఁజేర్చి బాహ్యవనికాస్థాయి న్మహాకాళునిన్ ॥ 82

1 పా.వ — . ములను దవింప— తా ప్రా ప్ర
2. పా వ — నర్థి నొర్వగ గొన్నియుల్— తా ప్రా.ప్ర
3 ప్రా సవ — నాఁగ ధీని— తా ప్రా ప్ర.
4 ప్రా పూర
5 ప్రా.సవ — భంగుక్కరంబు— తా.ప్రా.ప్ర
6. ప్రా సవ — బెం .రాత్రంబునన్— తా.ప్రా.ప్ర
బెందె ,, — పా వ.

శా. శూలాగ్రమ్మునఁ గ్రుచ్చియెత్తి గజరక్షోరాజరక్తంబు ధా
రాళంబై తొరుగంగ నుప్పొ[1]డివి నేరాజాస్య జాగ్రత్తమో
జాలప్రోద్ధతసాంధ్య[2]రాగరుచిఁ దత్సంధ్యారసుం బోలి యా
కాళిం గావుపురంధ్రిఁ జేర్చె మదిలోఁ గార్యేష్టసంసిద్ధికిన్[3] ॥ 83

ఉ. శాశ్వతపృథ్విఁ బ్రేతవనజాతవసుప్రముఖా శ్మశానంబుగా
విశ్వపిశాచభూతపరివేష్టితుఁడై విహరించుచున్న యో
గీశ్వరనామధేయుఁ బరమేశ్వరసన్నిభు బ్రహ్మరాక్షసున్
శశ్వదసహ్యమంత్రజపసంస్తుతివాక్య విశేషరీతులన్ ॥ 84

యౌగంధరాయణ వసంతకు లవంతీశ్వరునంతఃపురంబు ప్రవేశించుట

వ. ప్రసన్నఁ గావించి యమ్మంత్రివరుండు తదనుగ్రహంబున రూపపరా
వృత్తియోగంబు వొంది యావిద్యాబలంబునం జేసి యాక్షణంబ— 85

మ. రసనౌఖ్యాపగమఁ బసర్ధకి వచోధారాళ ముంగిక్రితా
ననిపాంసుప్రకరం బజస్రనిటలవ్యాలోలనీలాలకం
బనిమిత్తోదితకోపశోకభయచేష్టారంభ మాకంపితా
ననదోఃపాద మలంకరించె నిబిడోన్మాదంబు మంత్రీశ్వరున్ ॥ 86

క ఆ విద్యాసంపత్తిని
వేవేగ వసంతకునకు నేమరుఁ జండం
జావిర్భావము నొందెను
గేవల మహహాస్యమునకు గేహంబగుచున్ ॥ 87

క. ఈ రీతిని నిరువుర ప
స్మారాకృతు లర్థిఁ దాల్చి మరునాఁడు ప్రభా
తారంభంబున మంత్రి కు
మారుఁడు పురిఁ జొచ్చి రాజమార్గము వెంటన్ ॥ 88

---

1. ప్రా.సవ -- తొరుగం వెలుంగ్దనని— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ.— సంధ్య-- తా.ప్రా.ప్ర
3. ,, — గార్యేష్ట సంసిక్తికిన్— తా.ప్రా.ప్ర సంసూర్తికిన్—సా.ప.

శా. పాదంబుల్ నెడద్రొక్కుకోఁ దడఁబడుం బాలుం బడున్ లేచు భూ
క్ష్మోదంబుం బ్రజమీఁదఁ జల్లు నగుఁ బాచున్ మీఁదు లొక్కొక్క పూ
రేదేశంబుననుండి వచ్చెన సుమీ యీపెట్టెపై నుంచు న
మ్మోదం బాత్మలఁ గ్రమ్మ దేఁ బగజనంబుల్ చెప్పఁగన్
(వింతగన్)[1] ॥ 89

క. బాలుర కరతాళధ్వని
లోలిం జెలఁగంగ మఱియు నొక్కొకనిఁ
సోలుచుఁ జొక్కుచుఁ బెక్కులు
ప్రేలుచు నవ్వించెఁ జూడవచ్చెఁగై వెలమిన్[2] ॥ 90

ఆ.వె చదువుఁ బాడు మల్లచంచు హసమ్మని యవొడు
కఱచుఁ గుండబొజ్జ గిడలఁ బఱచు
నిలుచుఁ బోయిపోయి నివ్వెఱనడి చూచు
మఱియు నతఁడు రాజమార్గమునను ॥ 91

శా ఈ రీతిం బరిపాటి రాజభవనం బిచారుదూఁటుగాఁ
కేర న్వచ్చి తదంతికస్థలమునఁ ల క్రియానామ్మపు
స్తారంబుం[3] బ్రకటించు రాజభవనాంతర్వర్తినుల్ దోఁకఁ బో
గారా మొప్పఁగ నేఁగి రమ్యమగు అత్యంన్యాసరోధంబులోన్ ॥ 92

కాంచనభూరిరత్నమయకల్పితనూతనశిల్పకల్పనా
భ్యంచితమైన గానసింయంబునఁ నవ్వడివోలెఁ గన్యకా
సంచయమర్థిఁ జేరి పరిచర్య లొనర్పఁగ గొరవస్థితిన్
వంచనతోడ మున్న జనవల్లభు వత్సమహీతలేశ్వరున్ ॥ 93

చ. కని ప్రథమావలోకనసుఖప్రమదంబు ముఖాంబుజంబునన్
వినుతవికాసరేఖ నొడవింపఁగఁ గొండొకసేపు కన్యకా
జనములఁ బ్రొద్దువుచ్చి సరసంబగు హాస్యరహస్యవాక్యగుం
భనములఁ దెల్పె వత్సజనపాలునకున్ నిజమర్మకర్మమున్ ॥ 94

[1] ప్రా వూర
[2] ప్రా.సవ — జార పిదమే నెలమిన్— తా ప్రా.ప్ర.
[3] సా.ప.— దీ (వి) స్థారంబుం— తా.ప్రా.ప్ర.

ఆ.వె. తేలి నిలువలేని దృఢశోకమునఁ బెద్ద
బెట్టు తాల్మిఁ బాఱఁబట్టి యేడ్చి
విమలయోగమంత్రవిద్యచే యౌగంధ
రాయణుం డుపశ్శ్యుఁడయ్యె నపుడు ॥ 95

క. మానవపతి యుతఁ డంత
ర్ధానంబునఁ బొందుటయును దద్దయు హృదయం
బానందాంబుధిఁ దేలుచుఁ
దానుండెఁ బదియుహృద్యదల్పసబుద్ధిన్ ॥ 96

ఉ. ఆ నరనాథవర్యుఁడు రహస్యమునన్ మఱునాఁడు మంత్రిచే
దానును యోగవిద్య ప్రముదంబునఁ గైకొని తన్నిగూఢ వి
ద్యానుతశక్తి నేఁగి నగరాంతికభూముల నున్న నర్మభా
షానిపుణున్ వసంతకుఁ బ్రసన్నగతిం గని సమ్మదమ్మునన్ ॥ 97

ఆ.వె. కొంతతడవు వట్టి కేళిఁ బ్రవర్తించి
తద్వినోదకేళిఁ దరుణిఁ బ్రబోద్ద
పుత్త్రి యనుచు వారిఁ బూస తోడ్కొని వచ్చి[1]
వంచలాక్షిఁ[2] గానిపించుటయును ॥ 98

వసంతకుఁడు వాసవదత్తను బరిహాసకథాకథనరంజితాత్మం జేయుట

క. వాసవదత్తయుఁ దత్పరి
హాసకథాకథనరంజితాత్మిక యయ్యెన్
త్రిసంయుక్తులు సూత్న
వ్యసక్తులు గాదె యెందు నారసి చూడన్ ॥ 99

క. అప్పుడు రాజకుమారిక
చెప్పుము కథ యొకటి వింతసృష్టిగ ననుడుం
జెప్పఁ దొడంగి వసంతుం
డప్పడఁతికి నభిముఖుండునై యిట్లనియెన్ ॥ 100

1 సా.ప.— బూని వచితి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. సా.ప.— సరసిజాక్షి— తా.ప్రా.ప్ర.

రూపిణీకథ

సీ. కలకంఠి మధురనాఁ గం దొకపురి మర్త్య
నాకంబు నిత్యలక్ష్మీకరంబు
పాండ్యమండలకీర్తిపాండురద్యుతి[1]సుధా
ధౌతమందిరయై నదాని నెపుడు
పాటించి హరి దుగ్ధపాథోధియును బుద్ధి
లక్షించు రెండవలక్ష్మివోలె
నాపురంబున వోర్తు హావభావవిలాస
వతి రూపిణి యనంగ వారవనిత

తే.గీ. కలదు భ్రమయించు నది పౌరకాముకులను
శంబరాంతకునున్మత్తసాయకంబు
కరఁచి మోహనచూర్ణంబు గలయఁ గూర్చి
పోఁతవోసిన యడయాడుబొమ్మవోలె ॥ 101

ఉ. ఆ రతిఁబోఁడి యౌవనమదాలసగామిని యొక్కనాఁడు సే
వారతి దేవతాయతనవాటికిఁ గేళికిఁ దీర్పఁబోయి యు
చ్చో రతిరాజు గ్రమ్మఱ విశుద్ధతనుం డయినట్లు ప్రాయ మా
కారము నొందినట్లు పొడగట్టెడు విప్రకుమారు నొక్కనిన్ ॥ 102

తే.గీ. అబ్జదళనేత్రి మోహజంఘాభిధానుఁ
జూచి మోహించె నత్యంతసుభగమూర్తి
లలితనిజరూపరేఖావిలాసవిభవ
మోహితాశేషయువజనవ్యూహ యయ్యు ॥ 103

క. అంటినమోహము గ్రమ్మర
గెంటింపం దరముగాక కృశమధ్య గడుం
గుంటెనల నంపి బ్రాహ్మణు
నింటికి రప్పించి కోర్కు లీరిక లెత్తన్ ॥ 104

1. ప్రా.నవ.సా.ప.— హేరమండిల కీర్తిపాండుర ధతి— తా.వ్రా.ప్ర.
2. సా.ప.— మోహ జంఘాళిదాను— తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. మాడలు చీర లాదిగ సమస్తముఁ జాఱఁగ నిచ్చు నింటిలో
వేడుకకాండ్రఁ దూరం బరిభవించి యజస్రము నవ్విటాగ్రణిం
గూడి మదేభకుంభకుచకుంభవిలాసిని వేడ్క మన్మథ
క్రీడలఁ దేల్చుచుండె మణికృత్రిమకేళిగృహాంతరంబులన్ ॥ 105

చ. ననుపుగ నాఁడు నాఁట మదినాటిన కూరిమి నమ్మరు
త్తనయు(ని పొందొ)[1]కింతయుఁ బదల్పఁగనేరక యవ్విలాసినీ
జనమణి నీలనీలకచ చంద్రనిభానన యన్యకృత్యముల్
మనమున బాఱఁబట్టి రతిమర్మసుఖాంబుధిఁ దేలుచుండఁగన్ ॥ 106

సీ. అంతట నొక్కనాఁ డాయిందుముఖిమాత
మకరదంష్ట్రికయను మంకు
విటు లెందరేఁ గోసి విడిచిన ముక్కును
జెవులును బీకరస్థితి ఘటింపఁ
గాముకాహతకశాఘాతజాతములైన
కాయ లంగంబునఁ గలయమెరయఁ
గలహవేళల సారె గసిబి తెంచంగను
జివికిపోయిన తల చీదురేఁగఁ

ఆ.వె. బొలుచువెడు గుపెంతభూతంబునా[2] వగ్గు
రక్కె సనంగఁ గాళరాత్రినాఁగ
పిటిపేదవిటుల[3] వేరుపిత్తన వెజ్జి
కుక్క నాఁగ నున్నవక్కరాలు ॥ 107

ఆ.వె. కదల కింటిలోనఁ గాలిస్తైఁ గాలిడి
తందనాలఁబాడుఁ దనయబొజుగుఁ
గాసుపీన మియ్య గతిలేని (నిర్వాకి)
నల్లునాసిఁ జూచి యాగ్రహించి ॥ 108

1. ప్రా. పూర.
2. చెడుగు పొంత— సా.ప.
3. సా.ప— విఱిపిద విటుల— తా.ప్రా.ప్ర.

క. చటులత నరసూంసం బొఁ
కటఁ దిన నేతెంచు నంబరకాంతయుఁ బోలెన్
విటులంబునఁ గుబేర్పుఁబా
కుటి పరిణపంగ వచ్చి పోఁతుఁ గలికెన్ ॥ 109

ఉ. కూఁతుర చూడుమా పురిని[1] గొందఱు విధులఁ గార్యకాంక్షమై[2]
నీఁతలుమోఁతలై[3] తిరుగుసంతుల నీ సరి వారకాంతలన్
నాతి విరక్తుఁడైన యతినాథుని బాయక నెవ్వి యొంతయున్
బ్రీతి జరించుఁగాక వెలవెట్టు పాలంతులు కిట్టి వంపమే ॥ 110

క. వనజాసన మునపోంట్లకు
ధనవంతుండైన విటుని దగిలి తదర్థం
బనయంబును జూఱగఁ గొని
దినదినమును బందుపులుగఁ దిరుగుట తగవుల్ ॥ 111

క. పరిశీలింపని విద్యయు
నరయఁగ నుద్యోగహీనుఁడగు నృపుసిరియుం
బరవశ్యయైన వేశ్యయుఁ
బరికింపఁగ నిష్ఫలత్వ[4]పదవిం జెందున్ ॥ 112

క. జవ్వనము నిమిషభంగుర
మవ్వా యదిదాఁటి చనిన నంటటు మాటయుం
బువ్వుంబోఁడికిఁ గొమ్మని
యెవ్వఁడు గాసిచ్చుఁ జెప్పు మిందునిభాస్యా ॥ 113

క. చనుగనపడిగాఠిన్యము
కొనచూడ్కియుఁబోలె నాఁడి కుబేరుఁభూ వే
ల్లనము క్రియఁ బరిచరింపుచుఁ
గొను టుచితము వారకాంతకును విటధనముల్ ॥ 114

1. ప్రా సవ – కూఁతుర చూడుమాపురిని– తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా సవ.– గౌర్యకాంక్షమై —తా.ప్రా ప్ర.
3 ప్రా సవ.– నింత్తలు మొంత్తలై—తా ప్రా ప్ర.
4. సా.ప – నిపలతత్వ—తా.ప్రా.ప్ర.

తే.గీ. కామచారిణులయ్యు నిష్కాము లనఁగ
భోగినులు నాగవంశసంభూత లయ్యు
హరిణులయ్యు సంతతాహార లనఁగఁ
దిరుగుచుండె యాంధ్ర కెక్కుడి తేజ మబల 115

ఉ. మాయలు మన్ని తేటలగు మాటలు మన్నెలు చేయు లంజియల్
ప్రాయపుఁగామకావలికి[1] బంధనశాలలువోని డంభసం[2]
స్థాయినులైన చేడియలు తప్పి యొకానొకచోటఁ జిక్కియుం
బాయఁగఁ ద్రోసికొందు రనుబంధిత మోహలతానుబంధముల్ ॥ 116

ఆ.వె. ఎదురువచ్చినప్పు డేఁగి[3] కొంచెముగా
నిచ్చి సనువుపిలుచి యిల్లు సొంపుఁ
జేఁదికొందు రబల[4] చెవిలోనినీరు పై
నించునీటఁ గ్రమ్మరించినట్లు ॥ 117

క. బుడిబుడియేడ్పులు నగవులు
నడకలు పెచ్చికలు వేతసంబులు కలలోఁ
బొఁడఁగన్నకాన్పు లారయఁ
బడపుం జేడియల కట్టుసత్రసిభాక్షీ ॥ 118

చ. తగులు టసత్య మెప్పటికిఁ దామరసాయతనేత్రి యాత్మలోఁ
దగనరిలంజకున్ మఱపి తప్పియు మానక[5] మిండఁ డివ్వలన్
బిగువునఁ గౌఁగిటం బెనఁచి పెద్దయు వేడ్కలఁ బోలుచుండఁగాఁ
దగిలిచి నెమ్మనంబు వలదా గణసంగౌన[6] సింటివాసముల్ ॥ 119

1 ప్రా.నవ. ప్రాయప్రకారముకా .ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నస. మధ్వరంభిసం— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.నవ. యెదరు వచ్చిన ప్రడిగి— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ జెంది కొంద రబల— తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.నవ స్నరచితప్పియు నహహ— తా.ప్రా.ప్ర.
6. ప్రా.నవ. గణనంబు నసిగొను— తా.ప్రా.ప్ర.

క. మనసు దృఢంబుగ నిలుపుము
వనిత ధనోపార్జితముల వసుహీనతమై[1]
మనుజేశులు వెలచేడెలు
వినవే యొక పుడుకకైన వెలగా రనఁగన్ ॥ 120

క. చొత్తురు మున్నీ రురవడిఁ
దత్తరమునఁ బడుదు రస్త్రధారల నాహా
విత్తాపాదన తత్పర
చిత్తములన్[2] వార లేమిచేయరు తన్వీ ॥ 121

ఉ. చిత్తజతుల్యులన్ రతివశీకృతచిత్తులఁ జేసి విత్తముల్
బొత్తుగఁ జూఱపట్టుమనిబోంట్లు దలంపఁగ నెంతధన్యలో
కత్తెరఁ గంఠముగాడ్చుకొని కైకొన నేరరు గొంది రర్థముల్
మత్తచకోరనేత్రి మది మానుదురమ్మ ధనాభిలాషముల్ ॥ 122

చ. పుడుకుట కానివాని పరుబోంకికి (సిగతుఁ)[3] బైకమైనఁ జే
విడిచి యదేల వీనికయి వేదురుగొంటివి వేశ్యితంబు[4] పో
విడువుము వీనిఁ జిత్తమొదవింపకు చిత్రసునిభ్రమంబుపైఁ
బొడుచునె దారుహస్తి రణభూముల బాలకురంగలోచనా ॥ 123

క. అని పలుకుచున్న తల్లిం
గని రూపిణి జనితకోపకంపిత యగుచున్
జననీ నా కిది చెప్పకు
మని బి ట్టదలించె మేలుడుగుటం గొంకన్ ॥ 124

ఉ. కోపవికారముం దెలిసి కూఁతురు కొం డసలేక తా …
గోపనుదారి నిల్చి యటికొన్ని దినంబుల …
లోపిక లేక రాజసుతు నొక్కని సింగిడిఁ దెచ్చి బిడ్డకుం
దాపనఁజేసి నిర్మి[5] సుధాసురసందను వెల్వరించినన్ ॥ 125

1 ప్రా నవ — వసుదిఖాను గలుగు-- తా ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా నవ — తత్త్వరపిత్తులగుట— తా.ప్రా ప్ర.
3. ప్రా.పూ ర 4 ప్రా.నవ. వేశ్మిండ— .ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.నవ. నిర్వి—తా.ప్రా ప్ర.

క. వాఁడును నిబిడాతపముం
బేఁడిమి బలుగుండ్లమోచి పిలువంకలచేఁ
జోఁడి మొడటి తరితీపుల[1]
వాఁడిమి చెడి పురము వెడలి వసరుచు నెగలన్ ॥ 126

చ. అడవికి నేఁగి విప్రసుతుఁ డయ్యావమానవిషాదవేదనం
గడు దురపిల్లియాఁకట సగంబయి నీడకుఁగాఁగ వ్రోలఁ జొ
ప్పడు పరిశుష్కసింధురకబంధము నెవ్వడిఁ జొచ్చె జంబుకం
బెడఁపక క్రొచ్చి తిన్న తనహీనతరోదరకోటరంబునన్ ॥ 127

క. అలసత నొందినవాఁడై
తలగడఁగాఁ జేర్చి దంతి తనురంధ్రములన్
లలిఁదోఁచుగాడ్పు సోఁడలన్[2]
నెలకొను[3]చెమటార్ప మఱచి నిద్దురపోయెన్ ॥ 128

శా. తాపింఛావనిజాతజాతనిభమై ధారాధరస్తోమ ము
ద్దీపించెం గకుబంతసీమల్ ఘనతమోదృష్టాంబులై పొల్చె ధా
రాపాతంబులు సాపు ప్రచ్ఛిన్నక్రియన్ రాజిల్లెఁ గల్లోలినుల్
చూపట్టెన్ బహుళోర్మిగుంభనవిధాశుంభద్రవారంభలై ॥ 129

ఆ.వె. తడిసి కనులు మూయఁబడిన యా కరికళే
బరము వెఱుడవెంటఁ బఱచి జలధి
లోనఁ బడియె నపుడు లోలోర్మికేలా స
మాజవేగదూయమాన మగుచు[4] ॥ 130

ఉ. ఆమిషవాంఛ నొక్క గరుడాన్వయజాతపతంగ మప్పు డా
సామజమున్ వెసంగొనుచుఁ జారువిహాయసవీధిఁ బాఱి లం
కా మహితోపకంఠమున గ్రక్కున వైచి యథేచ్ఛ నేఁగె నా
భూమిసురుండు మేలుకని భోరనఁ దజ్జఠరాంతరాళమున్ ॥ 131

1. పా.వ.— తీఁదీపుల— తా.వ్రా.ప్ర.
2 ప్రా.సవ— తొడలన్— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ— యొలరోని— తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ.— దూయమాన యగుచు— తా.వ్రా.ప్ర.

చ. వెలువడి వచ్చి తేరకొని విశ్వమునుం[1] బరికించి చూచి ని
శ్చలమతి లంకగాం దెలిసి సాధుజనావళి రామనామమున్
బలుమఱు నుచ్చరింపుచును బట్టణవీధుల నేగుదేరంగాం
బిలుచుకపోయి పౌరులు విభీషణునిం బొడగాంచి సంచినన్ ॥ 132

వ. అతండు రామనామోచ్చరణతత్పరుండగు విప్రవేషిష్ఠుంగా[2] నెఱింగి యర్ఘ్యాదివిధులం బూజించి యర్హాసనంబున నిడికొని యాదరంబున నాననం బవలోకించి— 133

క. ఎక్కడ నెందు నివాసం
బిక్కడి కేతేరం గార్య మెయ్యది నీకున్
నిక్కము యెవ్వండవు ప్రా
కక్కరముగాం[3] జెప్పు మన నతం డిట్లనియెన్ ॥ 134

ఉ. దేవ వసింతు నే వసుమతిన్ మధురాపురి విప్రముఖ్యుండం
గేవలవిష్ణుమూర్తి యగు కృష్ణుండు నీకడ కంపె నన్ను ర
క్షోవర దివ్యరత్నమయకుండలముఖ్యవిభూషణార్థమై
నావుడు నవ్విభీషణుండు సమ్యకుటాహ్లాదచిత్తుండై ॥ 135

తే.గీ. మకరకుండలకేయూరమణికిరీట
హారనూపురశంఖగదారథాంగ
పీతకౌశేయముల[4] నిచ్చి ప్రియముచెప్పి
విహగవాహను గావించి వీడుకొలుప ॥ 136

వ. వాండును మణిమయాభరణంబులు నెఱియు వంపినవి గైకొని గరుడాధిరూఢుండై కడలి ముహూర్తమాత్రంబున మధురాపురంబుం జేరం జనుదెంచి- 137

1 ప్రా.సవ — ప్రేరకొన దిత్వమునుం— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా సవ — విప్రవరిష్ఠుంగా— తా.ప్రా.ప్ర.
విప్రశ్రేష్ఠుగా— సా ప.
3. కక్కజముగ— సా ప.
4. సా.ప.— గోధారథాంగదిత కాశ్మేయముల— తా.ప్రా.ప్ర.

సీ. ఫాళిభాగంబున మహితకోటీరంబు
దేదీప్యమానమై తేజరిల్ల
గండపాళికలపైఁ గమనీయకబరికా
భరణదీప్తుల గాంతి పరిఢవింపఁ
పేరురంబునఁ దారహారమధ్యంబునఁ
గౌస్తుభమణిపదకంబు వెలుఁగఁ
గటిమండలంబునఁ గాంచనకౌశేయ
శృంగారములు వింతచెలువ మొసఁగ

తే.గీ. శంఖచక్రంబు లిరుగేల సంతరించి
మహితగరుడాధిరూఢుఁడై మధ్యరాత్రి
వచ్చి రూపిణి కాత్మీయవైభవంబు
చూపి యెఱిఁగించి విష్ణుస్వరూపమహిమ ॥ 138

క. కేశవ మూర్తఁడై హరియును
వాసంబున నాల్గబాంగి భయభక్తులతో
సేవించి బలుసుఖంబున
నావిష్ణుం గొలిచాడె ననురక్తంబున్ ॥ 139

క. ఇందీవరాక్షి సాక్షా
దిందిరవను గర్వరేఖ నెవ్వరి నధర
స్పందనము సేయనొల్ల క
మందానందమున నుండె మహిమాన్వితయై ॥ 140

చ. అతులవిభూతి నిట్లలరు నల్లునిఁ గూఁతును జూచి కౌతుకా
తతమతిఁబొంగుచున్ మకరదంష్ట్రిక దా నొకనాఁడు వచ్చి శ్రీ
సతియునుబోని కూఁతుఁ గని చాగిలిమ్రొక్కి భవన్మనఃప్రియా
న్వితనయి బొందితో నరుగువేడ్క జనించె మురారివీటికిన్ ॥ 141

క. నావుడు జనయిత్రిపయిం
గేవలసౌహార్ద్ర మాత్మఁ గీలింపుచు లీ
లావతి పతికడకుం జని
యావిధ మెఱిఁగింప నతఁడు నంగీకృతుఁడై ॥ 142

మానవతిలలామ విను మద్వచనస్థితి పంచమూఁడయొ
మానితరక్తగంధకుసుమంబులు గైకొని పిష్టపాత్ర్యశా
స్థానవిధిన్ భవజ్జనని చౌలసిశ్రావణ[1] మాచరించినఁ
గాని చనంగరాదు మధుకైటభవైరిపురంబు చేరఁగాన్[2] 143

సీ. అనిచెప్పి సమ్మతిఁగొని యమ్మపతి పిమ్మ
వాసరంబున మునిఁగి మునిచి
శిఖలనుగా విభజించి[3] మస్తకమునఁ
గమనీయరక్తమాల్యములు ముడిచి
నొసలఁ గజ్జలముపీఠసవర్ణమునఁ
మూసి రేఖలుగాఁగ బొట్టుదిద్ది
సగమింట నొక్కటి వక్రంబుగా మార్చ్వ
తనువున రక్తచందనము పూసి

తే.గీ. సగ్నగానించి (యూయుకన్)[4] నౌకిరేము
కైటభాంతకనిలయోపకంఠఘటరి
గారుడస్తంభశిఖరశృంగాటకమును
నొక్కమురి చాతురీలబ్ధి నెక్కఁద్రొచి[5] ॥ 144

క. దానికి నోముఁగొ[6]వలసిన
దానిని మునుమున్నె కలిపి వసుధావిభుఁడు
త్యానుఁడు నిజవేషముతోఁ
దా నల్లన వచ్చి నిమ్నధామములోనన్ ॥ 45

తే.గీ. ఓలి హరివాసరంబున నుపవసించి
జాముజామున హరి కుపచారసమితి
నర్చనలుసేసి జాగరం బాచరించి
శిష్టవిప్రులఁ గని నాతిఁ జేరఁబోయి ॥ 146

---

1 ప్రాసప — చాతి నిశ్రావత తా.ప్రా.ప్ర. చారి నిశ్రావత పా.వ
2. తా.ప్రా.ప్ర.— పాఠాంతరము —
బో నమవౌ దినంబునకు బోరన సుందరిబోండి తోడుతన్.
3 ప్రాసప - శిఖలుగా విభజించి- తా.ప్రా.ప్ర. 4. పా. పూర.
5 పా.వ.—చాతులబ్ధి నెక్కద్రోచి—తా.ప్రా.ప్ర 6. పా.వ - దానికి నేమసి—తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. వారికి నూరి వచ్చె నదె యొక్కటు ఘనాసురులార భీకరా
కారత[1] నాకు నిచ్చె పెడకట్టిఁ నీకెఱిఁగింప వచ్చితిన్
దారుణవిల నూరిపంయిఁ దాఁబడు నిప్పుడు దీని కొండు ర
క్ష్మారపుణీయకృత్యములు ప్రస్ఫుటఁజేయు డటంచు నేఁగఁగన్ ॥ 147

క. వారలు భయకంపితులై
కోరిన దేవతయు నెలి సభోభాషణముల్
చేరుఁ నినవచ్చినఁ గడుఁ[2]
గూరిన వెరపునఁ దదానుకూల్యస్తవముల్[3] ॥ 148

వ. పఠింపుచుండి రంత. 149

క. పెడవునఁ గడునొరకటనును
వడిదయుచు నిలువంగ లేక పలిగుయనలిచే
పడుచు నమ్మది కుంటెన
పడిరి పడితి మనుచు హీనఘణితిం బలికెన్ ॥ 150

క. అప్పుడు పృథ్వ్యంతయుమును
చప్పుడుగ జపించుకొనుచు శక్తిస్తవముల్
చెప్పఁగ వారి మనుమం దయ
చిప్పిం[4] రక్షింపు మనుచుఁ జేసిరి మొరలన్ ॥ 151

ఆ.వె. పడితి పడితి ననుచు భయమున నా దురా
చారి తొత్తు పలుక సారెసారె
పడకు పడకు మనుచు బ్రాహ్మణుల్ భీతిమై
వివిధమంత్రవిధుల నేడుచుండ ॥ 152

1. ప్రా.నవ - కారకు- తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.నవ - వెరువడిన వచ్చినరు— తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ.— గూరిన దెరవు ననతాదనుకూల్యస్తవముల్— తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.నవ — చెప్పెద— తా.ప్రా.ప్ర.

క. వారికి దానికి నీగతి
నారాత్రి యనేకయుగసహస్రములు క్రియం
గూరిన భయములచేఁ గడుఁ
గ్రూరంబై యెట్టకేలకుం గడచునాఁగెన్[1] ॥ 153

ఆ.వె. వేగుగంట నొక్కనిప్పుడు తేరకో
దాని జూచి మకరపంక్తి చెడుగు
విధన నెఱిఁగి ఏలిచి నేగనె నీటిలో
జెలఁగి యెల్ల యెడలఁ జెప్పలయును ॥ 154

మ. పడి నాబాలకబృంద పుష్పరిజనవ్రాతంబు కొలాహలం
బడరం గట్టలుగట్టలై కదురయుం బారం, నేతెంచి ...
ఒడి వీక్షింపఁ దొడంగె నాచెమంగుజంటలన్[2] ...
స్వాదు సుంధాచలసుధ్యమానవిచలాంభోధిన్ ... ॥ 155

ఆ.వె. పొందితోన దివికిఁబో ప్రతటి పురల్పు[3]
వల పటుంచు నెల్లవాలు పిప్ప
దివికిఁ బోవనొల్ల దింపు చిప్ప ...
చెడుగు వెడఁగుమొరలు సేయుచుండె ॥ 156

చ. అనుపమలీల రూపిణియు నంతలు ...
న్ననువుగ డించికొంచు సదనంబునటుం ...
డనుబహుమానదండయున తత్తను ...
క్తనువు ధరించి రూపిణియుఁ దాను సుఖంబున నుండి కెంతయున్ ॥ 157

క. అని చెప్ప సావధానం
బునవిని నరనాథపుత్రి మోదమున నిజా
నన విధుబింబముఁ దోఁచెం
దనుపంగ విలాసనవసుధారసధారన్[4] ॥ 158

1. ప్రా నవ -- యెట్టకేంకుంగడ చూ కెన్ -- తా ప్రా ప్ర
యెట్టకేంకు గడ చూట్బెన్ -- సా
2 సా ప -- చెంతన్ -- తా ప్రా ప్ర 3. ప్రా నవ -- బోవు పరివురల్పు -- తా. ప్రా. ప్ర.
4 ప్రా నవ పూర -- . . మోదమునతిజా ననవిధుబింబము దోఁచన్
దనుహ విలాసనవ సుధారసధారన్ -- తా. ప్రా. ప్ర.

వ. ఇవ్విధంబున వసంతకుం డుదయనరాజునకుం జిత్రకళావినోదంబుల
దినదినంబుం బ్రొద్దులు పుచ్చుచుండ— 159

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు సచివాగ్రణియైన యుగంధరాత్మజుం
డంతిపురంబులోనికి రహస్యమునం జనుదెంచి సత్ప్రభా
కాంతునిఁ గాంచి యాజ్ఞ యని క్రన్నన వెల్వడిపోవుకార్య మే
కాంతమునందుఁ దెల్పెఁ జతురంచితయౌగరహస్యవిద్యచేన్[1] ॥ 160

ఉదయనుఁడు వాసవదత్తతోఁగూడ నంతఃపురంబు వెలువడి పోవుట

సీ. ఎఱిఁగింపుచ్చినము వాఁడు జేనిదయుఁ[2] బోసంగ
వత్సపతియును నంత భూపాలతనయు
తనయందుఁ బ్రేమబంధవశీకృతనిరూఢ
విస్రంభ గావున విశ్వసించి
పరిశుద్ధస్వాంత యప్రతిమకులోత్తంస గై
కొని యప్పు డాభరణములఁ గరంబు
వశముఁ జేసి వాఁడు సహాయుఁడుగా వసం
తకునితో వాసవదత్తతోడ

తే.గీ. నగరవెలికత్తెఁ గట్టిన దాని తోడఁ
గరి నారోహణము చేసి ఘోరభూమి
శస్త్రపాణుల నగరిరక్షకులఁ ద్రుంచి
పురము వెలువడి సత్వరంబు పోవుచుండ ॥ 161

మ. పడుచుంత ఘోషింద్రకీలాపటహశంఖ[3] వాద్యద్భటోత్సాహ వా
క్యదురంతంబయి భూమిదేశిక తురంగవ్రాతహేషారవా
న్వితమై రథ్యరథాంగయోజన విధిత్వాసంభ్రమోత్పాతమై[4]
పాటలించెం బురి సుప్త ఘూర్మిచలనోద్భూతాంబుధిధ్వానముల్ ॥ 162

---

1. తెల్పె నల కంచితయౌగరహస్య విద్యచేన్ -
సా.ప. యందలి సవరణ పాఠము.
2. ప్రా.ప. మొఱఁగి దూఁడ్చ స్వామియొద్దనియు – తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.ప. వెలుఁగమై – తా. ప్రా. ప్ర.
4. సా.ప.— విధితాపం సంభ్రమత్సాతమై – తా.ప్రా.ప్ర.

వ. ఆ సమయంబున సమరసన్నాహ సన్నద్ధుండై యుండ నీకంబె
ముందఱ- 163

మ. కరఫూత్కారసముద్ధతిన్ మదఝరగంధాంధ షట్పదఘటా
త్కారముల్ జుమ్మన శృంఖలాఘుమఘుమాత్కారం[1] బెలర్పన్ ...
గిరివేదండము నెక్కి యొయ్యన రణక్రీడార్థియై ... సం
చరిగెన్ సప్పగి హస్తినీ ... ప్రోత్సాహుండై ॥ 164

ఉ. పొలకుఁ దొంటి నిల్వనినాఁకు[2] నెప్పుడిపో ... తిభూ
పొలకుఁ డాత్మలోఁ దలఁకి పొల్పనుచుం ... వృత్తు గో
పొలకుఁ జూచి యున్న[3] ... పొలకుఁ డెంతయుఁ ... భూ
పొలకమాన్యుఁ డెట్లు గుస్ పొడయె ... సెప్పగించుటల్ ॥ 165

క. అని పలుకుచున్న జనకుం
యనుమతి సుగ్రీవమను హయమునెక్కి రణాం
బున జనియెను గోపాలుఁడు
ననుజాత స్మగుడఁదెచ్చు నాహ్లాదముఁ[4] 166

ఆ.వె. అతిమనోజ్ఞతారహారాది సహితుండై
మూరగించి నిత్యపూణుఁడగుచుఁ[5]
బిడికిలింపవచ్చి సెనుజీఁకటిని[6] వత్స
భూవిభుండు గదచి పోఁవుచుండ ॥ 167

క. కులుకుండళు కన గండ
స్థలదీధితు లొలయ సంధతమసావృతయై
జలజాక్షి పొలిచె నప్పుడు
మిళదిందుద్యుతిలసత్త్రియామయుఁ బోలెన్ ॥ 168

1 ప్రా సవ.- ఘుళఘుళాకారం- తా. వ్రా. ప్ర.
2 సా.వ — పొలకు డొంటి నిల్వవనిపాలకు- తా.వ్రా.ప్ర.
3 ప్రా సవ.— పత్రి గోపాలకు జొచ్చియున్న- తా.వ్రా.ప్ర.
4 సా.వ — ననుజాతస్మగిద డెంచు నాహ్లాదమునన్— తా.వ్రా.ప్ర.
5 ప్రా సవ — విదితులతె పూరగించి దిక్షమూణు రగుచు-- తా.వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా సవ — పెను తింక్కటిని— తా.వ్రా.ప్ర.

క. పంటకై భయదమహాశని
పాతంబునఁ బోలె నదరిపా టడరె దరి
త్రితలగోళం బఖిలము
జాతభయాతురితభూతజాలం బగుచున్ ॥ 169

మ. ప్రలయధ్వాంతనటన్మహానటకరావిర్భూతఢక్కా[1]నిస్వం
ఖలఘోషంబున బోని యానినద మావర్తించి యావేళకుం
దెలిపెన్ బగాలుతోడ నానట యూహోంపంగ నాశమునా
పెల్లెఱ్ఱత్వరుచిప్లుతాగిరిపరిధ్వానంబు భూభృల్లతా ॥ 170

వ. అని పరమేశ్వరు వినయంబున—— 171

సీ. నారత ఘోష మంతర్గతి లసితయై
తనరెడు కైలాసరాజంబు పోలె
నిటలప్రశస్తి కంఠజ ఘోష ముగ్గ
పరిగెడు వింధ్యభూధరము పోలె
జలభరంబున నభస్థలిఁ జరింపంగఁ గానఁ
బడెడు దిగ్గజ మయిరావతము పోలెఁ
జవిగొన్న పెండురప్పువంటి పెను మాంసఁ
గక్కుడుసంధఘనారంబు పోలె

ఆ.వె. నవనిభార మంచు వని వెసఁ బరగెడు
పాండుదేహుఁ డవని పొందుదగుచు
కాంతిఁ బొల్చు చిర్మసరములో నా గంధ
దంతి గానవచ్చె నంతలోన ॥ 172

చ. నవనిధికమంటకారయుగళసంగతిఁ జూడఁగ నొప్పెఁ దన్మదే
భము వరసుస్వరాయునబంధురధాతువరాగలబ్ధితో
ఘుమఘుమయోదయాస్త్రమయసన్నిహితార్కసుధామయూఖబిం
బము లనఁదేర్చు సాంధ్యరుచి భాస్వదుదాత్తనియత్తలాకృతిన్ ॥ 173

1. ప్రా.సవ- ప్రలయాత్యంతనటన్మహానట కరావిర్భూతడంకా— తా ప్రా.ప్ర.

ఉ. యామవతీకళత్రునుపమా నందనుఁ బాహితుఁ డున్నవైర మే
లా మది నీకు నీవును మది యాత్మజులో యెవడిని వెక్కసం
బ్రేమాఁ ఉదీయసేనకుఁడు బ్రదుకు చేరుఁ ... నొప్పఁ ద
త్సామజ[1] కంఠమూలమున ... గోటికిఁకింకిణుల్॥ 174

తే.గీ. అగ్గజేంద్రంబుఁ బరికొల్పె నధిపుఁడు
ననుపసన్నాహసంభ్రమోచ్చలితుఁ డగుచు
నదియుఁ జేరబడ్యు ...
రంబు (నఁగఁ దిరుగుచు)[2] భ్రమింతుఁ గడఁచె[3]॥ 175

క. వూని(కడంగి)[4] వసొంపుఁ
డానన పరుణింపఁ జూచి సాకర్యంబుఁ
బూని తటుక్కున నరిచెచె
మాసుగ సోదరిని జూచి పది యడ్డుడికిన్॥ 176

క. అతఁడె నెడఁగని సత్స
క్షాత్రిలపతి ఖడ్గమెత్తి గ్రక్కున ...
జేతికృపాణము పిల్లను
భూతలమునఁ దునిఁగి ద్రాం భూపాలసుతున్॥ 177

క. శ్రితమండలాగ్రఖండ
ప్రతతులంచే ... భాసిల్లె ...
శ్రితనవసిరోత్పలదళ
శతజయలక్ష్మీవిహారశయ్యయుఁ బోలెన్॥ 178

తే.గీ. ఆక్షణంబున గోపాలుఁ డతెరయుమును
ఘోటకము దోలికొని వచ్చి కూడముట్టె
ఆసకునాసతిఁ జెప్పి తమ్మునిమసమ్ము
కోప మెడలించి మగుడఁ దోడ్కొనుచుఁ జనియె॥ 179

1. ప్రా సప— వాడ్కయొప్పెదవ్ సామజ – తా.ప్రా.ప్ర.
2. 3. ప్రా సవ, పూర– రంబను భద్రవతినిగాంచ్చి– తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా పూర

చ. ధరణితలేశనందనుఁ డుదగ్రసదాగిరివారణంబుతో
మరలి పురంబు త్రోవ నసమానగతిన్ జనుచుండ నత్సబా
వరుఁడును హస్తినీగతిజవంబున మారము నచ్చె నంతఁ దూ
ర్వరుణరుచిన్ రచింపఁగ నిశాంగన దాల్చె జరాంబరం బనన్॥ 180

క. మరునాఁ డరుణోదయం[1] బం
బరమధ్యముఁ జేరునంత పర్యంతము నే[2]
త్వరితంబున నడిపింపఁగ
ఖరకరకిరణములఁ గిరిణి కడుఁ బడలుటయున్॥ 181

క. జనవిభుఁ గని యాషాఢకుఁ
డనఘా వడదాఁకినొచ్చె హస్తిని దీనిం
దనుపార నీటఁ బెట్టక[3]
చను టనుచిత మనుచు నల్లఁ జనిచని[4] ప్రేమోలన్॥ 182

మ. వికచాంభోజమధూళికారసముదావేశభ్రమద్భృంగభర[5]
ప్రకరంబై నలమానమీనములయి ఝుంపాళిచిడోలావినో
దకరామోదనిహారలోలబకకోకంబాకులంబై యుగా
ధకబంధంబయి సొల్చు సారసవనీధామంబు ప్రేమంబునన్॥ 183

వ. కాంచి వేరంజని తత్తీరంబున నందఱు ప్రశమానితరణంబు గావించి
భద్రపతి నల్లన నీటికెంకిం దార్చిన నదియును 184

సీ. విషదుష్ట[6]మైన యవ్వేశంత జలపూర
మాత్మప్రశంణరంధ్ర మగుడఁ గాఁగ
సంభ్రమంబునఁ జొచ్చి సలిలమధ్యంబునఁ
బటుపోవుచును మర్త్యభాషణముల

1. సా.వ. మరునాఁ డుదయంబం తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.సవ వరియింతమునే తా.ప్రా.ప్ర.
3. సా.వ - నిలుపఁ బెట్టక - తా.ప్రా.ప్ర
4. సా.వ - నల్మఁదనిచని— తా.ప్రా.ప్ర.
5. ప్రా.సవ ద్రుమద్భృంగభర - తా.ప్రా.ప్ర.
6. ప్రా.సవ- విషదుష్ట మైనయవ్వేశంత—తా.ప్రా.ప్ర., విషదృష్టమైన యవ్వేశంత—సా.వ.

నవనీశ యేను పూర్వాయాసతియును నేఁడు[1]
గంధర్వ[illegible] [illegible]
గరిణినై జన్మించి ధరణీశ నీ సేవ
[illegible] [illegible]

ఆ.వె. భూపి నీకుఁ బుత్రభావంబుఁ బాటించు
కొల వర్ధపతికి మేలొసఁగ్గ
ననుచు నసురువెడలి నా యాత్మ[2] [illegible]
నసురవనిత [illegible] [illegible] కరిగె ॥ 185

వ. అంత వసంతకాలాహూయమానుండై పుళిందపుం [illegible] [illegible]
రుండును నాసి [illegible] [illegible] [illegible]
దిష్టమార్గంబునం జని పుళిందపురంబు ప్రవేశించి [illegible]
యౌగంధరాయణుండును [illegible] [illegible]
హితుండై నిలిచె నిట్లుండుఁ జక్కయొదఁ
దేలుచుండ నంత నవంతీశ్వరుఁ [illegible] [illegible] [illegible]
సమేతుండై వివాహంబునకు [illegible] [illegible]
పదార్థంబులఁ గైకొని పురంబు [illegible]
వైదేశిక పాంథవణి గ్జనవాక్యంబులవలన [illegible]
బలంబులు గొనినచ్చుటయు [illegible] [illegible]
తదాగమన కుతూహలాయత్తచిత్తుండై యుండయుండు [illegible]
త్సాహ దోహలియై యున్న యున్నరనాథకన్యకఁ [illegible] [illegible]
నిష్టకథావినోదంబులఁ దగిలి సుఖగోష్ఠి నున్న [illegible] [illegible]
జూచి యుబుసుపోకకై యొక చిత్రకథ వినిపింపఁ [illegible] [illegible]
జెప్పఁదొడంగి యిట్లనియె- 186

1 సా.వ.— యనుపరి- తా.వ్రా.ప్ర.
2 ప్రా. పూర. సవ.— నసురు వెడలి నాయాత్మ— తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్ర.నవ.— యళిందకుం-- తా వ్రా.ప్ర; సా.వ.
4. సా.వ.- కారులం- తా.వ్రా.ప్ర.

శా. సాహిత్యాధునికామరేజ్య కరుణాసంపన్న లజ్జావతీ
సాహిత్యప్రదరూపవిభ్రమ వచస్సంభావగంభీరతా
మాహాత్మ్యధరితాహి[1]పుంగవ జగన్మాన్యప్రభావోదయా
బాహాశీవిషసత్వ సంభృత[2]దిశాపర్యంత భూమండలా॥ 187

క. మిహిరప్రతాప ధరణీ
విహరక్రీడాధురీణవై యాత్యసుహ
మహితమహనీయబాహా
ప్రహసితకుహనావరాహ ఫణికపురపతీ॥ 188

పంచచామరము: విశాలలోచనామనోజ్ఞవిభ్రమైక భాజనా
దిశావిలాసినీలలాటదేశ చంద్ర చిత్రక
ద్యశోవిజృంభణావనీపకాధునార్కనందనా
కుశేశయప్రియప్రతాపకోవిదాభినందితా॥ 189

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనామాత్య కుమార
సూరిజనవిధేయ సూరన నామధేయ ప్రణీతంబైన
యుదయనోదయంబను మహాప్రబంధంబునందు
చతుర్థాశ్వాసము[4]

---

1. ప్రా.సవ— మాహాతాద్యాదంతాహి— తా.ప్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— బాహాసెవిష సత్వ సంప్పత— తా.ప్రా.ప్ర.
3. ప్రా.సవ— ప్రగ్గర— తా.ప్రా.ప్ర.
4. గద్యాంతమున "శ్రీరామచంద్రాయ నమః — శివాయ పరమగురవే నమః" అని కలదు.

ఉదయనోదయము

పంచమాశ్వాసము

క. శ్రీహితవిలోక వితరణ[1]
దోహల జయకారరామ దుర్వారకృపా
బాహుళ్యవిభవ యువతీ
మోహనసారాప మంత్రిముఖ్యా బాచా ॥ 1

వసంతకుం డుదయనుని కోర్కెపై నొక్క చిత్రకథం జెప్పుట

సీ. ధరణీశ విను సావధానుండవై తామ్ర
లిప్తాఖ్యపురి[2] ధనగుప్తుఁ డనఁగఁ
గలఁడు వైశ్యుఁ డపత్య[3]కాంక్షి వాఁ డొకనాఁడు
పుత్రలాభం బెట్లు పొందవచ్చు
నని విప్రముఖ్యుల నడిగిన వారు ము
న్ననఘాత్మ సోమపాహ్వయనృపాలుఁ
డేకపుత్రకుఁడై సుతేష్టిఁ బావకునందు
సుతు జంతునామము నాహుతిగ వేల్చి

తే.గీ. కనియెఁ గొడుకుల నూర్వుర ఘనుల నదియ
విధియుతంబుగఁ బుత్రేష్టి వేల్చి వాఁడు
కనియె నొక్కని మిగులఁ జక్కనికుమారు
నవవిలాసావహాసితకందర్పదర్పు ॥ 2

1. వ్రా.ప్ర.— వివరణ- తా.ప్ర. సా.వ
2 ప్రా.నవ— లిప్త్యాఖ్యవరి— తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— డసత్య— తా.వ్రా.ప్ర.

క. అని పలికిన ప్రియవల్లభ
ననునయవాక్యములఁ దేర్చి యుపలాసములోఁ
జని నిద్రాసమయంబునఁ
గనియెం గల నభవు నద్రికన్యాసహితున్ ॥ 14

చ. కనుఁగొని తాను భార్యయును గాఢవిరోధికిఁ జాగి మ్రొక్కి ని
ల్చినఁ దదభీప్సితం బెఱిఁగి సేసితి నే సమయంబు మీరు పా
సినతఱి నన్యసంగమును సేసితిరే నిది హానిఁ జేయుఁజుం
డని యతఁ డిచ్చె నిద్దఱికి సంచిత రత్నసమగ్రయుగ్మమున్ ॥ 15

సీ. ఇచ్చినఁ గమలంబు లిరువురుఁ గరములఁ
గైకొని వేగ మేల్కాంచి చూచి
పరమసంతోషసంభరితాత్ములై యుండి
రంతట నొక్కనాఁ డాత్మజనులు
సేవించి రా గుహసేనుండు పయనమై
చని కటాహద్వీపమున వసించి
కంబళ విక్రయక్రయశాలియై పణి
గ్వరులఁ గొందఱఁ గూడి వారుఁ దాను

ఆ.వె. సతతసీధుపానసక్తుఁడై యాత్మయు
వర్తనంబు చేతివనరుహంబు
చూచి వార లడుగ సారిదిఁ జీపుంతయుఁ
దప్పకుండఁ దెలిపిచెప్పుటయును ॥ 16

క. అవనిజు లతనిగేహిని
దేవస్మితగా నెఱింగి తెంపున నా లీ
లావతిని వొందఁ గోరెడి
భావంబులతోడఁ బాప పరవశు లగుచున్ ॥ 17

వ. నిగూఢంబుగాఁ గదలి తామ్రలిప్తి కేతెంచి గుహసేను గృహం బరయుచుఁ[1]
బట్టణంబు గలయందిరుగుచు వచ్చివచ్చి యొక్క విజనప్రదేశంబున

1. బడుగుచు— సా.వ

యోగపీఠంబునను పద్మాసనాసీనగను ఉత్కటాసనంబున సుఖాసీనులై
సముచిత సల్లాపంబులు జరుపుచు నుత్తరప్రత్యుత్తరోక్తిచాతురి
నాత్మీయ విశ్వసనీయంగా నెఱింగి యయ్యమ్మచేత నమ్మికగొని
యాత్మాగమన కారణం బెఱింగించిన నగియును- 18

క. తల్లడ మందకుఁ డీసని
కుల్లంబులఁ దక్కి నిలువఁ దొండువిచారం
బెల్లఁగని నేఁటిరోసిన
నల నకోసురిని గూడఁ బఱతున్[1] మీకున్॥ 19

గీ. సర్వవంచకారిణి చతురవాక్య
సిద్ధికరి నాఁగ నా ప్రక్కశిష్యురాలు
కలదు నా కది సాహాయ్యకరణిగాఁగఁ[2]
గడఁగి సాధింతు నేనెంతకార్య[3]మైన॥ 20

సీ. ఆ సిద్ధికరి విశ్వహారిణికి పంట నై
ప్రాక యోగవిద్యావిశేషకుశల
పూర్వకాలంబునం బోయి దేశాంతర
నా పారితుఁడను వైశ్యు గపట
మంత్రతంత్రాదికమాయల భ్రమియించి
వానిసర్వస్వంబు వజ్రపద్మ
రాగమౌక్తికరత్నరాజిఁ గైకొని యిల్లు
వెడలి యొక్కతెయును విపినవీథి

తే.గీ. వచ్చుచుండఁగ ధనధరావనతగాత్రిఁ
జూచి వేచి శ్వపాకుఁడన్ చోరుఁ డొకఁడు
వెంబడించె వచ్చి యుదన్నైన విజనభూమిఁ
గదియనేతేరఁ దన్మనఃక్రౌర్య మెఱిఁగి॥ 21

1 ప్రా.సవ-- గూడ పఱతున్— తా.వ్రా.ప్ర
2. ప్రా సవ— సాహాయ— తా.వ్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ— నెంతగార్య— తా వ్రా.ప్ర

ఉ. అల్లనఁ జేరవచ్చి విను మన్న దయాపర సద్విభుండు న
న్నెల్లపుడున్ వదించు దయ యుంచుట లేక సహాగ్రహంబునం
గల్ల యొకింత లేకయును గాపుర మే నిఁకఁ జేయ నోపనిం
దెల్లఁగ రజ్జుబంధనవిధిం దను పూడ్చఁగఁ గోరి యచ్చటన్ ॥ 22

తే.గీ. పాశబంధన మిపాదపమునఁ దీర్చి
యున్న కడతేర నాదుఃఖ మార్పు లండ్రి
యమునకు వాఁడను దన పినాయనాపమునఁగొ
ధనము చేకురు ననెడి యుత్సాహమునను ॥ 23

ఉ. గ్రక్కున నవ్వటంబు బలవి గా దన కెక్కి సమీపశాఖలోఁ
జిక్కఁగ నొక్క వాగురిక చేర్చి నితంబున రజ్జు పెటబం
జెక్కు నుటున్న నన్ను విను మన్నదునేఁ గడ యే నెఱుంగ నా
తక్కటికమ్మెదం గొలువు నుండవము చూడఁగనున్న నాప్రభున్ ॥ 24

క. విత్తశ్రేయః ప్రాప్తికిఁ
దత్తరమున వాఁడు నొండు దలఁపక కంఠిఁ
బిత్తరు శాఖావాగుర[1]
నత్తుకొనం[2] జేసి చూడు సుబలా లనుచున్ ॥ 25

క. వ్రేలంబడి తూఁగాడఁగ
నా లఘుమతిఁ జూచి పాటి యతిరభసమునఁ
గా లాడిసిపట్టి తిగిచెం
బాలిక[3] మెడ బిగిసి వాఁడు ప్రాణము విడిచెన్ ॥ 26

తే గీ. ఇవ్విధంబున నాచోరుహీనబుద్ధిఁ
బ్రాణములఁ బాసి యూరడి భావికార్య
విహితచింతాపరంపరావేశ యుగుచు
నొక్కతెయు గొట్టుఁ దోప నట్లున్నదాని[4] ॥ 27

ప్రా సవ— వాగురి— తా ప్రా ప్ర
ప్రా సవ— నత్తకొనం— తా. ప్రా ప్ర
ప్రా సవ—బాలకి— తా ప్రా ప్ర
ప్రా సవ—గొట్టిఁ దోవనట్లున్నదీని— తా. ప్రా. ప్ర

చ. విడువక కాలిచెప్పుఁగొని వెంబడి వచ్చిన పాలితానుగుల్
బడిబడిఁ జేరునం గదియఁ బాలిక నమ్మదిరాక్షి యాత్మలోఁ
బొడమినభీతిఁ బాఱి పటుభూరుహ మెక్కి మఱుంగునం[1] బయల్
పడక నిగూఢయై నిలిచె భానుమునన్ నెర వాండ్రు చూచుచున్ ॥ 28

క. అత్తఱి[2] వెనుకొని వచ్చిన
యుత్తలవరులందు నొక్కఁ డాత్మాన్వేషి
యుత్త్రుతిఁ బ్రాఁకి పరభా
గ్రత్తిం దరుమధ్యసాంద్రదళపుంజములోన్ ॥ 29

ఉ. వచ్చునునుండఁ గాంచి సతి వానికి నిక్కలిఁ గూర్చినట్లుగా
ముచ్చిక మాటలాడి ప్రియమానముతోడను ముద్దసంబు నీ
కిచ్చితిఁ జుంబనం బొసఁగి యీ శపథంబని మోము మోముతోఁ
జెచ్చెరఁ జేరమోపి కఱచెన్ నడిఁబట్టి తదీయజిహ్వికన్ ॥ 30

క. కఱచిన నాఁడును బోరన
నొఱలుచుఁ బడె నోర నెత్తురొలుకఁగ వానిం
దరుభూతి[3] పడిచె ననుమదిఁ
బఱచిరి భయమంది తోడిభటు లెల్లెడలన్ ॥ 31

క. ఈతెఱఁగున సతిచాతురి
నా తులువల మోసపుచ్చి యరుదెంచి ధనం
బేతద్వృత్తాంతము నా
కా తరుణి యెఱుంగఁ జెప్పి యర్పించెఁ దగన్ ॥ 32

క. ఆ విధుముఖి ఛద్మమునకుఁ
గేవలసద్మంబు వివిధ కృత్యంబులకుం
దావల మది నా కూఁతుం
దేవస్మితఁ గూర్చు మిమ్ముఁ ద్రుటిమాత్రమునన్ ॥ 33

1. ప్రా సవ— మరుంగనంట్టయుల్ వడగ— తా.ప్రా.ప్ర.
2. సా.ప— అంత్తట— తా.ప్రా.ప్ర.
3 పఱిభూత—సా.ప. నవ.

క. అని పలుకుచున్న సమయం
బున వచ్చెను సిద్ధికరియు బోరన నాచా
ర్యనివాసమునకు దానిం
గని మ్రొక్కిరి వైశ్యు లుత్సుకత దళుకొత్తన్ ॥ 34

క. మ్రొక్కిన నదియును నారల
దిక్కు విలోకించి యొయ్య దీవించుచు వే
రెక్కడివా రనఁ దాపసి
యక్కా విను మనుచు వారి యాగతి చెప్పెన్ ॥ 35

ఆ.వె. చెప్పి సిద్ధికరిని శిష్య నంగీకృత
వెంటఁ దోడుకొనుచు వేగఁ గదలి
యత్తపస్వి నైస్కికాకారనతి గుహ
సేనుమందిరంబు చేరఁబోయి ॥ 36

ఉ. నీదెస నాకు నెంతయును నిక్కపుఁ బ్రేమ జనించెఁ [illegible]
హ్లాదముఁ జేయుచున్నది నిజాకృతి చూచిన నిన్ను [illegible]
కాది నటంచు నమ్మాంపుసంయు హస్తము చేర్చి పదబ్బి శిరస్సురా
మోదక మిచ్చె నింద నుసి ముద్దియ తత్ప్రతిహారి పేర్మిలిన్ ॥ 37

వ. ఇచ్చి తదనుమతి నభ్యంతరంబు ప్రవేశించి శుద్ధాంత సౌధంబున
గుహసేను మాత ప్రీతి నొనర్చు నాతిథేయము నంగీకరించి యంతస్సమ్మోదయై
కొంతదడ వభీష్టకథలం బ్రొద్దు గడిపి తదనుమతి నవరోధాభ్యంతర
కక్ష్యాంతరంబు లనేకంబులు గడచి చని యచ్చట 38

మ. అతిలావణ్యవతిన్ విలాసిని ననూర్యంపశ్య శశ్వత్స్మిత
గతచింతాభర మన్మథార్త విరహక్షామాంగి దేవస్మితన్
రతిబోఁడిం గని చేరఁబోయి వినయారంభోన్నమద్గాత్ర భరా
నతగాత్రిం గని యాదరోక్తిరచనానైపుణ్య మింపారఁగన్ ॥ 39

వ. దీవించి యయ్య(మ)[1]చే(నా)[2] మంత్రితయై నిజాశ్రమంబునకు వచ్చి
తన పోయివచ్చిన వృత్తాంతం బంతయును వణిక్కుమారులకుం జెప్పి
వారును దాను నాఁటిరాత్రి నిజావాసంబున నిశాసుఖం బనుభవించి. 40

1. ప్రా.పూ.ర.
2. ప్రా.పూ.ర.

సీ. [illegible]
[illegible] వచ్చి [illegible]
[illegible] ([illegible])[1] [illegible]
[illegible] వైశ్య
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ఆ.వె. [illegible]
[illegible]
[illegible][2] [illegible]
[illegible] ॥ 41

ఆ.వె. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 42

చ. [illegible] నెలకొల్పెడి నత్తపస్విని[3]
[illegible] కేల్చె దప్ప [illegible]
[illegible] నుత్పవత్తి ప్రా
[illegible] భార్యయైన నాటికిన్ ॥ 43

ఉ. [illegible] రూప రే
ఖా [illegible] రస్త్రితులన్
[illegible] సిద్ధతన్
మూరమునందు నాక్యయొద్ద ద్రోసి విభుం డెటయేని బోవఁగన్॥ 44

---

1. ప్రా.ప్రాఁ   2. పా.వ యుండది నవ— కదిరి— తా.ప్రా.ప్ర.
3. పా.వ.యుండది [illegible]— గృహ గేహాలునకు— తా.ప్రా.ప్ర.
గృహద్వారకునకి పం.క.సి. ననుసరించి ప్రా.వవ. "ద్వారకునైౖ" మూలము.
4. పా.వ.యుండది [illegible]— మలిపి ప్రా.ప్రా.ప్ర
5. ప్రా.వవ— నెలకొల్పెడి నత్తపస్వివిన్— తా.ప్రా.ప్ర.

ఉ. మార సమాన మూర్తులఁ గుమారవయస్కులఁ బౌరపల్లవ
దారులఁ గూడి నిచ్చలు ముదంబున నే రతిరాగవార్ధులన్
వారక తేలుచుండఁ బరవర్ణిని తోడసుఖంబు సాధ్వినా
నీరతిఁబోఁడి యుండె నిరతేంద్రియనిగ్రహపోషదూష్యయై ॥ 45

ఆ.వె. ఏమి చెప్ప సంతతేంద్రియగ్రాసు ని
గ్రహముకంటెఁ బాతకంబు లేదు
ఇందుపడిన పనుల కిచ్చాపహారంబు
భూతికంటె లేదు పుణ్య మొకటి ॥ 46

ఉ. ఆసలఁ దొప్పఁదోఁగ యుడియఁగా వేఁగి శరీరసౌఖ్యముల్
బాసి మనోజవేదనలఁ బాల్పడి నిగ్రహవృత్తి నుండుటన్
జేసి నిషిద్ధజన్మమునఁ జేడ్పడె నీసతి యో పురుష్యకో
ద్భాసురతాపరక్తి లికుచస్తని యోగపదంబుఁ జెందితిన్ ॥ 47

తే.గీ. మహసుకీయావలోకనమహిమఁ జేసి
తెలిసె జాతిస్మరత్వంబు దీని కొదవ
నలినలోచన చిరదర్శనంబుకతన
నేడ్చుచున్నది ప్రాణేశు నిచ్చఁ దలఁచి ॥ 48

క. నావుడు విని దేవస్మిత
భావంబున నా లతాంగిభావము దెలియం
గావలసి యోతపస్విని
నీవచనం బదియు నింత నిక్కంబై నన్ ॥ 49

ఉ. చక్కనివాఁడుగాఁ గడు రసజ్ఞునిగా సుకుమారమూర్తిగా
నొక్కని దెచ్చి నాకు నిడ నోపితివేఁ దగ నిర స్ముటన్న
యక్క మదీయమందిరమునం దిపు డంచితరూపయౌవనుల్
నిక్కము యున్నవారు రమణీ విను నల్వురు వైశ్యనందనుల్ ॥ 50

వ. వారిలో నొక్కనిం గనుంగొని వచ్చెద నని యక్కపటతపస్విని ం
దానును నభ్యంతరంబు వెడలి చనియె దేవస్మితయును దానిం
గపటవర్తనగా నెఱింగి పలుమరు భజించి పలికి తన మనంబున 51

సీ. మదిరామదంబున మద్వల్లభుండు తోడి
వైశ్యపుత్రుల కాత్మవర్తనంబు
మఱచిచెప్పినఁ బాపమతి వాఁడు నాతెఱం
గెఱిఁగి మత్ప్రియుఁ గుం బిచ్చి గొని
వచ్చి యామార్గవర్తిని మదీయుల్
నిజ మాన్యపా రని యొప్పుటయవి
తనరూపమును గోర్కు దాసితనాఁడాత
ననునాంబరభూషణముల నమర్చి

తే.గీ. ప్రీతి నిజమందిరమునకుఁ బెట్టి తాను
మఱుఁగుపడియుండె నాదుష్టమతియుఁ జేరి
నాఁటి వర్తన మున్నటిట్లందఱులకు
పరుసఁగాని చెప్పి యుం దొక్క వైశ్యసుతుని || 52

మ. మణినూపురున్ మణిభూషణాంబరయుతున్ మానాయుధాధీను పి
ద్ధ కరివేషధరున్ నిశాముఖమునన్ దేవస్మితామందిరాం
తికముం జేర్పఁగఁ దోడుకొంచుఁ జని నాసం దెచ్చు టుచ్చేలు ని
ల్చి కనుంగొంచను టత్తపస్విని[1] మనోభీష్టార్థసంసిద్ధితోన్|| 53

క ఆవైశ్యుఁ డువాసినత
దేవస్మిత యను మగువది తిలకింపుచు ం
జ్ఞాపితి యుదు యతన్నా రద
భాసితమదిరారసంబు పానముసేసెన్|| 54

క. పానోన్మాదవశంబున
మేనెంతయు బుద్ధి నెఱుఁగమిం బడియుండన్
వాని పదార్థం బంతయు
నానెలంత హరించి యతనియలికాగ్రమునన్|| 55

1 ప్రా.నవ- తా.ప్రా.ప్ర. నా తపస్విని— సా.వ.

చ. శునకపదాంకముల్ నిలిపి వాస్పదుఁ డొయ్యనచేరికల్ [illegible]
బునఁ గొనినచ్చి యింటవెలిబోండ్ల[1] [illegible]
బునఁ బడఁ [illegible] [illegible] [illegible]
యని తను దాన లోయిబు [illegible] [illegible]॥ 56

వ. బయలుపడకుండ [illegible] [illegible]
యచ్చట నున్న తోడివారలతోఁ [illegible]
మిథ్యావచనంబులు [illegible]
నాత్మాంతికాయాత [illegible]
శునిపదాంకితులఁ జేసి [illegible]
పదిరాత్రులఁ [illegible]
నిట్లుండు [illegible]
నిందించుకొనుచుఁ [illegible]
దేవస్మిత [illegible]
నకుం జనుదెంచి 57

చ. తనుతను సేయుచేరనుతె [illegible] కా నదా
దములు దురాగ్రహంబునను [illegible]
దమునఁ దలంతురో [illegible] [illegible] శి
క్షమ చని తోడి [illegible] గిరాతుల దిక్కులఁ [illegible]. 58

సీ. మానిని విను తొల్లి [illegible] శక్తి
[illegible] [illegible] విశేష
చాతురిఁ బతిఁ గాచె [illegible]
గిరపత్నుఁ [illegible] వైశ్యవరుని గిట్టి
తలవరి చీఁకటితప్పనకై తద్ద[2]
పరకాంతతో[3] దేవభవనమునను
గావలిఁ బెట్టిన యావార్త విని శక్తి
పతి దేవదర్శనాగతిమిషమున

1. ప్రా.నవ— వెలిబోంద్లగిట్రేకిమిదుష్ట కుటీ (ర) మం— తా.వ్రా.ప్ర.
2 ప్రా నవ— తప్పనకైటద్ద— తా.వ్రా.ప్ర.
3. ప్రా.నవ— పంకాంతతో— తా.వ్రా.ప్ర.

తే.గీ. దేహధనసంపద లెత్తించి తెలిపి గారు
మదితి నాత్మీయభాగ్యాంశలక్షణమేతఁ
జేసి సమ్ముఖ్య నది నా చెలిమి వఱుప
నెఱిఁగి దా నిందేఁ గలఁగాడి రమ్మ వలర. 59

ఉ. అంతఁ బ్రభాతమైనఁ బురియారెకుఁ దమ్మధనంబుఁ దోడుకొం
డెంతయు సంభ్రమంబున మహీవలమస్తృషఁ బోయి యుద్ధ మా
కాంతుఁడు నైజవంశపటలంగా సభవారుచే నెఱింగి య
య్యంతిని నవ్వణిగ్వరుని సింహికిఁ బొమ్మని యంపి యూరెకున్॥ 60

వ. దండించె——నిట్లు శక్తిమతి తనమతి విశేషంబునం బతి నాపదవలన రక్షించె దర్శి యేనును మద్బుద్ధిచాతురి నద్వల్లభు నుద్ధరించి మగుడం గొని వచ్చెద నని చెప్పి తదనుమతి దేవస్మిత వంయు పరిజనంబులు తోడరా వణిగ్వేషంబున వననిధి దాటి వని నిజవల్లభుం గాంచి యాత్మీయాగమన వృత్తాంతం బంతయుం దెలియంజెప్పి విభుసమ్మతంబున నయ్యభంగమున పురుషవేషంబున నగాఢయై యద్దీవి యేలు మహీపాలు పాలికిం జని-- 61

చ. వినయముతోడ మ్రొక్కి పృథివీవర విద్యభునంకభృత్యు లే
లినవతి సొమ్ము మ్రుచ్చిల వలంనక నీసభ వచ్చియున్నవా
రనఘవివార వీరె యని యక్కజమౌతున్మలఁ జూసి దృష్టద
ర్శనమునకై సరోజముఖి సయ్యనఁ దత్కవమోచనంబులన్ ॥ 62

సీ. తలఁగింప శునకపాదన్యాసములు చూపి
ధరణీశుమదికిఁ బ్రత్యయము వొసర్చి
సభవారి సమ్మతి జనవిభుఁ డర్పింపఁ
చోడ్కొనివచ్చి యాపుష్పమతుల
స్తబ్ధులఁజేసి యేతద్బంధుజాతంబు
చేఁ దనివోవ భూరివిత్తములు నంది
వేడ్కలఁ దేలుచు విభుఁడుఁ దానును పరి
త్పతి దాటి తామ్రలిప్తకును వచ్చి

1 ప్రా.నవ— నయ్యంతియు నవ్వణిగ్వరుని యింటికి— తా.ప్రా.ప.
2. ప్రా.నవ— టదులు చేసి— తా.ప్రా.ప.

ఆ.వె. పొదలు సిరులచేతఁ బొంపిరివోవుచు
వారిజాక్షి తోడ వర్తిలుచును
బంధుజనులు వొగడఁ బతి కానుకాల్యమై
చెలఁగి కాపురంబు సేయుచుండె ॥ 63

క. అని కథ మధుర వచోగుం
భనముగఁ జెప్పుటయు విని నృపాలాగ్రణియుం
జననాథసుతయు నాత్మల
ననురాగరసాబ్ధి నోలలాడఁగ నంతన్ ॥ 64

వ. చండమహాసేను పనుపున నొక్క సందేశహరుండు సంభ్రమంబుగాఁ జనుదెంచి సభాసీనుండై యున్న వత్సమహీనాథుం గాంచి వినయావనతుండై సమ్ముఖంబున నిలిచి— 65

ఉదయన వాసవదత్తా వివాహ నిశ్చయము

మ. జననాథోత్తమ చండసేనుఁ డనుపన్ సామంతసీమంతినీ
జనతామాత్యపురోహితాప్తయుతుఁడై స్తంబేరమస్యందనా
శ్వ నరోదారచమూసమూహములు గొల్వన్ వచ్చె గోపాలకుం
డనుఁగుంబావ వివాహకృత్యమున కత్యైశ్వర్యసంపత్తితోన్ ॥

క. ఈ విధ మంతయు ముందఱ
భూవల్లభ నీకుఁ జెప్పఁ బుత్తేరంగా
నే వచ్చితి నని చెప్పిన
నా వత్సవిభుండు సంభృతానందుండై ॥ 67

వ. వానికిఁ గర్పూరతాంబూల పురస్సరంబుగాఁ బసదనం బొసంగి యాక్షణంబ చతురంగవాహినీ సమేతుండై చనుదెంచిన నిజసేనాధిపతి రుమణ్వంతు నుచిత ప్రకారంబునం గానుపించికొని యదియు మహార్హంబుగాఁ గదలి యుదయనుండు దినదినప్రయాణంబులఁ గౌశాంబికా పురంబున కేతెంచి —— 68

ఉదయనుఁడు కౌశాంబికాపురము ప్రవేశించుట

సీ. సౌవర్ణకుంభికాసహసౌధశిఖరాగ్ర
కీలితోన్నతబహారికేతనంబు
జాలనిర్గతకేశసంస్కారధూపధూ
మావళీ నృత్యచ్ఛిఖావళంబు
రాజవీథీమధ్యరచితాంతరాంతర
బహుచిత్రతోరణభ్రాజితంబు
ప్రతివణిగ్వరపణ్యభవనభవ్య వితర్ది[1]
కా ప్రతిష్ఠిత పూర్ణకలశికంబు

తే.గీ బహుళడిండిమఝుర్ఝరీపటహమడ్డు[2]
కాహళీముఖ్యరణితకోలాహలంబు
పరమసంతోషరసమమాణ పౌరజనము
కలితవిభవంబు కౌశాంబికాపురంబు॥

వ. ప్రవేశించి మణిభూషణభూషితాంగుండై మదగజంబు నెక్కి యిరుపక్కి యలం జామీకరచారుచామరంబులు వీన దట్టంబుగాఁ బట్టిన ధవళచ్ఛత్రంబుల నీడ వేడుక రాజమార్గంబున వచ్చునప్పుడు— 70

చ. సరభసలీలఁ గేలిసితసౌధము లొక్కట నిర్గమించి చ
ల్లిరి నరనాథుమీఁదఁ బురిలేమలు లాజలు దోయిలించి చె
చ్చెర శరదంబువాహములు చించి బయల్వడు చంచలాలతల్
పరిమితవృష్టిబిందువులఁ బర్వతరాజముఁ గప్పునాకృతిన్॥ 71

చ. మదవతియోర్తు చూచె నృపమన్మథు సోరనగండ్లవెంబడిన్
సదమలచంద్రకాంతరుచిసంచితవారి గవాక్షదీర్ఘికన్
వదనము గమ్మఁదమ్మి చెలువంబును గన్నుల గండు మీలయొ
ప్పిదమును గుంతలంబు లలిబృందమునందము నందఁ జేయుచున్॥ 72

---

1. ప్రా.సవ— పణ్యసదవనభవు వితర్ది — తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ— మండు— తా.వ్రా.ప్ర.

ఉ. చంపకగంధి యొయ్యారపు స్వచంద్రముఖి సోరగించ్చఁ దాడ
చ్చ్యందునవ ప్రయోగము కరము ప్రభుఁ డెపెఁ జెమటపాలన్
మందట పింఛ వంకగా ముప్పిరిదొ్త మ దాయి మహిష్ఠ
గొందుం బికటికిన్ చెలి గెల్చు మతె చొప్పం చం దుడ్ మునన్॥ 73

చ. తనుఁ గనుఁ బ్రామి పచ్చి యుధాయము పో గొరుచ్చు వంపునన్
వెనుకొని పట్టి త్రోపుడొని వెన్వెడదెప్పు పయోధరంబు నా
వెనుకఁ బ్రయాణవేగమున పిడి పొంగెడు కేలుగంచు దో
వనజదళాక్షి యుత్సవము చెప్పె పొరల్తు పాదయుఁ జూడఁగన్॥ 74

నానిన యోరు మయమందిర బొందసార్థకీథియుం
దానసముం ఘటించు వసుదాడిప్రాప్తై యడు మహిష్ఠ మొప్పునన్
నానిన పంకజాకర కనత్కనక ఝమునందుమండ నం
తానవసంధరారు హాయఁ దారల్లైప పెప్పడు చట్టె పెడన్॥ 75

చ. రవికయు నుత్తరీయము నుడుంగయు (?) యుందమిని మందనీ మడం
గప పరిమాణ మంతయును ఒక్క సువాలికిఁ బాలమై పడిం
కువలయనేత్ర యోర్తు పరిగుబ్బలఁ జేర్చి నడుచుటీణెతో
వదనపుఁ జూపు పేద్య మణిహర్మ్యము నెల్లడి నవ్వెఁ గన్నునన్॥ 76

ఆ.వె. చన్నుదోయి బెడగు నన్నంపుపడియంకి
ఘనసితంబభరము గమనమునకు
భయము చేయ వేగఁ బరతెంచి యొక పూర్ణ
చంద్రవదన రాజచంద్రుఁ జూచె॥ 77

చ. నిజవదనాబ్జహాస్యముల నిడ్డపుఁ గాంతులు ప్రముచ్చరింపి కం
చు జలధివాసవర్గములు చొచ్చి వసించుఁ బ్రముచ్చుఁ బట్టియు
క్కజముగ మేదినీశ్వరముఖంబునకుం గొనిపచ్చునట్లు పం
కజము కరారవిందమునఁ జైకొని వచ్చె కొకర్తు వేడ్కతోన్॥ 78

1. ప్రా.సవ— వజవని పంకజాకర-- తా ప్రా ప్ర.
2 ప్రా సవ— జేర్చిన యంచువీణెతో— తా. ప్రా. ప్ర.

ఉ. ఎన్నఁగఁ గన్యక్రొవ్విరితొగల్ వెలకొల్పుచుఁ బూర్ణకుంభమున్
మన్ననఁ నెత్తి వాతెఱవిలాసమునన్ మధుపర్కమిచ్చె భూ
భృన్నృపు నవ్వు దొక్కొ యధరంబనిభాననం సంభ్రమంబునన్
సన్నుహితోపచారవతిఁ జారునిజ వసుధాశిరంబునన్ ॥ 79

వ. ఇవ్విధంబునఁ బురపురంధ్రీ నయనచకోర చంద్రాయమాన వదన
సౌందర్యుం డగు నా రాజచంద్రుండు రాజమార్గంబు గడచి యనుంగు
మొగసాల చేరం జనుదెంచు —— 80

సీ. బహిరుపస్థితయామభద్రవేదండంబు
మణిమయప్రాకారమండితంబు
ప్రతిహారవేదికార్పిత పూర్ణకుంభంబు
బహువిచిత్రతోరణభ్రాజితంబు
వరధూపవాసితోజ్జ్వలవాసగేహంబు
కీలితసౌధాగ్రకేతనంబు
కుంకుమాలేపిత కుడ్యప్రదేశంబు
రజితముక్తాఫలరంగవల్లి

తే.గీ. వివిధకక్ష్యాంతరాంతరవిలసితంబు
చతురసంవాదివాకుబ్జసౌవిదల్ల
సరభసోచ్చావచక్రియాసంకులంబు
మనుజపతి చొచ్చె నాత్మీయమందిరంబు ॥ 81

చ. పరరతభాజనంబుల నమర్చి నివాళు లొనర్చి రవ్వడం
బురుహదళాయతేక్షణలు భూపతికిన్ నవపుష్పవల్లికల్
నిరుపమపత్త్రపాత్రికల నించినచంపకకోరకంబులం
గర మనురక్తిఁ జైత్రునకుఁ గానిక పూనిక నిచ్చుకైవడిన్ ॥ 82

వ. అనంతరం బమ్మహీకాంతుం డవంతిరాజసుత నంతిపురంబున కనిచి యయ్యింతికి మజ్జనభోజనాది క్రియలు నిర్వర్తించుటకై వలయుచతుర పరిచారికాసౌవిదల్లుల నియోగించి తాను నభ్యంతర సభాసదనంబు నకు వచ్చి ససంభ్రమంబుగా నగరి పరిచారికాజనంబు లొనర్చు

మజ్జనభోజనాదివిధుల దీర్చి కర్పూర తాంబూల గంధమాల్యాంబర
ణంబులు గైకొని కేళిసౌధంబున కేతెంచి పసిండి గొలుసుల బూఁగు
టొన్నున హంసతూలికాతల్పంబుపైఁ బవ్వళించె— 83

రాత్రి వర్ణనము

ఉ. అంత గభస్తిమంతుఁ డపరాంబుధిగర్భము చొచ్చె నప్పుడా
కాంతువివాహసంభ్రమము గన్నను బన్నగలోకభామికిన్
సంతసమొప్పఁ జెప్పఁ జనువందమునం బటియున్ విహార సౌ
ధాంతరశయ్య గైకొనియె యామవతీ సమయోచితస్థితిన్ ॥ 84

క. చరమాచలసానుచర
త్కరు లహరవధిస్ఫుటాంధకారము లరెం[1]
గర మొప్పె సాంధ్యరాగ
స్ఫురణములు తదీయదాతుభూతోదంబుల్ ॥ 85

సీ. జరఠకోటరసుప్తసముదద్విరేఫమై
ప్రమాసువెట్టుచుఁ జొక్కి మడిగెఁ దమ్మి
ప్రతిపలాశాంతరప్రసరన్మరందమై
వెలిరేకు బిరుసెక్కి విరిసెఁ గలువ
చంద్రికారసమత్తచాకోరడింభమై
చదల నుద్దీపించెఁ జందమామ
మదనవ్యథాదూయమానాభిమానమై
కనవిచ్చి జక్కవగమి చెంగె
తే.గీ. దీప్తిఁ దిలకించె నిండ్లలో దీపకళిక
లొనరె మిన్నెల్లఁ దానయై యుడుగణంబు
కేలఁ బూఁదూపు చెఱకుసింగిణియుఁ బూని
దంపతులమీఁద నేతెంచె దర్పకుండు ॥ 86

1 సా వ.- లరెరన్— తా ప్రా ప్ర.

ఆ.వె. స్త్రీలసోయగంపు చిగురుగోలము[1] గన్నఁ
గనయు[2] దవియుచుండు గారవంబు
ఘలుఘలీకారమంజుగానఁ గామమృగముల
వెసవి వారుఁడు గాఁటువేఁట లాడె ॥ 87

ఉ. సౌరభగంధ్ర[3]మార్గములఁ జొచ్చిన నిర్మల మంద్ర మంద్రిక
పౌరము సోఁకునం గరఁగి పరఁ సుధాకరకాంతశిల్పితా
గారవిశేషనాటపుటకంబులు తీర్చె[4] మనోజ్ఞ [illegible]
తత్పారముచేత దంపతులఁ బొందిన రత్యపహానఖేదముల్ ॥ 88

శా. మున్నుల్ మోపఁగ[5] బొంగి వారిధి మనుష్మా[illegible]ద్వీచిరోః
సన్నాహంబుల వేల్పు కేఁటుఁ బరమోత్సాహోపగూహంబులన్
మిన్నందన్ సిజక [illegible] దిజ్మణ్డలకంబులన్
వన్నెల్ [illegible] ధ్యంబునన్ ॥ 89

సీ. ఎరవదగారతఖ్ఖడహారములై ముత్యాల
సరము లంతంతఁ బలువు తెక్క
వన్నెదర్పనపడి వ్యాప్తులై దీప
కళిక తో యొయ్యనఁ గాంతిదోరఁగఁ
పరిమితసంఖ్యా బంధుబంధురములై
క్రమమున మించుఁ జుక్కలు నడంగ
దరదర[6]జ్జ్వలజాతపరిమళాన్వితములై
వ్యాపురీలిఁ గమ్మఁదెమ్మెరలు వీవ

1. ప్రా.ప. గొంతము— తా.ప్రా.ప్ర
2. ప్రా.పప- గనటి— తా.ప్రా.ప్ర
3. ప్రా.సవ- పౌరసగంధ్ర- తా.ప్రా.ప్ర.
4. ప్రా.సవ - పేర్చి— తా.ప్రా.ప్ర.
5. సా.ప.— మిన్నుల్ మోపఁగ— ,,
6. ప్రా.సవ-దరదర-

తే.గీ. శీతకరకాంతమణిశిలల్ సెలలుగట్టఁ
దరణికాంతంబులను[1] వెచ్చఁదనము సోకఁ
గోకమిథునంబు లొండొంటిఁ గూడఁ బాల[2]
రజని భజియించె నడిగ బరాభరంబు[3] ॥ ౯౦

వైతాళికు లుదయనునకు మేలుకొలుపులు పాడుట

వ. ఆ సమయంబున వైతాళికజనంబు ప్రాగ్ద్వార సమున్నతవేదికాతలంబున
నిలిచి తారస్వనంబున[4] 91

మ. జననాథోత్తమ నిద్రమేల్కనుము దోస్తంభంబు విశ్వంభరా
వనజాతాక్షికిఁ గేళిసౌధముగ నిర్వర్తింపు శేషానిలా
శన దిగ్వారణ గోత్రశైలములకున్ సంగింపు మాఖండమున్
దినవాదారుణదీప్తిపుంజ మిదిగో దీపించెఁ బూర్వాద్రిపై ॥ 92

మ. అరవిందంబు వికాస మందెడి విహారారామలీలాసరో
వరమధ్యంబున నీదృగబ్జముల దేవా వచ్చి వీక్షింపు తాఁ
దరుణీరత్న మవంతిరాజసుత నిద్రం గాంచి నీయుస్కరం
గర మర్థి న్నెలకొల్ప దుర్భ్రుకుటిరేఖన్[5] గ్రోధకల్యనమున్ ॥ 93

మ. ఇను నిద్రాసుఖఖేలనాపరవశుం డీక్షించె[6] రే ఖండితాం
గనయుంబోలె రమాంబుధూటి కడువేడ్కం గూడి వర్తించె నా
వ్వనితో నాహిమరోచి పశ్చిమదిశావ్యాలంబుమై తోఁగ
జననాథోత్తమ చేరె లక్ష్మి యిదె భాస్వత్తావకాబ్జాస్యమున్[7] ॥ 94

---

1. ప్రా.ప్ర.–ప్ర.మ భూ 838, తరణికాంతంబు–తా ప్ర. తరణికాంతంబులను –సా ప.
2. సా ప– బొంతొంట్టి గూడపాగి– తా ప్రా ప్ర.
3. సా ప.– రజని భరియించె వడి కభరాజ జరంబు– తా ప్రా ప్ర
రజని బరియించె గట్టి బరా భరంబు– ప్ర మ భూ 838
4. ప్ర మ భూ.– 839 తారకస్వనంబున– తా.ప్రా ప్ర, సా.ప
5. ప్ర.మ భూ.– 840 గిరమర్ధి న్నెలకొల్ప దభ్రకిటి రేఖన్– ప్రా ప్రా ప్ర.
గిరమర్థి న్నెలకొల్ప దభ్రుకుటి రేఖన్ సా.ప.
6. నిను నిద్రాసుఖఖేలనా పరవశున్వీక్షించె–ప్రా.సవ.
7. ప్రా.సవ– భాస్వత్తావకాబ్జాస్యమున్– తా.ప్రా.ప్ర. సా.ప; ప్ర.మ.భూ.

అశ్వముల్ మాణిమంధాశనఖండనముల్[1]
మేపుచున్నవి ముఖమారుతముల
నొప్పుచున్నవి పెల సుఖయుతపథిక
నిద్రాసుఖంబులై ఘటకరాళి
కవగూడి యాడుచున్నవి జవ్వనులు దివ్య
లను కేళిదీర్ఘికాపాటికలకు
గ్రోల్చుచున్నవి సుంచలఘనాంబువుల సౌధ
లబ్ధికోణముల నాగములు

తే.గీ. మోదమునుచున్నవి సువర్ణమయములై
సౌరభంబుల గుసుమములయందు తావి
పక్షులందముల ప్రభాతమారుతములు
నిగ్రహోత్కర్షముల్ ప్రభవోన్నిద్రములై॥ 95

సు. పలరంగంబు కుహూ మహారవము పంచుల్ బల్కుంబొల్చె రిలా పనీ
షాలశాఖన్ పరనాథ నీముఖము చంద్రభ్రాంతిఁ బుట్టింపఁ డ
ద్వ్యవిద్వేషిణి[2] బిట్టు నట్టురుణింపం బాటించుఁ గన్గొని లు
జ్జ్వలరేఖాటితకంతువిం గనీ రోషంబొందదే వానికిన్[3]॥ 96

ఉ. చాలు నిశాసుభాసుధసంగతి కన్నులు విచ్చి చూడు నీ
పోలకనినికారుణినిలోచనసౌఖ్యము నొసంగుము ఘూ
హాలకులా లతాంత యువె ప్రాంతమునే అరుసుధ్యదీర్ఘికా
జాలవిరాజ జాతజంబులు గల్పచలద్విరేఫముల్[4] ॥ 97

తే.గీ. చిలుకచిలుకపల్కుతోడి నీకుగరువనావి
పోయుగము దాల్చుచున్నవి చూడు పథిక
నవిధరీలావనీ వహీటాలిజాత
పతితనీహారకణశోభి పల్లవములు॥ 98

1. ప్రా.సవ— మాణిమాంధాశఖండంబులు— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ - దద్భుల విద్వేషిణి— తా.వ్రా.ప్ర.
3 ప్రా.సవ —రోషంబొందదేన్ వానికిన్— తా.వ్రా.ప్ర.
4. ప్రా సవ.— జలజంబుల గర్భభవద్విరేఫముల్— త్రా.వ్రా.ప్ర.

క. భూమీశ న్యగ్రమేల్చను
మానుకకంఠాభరణకే మణిపయి(బలె)
ధానంబు దక్కి యున్న
ద్యానదులు చూడ దోడ్తో నెబ్బునదే(చి) 99

వ. అని యారీతిఁ ప్ర(కృ)ష్టవాక్యలగర్వాంచితం(బు)గ రసిక
భన నెబ్బున్ (ను) లసారకారుం(డు) బన్(ను)ల్యా(ఁ)ని నే(ర)ప్రి(క)
ఖ్యసనాథాగ్రణి తల్పుటున్ పలి(కి) (మ)న(ము)న్ (ము)ల్ప (సం)ల్ప్ర (ము)
ల్నన దివ్యాంబంబు గాంగిప్రపూ(ర్ణం)బు (బా)(గ)(ను)(ం)(డ) 100

సీ. తల్పంబుఁబాస యుద్ధరవిశ్వరూపు (రే)
నిలయంబు వెల్పలి (కే)(గి) (నే)
ప్రాభాతకృత్యముల్ పరిపాటి(నొ)ప్పఁ దీర్చి
కౌశేయదివ్యాంగరాగభూషా(ద్య)
ములఁ బలంకృతుఁడయి (ము)ఖ్యాగి నిరోగస(మ)
సకలగోళ్ళరా(జ) ధాత(ఫ)లము(గ)
జనుదెంచి మణిపయియాసను మెక్కి కెలంకుల
రమణులు నింకా (ము)రలులు (చె)(ల)

ఆ.వె. జేరచోళపాండ్యభూరమణాత్మజల్
చేరి నమ్రులౌచు సేవఁ జేయ
వేడ్కఁ జతురులుకవి విద్వజ్జనంబులతో(డ)
నరసగోష్ఠి సల్పె నయముమీర॥ 101

వివాహ ముహూర్త నిశ్చయము

వ. గోపాలు పసుపున నొకనాఁడు (య)దుప్రభుం(డ)నుదెంచె నటచటఁ గాంచి మ్రొక్కి దేవ దేవరవారు గోపాలుండు (బ)లరామాది సమేతుండై చనుదెంచి నగరోపకంఠంబున నిడిసె నని (వి)న్నవించిన (వి)స్తర నాథుం డుల్లంబున నతిశయిల్లు నుల్లాసంబుతో నకల సామంతసేనాపతి పురోహితామాత్యజనంబులతోఁ దనదగు బాడిచారంబున (న)ప్రధానంబు

1. ప్రా సప — షట్పదశ్రుతులన్ తా ప్రా.ప్ర

వెలికి నడచి ససంభ్రమంబునం దన కెదు రేతెంచు గోపాలకు సుప్రసాహా
నార్ఘ్యచితోపచారంబుల సంతుష్టుం జేసి కరంబు కరంబున నవలంబించి
పుర ప్రవేశానంతరంబున మణిమయానల్పశిల్ప[1] కల్పితంబులగు వివిధో
పకారికా భవనంబుల విడియించి యతనికిం దగిన కృత్యంబులు నడపుటకై
వలయు పరివారంబుల నియోగించి యాక్షణంబ విచక్షణులగు
మౌహూర్తికుల రావించి వివాహంబునకు సుముహూర్త శుభలగ్నంబు
నిశ్చయించి యన్నియుం గోపాలుం డెఱింగించి వారునుం దానును
వివాహంబునకుం దగు కార్యంబులం బ్రవర్తించుచుండ నద్దినంబు
గడచిన యంత మఱునాఁ డరుణోదయ సమయంబున 102

చెలికత్తెలు వాసవదత్తను గైసేయుట

క. లీలావతిఁ గొని మజ్జన
శాలకుఁ జని[2] సఖులు వేగ సతిఁ గైసేయం
జాల తగఁ జేరి రప్పుడు
వేల వెనం బొదుపునబ్ధి వీచికల క్రియన్ ॥ 103

సీ. కిసలయాధరకును గిలుగం బొడలించి
వేసలి సంపెంగనూనె యంటి
తనువల్లిఁ గుంకుమ ద్రవమున నలుఁగిడి
మలయజంబున నటకరి ఘటించి
తేటగొజ్జంగి పూనీట మజ్జనమార్చి
తడియొత్తులను మేనితడపులు దుడిచి
కట్టాణిముత్యాల కడవెంగులతోడి
నిద్దంపు వెలినట్లు నెఱికిఁగట్టి
తే.గీ. కుంతలంబు లార్చి వాలారుగోళ్ల శిరసు
విచ్చి సాంబ్రాణి ధూపంబు విస్తరించి
కుసుమగర్భంబుగా మోపుఁగొప్పు వెట్టి
రలరుఁబోఁడికి వేడ్క వెయ్యంపుఁజెలులు ॥ 104

1. ప్రా.సవ.— మణిమయావర్వీశిట్టి— తా.వ్రా.ప్ర.
2. ప్రా.సవ.— శాలకుఁగొని— తా.వ్రా.ప్ర.

తే.గీ. ఎడఁలి యొక్కతె కబరికాభరము మీఁద
జలరుహాక్షికి ముత్యాలజల్లి చేర్చెఁ
బూని శశిరేఖ చీఁకటిఁ బ్రోఁగుమీఁద
నైచు నక్షత్రజాలంబు వడువు దోఁప ॥ 105

మ. మెలుపునఁ గూడఁ బట్టి ము[illegible] ప్రవిం[illegible] పూర్ణ[illegible]
ఎల మఱుపంక్తి తోఁ [illegible] నె[illegible]
చలమునుబోలె(లిఁ)[1] ప్రబలంబయి [illegible]
సలి నిటలో పరిష్కలమ్మునఁ గనుపట్టె [illegible] ॥ 106

క. ఆ సరసీరుహలోచన
నాసావారిణీలబూస నయమొప్పఁగ
జేసెను[2] వనతిలమునకున్
నాసియనన్[3] గౌఁటులు తేఁటి [illegible] ॥ 107

ఉ. భానజకేళికాలముల [illegible]
బానకై తనంబునను బ్రాప్తము [illegible]
హా విధు[illegible] యని యాసమె [illegible] జేసి [illegible]
రావటులో [illegible] జలజాక్షి [illegible] ॥ 108

గీ. ఖచితనవరత్న భా వ్యతికరమిమ్మ[illegible]
నన [illegible] సిగ[illegible]
మాయురే యస్య ముద్యాన [illegible][4]
సదఁతి [illegible] కనంతు వైభవ మొసఁగె ॥ 109

ఉ. సామజయాన చారుకటిచక్రమునన్ [illegible]
[illegible] లోచన విలాస మెలర్పఁగ [illegible]
దామక మింపుఁ జేసె నది [illegible]
క్షౌమముఖరన్మరాళనపసంగమహాలిక[5] [illegible] ॥ 110

---

1 ప్రా పూర 2 పా. జేసి తా. ప్ర. ప్ర.

3 ప్రా. ప. – నాసియనన్ గౌఁటులుంచెండ్– తా. ప్ర. ప్ర.

4 ఉద్యానవందనంబు— పా. సప; [illegible] సాధుత్వము చింత్యము— ప్ర. సంపా

5. పా ప— క్షౌమముఖర న్మరాళ నఖసంగమ సూచిక—తా. ప్ర. ప్ర.

ఉ. సిరిమచ్ఛత్రి యమార్తు ఫణిశ్రీ పుత్రు [illegible]
జేరిచె [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
కోరి [illegible] [illegible] దగిలి[1] [illegible] ॥ 111

సీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

తే.గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
తరుణి [illegible] 112

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 113

క. పొలుపగంధి కనుంగవ
కాటుక కొలుకులం బెడలఁగాఁ దీర్చెం దగం
బోటియొకతె సురుశరముల
సూటికి పై సిలుసూలు చొనిపిన మాడ్కిన్. 114

1 సా.వ—దగిలి కూతి— తా.ప్రా.ప్ర.

తే.గీ. గమనచాతురి నోడిసి యేకముగఁ గొన్న
రాజహంసావళీ పాదరక్తిమంబు
చెలఁగి హత్తింపఁ గ్రియ నొక్కవిధముగాఁ
యతిప యడుగులం గె సేసె యావకంబు. 115

వ. ఇవ్విధంబున నవ్విలాసిని జనంబులు గైసేసి ... మణికి ముకుర
దర్పణంబుగాఁ జూపి చెలంగిరంత 116

అంగన లుదయునిఁ గైసేయుట

సీ. పన్నీట మేదించి పచ్చకప్పురముతోఁ
గమ్మకస్తురి సోనఁ గలయ నలఁది
వరదాడిమ పుష్పవర్ణ కౌశేయంబు
నంతగాఁ గుచ్చె బాగుగ నడిచి కట్టి
పచ్చఁ జెంగల్వ క్రొవ్విరిదండతో నంత
వెలుఁ గగ్గలింపంగ శిఖ యమర్చి
పేరురంబునఁ దారహారంబుతోఁ గూడఁ
గోరంపుసరం పేరు గైచి

తే.గీ. మణుల పెండెయు మంజ్రీపదమ్మునఁ దార్చి
మేలి వజ్రాల పసిఁడి పావాలఁ దొడిగి
ప్రీతి లీలారవిందంబు చేతి కిచ్చి
యనుమహీపాలుఁ గె సేసి రబల రిట్లు. 117

ఉదయనుండు వివాహవేదిక కరుదెంచుట

మ. తపనీయాంకితవేత్రముల్ గొని ప్రజన్ దట్టించి చిత్రేశ దే
వ పరా కెచ్చరి కంచు భూపతులు సేనాపృత్తినై ప్రోల వే
యుపచారంబులుసేయఁ దూర్యనినదం బొక్కుమ్మడిన్ మ్రోయ నా
నృపవర్యుం డరుదెంచె వేదికకు నిర్నిద్ర ప్రమోదంబునన్. 118

వ. తదనంతరంబ 119

[illegible]

సీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
... ...
... ... 120*

బంధువులు విందారగించుట

సీ. ... ...
... ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ఆ.వె. [illegible][1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ 121

---

* ఈ [illegible] పద్యమువెంట సందర్భమున కొడుకు దంపతుల రతిక్రీడకు సంబంధించిన "[illegible] (5-142) [illegible] (5-143)" [illegible] కందంబు (5 136) అను మూడు పద్యములు గలవు ఇవి రతిక్రీడాసందర్భము నందు [illegible] 120వ, పద్యమునిమ్మట వివాహాదివర్ణనకు సంబంధించిన కొంతగ్రంథభాగము ఖిలమై యుండును —ప్ర. సంపా.

1. ప్రా. పూర

సీ. కుల్మాషిపాకంబుతోఁ గమ్మని తావుల
సల్లు[1] (నన్నపుమ్మని నంబుక)[2]పటంబు
అంగిస కురటల సంధితారల పాలు
పలుదెలుంగుల పిష్టవికారములను
మధురసప్ప [illegible]తో [illegible] చూచి [illegible]
[illegible] గరగని [illegible][3]
సమలుచోఁ దలచల జెసి రుచ్చి [illegible](ప)[4]
వండిన యూపము[5] [illegible] జనపములు

తే.గీ. కమ్మనేతులతోడ [illegible]తోఁ
బాసకంబు(ల తోడ సన్నాలతోడ)[6]
పడియములతోఁ బహుదళాంబులతో[7]
సరవి భుజియించి రెలమిఁ బచ్చకతో॥ 122

వ. సంతియు బూస్నులు గొబ్బరిపాలును బాలు [illegible] రుంచదేపల బలగుడంబులు[8] జెలకురసంబులును గసగసాలును పెసరుపప్పుఁ గంజలును బప్పుడు నప్పడంబులును జంకెలు సుక్కెలును పడియంబులు గడియంబులు ఎరుగులు వెరుగులు వడలును దబ్బడములు [illegible] [illegible] బొండ్లును నాదిగ [illegible]ంగల [illegible] [illegible] గదళీ ఖర్జూర ద్రాక్షాఫలంబులును [illegible] [illegible] యథేష్టంబుగ భుజియించి గజానపులు * .. 123

1. ప్రా సవ —వలు— తా ప్రా.ప్ర
2 ప్రా.పూర
3 ప్రా.సవ—బంధువల్ గాగ రసాయనంబు—తా ప్రా.ప్ర
బంధువల్ గాగను వాయసంబు—పా స.
4 ప్రా పూర.
5 ప్రా సవ—మండల యూపిష—తా ప్రా ప్ర
6. ప్రా.పూర
7 ప్రా సవ— బహుదళములతోడ—తా ప్రా.ప్ర.
8 ప్రా సవ— బాలునలయెదినెలు జరకుండంబులు— తా. ప్రా. ప్ర.
* ఇచ్చట కొంత భాగము లుప్తము.

గోపాలుఁడు వెలిదమటికి బుద్ధులుచెప్పి యుజ్జయిని కేఁగుట

శా. ... ...
... ...
... ...
(తేజంబుఁ)[1] గను విల్లి రోషముం బాల్ప్రత్యాంచిత్తవేన్. 124

క. అని మెయిఁ బెక్కుదెఱఁగుల
నిజజాతికి బుద్ధిచెప్పి యుచ్చైశ్రియఁచె
జననాథుఁ డెట్టకేలకుఁ
జని నగరము వెడలి యాప్తజనములతోడన్. 125

వ. పురమువెడలి సీమాంతం బవధిగా నడచు యొక్కరమ్యప్రదేశంబున నిలిచి
హితపురోహితామాత్య సకల సామంత సీమంతినీ జనసమేతుండై తన్ను నంప
వచ్చిన యనుంగు పౌరులఁ బుపగూహనాది బహుమానంబుల
నభినందింపఁజేసి పురంబునకు మరల ననిచి గోపాలుండు నిజసైన్యంబుల
తోడంగూడ నుజ్జయినికి ప్రయాణోన్ముఖుండై చనియె నడయనుండు నట్లు
బావచే సంభావితుండై భూమిం బరిఁ మరలి పురంబున కేతెంచి
యేకాంతంబ లీలామణిసౌధంబెక్కి యందు యుప్పరిగ శిఖరంబున యామిని
కెదురుచూచు రాకాపూర్ణచంద్రుండునుం బోలె వాసవదత్తాగమనం
బపేక్షించుచుండె నంతరంబ వృద్ధామాత్య పురోహితాదు లా స
జనంబు లవంతిరాజతనూజ నుదయను నురస్సీమం[2] బెక్కింపఁ దలంచి- 126

సఖీజనంబులు నూత్నదంపతులకుఁ గేళిగృహ మాయత్తము చేయుట

సీ. చంద్రకాంతోపలస్తంభసంభారంబు
హరినీలరచితవాతాయనంబు
మరకతమణి శిలామయభిత్తిభాగంబు
విద్రుమద్రుమలతావిహితవలభి

1. ప్రా.పూర.''స్థిరకీర్తిం'' అని పూరించినచో నిది మత్తేభవృత్తమగును—(ప్ర. సంపా.)
2. ప్రా.సవ— మరోసీమం— తా.ప్రా.ప్ర.

గోమేదికాబద్ధ కుట్టిమస్థలములు[1]
      హేమానాళ్ళమణి సోపానములు
కురువిందవేదికల సంక్లిష్టసోపానంబు
      ఘనవజ్రదేహళీకల్పనంబు

ఆ.వె. కనకరత్నఘటిత కలితోపకరణంబు
బహువిధధూపధూమవాసితంబు
చిత్రయవనికావిచిత్రాంతరాంతరం
బగుచు నొప్పుకేళి[2] హర్మ్యవరము॥ 127

సీ. ఒక్కచోఁ జంద్రకాంతోపలవేదిక
      నపు గొలుసులఁ దూఁగు పడక
యొక్కచోఁ బచ్చసియోపరి చౌకిత్త
      బంధంపుఁ దెర(సల)[4] పట్టెమంచ
యొక్కచోఁ బవడంపుటూరుపు సందిటి
      దంతంపు సకినల[5] తళుకుమంచ
యొక్కచోఁ జీకటు లొలయు గర్భగృహంబు
      ప్రతిమం బణిడీ సమానంబు

తే.గీ. లొక్కచోఁ గొమ్ముడీరంగి యొక్కపోటు
గావినలభద్ర (?) మొక్కచోఁ గప్పురంపు
గాజుఁ జవికెయు లోనుగాఁ గలుగు చిత్ర
మస్థలంబులు వేర్వేర బట్టుపఱిచి[6]॥ 128

1. ప్రా.నవ— స్థలము విలంబ— తా.వ్రా.ప్ర.
2. సా.వ.— నొప్పగని— తా.వ్రా.ప్ర.
3 సా.వ— యోపరి కిత— తా.వ్రా.ప్ర.
4 సా.వ.— యందరి పూర.
5. ప్రా.నవ— సకినెల— తా.వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా.నవ— మస్థలులు తేర్వేర మట్టు పఱచి— తా.వ్రా.ప్ర.

వ. కేళీగృహోచితంబులగు వివిధ మణిమయోపకరణంబులు సకలంబును సమీచీనంబుగా సమకూర్చి సఖీజనంబు లచ్చట వత్సేశ్వరు నిలిపి ససంభ్రమంబుగా జనుదెంచి— 129

చెలికత్తెలు వాసవదత్తను కేళిగృహమునకుఁ గొనివచ్చుట

మ. సవిలాసాలసయానచాతురి నురో
జద్వంద్వభారంబునం
గవునుం దీఁగె వడంకఁగా నడచు నా
కన్యాలలామన్ మనో
భవకేళీ సమయోచితాభరణ శుం
భత్కాంతరారంభ వా
సవదత్తన్ ధవదత్తచిత్తఁ బృథు ల
జ్జా కుంచితాస్యాంబుజన్ ॥ 130

శా. లీలం దోడ్కొని వచ్చి నెచ్చెలులు కే
ళీ సౌధవీధిన్ మహీ
పాల * గ్రామణి మ్రోల నిల్పి వినివెం
బ ళ్లేర్పడం జెప్పి యో
బాలా పోదువె యంచుఁ బల్కఁగఁ ద్రపా
భారానమ ద్దృష్టితో[1]
నాళీకాస్య గదల్చెఁ జెక్కిళుల తో
నవ్వేళ్కఁ దాటంకముల్ ॥ 131

* ఆం.ప్ర ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయములోనున్న తంజావూరి తాళపత్ర గ్రంథము యొక్క మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతియందు ఉదయనోదయ గ్రంథ మింతవఱకే కలదు. తక్కిన భాగము ప్రా.ప్ర., సా.ప.ల ననుసరించి ముద్రించుట జరిగినది.

—ప్ర సంపా.

1. ప్రా.సవ— ద్రపా చారాదినున్ దృష్టితో— ప్రా.ప్ర.
ద్రపా పాదాదినున్ దృష్టితో— సా.ప.

చ. నెలకొనులజ్జ నెప్పు డపనీధినవోఢ[1] గొంగుఁ బట్టినన్
నెలవుల లేనగవ్వొలయఁ జేయును నెవ్వెలనత్తె నెమ్మెయిన్
బలియుఁడు ఁటము రింద నిరవొందెనిందవ యుంచు నివ్వెఁ జే
మలకవగాఁ బెనఁగు నృపసూతికరంబు నృపాలుచెట్టకిన్ ॥ 132

తే.గీ. కరము కరమున నిట్లొప్పి కరము వేడ్క
సుందరుండని పల్కి నెకీ వోపుచుండ దరిణి
విభుఁడు మృదులోపగూహనవిధిఁ దెమల్చి
బాలఁ గౌనివట్టి యంకపీఠిఁ జేర్చె ॥ 133

నవదంపతీ రతిక్రీడా వర్ణనము

సీ. కొనగోళ్ల నున్నగాఁ గుంతలంబులు దిద్దు
కపటంబునను గొప్పు గమిచి కమిచి
పొడము లేఁజెమటలఁ దుడుచు కైతవమునఁ
జెక్కుటద్దములకుఁ జేరిచేరి
ప్రాలంబములచిక్కు వాపెడి మిషమునఁ
బోంకపుఁ జాలిండ్లు పొదివి పొదివి
మొలనూళ్ల పెనకువల్[2] దొలఁగించునెపమున
నీవిబంధమునకు నిగిడి నిగిడి

తే.గీ నెమ్మి విహరింపఁగాఁ జేయు నిజకరంబు
పొందుకందువ తలచూపు పులక (రొలయఁ
గలికితోడ్తో)[3] దుకూలార్ద్రగాత్రియైన
భావ మెఱిఁగించె నమ్మహీపతికి నపుడు. 134

సీ. ముద్దిడుకొననిచ్చు మోవియానఁగనీక
చిగురువాతెఱ బిగ్గ దిగిచి తిగిచి[4]
గన యుమంటఁగనిచ్చు (కొనముడి విడనీక
పతికేలు కెం)[5] గేలఁబాయఁ ద్రోసి

1. ప్రా.నవ—నందని—వ్రా.ప్ర.,సా.ప. 2. ప్రా.నవ—పెనుకవల్—వ్రా.ప్ర.,సా.ప
3. ప్రా పూర— వ్రా.ప్ర.,సా.ప యందు ఇచ్చట ఖాళీగా నున్నది.
4. ప్రా.నవ., పూర— వాతెఱ బిగ్గదిగిగి— వ్రా.ప్ర.,సా.ప.
5. ప్రా.పూరణము— వ్రా.ప్ర.,సా.ప. యందు ఖాళీస్థలము.

మునుకొని[1] పయ్యెద ముట్టినఁ గరములఁ
బొదువుఁ బాలిండ్లపైఁ బోయినపుడు
విసువ కంతంతట[2] వీనులొగ్గి సహించు
నెయ్యునిపలుకులు తియ్య మెసఁగ[3]

తే.గీ. (మెచ్చుకోళ్ళ)వి మనసులో నిచ్చి యిచ్చి[4]
(చెలువు నొడిలోన మెయిసేర్చి తలఁపు లొదవి)[5]
తోన తలచూపు సిగ్గునఁ దొలఁగఁబడఁగ
భర్త నలయించె బాల్యచాపల్యమునను ॥* 135

సీ. డాయినీ కందంద డావేతఁ గప్పెడు
పాలిండ్ల కవఁలు బయలుపడఁగఁ
బలుమాఱు గనయంబుపై వచ్చుపతికేలు
కడకొత్తు చేతిలాఘవము దోఁపఁ
దివుటఁదీపులు గ్రోలి దెలి సీక లోసికిఁ
దిగిచి యెట్టినమోవి బిగువుసడలఁ
జెవ్వుకుఁ జవులుగాఁ జిలికించు కలికితేఁ
గొసరుఁ యెక్కులవూన్కి కుదియఁబాఱఁ

తే.గీ. బ్రాణవల్లభు వ్రుడులోరుపాళివిూఁదఁ
బారవశ్యసుఖానందపరతఁ గాంచె

136

1 ప్రా.సప— మొకముడు— ప్రా.ప్ర, సా.ప.
2. ప్రా.సవ., పూర-- వినుచకంత . టి— ప్రా.ప్ర, సా.వ
3 ప్రా సవ, పూర— ప్రా ప్ర, సా ప కాళి
4. ప్రా సవ., పూర— తొయ్యలి మనసులో నిచ్చియిచ్చి— ప్రా.ప్ర., సా.ప.
5 ప్రా పూరణము
*135 తరువాత "నెయ్యుఁడు బాలుదూనిగెయు . . . దయుండు పారె" అని అనన్వితము అసంపూర్ణము నగు పద్యపాద మొకటి కలదు.
136 ఇది 119 తరువాత 4వ పద్యముగా తాళపత్ర ప్రతియందు గలదు. కథాసందర్భము ననుసరించి యది యిచ్చుటకి తేఁబడినది.

ఉ. (పయ్యెద వాయఁ(ద్రోయుఁ)[1] గుచభారముపైఁ దయకల్మి[2] నాభిపై
నెయ్యమునం దెమల్చుఁ దగ నీవిభరంబు మెఱుంగుమోవిపైఁ
దియ్యమునం గ(పోల)[3] ములఁ దీర్చు మనోహర పత్రికల్ విభుం[4]
డయ్యెలనాగ లజ్జ నురియాడుమనం బెడసేసి పట్టఁగన్ ॥ 137

మ. అవిలాసాలస విక్రమం[5] బకృతగాఢాలింగనం బప్రవీ
ణ వచోగుంభన మస్ఫురత్తరుణదంతచ్ఛాయ మ(ప్రా)పితో[6]
ష్ఠవిశేషావృత మప్రకృష్టరతిచేష్టం బయ్యె నబ్బాల మౌ
గ్ధ్యవికారం బది రాజుడెందమునకుం గావించె నానందమున్ ॥ 138

ఆ.వె. కుచము లంద నిచ్చుఁ[7] గొమ్మ రోమావళీ
సీమమునకుఁ జెంతఁ జేరనీదు
కూడఁగూడఁ దన్నదు కొండంత పనికిఁ జీ
మంత పనికి నేల యింత పెనఁగ. 139

ఉ. చీర లెడల్చి కేలి కెడసేయక పైకొని రవ్వధూవరుల్
పేరుగ నిట్టు వారి[8] కెనపెట్టి మనంబుల మానవిత్తముల్
చూఱగొనంగ వేచిన ప్రసూనశరుండను కొల్లకాఁడు దు
ర్వారుఁ డమూల్యమై(న)[9] వలువల్ మునుమున్నెహరింపకుండునే. 140

1. ప్రా. పూరణము.
2. ప్రా.సవ— మెవికర్మి— వ్రా.ప్ర., సా.వ
3. ప్రా పూరణము.
4. ప్రా.సవ— సద్ద్విభూవిభు— వ్రా.ప్ర.
ప్రా.సవ— సద్ద్విభూవిభు— వ్రా.ప్ర.— సిద్ధ, భూవిభు— సా.వ.
5. ప్రా.సవ— విక్రణం— వ్రా.ప్ర సా.వ.
6. ప్రా.సవ. పూర— మ. .పితో— వ్రా.ప్ర. —మ. . .పిసితో- సా.వ.
139. 140, 141— పద్యములు సా.వ. యందు గలవు. వ్రా.ప్ర.లో లేవు.
7. ప్రా.సవ— కుచములంది నిచ్చు— సా.వ.
8. దారి., వారి— సా.వ.
9. ప్రా. పూరణము.

సీ. ప్రియుదంత రుచిరాగ్ర పీడితాధర వర[1]
కర[2]సరోరుహా[3] పరిగ్రస్తకేశి
దక్షిణ ... ...
... ...
... ...
... ... 141

సీ. ... ...
... ...
(ధవకర ద్వయ)[4] ముహుస్తాడితస్తనగండ
మా మాక్షరాక్షీణ మధురవాక్య
ధారాళ నిశ్వాస తరళితగ్రైవేయ
శ్రమవారికణగణాశ్రయు[5] ముఖాబ్జ
మృదుపార్శ్వతాడనప్రియ (రమ్యర)[6]త తంత్ర
తరుణారుణప్రభాస్థగితనయన

తే.గీ. పులకితస్తని నిజకరాంభోజనాళ
దృఢ సమాలింగితాధిపగ్రీవయైన
కిసలయాధర సమరతిక్రీడనంబు
మగుడ జీవితునింజేసె మరుని నపుడు॥ 142

1. ప్రా.నవ- ప్రియుదంత కవిరాగ్ర పరితాధరముగు—సా.ప.
2. ప్రా.నవ- కరో— సా.ప.
3. ప్రా.నవ— రుహా- ॰ ప.

141. వ పద్యము తరువాత సా ప. యందు కొంత కాళీ విడిచి, "ఇచ్చటనుండి మావవల్లి రామకృష్ణకవిగారి పద్యములు" అని 7 పద్యములు 2 వచనములు వ్రాయఁబడియున్నవి ఇవి అనుబంధము(-1)లో ప్రత్యేకముగ ముద్రింపఁబడినవి. ఇవి వ్రా.ప్ర. యందులేవు.

142. వ పద్యము 119వ వచనము తరువాత 2వ పద్యముగా తాళపత్ర ప్రతి యందును గలదు. కథా సందర్భము ననుసరించి యది యిచ్చటికి తేఁబడినది.

4. ప్రా.పూర. నవ -నదకర-తా.వ్రా.ప్ర. 5. ప్రా.నవ-శ్రిత-తా.వ్రా.ప్ర.
6. ప్రా. పూర.

సీ. ప్రస్ఖలత్కబరికాభరపతత్ప్రసవంబు
భాలస్థలీనటద్భ్రమరకంబు
తాటంకయుగధాళధళ్యస్ఫురద్గండ
మరుణితాయతలోచనాంచలంబు
పృథులవక్షోజ కంపిత తారహారంబు
స్వేదాంబుకణగణాశ్రితముఖంబు
శింజానజఘనకాంచీకింకిణీకంబు
పదనూపురారావబంధురంబు

తే.గీ. సరస(నూ)[1]తనఖేలనా జనితభూరి
కంకణోద్ధార ఝణఝణత్కార మగుచు
విభునియుల్లంబు సుఖవార్ధివీచిఁ దేల్చె
విద్రుమాధర పుంస్క్రియావిభ్రమంబు॥ 143

వ. (ఇట్లు)[2] కొండొక కాలంబు గడచుచుండె[3] 144

చ. మితహితసత్యభాషణ యమేయకృపాపరిపాకహృష్ట పం
డిత వరవర్ణినీవిమలనేత్రచకోరమనోజ్ఞచంద్రికా
యుతముఖకాంతి వైరిధరణీశ్వరమానసధూమకేతు సం
మితకదనైకవిక్రమ సమృద్ధరమానిలయైకభావనా॥ 145

క. దర్పితరిపుగజసింహా
తర్పితయాచకహేళితదశారంహా
దర్పకజనకపదాబ్జయు
గార్పితహృదయావధాన యమదళితాంహా. 146

143 వ, పద్యము 119వ, వచనము తరువాత 3వ పద్యముగా తాళపత్రప్రతి యందును గలదు కథా సందర్భము ననుసరించి యది యిచ్చటికి తేఁబడినది

144 వ, వచనమునుండి యాశ్వాసాంత పద్యగద్యములు వా.ప్ర. యందును గలవు. ఇవి నారనసూరనవిగనే గ్రహింపఁబడినవి.

1 ప్రా. పూరణము 2. ప్రా పూరణము.

3. ప్రా.నవ— గడపుచుండ— వా.ప్ర; సా.వ,

మాలిని. మదనవిభశుభాంగా మానినీచిత్తసంగా
విదళితరిపుచక్రా విక్రమాంబోధినక్రా
హృదయనిహితపద్మాధీశదివ్యాంఘ్రిపద్మా
విదితసుగుణపూర్ణా విశ్రుతౌదార్యకర్ణా 147

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర ప్రసాదలబ్ధ కవితాసార నారనామాత్య పుత్ర
సూరయ నామధేయప్రణీతంబైన యుదయనోదయంబున
సర్వంబును బంచమాశ్వాసము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

అనుబంధములు

అనుబంధము – 1

[illegible] ([illegible] – పుట 227 అధస్సూచిక)

ఉదయనోదయము — పంచమాశ్వాసము

("[illegible]" [illegible] వ్రాత ప్రతియందు [illegible] 'ఉదయనోదయము' ముద్రిత ప్రతిలో [illegible])

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] విభుండున్.

క. [illegible]
[illegible]……….
[illegible]
[illegible] వెంటన్.

ఆ. వె. [illegible]
[illegible]
[illegible] ([illegible])[1] [illegible]
[illegible].

చ. తసు పరుసేర లేచపంద్రు ఉప్పులు సూసికొనంగ నంగ జా
గమునులం బడి యీగా నెటిసిల్లిని చక్కటి దక్కా నంచు నీ
గనియుంట వాలు రెండు నెలం గంజముఖం దరుదెంచె చూడుండీ
భ్రమరపుంరార వా నలిసె పద్మసనంబుల వాతపోతముల్.

1. ప్రా. వ్రా.

వ. అంత.

క. లేఁతలగు మొగములుం బలు
వాఁతల నెఱియొక్కు కెంపువాతెఱ బుఱు పై
పూఁతలు సొగియుచు సోలుచు
మూఁతలుపడు కన్నుఁగవలు మోఁపులు దెలుపన్.

సీ. ఇనుఁ బొడసూచి పద్మిను లెల్ల నలరుచో
నేలొకో యిది యొంటి సోలెఁ గాదు
జక్కవకవలెల్లఁ జిల్లాడ రవిరశ్మి
నేలొకో మె పూఱు నెడపె సదియు
తనుగాలి సోలయుంగఁ దక్కిన లతలెల్ల
నేలొకో యూరిల యూరఁ ...
బులుగులెల్లయు నించు నెలుఁగుల సందడించె
నేలొకో యూపక్షి యొలుఁగు డక్కెఁ

తే. జెలఁగి పులినమ్ములెల్ల రంజిల్లుచుండ[1]
గాలి కీనెమ్మిపురియేల కలఁకనాఁటె
ననుచు నన్యాపదేశంబు లాడు చెలులు
గాంతఁ దోడ్తెంచి రయ్యెన సంతపురికి.

వ. ఇట్లనవారితమదనసుఖలీలాసరసశులై యొండొరు లెఱబాయక

క. క్రీడాచలమునంపై నడ
యాడుచుఁ దనికొలన నోలలాడుచు జూడం
బాడుచు నింపుగ వీణలఁ
బాడుచు గాఢానురాగబద్ధాత్మకులై.

1. రమణ పులినమ్ము లెల్ల పేరణము సూప — పాఠాంతరము.

అనుబంధము - 2

'ఉదయనోదయము' పద్యాది సూచిక

* అను గుర్తు గలవి వచనములు

పద్యము	పుట
అ	
అంగంబుల్ పులకింప	31
అంగదియుంటి కీర్తను	116
అంగపతి యేఁడు	92
అంటిన మోహనము	174
*అంతం గాంతాజనంబు	51
అంతఃప్రభాతమ్మున	205
*అంత	110
*అంత	126
*అంత	144
*అంత	145
*అంత	147
అంత గభస్తిమంతుఁడు	210
అంతట నొకనాఁ	58
అంతట నొక్కనాఁడు	175
అంతట నొక్కనాఁడు	185
*అంతనక్కాంతారంబున	163
*అంతనవంతీశ్వరుండు	167
*అంత వసంత	190
అంతిపురంబు పొంత	165
*అంద్రగజుండు	11
అంద్రగసంభవుండు	9
అందపు టెప్పలం	64
అందుండి కార్య	170
అక్కట యాలపింప	76
అక్కఱకుఁ రావ్ర	36
అక్షయభాషా	19
అగ్రజేంద్రుడంబుఁ	188
అచ్చపు వెన్నెలన్	139
అట్టి సింగాంబ	9
*అట్టి మోహ వ్యాగనిధి	109
అడవికి వేఁగి	179
అతఁడుతేయుండు	153
*అతండు నివ్వెఱు	118
*అతఁడు రాగనానౌ	180
అతఁడేవాగ్ర.. నిసినిక్కఁడై	169
అతఁడే రావిన	134
*అతని కనూతుఁ	134
అతి యెపోట్ల	186
అతిముది రాంత	99
అతి లావణ్యవతిన్	200
అతుల విభూతి	181
అతులితమధ్వా	19
అత్తఱి వెనుకొని	199
అద్దముతోన	44
*అనంతరంబ	67
*అనంతరం బమ్మహీ	209
అనఘాత్మ	30
అనవిని యువ్విభుండు	118

పద్యము	పుట
అనవిని యా	98
అనవుడు దెబ్బలి	151
అనవుడుమాలలి	30
అనవుడు వసి	102
అనవుడు రేతనవ్వు	56
అని కథ సాధుర	206
*అని కొనియాడుచు	32
అని కోర్కుల్	45
అని చిత్తంబున	41
అని చెప్ప సావధానం	184
అని చెప్పి సన్మతి	182
అని డెందంబున	34
*అనినం బరమానందంబు	118
*అనిన యౌగంధ	151
*అని నిందించుచు	52
అని పలికి వెచ్చ	82
*అని పలికి యజ్ఞంబు	97
అని పలికిన	196
*అని పలుకుచు	76
అని పలుకుచున్న	186
అని పలుకుచున్న	200
*అని పలుకుచున్న	187
అని పలుకుచున్న	178
*అని పలుకు నుతియుము	169
అని బహురీతులం	80
అని బహురీతులన్	95
అని బిట్టార్చుచు	59
*అని మనోభవుం	70
*అని నుతియును	72
అని మెయిగెక్కు	221
*అనియక్కొమ్మ	132
*అని యనంతరంబ	83
*అని యనేక	48
*అని యనేక విధంబుల	166
*అని యిట్లు వేసరా	3
*అని యీ ప్రకారంబు	4
అని యీ రీతి ప్రసిద్ధ	214
అనివారి	151
*అను [illegible]	141
*అను బహూపాయంబుగా	5
*అని [illegible]లంబు	98
*అని [illegible]	3
అనుచు [illegible]	82
[illegible]	184
అప్పు డంబువాహులు	20
అప్పుడో [illegible]	21
అప్పు [illegible]	113
అప్పుడు [illegible]	13
*అప్పుడు	105
*అప్పుడు	106
*అప్పుడు	143
అప్పుడు తద్వ్యధా	55
అప్పుడు [illegible]	183
అప్పుడు [illegible]	173
*అప్పుడు [illegible]	79
అప్పుడు [illegible]	96
అబ్జజస్తోత్ర	174
అభయంబు నేడు	16
అభ్యాగతా వలి	102
అభ్యుదయ	20
అమల చరిత్ర కీర్తి	135
అమిత ప్రవాహం	29
అమ్మని పల్లభుండు	55
అరవిందంబు	212
అలమె దిక్చక్రవాళా	10
అలరుంబోడి	217

పద్యము	పుట
అలసతి నొందిన	179
అలికులవేణి	108
అలిఝంకార రవం	60
అలితతి నీలము౯	35
అలుకలు మాన్పి	127
అల్లనఁజేరవచ్చి	198
అల్లన లేమఁబట్టి	76
*అవధరింపుము	55
*అవధరింపుము	155
అవిలాసాలస విక్రమం	226
అశేముల్ మాణి	213

ఆ

పద్యము	పుట
ఆ కాంతామణి	12
ఆకురుకుల మణికి	94
ఆక్షణంబున	188
ఆతని కొడుక	94
ఆతని యౌవనంబును	89
ఆతటి నెడఁగని	188
ఆతటి భయమునుహో	187
ఆత్మ సంప్రాప్తిచే	115
ఆత్మేశుఁడొక్కచో	11
ఆదశదబ్జలోచ	84
ఆదశదబ్జలోచన	195
*ఆదిగా మతియుం	139
ఆధునిక ప్రబంధ	4
ఆ నందవర పురంబు	7
ఆ నరనాథ పుత్రి	153
ఆ నరనాథ వర్యుఁడు	173
ఆ నలినాయతాక్షి	115
ఆ నారసింహానకు	
*ఆ నూటిండ్ల సగోత్ర	
*ఆ ప్రధాన దేవేంద్రు	
ఆ బుజగోత్రమునందు	113
ఆ భాస్కరార్యవర్యు	17
ఆ మంత్రి శేఖరు	7
ఆ మదిలోల లోచన	195
ఆముని యోగిఁదెంచి	138
ఆమినువాంఛ కొక్క	179
ఆ ముని పలుకుని	7
ఆ మృగరాజమధ్య	167
ఆ యలి నీలవేణికి	58
ఆ యాయి నెలల	104
ఆ యొందిగిబోఁడి	57
ఆ యొందిగిబోఁడి	104
ఆ రతిఁబోఁడి	174
ఆరఁబండి	36
ఆరయ చంపక	160
ఆరసాలం క్షీరాంబు	10
ఆ రాజముఖి	43
ఆ లలితాంగి	40
ఆ లీలావతి తోడ	100
ఆ లోకదండనాథు	11
ఆ వనితలతని	196
ఆ విధుముఖి	199
ఆ విద్యాసంపత్తిని	171
ఆ వీణా నినదంబు	163
*ఆ వృత్తాంతం	39
ఆ వైశ్యుఁడుదాసీనతి	203
ఆ సమయమ్మున	56
*ఆ సమయంబున	59
*ఆ సమయంబున	186
*ఆ సమయంబున	212
ఆ సరసీరుహ లోచన	216
ఆసలఁ దొప్పదోఁగి	202
ఆసిద్ధికరి	197

పద్యము	పుట
ఆ హారిణశాబలోచన	159

ఇ

ఇంకెడి పంకసుధ్య	79
ఇంటికి నేగుదెంచు	102
ఇంతినెన్నడు	157
ఇంతివీక్షింపు	89
ఇందీవరాక్షి	181
ఇంద్రుడు సర్వాసనం	136
ఇచ్చుట నిన్నునొంటి	76
*ఇచ్చి తదనుమతి	200
ఇచ్చినఁ గిమలంబు	196
*ఇటువచ్చి కిరాతు బారిం	113
*ఇట్లత్యంత	138
*ఇట్లత్యంత కరుణంబు	111
*ఇట్లనన్యవస	37
*ఇట్లామహోత్సవ	165
*ఇట్లు కొండొక	228
*ఇట్లు చనుదెంచి	130
*ఇట్లు తేజోధికుం	104
ఇట్లు డిుగిసి	101
ఇట్లు వచ్చు	142
ఇట్లు వార్ధకంబు	130
ఇత్తెఱంగున నిస్మృత	162
*ఇత్తెఱంగునఁ గొన్నిదినంబు	168
*ఇత్తెఱంగున నక్కపట	150
ఇను నిద్రాసుఖ	212
ఇన్ని గలుగనేమి	101
*ఇప్పాటి భావంబు	80
*ఇవ్విధంబున	164
*ఇవ్విధంబునం జకోరంబు	125
*ఇవ్విధంబునం జతురత్వసి	127
*ఇవ్విధంబున నఖిల	147

[illegible]	[illegible]
*ఇవ్విధంబు [illegible]	75
* [illegible]	195
* [illegible]	218
ఇవ్విధంబు [illegible]	198
*ఇవ్విధంబు [illegible]	46
*ఇవ్విధంబు [illegible]	209
ఇవ్విధంబు [illegible]	113
*ఇవ్విధంబు [illegible]	148
*ఇవ్విధంబు [illegible]	130
*ఇవ్విధంబు [illegible]	185
*ఇవ్విధంబు [illegible]	110
*ఇవ్విధంబు [illegible]	117

ఈ

ఈ [illegible]	26
ఈ [illegible]	61
[illegible]	36
[illegible]	112
[illegible]	91
[illegible]	199
[illegible]	12
[illegible]	33
[illegible]	166
[illegible]	171
[illegible]	172
[illegible]	206

ఉ

ఉదని [illegible]	109
*ఉత్తరాశ [illegible]	31
ఉదయాస్త [illegible]	137
ఉదయాచల శిఖరంబున	112
ఉద్గించి [illegible]	107

పద్యము	పుట
ఉన్నత సౌధ	21
ఉరక సుహీనపత	146
ఉల్లంబునఁగడ	105
ఊ	
ఊరడివోని వాక్యముల	115
ఊరికి వూరివచ్చె	183
ఎ	
ఎండ కన్నెఱుఁగని	68
ఎక్కడనెందు	180
ఎక్కడివేధవచ్చె	58
ఎక్కెట్టూ	151
ఎడనెడగాలి	146
ఎడరువచ్చినప్పు	177
ఎఱిఁగి పుచ్చియు	185
ఎఱుక వేయుటుడుగు	113
ఎలదమ్మి మోమెత్తు	162
ఎలఁదమ్ముల్ దలలెత్తు	127
ఎలనాగ మోమును	162
ఎలమావి మోఁక	70
ఎవ్వనియాజ్ఞవహోళి	3
ఎవ్వాని పటుహేతి	26
ఎసకంపుఁ బసిడి	32
ఏ	
ఏగిరి లక్ష్మికి	129
ఏటికి తనకే బ్రతుకని	111
ఏమంత్రి కిలుపేల్పు	13
ఏమని చెప్పవచ్చు	62
ఏమిచెప్ప సంతతేంద్రియు	202
ఏతెన్ సజ్జన సాధు	27
ఏవంవిధ కోనాంబా	18
ఏవం విధగుణ	18

పద్యము	పుట
ఒ	
ఒక్కయేఁ చంద్రబింబతోల	222
ఒక్కనాఁడొక్కర	39
ఒక్కనాఁడొక్కరాత్రి	116
ఒడలి ఎక్కడి	145
ఒదలు కింక సింహాసు	158
ఒదవిన కోపమున్	41
ఓ	
ఓసరినాథసూను	166
ఓ సుమనే	153
ఓ యుద్వింద విద్యాపూర్వ	117
ఓల యువాళి సూళికల	108
ఓ ఎ పరిహారంబుచే	182
క	
కంటదశాక్షి నిక్షు	79
కంటి లలాంగి	96
కనకాదంబము	47
కనకకి రాణివాస	32
కటుసర్వస్మిద	153
కటు ఎసిస్పృతి	149
కట్టాపిపిగంతో	220
కట్టిన పూవన్నె	64
కడఁకలు దైలువాఱు	105
కదన క్షోణుల	89
కదల కింటిలోన	175
కదల దొడంగె	135
కనదూర్మిస్ఫుట	124
కని ప్రథమావలోకన	172
*కని వినయపూర్వకంబు	132
*కనుంగొని	37

పద్యము	పుట
*కనుంగొని పేరం	75
కనుగొనిదవాను	201
కనుగొనినప్పు	144
కనుఁగొని	133
కనుఁగొని తాను	196
కనుఁగొని వెంటియు	169
కనుదోయి పిలపంబు	107
కనుమూసి కల సటి	45
కన్నులరాంచు చీరఁ	129
కన్నుల గవ్వ	200
కన్నుల జారు సిరు	110
కన్నుల మ్రొక్కిన	96
కన్నులు గండుమీలంకు	24
కన్నులు నిప్పులింగ	144
కన్నులు విప్పి	80
కబరిపైఁ వెరిపిన	40
కమల సిద్ధాసనంబులు	22
కమలాప్త రథ	20
కమలిని చిన్ని	121
కమలినీ బాసిపోయె	120
కమ్మ జవాది	139
కయిదు కేరఁటంబు	142
కరఖడ్గంబోర	9[illegible]
కరహొత్కార సముద్ధులన్	186
కరభాపావి	56
కరము కరము	224
కరిపురి రాజధాని	95
కరిభేరుండ ప్రాగాదర	169
కరుణామణి	17
కలచిన వాఁడును	199
కలకంఠంబు కుహూ	213
కలకంఠస్ఫుట	61
కలకంఠి	174
[illegible]	82
[illegible]	81
[illegible]	42
[illegible]	81
[illegible]	58
[illegible]	110
[illegible]	58
[illegible]	101
[illegible]	71
[illegible]	85
[illegible]	72
[illegible]	93
[illegible]	28
[illegible]	18
[illegible]	99
[illegible]	28
[illegible]	172
*[illegible]	189
[illegible]	74
[illegible]	84
[illegible]	177
[illegible]	115
[illegible]	159
[illegible]	114
[illegible]	201
[illegible]	14
[illegible]	102
[illegible]	95
కీచక ఘటోత్కచ	215
కుంభోద్ధర కుంభ	16
కుర్కుటం గొప్ప	143
కుసుమంబులందనిమ్ము	226
భ్రూకుటి	151

పద్యము	పుట
కుటిలాలక	18
కుముద [illegible]	124
కురులు అలిపంక్తి	63
[illegible]	3
కులిశ [illegible]	9
[illegible]	186
[illegible]	49
[illegible]	72
[illegible]	176
కృతబుద్ధి [illegible]	100
కెం [illegible]	101
[illegible]	159
[illegible]	111
కేలి [illegible]	2
* [illegible]	222
కేళీ [illegible]	169
[illegible] తెడె	181
కై [illegible]	127
కో [illegible]	173
కో [illegible]	224
కో [illegible] పెద్దమ్మళ	116
[illegible]	123
కోకిలంబుల కేళి	73
కోకిల కాకలీ	59
కోనమాంబకీర్తి	17
కోనాంబా పిల్లభు	19
కోపంబున నిట్టా	41
కోప విరారము	178
కోయిల తెలుగిచ్చు	42
కోలుకొనంగలేని	41
కౌండిన్యగోత్ర	4
క్రతు శతకంబు	23
క్రొవ్వునజేసి	140

పద్యము	పుట
క్రొవ్వునను	146
క్లిలనాథోత్తము	39
ఖ	
ఖచిత ఎవరల్ల	216
ఖచర యుహింపరిచి	9
ఖచరుఁడు తొల్లియురగింగు	113
గ	
గండ గళాస్మదాంబువు	25
గనుం చాతురిని చిసి	218
గతుల రాల్స్యంబు	103
గుణములం బ్రోక	155
గుచ్చుంబు బాలిండ్ల	109
[illegible]	35
గురుతర [illegible]	17
గురుని గృహము	161
[illegible]	52
*గోపాలు పసుపుని	214
గ్రక్కున నవ్వటం	198
గ్రీష్మర్తునిభుడు	89
ఘ	
ఘనమూలత్వణి	92
చ	
చంటికివై	45
* చండమహాసేనుండరుదెంచి	165
* చండమహాసేను	206
చందనగంధసార	79
చందనగంధియోర్తు	74
చందనగంధియోర్తు	208
చంద్రకాంతోపల	221

పద్యము	పుట	పద్యము	పుట
చక్కని వాఁడుగాఁ	202	చెలువుఁ గెలిచెఁ జెలి	65
చక్కని వారిలో	194	చెలువము రోసి	122
చక్కని గండుమీాల	159	చెలువ యూతంబు	91
చటులత	176	చెవి వంతంబు విప్ప	61
చదిధాత్వర్థము	72	చేరి పిం.. పద్మ	44
చదువుఁబాడు	172	చేరుంజెవొ ద్దు	3
చనుగవవడి	176	చేలుండు లేవప్పూఁ	2
చనుదెంచి	105	చేరఁజని యత్నమా	37
చన్నుదోయి బెడఁగు	208	* చేర నేలెండి	47
చరమాచల సాను	210	* చేరి ఆవ్వారి	34
చలువఁగరాదు	21	చేరు బోదయుంపెల్లి	77
చాటించె విజయు	136	చేసినపిన్ సుపం	96
చాలు నిశాసుఖాను	213	చొత్తూరు మున్నీరు	178
చిగురుం బోఁడికి	76		
చిగురున మొగమింత	50		
చిత్తజతుల్యులన్	178		
చిత్ర రూపంబుల	156	జడసిందిన	72
చిన్నారి ముత్యాల	101	జరఠ కోటర బుత్త	210
చిరవిరహంబునం	133	జనసంబు పంపా	71
చిలికించి చేపట్లు	219	జనాధోత్తము	139
చిలుకకుఁజెప్ప	82	జనాధోత్తమ పండుసేసు	206
చిలుకలయొప్ప	24	జనాధోత్తము	212
చిలుకు చిరునవ్వు	213	జనిఘంగస	189
చీటికి మాటికిన్	147	జనితోద్యన్మదప్పుద్ధి	157
చీరవెడల్చి కేలి	226	జన్యాపర ఫల్గుణ	128
చూచి ముదంబు	170	జలజాతాసనః	159
చూచియుఁ జూడని	41	జలజినిఁ బావె	122
చూపుచు నాశూరు	164	జలజిను లెందరే	106
చెంచెత వర్కిానన్	91	జలధుల నీరు	35
చెప్పినవౌని తల్లజాఁడు	111	జవ్వనము	176
చెప్పిసిద్ధికరి	200	జిగురు వెన్నెల	125
చెయ్యగనెత్తి	102	జీవమువచ్చి	62
చెఱకునకుఁ బండు	98	జొంపంబులై కెంపు	60

పద్యము	పుట
డ	
డాయుసీ కండంత	225
త	
*తగునని సెప్పయుంచి	140
తగులుట సత్యమెన్నటికి	177
తడిసి కురులు	179
*తదనంతరంబ	218
తన కీర్తిలతకు	5
తనయ ట్ల	134
తనయుని	133
తనపుత్త్రిలతాపు	12
తనయుఁగాఁ బూచె	63
తనివోవ సిపుఁజూచూ	86
తనుఁగన్న బ్రాపు	2
తనుఁగను బ్రాపు	208
తనుగాఁడున్న దూరన	72
తను పట్టిల్లటకకు	219
తను సనయింబు	51
తను నిద్రాసుఖ	46
తను సౌఖ్యనగమం	171
తపన గడచె	103
తపసీ యాంకిత	218
తమ తమ సేయు	204
తరళాక్షికిఁ గటిలాలక	161
తరుణారుణ	126
తరుణీ ధర్మ	90
తరుణీ సీకల	89
తరులెక్కి జలపక్షి	105
తలఁగించి శునక	205
తలఁపు రామాని	32
తలఁపుల వెలితి	100
*తలపోఁతలకుం	43
తలిరుఁగైదుప్పు జోదుఁ	77
తలిరుటాకులకు	155
తలిరుతో త్తస	34
తల్లడ మందకుఁ	197
తల్లి భవన్మన్	80
తల్పంబు వాఁ	214
తాపంభావసి	179
తాలిమిదూల	195
తాళీతమాల	141
తింకంబుఁ గడుగంట	63
తిరిపెపుఁ గాసి	23
తుండిల ఫుల్లహల్లక	125
తుదియుదియున్న	81
తురలిమిన మల్లియుల్	161
తుహినాంశుఁదెప్ప	83
తూలించె యాచక	11
తెరుపిప్పి యుంతంత	52
తేజంబు	221
తేజంబులకు గసి	87
తేటి సిలువరాసి	173
తేటి మురళులం	108
తొడరి సల్లడులకు	106
తొప్పఁగఁదోఁగి హస్తముల	109
తొలుదెస తొంపమై	123
తోఁక మొక్కలె యూనాను	160
*తోడ్కొనిపోయి యొక్క	111
తోరంపు వలిపున్న	66
త్రిభువన వంద్య	56
త్రోవలు గట్టిచేత	160
ద	
*దండించెనిట్లు	205
దుండువళావళి	130

పద్యము	పుట
దంతి కడమాయుగా	164
దంతిదానవు	140
దరులం బెట్టిన	67
దర్పితరిపు	228
దానం జేసి	149
దానధారాలసద్దంలావళ	118
దానము చెక్కుం	150
దానిపేరు	57
దానికి నోముఁగ	182
దిక్కుంఁబిండి చల్లిన	125
దివిగంధర్వుం	94
దివ్య విమాన	29
దీనరక్షా	53
*దీవించి యయ్యుమచే	200
దుగ్ధాంభోది	154
దేవర వదనాం	98
దేవ వసింతు	180
దేవా దేవర	151
దేవా యేమని	140
దేవి యనుమాట	116
ద్విప కుంభస్తని	93

ధ

పద్యము	పుట
ధనగుప్తుఁడంత	194
ధమ్మిల్లంబుల	60
ధరణిం గలుగుట	90
ధరణి తలేశనందనుఁడు	189
ధరణిఁ దదీయకీర్తి	137
ధరణీచక్ర	134
ధరణీనాధ	57
ధరణీశ విను	193
ధవకరద్వయ	227
ధారుణితేరు	69

పద్యము	పుట
ధీ చతురవచో	19

న

పద్యము	పుట
*నడుమనెప్పుడు	119
నవపుష్ప నాడు	175
నవనవ సంభవ	112
నవపీఠా	148
నమ నంకటాంతర	81
నాకాధిప	18
నాగశిరస్ఫింటారి	119
నా యక యెడ్పు	110
నానావికవగండ	26
నానానగ ధాత్రి	37
*నారదుండు నిజ	55
నాపుడు ఒయ్యాగి	181
నాపుడు దేవపతి	105
నాపుడు పిసి	202
నాపుడు సిరి యుబ్బి	117
నాళికానను ఁడు	86
నించకుఁ బ్రాలపై	82
నిక్కమును చెప్పి యప్ప	117
నిక్కమును పద్రోయు	45
నిఖిల భువనైక	85
*నిగూఢంబుగా	196
నిజపదనాబ్జ	208
నినువృగిరా	152
నిన్నుఁ దోడ్కొని	31
నిశయొల్లం బ్రబధపాద్రి	126
నీకన్నానిన పురుషుం	88
నీ కలగాంచి	87
నీకు శుశ్రూష చేయుంగ	166
నీ జనకుఁ డుదయ	5
నీ దెసమాకు నెంతయును	200

పద్యము	పుట
నీ మనోరథంబు	80
నీరజ నేత్రయోర్పు	217
నీలకుంతల కలరోవ	37
నీలక్ష్మోణిగిరరోప	87
నీలనీలంబులై	57
నెమ్మది నుండగా	13
నెవ్వుడు రాజ్యమేలు	118
నెనెసు లబ్ధ	224
నెంటి నిల్లులను	45
నెరిసిరి నోసి	146
నేరెడు దపము	88
నేమంటొప్ప	132
నేల నిఖిలంబు	93
నౌల గుబుసూపు	164

ప

పద్యము	పుట
పండ్ల ప్రేగని	22
పంతమొంద్వినాఁడు	92
పచ్చని విల్లలరమ్మలు	167
పట్టుబంబున గాఁ బచ్చగు	116
*పట్టెడలు	143
పట్టెడు పూఁపుట	144
*పరింపు బుండెరంత	183
పడతి యొక్కతె	216
పదతి పడితి	183
పదతలంబుల	66
పదపాణి తలమ్ముల	64
పద్మావదన నేను	78
పద్మాకరంబులు	150
పనివడివచ్చి కప్పురపు	161
*పన్నించి యన్నర	149
పన్నిన సన్నపుం	142
పన్నిట శోధించి	218
పరిబ్బగ నాయుద్రోయుం	226
పరదేశమున	195
పరమేశ్వ మిన్నెట	122
పరికింప నెలరాలు	51
పరిపటునాఁ ఫిస్	1
పరిఖింపిం	26
పరిపాలనసి సద్యయు	176
పలుకం బాలుమనెండ	119
పలుమాఁ నోయ్యర	159
పలుపుసు బాలు	96
పలుపుల నేర్పు	22
పలుమాటలు నిప్పగని	75
*పల్లెపు కోపం పల్ల	76
పల్లపనుమా జాగర్	161
పాపము శిష్యపారు	88
పాటలగంధి	217
పాటల నిట్లన్నై	120
పాటిత డిక్కటంబుల	119
పాటలు వేడ్కతో	153
పాడి దప్పక	133
పాతనాపాదితావనీ	161
పాదంబుల్	172
పానుపుపై	78
పానోన్మాద	203
పాపము శూన్య మా	89
పాపా యెవ్వరిదాన	111
పాలకుండొంటి నిట్లు	186
పాలించే ప్రజలెల్ల	15
పాలింపగందలంచు	104
పాశబంధన	198
పాహి రమేశ	126
పిడుగులు గొలువ	106
పిన్నట వచ్చు నాతెరవ	156

పద్యము	పుట
పిఱుందికివచ్చి	146
పుట్టినకూర్మి	2
పుడుకుట కాని	178
పునరుజ్జీవన	59
*పురంబునకుం బోయి	110
పురము వెడలి	221
పూని కడంగి	188
పూని భుజదండమున	113
పూవుల తేనియస్	35
పూసిన పుష్పపాంసు	79
పెట్టని సొమ్ము మోములకు	24
*పేరోలగంబుండి	5
పైదలి నీవు చెప్ప	81
పొంగెం గరంబు పొంధ్య	120
పొందుగ లక్కనకు	8
పొక్కిట నెత్తమ్మి	85
పెక్కిటి కమ్మతేటి	1
పొడవునఁగడు	183
పొలుచు పులింద	170
పోయెద నంచు లేచి	79
పోవుడు నంతలో	58
ప్రతి పచ్చంద్ర కళా	112
ప్రతి సామంతుల	152
*ప్రతీహారోపదిష్ట	29
ప్రత్యక్షామర	128
ప్రధనక్షోణి ముఖాముఖిన్	165
ప్రధమంబునను	67
ప్రధమాస్తాచల	88
*ప్రవర్తించునప్పుడు	100
*ప్రవేశించి మణి	207
*ప్రవేశించి యా	99
*ప్రసన్ను గావించి	171
ప్రస్థలత్కబరికా	228
ప్రాణంబులుసారె	78
ప్రాణాంబుజాంతరం	71
ప్రేంచజయముల	44
ప్రాలేయ కిరణ	154
ప్రియుపంల	227
ప్రేతాంతరంగుల్	38
ప్రోల్లెల్ల నంచార	33
బంధురదళ	31
బప్పులు నిల రిపుల	117
*బయలు వెడుము	204
బలభేది సౌఖ్యము	69
బలభేరుల రవంబులన్	169
బల శౌర్యోన్నతి	101
బలిమి నేలిమిరుట్ల	131
బలుపది పయోదం	64
బలుపిరి ప్రకోష్ఠలల్	143
బలునెవరె	126
బహిరుపస్థిత	209
బహూపారితులౌ ప్రవృత్తి	14
*బహునవాగ స్ఫురద్వ	99
బాలిక ప్రోద్వృపైక	61
బాలిక యేటి నరాట	82
బాలుర	172
బిసరుహ భవు	40
బుడి బుడి యేడుపులు	177
బృందావనముల	91
బొందితోనె దివికి	184
బోరనం బడె నినుం	120

భ

పద్యము	పుట
భారవుం బయ్యెదం	49

పద్యము	పుట
భారజాకేళికా	216
భావభవోన్మాదుడగు	167
భాసురకీర్తి	52
భిల్లి యొకర్తు కింటి	120
భీమభుజాపాల	18
భూకాంతుండగుచు	110
భూపాలక నీ	132
భూమి ఎల్లను	30
భూమీశ వల్లర	214
భోగవిహారనాటి	57
*భోజన మగాయుం బగుట	133

మ

పద్యము	పుట
మంచమునఁ జేరిచి	40
మంద్రమధ్యము	38
మకరకుండల	180
మకుట స్థాపిత	170
మక్కువ పెక్కువ	117
మగటిమి నింద్ర	24
మగువ కిందటి ప్రేమ	168
మచ్చిక చేసి	80
మచ్చిక నెనరు	94
మట్టు మీయంగ నేల	142
మదగజయాన చూడు	88
మదదంతావళి	185
మదధారల్	25
మదనవిభవభంగా	229
మదన సమా రాకేందు	69
మదభారంబుల	127
మదవతి యోర్తు	207
మదవతీ మదనుండు	12
మదవారణగమనా	104
మదిరాక్షి వీని	92
మధిరామదంబున	203
మధుశీధురసముల	70
మనసిజ సంచబాణ	68
మనసిజుం డవ్విలాసిని	157
మనసు పృథంబుగ	178
మనుకులంగాసి	140
మరిపల భాజనంబుల	209
మరిచితాపలన్వ	201
మరునాడరుణాంశుం	189
మరుని నీఱుగఁజేసి	83
*మఱియుంబల	110
*మఱియును	28
*మఱియును	37
*మఱియును	49
*మఱియును	63
*మఱియును	131
*మఱియు జాన్నను	220
*మఱియుం బెక్కువిధం	65
*మఱియును సన్న	96
మఱునాఁడు ప్రొద్దున	201
మలువ చెంగలియు	130
మస్పంపుఁ గ్రొవ్విరి	24
మహిత త్యాగ	14
మాకందీ సుమనో	23
మాడలు చీరలాదిగ	175
మాడవు లెక్కిపోవ	103
మానవతీ లలామ	182
మానవ పతి	173
మానవ భర్త	130
మానవాధీశ	118
మానితాకృతి	47
మానిని యోర్తు	208
మానిని వినుతొల్లి	204

పద్యము	పుట
మానినీ మన్మథా	128
మానుకీయాన లోకన	202
మాయలువన్ని	177
మారసమానమూర్తులను	202
మిడియున్నతిని	142
మితహితసత్యభాషణా	228
మిన్నులు ప్రమోవగిం	211
మిహిరప్రతాప	191
ముంచిన నెన్నగిన్	117
ముదుపుండెం	134
ముదిత యొక్కతె	217
ముద్దిడు కొనినిచ్చు	224
ముద్దియుపీద	126
ముద్దియ యెవ్వఁడో	81
మునినాథమీ	56
మునినాథుం	55
మునుకొని జమదగ్ని	112
మున్ను వరంబుగా	164
*మృగావతి నని	100
మెకము నల్లకు	144
మెడలప్పై నిడుకొని	130
మెడహారమ్ములు	63
మెత్తంగఁ దోడ్తోం	50
మెలుపునఁ గూడఁబట్టి	216
మేనక కెమ్మోపి	86
మేన నంతటు నొక్క	77
మేరి గొజ్జంగి పూ	74
మొకరి తుమ్మెద	62
మొగమున కెగసెడు	114
మొగమోడి	48
మొగసెడు బూది	141
మొదలేకంబగు మూర్తి	85
మొహరసాబ్ధికిం	39
[illegible]	132
[illegible]	172
[illegible]	181
[illegible]	200
య	
[illegible]	188
[illegible]	157
*[illegible]	168
ర	
[illegible]	7
[illegible]	93
[illegible]	89
[illegible]	92
[illegible]	196
[illegible]	149
[illegible]	208
ల	
లతాంత	154
లత్తుక రసము	123
లలిత పదాంగు	157
లలితాకార	123
లీలందోడ్తోని	223
లీలాతనూం	141
లీలావలిం గొని	215
లేఁబొరల పోయుగంబు	156
లేమయొక్కతె	75
లోకాలోకం	95
లోలతరాక్షివీఁడు	90

పద్యము	పుట
వ	
వంచి నమస్కరించి	21
*వచ్చి లక్ష్మణుని	11
*వచ్చి [illegible] పురంబు	194
*వచ్చి [illegible]	132
*వచ్చి [illegible]	29
*వచ్చి [illegible]	139
[illegible]	199
[illegible]	93
వడిసా బాలిక	181
[illegible]	163
[illegible]	38
వనజాక్షి [illegible]	90
వనజాక్షి [illegible]	9[illegible]
[illegible]	68
[illegible]	94
వనజాసన	176
[illegible]	137
వరగా [illegible]	25
వరపథ[illegible]	211
వర వరసత్వ[illegible]	127
వలుద [illegible]	108
వలెనన్న [illegible]	27
*వసంతకుంత	170
వసుమతీశ	152
వాడిన వేషముతో	75
వాడుమావని రాంబా	115
వాడును నిబిడా	179
*వాడును సుగ్రీవా యా	180
*వానికింగరుణ్వార	206
వాని కృపాణవల్లి	137
వాని తనూజ	194
వాని నామంబు	194
వారలలో [illegible]	8
వారికి [illegible]	184
వారి [illegible]	92
వారిరుహాప్తదీప్తి	137
*వారిలో [illegible]	202
[illegible]	91
[illegible]	121
[illegible]	183
[illegible]	164
[illegible]	138
[illegible]	173
[illegible]	153
[illegible]	147
[illegible]	163
[illegible]	189
[illegible]	74
[illegible]	199
[illegible]	143
[illegible] ప్రక్రియ	13
[illegible]	198
*విద్యాధరయ్మై నియుత్తు	115
*[illegible] దలంచి	123
[illegible]	205
[illegible]	152
*[illegible]	30
[illegible] బట్టను	163
విబుధ సతి	98
వినుత రాజన్య	94
విరహిగ్లాని	59
విరహి మానస	158
విరియు బొండుమల్లె	60
విలయధ్వాంత	187
విశ్లిక్కు ద్రోచి	145

పద్యము	పుట
విశాల లోచనా	191
విషదుష్టమైన	189
వీణ కరంబునఁగొని	160
వీనుల నించి నాద	21
వీనులు మేరగా	78
వీరరసంబునం బ్రతిమ	164
వీరలలోఁ గ్రహనాథు	15
వీరు త్రయోదశ	8
వీరుసిద్ధులు సాధ్యులు	87
వెండియు నెల్లెడ	143
వెండియుఁ బైఁడియు	27
వెడలిన ప్రేవులు	144
వెడలిచ్చుచోఁ	121
వెడలు రసంబుతోఁ	21
వెనుకఁ బడియున్న	42
వెన్నెల పూఁదాల్చు	31
వెలఁది జిహ్వాగ్రమున	160
* వెలిచి కొన్ని యెడలం	140
వెలి నడయాడుచో	108
వెలిపట్టు పుట్టంబు	124
వెలుచు నెవ్వని	13
వెలువడి వచ్చి	180
వేగుగంట్ల	184
వేడుకఁజూచె	131
వేదంబులు నంగంబుల	112
వేదవేదాంతాది	23
వేలిమి బొట్టు	132
వేసవివేళలందు	158
వైజయంతమెక్కి	124
వ్యాసమునీంద్రు	3
వ్రాసి యాక్షణంబ	84
వ్రేలంబడి తూఁగాడ	198

పద్యము	పుట
* [illegible]	67
[illegible]	90
* [illegible]	38
[illegible]	19
[illegible]	121
[illegible]	195
[illegible]	25
[illegible]	171
[illegible]	148
[illegible]	204
[illegible]	171
శృంగార [illegible]	166
శేషాహి [illegible]	8
శ్రీ[illegible]	170
శ్రీ[illegible]	188
శ్రీ[illegible]	155
శ్రీ[illegible]	56
శ్రీ[illegible]	129
శ్రీ[illegible]	1
శ్రీ[illegible]	6
శ్రీ[illegible]	1
శ్రీ[illegible]	193
[illegible]	167
[illegible] ఖంబులుగా	143

స

సంకల్ప భవశాతి	46
సంచిత కలకంఠ	166
సంతతాంభోధి	187
సదవత్సంశయు	160
*సమకట్టి	47
సముదానేక పదాన	141

పద్యము	పుట
సముదికసుంటికా	187
సమరక్ష్మోణుల	91
సంయదోడుల్	121
సరభసోల్లంగేరి	207
సరసిజనేత్రి	158
సరసిజాసఖి	91
సర్వసంపస కారిణి	197
సవిత్ప్రపాత్య	137
సలిలాపాలస	223
సామజరయాస	216
సారతర కొండపేటి	19
సారెకు సారె	36
సార్వకాలిక	157
సాహిత్యాధునికా	191
సింహాసనమునకు	30
సుకుమారున్	203
సుగుణాశ్రయుః	90
సుమన స్స్రాయక	123
సురగాడ్పుల	138
సెలపులలాఱు	61
సౌరభగంధ్మ	211

పద్యము	పుట
సౌవర్ణ కుంభికా	207
స్వసమంచ ద్విప	158
స్వసహోయాగంబు	211
స్వరకోశాంశమి	14
స్వరసమిళ	56
స్వర్ణంబున సిలా	93

హ

పద్యము	పుట
హంసలాలయంటై	147
హరిణాంకకోసం	5
హరిణీ శాబ	90
హరిత తోటన	88
హరినా	37
హరియుందు లక్ష్మి	100
హిమంబార ఘయం	120
హారము తెప్పలైన	44
హృద్యాక్షితకి	158
హేలాభంగి	143
హేలారుచి	167
హేలావతి వినం	92

అనుబంధము - 3

ఉదయనోదయము

ఛందస్సూచి

క్రమ సంఖ్య	పద్యము వచనము	ఆశ్వాసము ప్రథమ	ద్వితీయ	తృతీయ	చతుర్థ	పంచమ	మొత్తము సంఖ్య
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	ఉత్పలమాల	30	76	22	32	25	185
2.	చంపకమాల	18	35	11	18	16	98
3	మత్తేభవిక్రీడితము	15	45	10	15	11	96
4	శార్దూలవిక్రీడితము	9	8	5	7	3	32
5	కందము	41	60	24	55	26	206
6	సీసము	51	52	19	13	28	163
7	తేటగీతి	7	22	2	18	10	59
8	ఆటవెలది	—	9	2	8	6	25
9	స్రగ్విణి	1	1	—	—	—	2
10.	సుగంధి	1	—	—	—	—	1
11	మానిని	—	—	1	—	—	1
12.	పంచచామరము	—	—	1	1	—	2
13	మాలిని	—	—	—	—	1	1
14.	వచనములు	30	46	27	22	21	146
		203	354	124	189	147	1017

అనుబంధము - 4

నారన సూరన కృత

వనమాలి విలాసము

(ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమందలి ప్రతికి సంక్షిప్త ప్రతి)

ముందుమాట

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున 'వనమాలి విలాసము' యొక్క అసమగ్రమగు వ్రాతప్రతి యొకటి కలదు (సంఖ్య 158/20) ఇందలి తొలి పుటలో "శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి తాటియాకు ప్రతినిం జూచి పరిషద్భాండాగారమునకై వ్రాయంబడినది" అని అప్పటి పరిషత్పండితులగు శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారి సంతకముతోంగూడిన వివరణము కలదు 'ఉదయనోదయము' వలెనే 'వనమాలి విలాసము' కూడ శ్రీ మానవల్లి వారి ప్రతి యాధారముగనే పరిషదుపయోగార్థము ఎత్తివ్రాయంబడినట్లు స్పష్టము.

ఈ ప్రతియందు గద్య పద్యములు మొత్తము 446 కలవు ప్రథమాశ్వాసమున అవతారికా కథాప్రారంభములకు సంబంధించిన గ్రంథభాగము లేదు ఇందు భీష్మక నృపాలుండు తనకొమార్తయగు రుక్మిణికి స్వయంవరము చాటించె ననియు, రుక్మిణి వాసుదేవునిపై మాత్రమే వలపు నిలిపియున్న దనియు ఏకాంతముగ నొక్క తన్వంగి వాసుదేవునకు శుభవార్త నివేదించును వసుదేవుండు రుక్మిణిపై వలవంతగొని వేగుచుండ ఆ వేడిమి చల్లార్చుటకై నారదుండు విచ్చేయును ఇది ప్రథమాశ్వాస మందలి కథా భాగము.

కృష్ణునకు రుక్మిణిమీంది వలవంత వేడిమి యట్లే యుండంగా దానిని చల్లార్చుటకు బదులు నారదుండు వేఱొక క్రొత్తవేడిమి దరికొల్పెను. అది మిత్రవింద మీంది వలపు. అవంతిదేశ ప్రభువగు విందుని చెల్లెలు మిత్రవింద ఆమెయు కృష్ణుని మీందనే మనసు నిల్పియున్నది. దుర్యోధన మిత్రుండగు విందుండు అందుకు ప్రతికూలుండై అనేకరాజుల చిత్రపటములు వ్రాయించి వారిలో నెవ్వరినేని వరింపుమని కోరంగా నామె వడవడ వణంకి పోవును. నారదు నుపదేశానుసారము కృష్ణుండు మిత్రవింద యొద్దకు మందారమాలికయను నర్మసఖిని పంపును. వలపు రాయబారము ముగించుకొని వచ్చి, యామె మిత్రవింద కృష్ణునిపై నెంత విరాళిగొని యున్నదో వివరించి, తత్స్వయంవరము జరుగుచున్న వార్తయు నివేదించును — ఇది ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థాశ్వాసము లందలి కథాభాగము. చతుర్థాశ్వాసము అసమగ్రము.

కావ్యనామము 'వనమాలి విలాసము' కనుక రుక్మిణీ మిత్రవిందల వృత్తాంతములే కాక తక్కిన నాయికల వృత్తాంతములు కూడ పంచమాద్యాశ్వాసములలో నుండునేమో ! విజయవిలాసాదులగు గ్రంథనామములు వనమాలివిలాసము వంటివే.

'వనమాలి విలాస' మందలి కదా రచనాది కవితా విశేషములు కొంతవఱకైన రుచిచూపుటకై పరిష్కృత ప్రతియందలి 446 పద్యగద్యములను 160 పద్యగద్యములుగా ఎడనెడ సంక్షిప్త పఱచి యిందు అనుబంధముగా కేర్పుట జరిగినది ఆశ్వాసాద్యంత పద్య గద్యములు మాత్రము యథాతథముగా ముద్రింపఁబడినవి పద్య గద్యముల క్రమసంఖ్య పరిష్కృతి ననుసరించి కూర్పఁబడినది

పరిషత్కార్యాలయమందలి వనమాలివిలాసప్రతి ఉదయనోదయ ప్రతికి తీసికట్టుగా లేదు. ప్రక్షిప్త భాగములు, స్ఖాలిత్యములు అన్వత పద్యగద్యములే కాక, పాదములకు పాదములు, పంక్తులకు పంక్తులు పలుతావుల లుప్తములై యున్నవి ఉదయనోదయ పరిష్కరణ మెంత క్లిష్టమో యిదియు నంతే అయినను యుదాపకాశము, యథామతి పరిష్కరించి సంక్షిప్తప్రతిని సిద్ధము చేయుట జరిగినది

రచనా పద్ధతిని బట్టి చూడ 'వనమాలి విలాసము' 'ఉదయనోదయము' కంటె ముందే వ్రాయఁబడినదని స్పష్టమగును 'ఉదయనోదయము' వంటి పరిణతకావ్య రచనకు 'వనమాలి విలాసము' అభ్యాస రచన మనియు తోఁపకపోదు. కథాకథనమందును వర్ణన విశేషములందును దాని కనురూపములైన యంశము లనేకములు గలవు నారదుఁడు సహస్రానీకు నొద్దకు వచ్చి, మృగావతిని గూర్చి వర్ణించి చెప్పినట్లే కృష్ణునొద్దకు వచ్చి మిత్రవిందను గూర్చి వర్ణించి చెప్పును మృగావతికి చిత్రపటము లందలి రాకుమారులను నెచ్చెలి వర్ణించి చెప్పినట్లే మిత్రవిందకు స్వయంవర సందర్భమున దాది రాకుమారులను వర్ణించి చెప్పును. కథాసరిత్సాగరమందలి ఉదయనకథ మనసులో మెదలుచుండగా సూరన వనమాలి విలాస రచన చేసియుండు ననిపించును. విరహ వర్ణనలో సంకల్పసురతాది వర్ణనలు రెండు కావ్యములందును పరమ సాదృశ్యము వహించుచున్నవి సలక్షణమైన 'ఉదయనోదయ' ప్రబంధ రచనకు అభ్యాసరూప మైన కవితా రచన 'వనమాలి విలాసము'లో కొట్టవచ్చినట్లు కన్పట్టుచున్నది. కవి మానసిక పరిణామక్రమము తెలిసికొనుటకు రెండు రచనలను పరిశీలించుట యావశ్యకమగునని ఈ 'వనమాలి విలాస' సంక్షిప్తప్రతి అనుబంధములో చేర్పఁ

సూరన ఈ కృతిని కొండూరి అక్కయ దండనాథున కంకిత మిచ్చెనని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములవలన తెలియుచున్నది. ఇతఁడు ఎల్లమాంబకు పుత్రుఁడనియు ఐతమాంబకు భర్తయనియు, మీఁదుమిక్కిలి సోమయాజి యనియు తెలియు చున్నది.

ఈ అక్కయ దండనాథుని గూర్చిన చారిత్రక విశేషములు అన్వేషింపఁదగి యున్నవి.

'ఆంధ్రకవుల చరిత్రము'లో కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ యొద్ద వనమాలి విలాసము యొక్క అసమగ్రప్రతి యొకటి కలదని వ్రాసియుండిరి మానవల్లి వారియొద్ద నున్న తాళపత్రప్రతి అదియో వేఱొకటియో తెలియదు పరిషత్ప్రతి మానవల్లివారి తాళపత్రప్రతి ననుసరించి వ్రాయబడినదే ఇది అసమగ్ర మనుట స్పష్టము 'వనమాలి విలాసము' యొక్క సమగ్రప్రతి యెప్పటికైన లభించుచో సూరన కవితా విశేషములు ఇంకను కరతలామలకము కాగలవు సంశోధకులైన జిజ్ఞాసువులు అన్వేషింపవలసియున్నది

-ప్ర. సంపా.

వనమాలి విలాసము

ప్రథమాశ్వాసము

వ. ఇట్లు సకల జగన్మోహన మదురిమాన రూపంబునకుం బెట్టని తొడవు వడువుసం గడునలరు నెలజవ్వనంబు క్రొత్త చగురొత్తఁ జిత్తభవు నకుం బ్రబవంబున నుల్లసిల్ల [నిజతనూజకు యౌవనోద][1] యం బగుట విచారించి తగిన వరు వరింపనేరక భీష్మకమహీనాయకుం డాగమి వసంతాగమనంబునం జతురంత దిగంతర ధరాకాంతకుమార వర్గంబున స్వయంవరము పాటింపంగలవాఁడయి ని[జ నగరంబునం][2] గల్యాణమంటపంబునుం దమంగంబులు[3] నాయితంబు సేయ నియో గించినం దదధికారు లధికారంభంబుల జిగి మిగులు మగధ వధూ తిలకల నునుందొడల బిగి నగు పగడంపు [డంబు మిగులు బంగరు టనఁటి కంబంబు][4] ల నిగిడించు వారును నంధ్ర పురంధ్రీమణుల నిబ్బరంపు గుబ్బల బిబ్బోకంబు జబ్బన జారఁగాఁగొని గబ్బితనంబు నుద్బి నిబ్బరంపు బసిమి మెఱయఁ బసిండి కుండలు నిలుపువారు [నుం గర్ణాట కుటిలాలకల][5] చిఱునెరుల మేలుతో మేలంబాడు నీలాలశోభనంబులు (?) నిర్మించు వారునునై పురంబు సంభ్రమ మయంబును సంతోష మయంబును నై యుండునని చెప్పి వెండియుం బుండరీకాక్షునకుఁ జెవుల పం[డువుగ నొక్క శుభ వర్తమానం][6] బు విన్నవించు తలంపున మొగంబున కడ్డంబుగాఁ గరపుటం బిడి కర్ణసమీపంబు[1] ప్రాపించిన. 1

సీ. తొడిమప ట్టొకయింత మడఁచి పట్టిన తమ్మి
గతి మొగ మడ్డముగా నొనర్చి
క్షితి [క్రామశాఖి వంగి ఫలాళి][7] నందించు
నట్లుగా నూర్ధ్వకాయంబు వంచి

1, 2 — ప్రా. పూరణము. 3. ప్రా.సవ— దమకంబులు సా.ప.
4 నుండి 7 వరకు — ప్రా. పూరణము.

పుడమికిం గెందమ్మి పూజ సేసినభంగి
లీలమై నొకకేల నేల నూఁది
తనివిగా వార్తామృతసుఁ గ్రోలఁ బెట్టిన
పుడిసిలి క్రియఁ గర్ణపుటము నిచ్చి

తే.గీ. శంకలో స[న్నిధిని సఖీజనముఁ][1] బతియుఁ
జూచి యొండొరు మొగములు సూచికొనఁగ
నభినవంబైన బావోదయంబు సెప్ప
నాదరంబున సిరివరుం డాలకించె 2

తే. అవ్విధంబున[2] నవధానమై మురారి
చిత్తగించుట యెఱిఁగి [యోజించి కదియు
వచ్చి][3] తన్వంగి[4] తానేక బంగి బణితి
విస్తరంబుగ నిట్లని విన్నవించె. 3

ఉ. కుండిన పట్టణంబునను ఘో యనఁగా నొక వర్త చెవులకుం(?)
బండువు సేయ వింటిమి తపస్విని రుక్మిణి వాసుదేవు [సిం
బెండిలియాడఁగా][5] ననిఁ బ్రేమ భరంబున పుష్పబాణుఁ డా
క్కుండు నెఱుంగఁ గంకణము గట్టిన దంచు వచింప నెల్లెడన్. 4

క. విని కర్ణోత్సవమును
గని నయనోత్సవము సేయఁగా భీష్మకు కొ
ల్వున రా [జు లెల్ల విడి][6] యుచు
మునుకొని పురిఁ గొన్ని దివసములు నిలువంగన్ 5

మ. బహుదేశంబులనుండి వచ్చు మగధుల్ పార్థ్రవసంగంబులన్
మహనీయంబుగఁ జెప్ప నీదు యశమున్ మాధుర్యమున్ ధైర్యమున్
మహి[మంబుం జె][7] వి దేలఁ బెట్టి[8] వినుచుం దాదాత్మ్యముం బొందుఁ బ్ర
త్యహమున్ రుక్మిణి భీష్మకాంకమున నెయ్యంబార నాసీనయై. 6

1. ప్రా పూరణము
2. ప్రా.సవ — ఇవ్విధంబున — సా.ప.
3 ప్రా పూరణము
4. ప్రా సవ — మద్వంగి — సా.వ
5,6,7. — ప్రా పూరణము
8. ప్రా.సవ — దెలఁబెట్టి — సా.వ .

తే. పుండరీకాక్షు లోచనాంభోరుహములఁ
గోఁచె రాగంబ జాగర దోషముననుఁ
సతత [సంపుల్ల][1] హల్లకచ్ఛద గుళుచ్ఛ
గర్భదళకాంతి విభవ సంక్రాంతిఁబోలె. 8

క జలజాక్షుని [నేత్రంబులు][2]
గళదశ్రువిలోల పక్ష్మకములై పొలిచెం
గలకంఠి కడకు శ్రమమున
యెలమిం బోనంగ రెక్క లిడుకొనెడు[3] క్రియన్. 9

క పీతాంబరునికి నూటికి
నాతెర వణఁకంగఁజొచ్చె వసజాతముఖిం
జేతోనిలయస్థిత నెలి
కే తెప్పమ [ని][4] సన్నచేసి యొఱఁగించు గతిన్. 10

తే పరవుపై బోరగిల రేలు పవ్వళించి
కరసరోజంబు లల్లార్చుఁ గైటభారి
వెల్లి గొనివచ్చు విరహాబ్ధి నెడల నీఁట
నొయ్య[5] నభ్యాస మొనరింపు చున్నయట్లు. 11

మ వెళదభ్యంతర వృత్తి వారిజముఖీ వక్షోజ సంఘట్టనం
బలె వక్షఃఫలకంబు మాటికిఁ జలింపం[6] జొచ్చె దైత్యారికిన్
గళదశ్రు ప్రసరంబు తద్వ్యపణ సాంగత్యంబు పాటించి శ
య్యలపైఁ దన్మహిళాగుణేక్షణము [డా][7] యంబోవు చందంబునన్. 12

తే. ఆ కులాలక మాకంపితాధరంబు
నిస్ఫురద్భాష్ప [నిష్పంద][8] నేత్రపద్మ
ముగుచు సంకల్ప సురతకృత్యముల జరగె
యదు నృపాలున కయ్యిందువదనతోడ. 24

1, 2 ప్రా పూరణము
3. ప్రా.సవ. రెక్కలిడుకొని క్రియన్—సా.వ
4. ప్రా. పూరణము
5. ప్రా సవ – నెయ్యెఁ – సా.వ.
6. ప్రా.సవ. – జెలిపం – సా
7. ప్రా. పూరణము.
8. ప్రా. పూరణము.

ఉ. అంత గభస్తిమంతుఁ డపరాంబుధి నీరములోనఁ గ్రుంకి ధ్వా
న్తాంత [కు మేన నయ్యెడ][1] మహాగిరిమం గియుకొన్న[2] తాప మం
తంత కసహ్యమై నిగుడ సంబరవీథుల నిల్వనోడి తా
పొంత కృశాన్లనార్ధము రయంబున నీరము చొచ్చు కైవడిన్. 31

తే. మోహ సందీపనార్థమై మురవిరోధి
యెడమఁ గుడియును నందంద యేసి యలఁత
నొంది యెడలించు మరుసి నిట్టూర్పు లొక్కొ
యనఁగ నల్లన వీచె మందానిలములు 38

తే [సరిద]ధిప[3] దత్త మౌక్తికాంజలి కరణము
లోలిఁ జేయించె యదుభర్త కుబుసుపోక
అబ్ధివీచి నటీకోటి యాటచూపు
నట్టువలునాఁగ విధుకిరణములు వొలిచె 39

మ. కలకంఠీ కలకంఠముల్ కలకుహూకారధ్వనుల్ నీనులం
బలుమాఱుం జిలికింపఁగా వనలతాప్రాంతంబులం డాయుచున్
అలి మాకంద [మృణాల][4]నాళములు కేలంబట్టుచు స్వచ్ఛి తాం
గలి పూవై మరు వూడ్చి చొచ్చె హరి రాకాకౌముదీ సహ్నలన్. 47

ఉ. ఆతటి మింటనుండి డిగి యంబురుహాసనసూతి నారదుం
డాతత పాండురాంగరుచి (రాంశు సు)[5]ధారసధార దేవకీ
జాత తనూమనోభవ కృశానువు నార్పఁగ వచ్చె ఖేచర
వ్రాతము మోడ్పుఁజేతులు శిరంబులఁజేర్చుచుఁ ద్రోవ
యీయఁగన్ 48

శా. రామారామవసంత సంతత [యశోరా][6]జ ద్దిశాభోగ[7] భో
గామర్త్య వ్రజరాజ రాజధర రక్షాధార ధారాపురీ
స్వామి స్పర్ధ్యశమాన మానవ సమాజ స్వీక్రియాదక్ష ! ద
క్షామిత్రస్మృతిలోల ! (లోలవ)[8]య నాత్మాంభోజ పుష్పంధయా !49

1 ప్రా పూరణము   2 ప్రా నవ— మహాగిరిముగ్రైకొన్న—సా వ.
3. ప్రా పూర, నవ. — (ధత) — సా.వ.   4 నుండి 6 వరకు — ప్రా.పూర
7. ప్రా.నవ. — బుద్ధిశాభోగ — సా.వ.   8. ప్రా. పూర.

క. కరుణా మకరందాలం
కరణాంతఃకరణ కమల కైరవమిత్రా
భరణస్మరణ పరాయణ
హరివైభవగణ్య కొండు రక్కవరేణ్యా. 50

సుగంధి. ఎల్లమాంబికా కుమార హేమశైలధీర సం
ఫుల్ల వైభవత్కుబేర మానహార విద్వదా
పల్లతావలికుఠార పల్లవాధరా మనో
హల్లకాస్త్రరూప కొండు రక్కదండనాయకా. 51

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర నరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార
నారనామాత్యకుమార సూరిజనవిధేయ
సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
వనమాలి విలాసం బను మహాకావ్యంబు
నందు ప్రథమాశ్వాసము

వనమాలి విలాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీరజనీకరధర వర[1]
వారిజ పుష్పంధయీ భవన్మానస ౼
ర్వార వటీర సుధార౼
హార యశస్సాంద్ర కొండూరన్యసింహేంద్రా 1

వ. అవధరింపు మిట్లరుగుదెంచు న్నన్నారదుం గని డెందం బమం
దానందంబునఁ గందళింప [1]గనిందుం దుల్లసిత హాసవిలాసభాసురం
బగు ముఖవిలాసంబులో నెదురేగి ప్రేమదాశ్రునారిపూరంబున
గండంబులు గడుగుచుఁ బ్రణామిల్లి యుల్లసల్లసత్ కృతకరావలంబనుం
డగుచుఁ గొనివచ్చి యొక్క పొక్కింపు మణిమయాసనంబున నాసీనుం
గావించె...... 2

గీ. అపుడు నయమాన కౌశికుండైన శౌరి
వినయమునఁ జేమొగిచి వేల్పుఁదునసి
ధవళతరదంతరుచి ధాళధళ్యముగ ని
జాంగరుచిఁ బ్రోదిసేయ నిల్లనియె హరికి. 9

క. అనపాయి దివ్యకరుణా
జనకం బగు మాడ్కి నీవు శాసింప జగం
బున నేమి గొఱంత శుభములు
వనజేక్షణ కుశల మున్నవార మనిశమున్. 10

గీ. భువనములు (మూచు)[2] నేడుకఁ బూని యేను
ధరఁ జరించుచు నొక యద్భుతంబుఁ గంటి
నహహ యది నీకు నెఱిఁగింతు నను తలఁపున
నళినలోచన నేఁ డిందు నాదురాక. 11

1. ప్రా.వన — వద — సా ప. 2. ప్రా.పూరణము.

సీ. వినుఁ జనార్దన (మున్ను వి)[1]న్నాఁడ వీవును
వసుధ నొప్పారు నవంతిదేశ
మేబ్బాపి కధినాథుఁడై యుండు నానందు
నగజన్ముఁడు విందుఁ డధికబలుఁడు
సమరసమ్ముఖ జయశాలి యున్విందాను
విందుల వెను[2]బుట్టె వినుతభాను
కౌస్తుభంబులతోడఁ గూడ పుట్టినయట్లు
వెందె యొక్కతె పూర్ణనిధుసిబాల్య

ఆ. యా లతాంగి వారిచె సంతఃపురంబులోఁ
గురులు నొసలిమీఁద గునిసి [యాడఁ][3]
బైనటించు[4] తేఁటి పటుపతో నందన
వనిఁ దనర్చు కల్పవల్లి వోలె. 12

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు [దను]ఁ[5]జాంతక సుందరుఁడు కూర్మిసోదరిం
గంతు కృపాణవల్లరికి గాదలిచుట్టను నోని కన్య న
త్యంత వయోభరాలస నిజాంఘ్రిసరోరుహ దర్శనాగతం
గాంత నితాంతకాం [తిఁ బొడ]ఁ[6]గాంచి మనంబునఁ బొంగె
నెంతయున్[7]. 15

ఆ. ఆ లతాంగిఁ దన్వి హేలాసమంచిత
ననుపమాన యౌవనాభిరామ
నే నృపాలసుతున కిత్తునొక్కొ యని
యుల్లమునఁ దలంచి యొక్కనాఁడు. 16

క. సురుచిర మణిఫలకంబున
ధరణింగల రాజసుతులఁ దరుణవయో సం
భరితులఁ గులసంజాతుల
నిరుపమమతి వ్రాసిచూపె నిజసోదరికిన్. 17

1. ప్రా పూరణము 2. ప్రా సవ — విందులకును — సా.వ.
3. ప్రా పూరణము 4 ప్రా సవ — నైనటించు సా.వ.
5. 6. ప్రా.పూర. 7. ప్రా సవ— గాంచె మనంబునఁబొంగె నింతయున్—సా.వ.

ఉ. చూపిన నయ్యవంతిన్నపసూతి సురాసురకిన్నరావలిన్
భూపకుమారపర్యుల నపూర్వనయోగుణ రూపధన్యులం
జూపుం తెపుంం గొనఁ జూచి యొకానొకనిన్ నిజోర్లస
ద్రూప విరాసలబ్ధి కసురూపముగాఁ గొనదయ్యె నాత్మలోన్. 18

ఆ. అన్వధూటి నాఁటి కంతఃపురంబున
కనిచిపనిచి సుఖియు నా నృపాల
వరుఁడు వ్రాసె జంధపలయుతావనిలోన
గలుగు నృపులఁ జిత్రఫలకమునను. 21

క. విందుం డా షంకం బర
విందానన య్యైన మిత్రవిందకుఁ జూపన్
డెందమున నా నృపాలక
నందనులను మెచ్చదయ్యె నందకుమారా 22

క. కర్ణాకర్ణనములఁ జ[తు
ర]¹ర్ణోనిధి మధ్యభూతలాధిపు లెల్లం
దూర్ణమె యున్వార్తి న్వని
పూర్ణంబుగఁ జేసి రుల్లముల సిబ్బెతలన్. 24

సీ. అంతట నొక్కనాఁ డరవిందహితుఁ డబ్ధి
పూరంబు [నం బడఁబో]²వు చుండ
బ్రహ్మండ మధ్యంబు బయలింత లేకుండఁ
బమ్మి చీఁకటి కారుకమ్మి నిండఁ
దమము నోలకుఁ ద్రోచి తలచూపి హిమరోచి
పూర్ణచంద్రిక నిట్టవాఁడిచి కాయ
వలపలి దెసనుంచి వచ్చి [చెం (గలునలు)]³
కమ్మనెత్తావులఁ గ్రుమ్మరింప

1 ప్రా.పూరణము 2. ప్రా.పూరణము
3. ప్రా.నవ.పూరణము [లెం ....] సా.ప.

ఆ. సఖులు గొలువఁ[1] గేలిసౌధ మధ్యంబున
పఱఁతి మృదులశయ్యఁ బవ్వళించి
ఘుష్టకథల దగిలి హేలావినోదముఁ
జరుపుచున్నయట్టి సమయమునను 25

క వే౹ [లి చెలియ యో][2]ర్తు ప్రసం
గోచితమై పెద్దచేసి యుగ్మలిప్రేమలన్
నీ చరితంబులు చెప్పెను
వాచా ప్రాచుర్యచర్య వైఖరి మెఱయన్. 26

ఆ అదియు సందుగాఁగ యదురాజనందన
విషమశరుఁడు పువ్వువిల్లుఁ గేలఁ
బట్టి యా లతాంగిఁ బరవశఁ గావించె
నహహ కుసుమసమయ మలినిఁ బోలె. 30

సీ. దర్శించు చూడ్కులఁ దనివి నో కేప్రొద్దుఁ
జెలులు వ్రాసిన భవచ్చిత్రకములు
పాడు వీణియఁ గేలఁ బలికించి భ[వదీయ
కృతులు][3] చెక్కులఁ బులకించుకొనుచు
విలిఖించు కొనగోర విషమసాయకలేఖ
నీ పేర నవపద్మినీదళములు
పట్టునెత్తమ్మి చే నిట్టూర్పుల నలంచు
నతను బాణం బన్న యలుకఁ[4] బోలె
ఆ. [(కువల)యా][5]క్షి రేలు కోర్కితోఁ బెడఁబాయు
నిదుర కౌఁగిటఁ బగలు నీరజాక్షి
చెలువ చెక్కులందుఁ జేర్చుఁ బాండిమరేఖ
ముఖవినిర్జితేందుమూర్తిఁ బోలి. 32

1. ప్రా సవ — సఖుల గొలువు — సా.ప.
2. ప్రా పూరణము.
3 ప్రా పూరణము
4. ప్రా.సవ — యెలుక. సా.ప..
5. ప్రా. పూరణము. స.వ రాక్షి సా.ప

ఉ. ఏమని చెప్ప[దున్ యదుకు][1]లేశ్వర తత్తనుతాపగౌరవం
బా మృగరాజమధ్య తనుయష్టి నలందిన చందనంబు లీ
లా మృగనాభి లేపన విలాసము గైకొన హార మౌక్తిక
స్తోమ మురోజపాలిపయిఁ దూకొనె నీలమణి [ద్యుతిం గొనన్][2]. 33

గీ. చెప్పఁ జిత్రంబు వినుము రాజీవనయన
సుదతి తనుతాపమున వ్రేళ్ల మరుకు మనిన
నులికిపడ సారె నుష్ణాన నూఁదుకొనుచు
సఖు లలందు[దు][3] రతిప మ్రైఁ జందనంబు. 34

చ. వెనుఁబడ దించుకైన వెనువెంటనె వచ్చు జగంబు నిందకున్
వినదు సఖీజనంబు పదివేల విధంబుల బుద్ధిచెప్పినన్
వనరుహనేత్రి నీకడకు వచ్చు తలంపులె చేయుచుండు నె
మ్మనమున రేలునుం బగలు మాధవ నీపయిఁ బ్రేమ యెట్టిదో. 37

క. స్ఫురితాధర మాకంపిత
కర ముద్గతబాష్ప ముదితఘర్మ ముదంచత్
పరిధానంబై మానస
సురతశతం బరిగె రాజసూతికి నీతోన్. 39

గీ. గోరు చోఁకని[4] పరిరంభకోటితోడ
పల్లు చోఁ కని[5] చుంబనప్రతతితోడ
నాధు చోఁ కని సంభాషణములతోడ
రమణి యోలాడె మానసరతి పయోధి. 40

మ కలకంఠీ మృదుకంఠరావముల [కా][6]కంపించు భృంగాంగనా
కలగానంబుల కుమ్మరించు నవమాకందీలతాపుంజ వీ
థులకుం బోవఁగ నోడుఁ జూడ [భయ][7]మందుం బూర్ణిమాచంద్రునిన్
జలతాతేక్షణ యవ్విలాసిని మనోజాతాగ్ని సంతప యె 41

1, 2, 3. ప్రా.పూరణము. 4.5 ప్రా నవ— బోకని— సా.వ.
6, 7. ప్రా పూరణము

ఉ. [అప్పు][1]డు తోడనాడు చెలులందఱు నాత్మలఁ జాలఁ గుందుచుం
జొప్పఱి శారదార్కరుచి సోఁకున గ్రుస్సిన యేరుఁ బోని యా
కప్పురగంధిఁ జూచి గజగామిని నందము నేఁడు రాజుతోఁ
జె[(ప్ప)దమంచుఁ (బూని)][2] సరసీరుహనాభ
ససంభ్రమంబునన్. 43

వ. ఒండొరులం గడవం బరతెంచి తద్వృత్తాంతం బంతయు నమ్మహీ కాంతునకుం జెప్పిన నతండును సమ్మత్త కాశిసి చిత్తంబు [భవదా యత్తం][3] బగుట యెఱింగి కురురాజావలని సెయ్యంబునం జేసి యుల్లంబునఁ జిడుముడి పడుచుఁ జెల్లెలికడ కేతెంచి సుందరంబగు మందిరారామసీమంబున మాధవీలతామంటపంబున విరహావేశనా దూయమాన యగుచు విన్ననై యున్న కృశోదరిం జూచి నాసాగ్రంబున తర్జనిని మోపి యలంతినవ్వుతోఁ దలయూఁపుచు నిట్లనియె. 44

శా. హాహా చూడవొ యేమి చిత్రపలకం(?) బాటించి నే వ్రాయు ధా
త్రీపాలా[గ్రణులన్ మ][4]హామహుల సందీప్తప్రతాపాఢ్యులం
జాపల్యంబున వారి డించి మగధక్ష్మాభర్తకై పార్థులోఁ
గావున్నట్టి మురారియే ఘనుఁడు గాఁగాఁ గోరితే యాత్మలోన్. 45

గీ. అబల నాబుద్ధిఁ జేసి యయ్యదునృపాలు
మీఁద నొల్లమి వాటించి మేటి నృపతిఁ
గోరు మొక్కనిఁ గలకంరి కోరునమ్మ
యవని నెలపూవి యుండఁగ నన్యశాఖి. 47

క. అలి పలుకు నన్న వాక్యము
వినివినముగఁ జేసి దాని వెడలఁగ నొత్తెన్
వనజాక్షి మనసులోపల
వనధి పయోవీచి క్షుద్రవస్తువుఁ బోలెన్. 48

---

1. ప్రా.పూరణము
2. ప్రా.పూరణము — సవరణము — జె —హమంచు —సా.వ
3, 4. — ప్రా.పూరణము.

ఆ నయశాలి విందుఁడు ప్రియానుజ భావ మెఱుంగఁ గోరువాఁ
డై నలినాయతేక్షణ సభాసదనంబున కేఁగుదెంచి నా
నా నరపాలనందనుల నవ్యపయోగుణరూప ధన్యులం
దే నియమించెఁ గాలరుల దిక్కుల కన్నిటికి న్ముదంబునన్. 49

గీ. అట్లు ప్రతికూలుఁడై యున్న యన్నఁ దలఁచి
నెరయ దూరంబు నందున్న నిన్నుఁ దలఁచి
యధికవాతూలహతిఁ గంప ముడరు నట్టి
కదలియును బోలె కలకంఠి కడు వణంకు. 50

ఉ. కావున నోమురాంతక యఖండదయావిభవం బెలర్ప రా
జీవదళాక్షి నయ్యబల శీఘ్రము యుద్వహ [నమ్ము][1]గమ్ము క్రో
ధావిలవైరిలోక మకరాలయమున్ బటుబాహు మందర
గ్రావముచే మదించి కుతుకంబున రెండవలక్ష్మి కైవడిన్ 51

మత్తకోకిల. వారిజేక్షణ పంపుమా వరవర్ణినిం బరిచారి మం
దారమాలిక నర్మవేదిని యవ్విలాసిని పాలికిన్
నీరజానన [నీరదావృతి నింగి][2] నేరి కదృశ్యయై
బోరునం జనివచ్చుఁ గ్రమ్మఱఁ బూని నీకడ కర్థిమైన్. 56

ఉ. ఇప్పుడు వార్ధివేష్టిత మహింగల రాజులు వచ్చియున్న నా
రిప్పుడు సాఁగుచున్న యది యుంపెసలారఁ[గ నీ][3] స్వయంవరం
బిప్పుడ వచ్చి శౌరి నిను నంబరవీథులఁ గొంచు నేఁగు నం
చిప్పవుఁ బోఁడి యక్కువలయేక్షణతో నెఱిఁగించు టొప్పగున్. 57

క. అని చెప్పి మునివరేణ్యుఁడు
వినువీధిని శారదాభ్రవిభ్రమ [లీలన్
జన ని][4]ంతి కడకు ఖగ వా
హనుఁడును మందారమాలికాంగనఁ బనిచెన్. 58

1. ప్రా. పూరణము
2, 3, 4 ప్రా.పూరణము.

మ. అదియున్ మోదమెలర్ప నారదుని మాహాత్మ్యంబునం జేసి తో
యదమార్గ [ంబునఁ బాఱి యుల్లస నదృశ్యంబయ్యె]
దైత్యారియుం
దదనుప్రేషిత దృష్టిలో నిలిచె వింధక్షోణి బృత్సోదరీ
సదుదంత [illegible]ప్రభృతరసాస్వాదానుమోదార్ద్రయై. 59

క. మందార మాలికయుఁ దా[2]
విందానుజ నారసించి వేవేగ శతా
నందసుతు మహిమ మరలి మ
కుందుని సన్నిధికి వచ్చు కుతుక మెలర్పన్. 60

శా. దేవా దేవరయాజ్ఞ మౌళిఁగొని సందేశాక్షరశ్రేణి చే
తోవీధి న్నెలకొల్పి యేను మునిరాడ్దుర్వార వాక్శక్తిచే
నీవీ డప్పుడు నిర్గమించి చదలన్ హేలాగతి న్బోవుచో
దేవేంద్రాది సమస్తదేవతలమున్ దృష్టింపరాకుండితిన్. 63

గీ. గగనతల చుంబి సౌధశృంగములు గడచి
కనకతోరణ శృంగాటకములు దాటి
కరసముద్ధృత ఖడ్గసంకలిత సుభట
రక్షితం బైన నృపమందిరంబుఁ గంటి. 113

మ. నివసత్పుష్పకదంబ మైన మరుతూణీరంబునం బోలె న
య్యవరోధం బలరారు నేమతులచే నారాజ బింబాస్యలం
జివురుంబోఁడుల నీలకుంతలల రాజీవాక్షులన్ హావ భా
వ విలాసైక నిరూఢలం దనివిపోవం జూచితిం జూడ్కికిన్. 123

ఉ. ఆ సరసీరుహాక్షులు ప్రియంబునఁ జుట్టును జేరి కొల్వ ను
ల్లాస మెలర్పనున్న శుభలక్షణలక్షిత మిత్రవింద న
బ్జాసన సృష్టికిన్ మొదలి యచ్చును బోనియనంగవైభవన్
భాసురరూపయౌవనవిభాసితఁ గంటి రమేశ యత్తఱిన్. 127

1. ప్రా.పూరణము సవరణము . రి వాలంకించె — సా.ప.
2. ప్రాసవ. — మాలికెయును. సా.ప.

చ. నిరుపమ రామణీయక జనిస్థలమైన తదంగనా జనా
భరణము జాము నాక్షణము భావము నీపయిఁ దోఁచెఁ దన్మనో
హరుఁడవుగాఁగ నీవ తగు దంబుజలోచన చందనావళీ
పరిచిత కర్ణమే యితర పర్వతముల్ మలయంబు దక్కఁగన్. 129

శా. పక్షబ్రహ్మ విపక్ష చామర మరుద్దంతావళేంద్ర క్షమా
ధ్యక్ష క్షీరపయోధి కుందరజతాహార్యామరక్ష్మాజ హ
ర్యక్ష క్ష్మామ సరస్వతీ హిమమహీధ్ర స్వర్ధునీ మల్లికా
గోక్షీరాబ్జవలక్ష కీర్తివిభవా కొండూరి యక్కాధ్వరీ. 130

క. వాచాగోచర నయ విభు
ధాచార్య మృగేంద్ర శౌర్య హరి దిభకుల సం
కోచన పటహోద్భట రవ
యాచకమందార కొండురక్కమహీంద్రా. 131

స్రగ్విణి. ప్రాతరాదిత్యరూప ప్రతాపోదయా
భూతి లక్ష్మీపరా భూతగర్వాచ్యుతా
నతమహాంబాధవా అబ్జగర్భాన్వయా
ఖ్యాతకొండూరి యక్కప్రభుగ్రామణీ. 132

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార
నారనామాత్య కుమార సూరిజనవిధేయ
సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
వనమాలి విలాసంబను మహాకావ్యంబు నందు
ద్వితీయాశ్వాసము.

వనమాలివిలాసము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీ జనకకన్యకాధిప[1]
భూజాని సమానశౌర్య బుధవినుత కళాం
భోజాసన వితరణ వి
ద్యాజిత శిబిచంద్ర కొండురక్క మహీంద్రా. 1

వ. అవధరింపుము. 2

ఉ. ఆ కలకంఠకంఠిఁ గుటిలాలక నంగజమోహశక్తి నం
గీకృత సౌకుమార్యఁ గిలికించిత హాసవిలాస భాసురా
లోకనఁ బుండరీకదళలోచనఁ జూచితి హాసభావ రే
ఖా కమనీయఁ గొంతవడి కన్నులపండువుగాఁగ నత్తఱిన్. 3

ఆ. కేల నల్లఁ బట్టి లీలాసరోజంబుఁ
ద్రిప్పె నుబుసుపోక తెరవ యపుడు
అదియు దాని చారువదన చంద్రమునకు
సంతరించెఁ బరిధి చక్రలీల. 4

చ. వదనసరోరుహంబు పయి వాంఛ గడల్కొన నాభి దీర్ఘికా
స్పద వసతిం దొఱంగి రభసంబున మీఁదికి వచ్చివచ్చి నె
మ్మదిఁ గుచమంజరీ యుగళమధ్యమున న్వసియించి యున్న ష
ట్పద శిశుపంక్తివోలెఁ గనుపట్టు లతాంగికి నారు వింతయై. 16

గీ. నాభి లీలాసరః క్రీడనం బొనర్చి
లలిత వక్షోజకేళి శైలముల మీఁది
కెక్కిపోయెడు మరునకు నిడిన శక్ర
నిలయనిశ్రేణి యన నొప్పు నెలఁత యారు. 17

---

1 ప్రా.వవ — కన్యాధిప. సాప.

క. సీతాపతి కోపానల
భీతంబగు కోకయుగము మృదుకుచయుగళీ
కైతవమునఁ జేరిన ద
ర్జ్యాతముఖిన్ సతతయోగ సంసిద్ధికినె. 22

ఉ. అన్నలినాయతాక్షి దరహాసలవంబుల సోయగంబుచేఁ
దన్నులఁ బడ్డ చింతబలె తామరసేక్షణ బోఁటికత్తె లో
య్యా న్నెరులంటి దువ్వ సమయంబునఁ దచ్చరణాంతికంబులం
బన్నుగ వచ్చిర్రాలు కుచభారముతోఁ బెడఁబాసి పెల్లియల్. 44

చ. తనదు విరోధి యైన పురదానవఖండను చాపదండమున్
జనకుని వీట దాశరథి సత్వ మెలర్పఁగఁ ద్రుంచి వైచుటల్
విని రణధర్మవేది యగు వీరుఁడు మారుఁడు మేలు తానునుం
దన విలు గట్టి పెట్టె వనితా భ్రుకుటీ[1] కుటి కైతవంబునన్. 75

ఉ. ఇట్టిది దాని చక్కఁదన మెన్నఁగ శేషునకైన శక్యమే
యట్టి చకోరలోచన మురాంతక నీదయు గల్గనంతకున్
నెట్టన వేసవిం బడిన నిమ్నగవోలెఁ గళానివిష్టయై
గుట్టున మేను నిల్పుకొని కుందుచు నున్నది యేమిచెప్పదున్. 76

క. నత నిజ వదనామృతరు
ప్రతిబింబితమైన హృదయభాగముతో నా
రతిఁబోఁడి మతి హిమద్యుతి
సతతము గెల్పించు నీదు సమత[2] వహించున్. 78

ఉ. ఈ కృతినున్న[యా][3] కువలయేక్షణఁ దన్వి నృపాలకన్య రా
కాకుముదాప్త బింబముఖిఁ గన్నుల పండువుగాఁగఁ జూచి ద
ర్వీకరతల్ప చేరఁజని వేగము యమ్మునిదత్తశాంబరిం
బోకడ వెట్టుచున్ విజనభూమి ననుం బొడచూపి నిల్పితిన్. 79

1. ప్రా.స.వ — రనితాభ్రుకుటీ — సా.వ.
2. ప్రా.సవ — నిమిత — సా.ప. 3. ప్రా.పూర.

క. ఆ చెలువ యిట్లు దృష్టికి
గోచరనై యంతికమునఁ గ్రుమ్మరు నన్నుం
జూచి కరం బచ్చెరువడి
వాచామృత మొలుకఁ గొంతవడి కిట్లనియెన్. 80

మ. రమణీ యెవ్వతె వీవు సఖీతతికిన్ రారాని కన్యావరో
ధము నీ వేగతిఁ జొచ్చి వచ్చితివి తద్ద్వారంబు లుద్యత్కృపా
ణ మహావీర భటాకులంబులు గదే నానాపగా వీచి వి
భ్రమ హల్లీసక రంగ శృంగమగు నీ ప్రాసాద మె ట్లెక్కితే. 81

క. కారణ మెయ్యెది యిచటికి
వారిజదళనేత్రి నీవు వచ్చుటకు మమున్
నీరూప దర్శన స్థితి
చే రమణీ ధన్యసుతులఁ జేయుట దక్కన్. 82

ఆ. ఈ కృపాణవల్లి యేరాజు నవరించు
పాణిపంకజమునఁ బల్లవోష్ఠి
హర[1]కిరీట వాటి నసితాహియును బోలె
లలన నిన్ను నిది యలంకరించె. 84

క. అని పలికి యవ్విలాసిని
దనుజాంతక యూరకుండెఁ దత్సమయమునన్
మును పలికి చెవుల కింపుగ
వెనుకఁ గళాసించి నట్టి వీణియపోలెన్. 89

క. ఈ రీతి వాక్సుధారస
పూరము దయసేసి తమకమునఁ గూరు సతిం
దేరకొనఁ జూచి చిత్తం
బారయ నిట్లంటి మంజులారవ ఫణితిన్. 90

1. ప్రా.నవ హరి సా.వ.

మ. విను భూపాలతనూజ నే యదుకులోర్వీవల్లభుం డైన కృ
ష్ణుని నెయ్యంపు వయస్య నవ్విభు సుహృచ్ఛుద్ధాంతరంగంబులో
నన వర్తింపుచు నుందు నెల్లసనులన్ మందారమాలాఖ్య న
మ్మనుజేంద్రాభరణంబు నర్మసఖిగా మన్నించు న న్నెప్పుడున్. 91

క. మందరధరు ఖడ్గం బిది
నందకమనఁ బరఁగు నతని నామాంకనమున్[1]
పొందుగఁ దాలుచు రిపురా
డ్బృందాంగక సంగ జనిత ఛీలింబోలెన్. 104

గీ. అనిన నాయింతి నాచేతి యా కృపాణ
వల్లి యల్లన కొని పాణిపల్లవమునఁ
బట్టి తన చారువక్షోజభారమునను
జేర్చె నానంద రసమగ్న చిత్త యగుచు. 105

గీ. దర్శనీయ యగుచుఁ దనరారు నీ ఖడ్గ
పుత్రి నాకుఁ బ్రాణమిత్ర మయ్యె
నింతి నీకుఁ దక్క నిమ్మ నా కన సారె
నవ్వ డా లతాంగి యడిగె నన్ను. 109

చ. అడిగిన గుట్టుచేసి దనుజాంతక నే నిటులంటి దాసితోఁ
బడఁతుక నాకు నీకపటభావము సర్వముఁగానవచ్చె న
ప్పడఁ బ్రియమిత్ర మయ్యె నసిపుత్రిక నీకిదె నాకు నియ్యెడం
దడయఁ బనేమి పోయెద మదస్థిరులం దుచితంబ తౌల్యముల్. 110

గీ. కుదురు పాలిండ్లపైఁ జీరకొంగు జార
సంభ్రమంబునఁ బరతెంచి సకియ నాదు
కరముఁ గరమునఁ గీలించి కరము వినయ
భంగి మృదురీతి నిట్లని పలికె నపుడు. 116

గీ. ముదిత మున్నీటి నడునీట మునుఁగఁ బాలు
నరున కోడయుఁ బోలె నై నాకు నీవు
చేరి తని యుండ డించిపోఁ జిత్తగించె
దింతి నాభాగ్య మెట్లైన నేరుపడదె. 118

---

1. ప్రా.నవ నామాంకణముల్—సా.ప.

క. అని పలుకుచున్న తొయ్యలి
మన సఖిలము నాకు దృష్టిమానం బగుడున్
వనజేక్షణ మఱియును ద
న్మన సారయుఁ గోరి ప్రౌఢమతి నిట్లంటిన్. 129

గీ. ముజ్జగంబుల నరయంగ ముదిత నీవ
మాటనేర్పరి వని నేడు మాకుఁ దెలిసె
రమణి నీవన్న యప్పుడు రాత్రి పగలు
పగలు రేలవు వేయును బలుక నేల. 131

గీ. పలుకుఁ దొయ్యలి కుతికె లోపలనె యుండి
మాన్పలేదయ్యె నేమిటి మాని సమ్మ
యిట్టి మాటల ప్రోడ వైనట్టి నిన్నుఁ
జేయఁ బూనిన నిజభర్త చిత్త 132

చ. తొలఁకు సుధారసద్రవముతోడి భవత్కలవాక్యలాపముల్
కలుగమిఁ జేసి తొల్లి కలకంఠి శతక్రతుముఖ్యదేవతా
వలి యమృతార్థ మట్లు దురవస్థలఁ గైకొనెఁ గాక కల్గినం
జెలఁగి పయోనిధిం దరువఁ జేతుల తీటయె లోలలోచనా. 136

మ. ప్రకటోద్యత్కలకంఠ పంచమ కుహూకారంబులన్ పల్లవ
ల్లకి కోదీరిత కాకలీకలకలాలంకార భావంబులన్
సకలోత్కృష్టముగా నుతించు కవివాక్సంభార గాంభీర్యమున్
సకియా యెందుల కేఁగె నేఁడు నిజవాచాసన్నిధానంబునన్. 137

క. నీ హారి వాక్యకౌశల
మోహం యెంతటిది గాకయుండిన మహి నే
లా హరిభద్రేభమునకు
లోహార్గళవారి యయ్యె లోలతరాక్షీ 139

క. అన విని దనుజాంతక యు
వ్వనజాక్షి మొగం బొకింత వంచుచుఁ జింతా
ఘన వైయాత్యపదంబున
కెనయఁగ మధ్యస్థ యగుచు నిట్లని పలికెన్. 140

మ. వనితా యేమని మాటలాడెదు వచోవైదగ్ధ్య మేపారఁగా
ఘనతారుణ్య కళావిలాస మదరేఖా హాస్యముద్యద్వధూ
జన చేతోహరుఁ డాతఁ డెక్కడ సుసర్వజ్ఞుఁ డోచెల్ల చూ
చిన నే నెక్కడ బాల్యచాపలపర క్షిప్తాంత[1]రత్మంగదే. 141

ఉ. వల్లవికాజనంబు లనువారము వెన్పడు ప్రేంతఘామ ప్రే
పల్లియలోన నస్మరపభంజను చేష్టలు చూచుచుందు ర
స్పల్లవపాణు లుల్లముల భావనచేసిన... గాక పం
పుల్ల ముఖాబ్జ మా కెఱుఁగఁ బోలునె త్సాటభాసి వర్తసి 143

గీ. ఉనిన సెలవివాఱి నలఁతి[2] నవ్వెలయించ
కొనుచుఁ జేరఁబోయి[3] కువలయాక్షి
కేలుగేల లీలఁ గీలించి యిట్లంటి
వారిజాక్ష చతుర వాక్యభంగి. 145

చ. ఎఱుఁగని మాటి నంగనయి యెవ్వరి ముందర నాడె దిట్లు నీ
తెఱఁగిది నీకు సుబ్బో[4] సుదతీ మును శారికచేత నెయ్యపుం
గఱదలు చెప్పి పంపి మురఘస్మరు చిత్తము సొత్తు జేట్టఁగా
నెఱిఁదగఁ[5] గొన్నయట్టి తరుణీమణి యెవ్వతె నాకుఁ జెప్పవా 146

తే ఇంచు కంతయుఁ దలఁపవై లెండువదన
వెన్నుఁ డెవ్వరికై సొక్కుచున్నవాఁడొ
యతని దురవస్థఁ దలపోయ నక్కటకట
వెలఁది యడవికిఁ గాసిన వెన్నెలయ్యె. 147

తే. వెట్టితనములు యాదవవిభుని కడలు
తెలియదో కాక శైశవోదీర్ణమైన
నీ గుణంబును నిన్నును నీరజాక్షి
యుల్లమునఁ జాల నాశించి యున్నవాఁడు. 149

---

1. ప్రా.సవ — భరక్తి ప్రాంత — సా.వ. 2. ప్రా సవ — బాల్లవలఁతి — సా.వ.
3. ప్రా సవ — వారుపోయి — సా.వ 4. ప్రా.సవ — లబ్బొ — సా.వ.
5. ప్రా.సవ — నెఱదగ — సా.వ.

ఉ. చేడియ నా మనోరథము చేకురె నెంతయు నిన్నుఁ గన్నులం
[జూడఁగఁగంటి శ్రీహరినిఁ జూచెడు సంతటి దన్కఁ గం][1] టిక్రిం
గూడదు కూర్కు నాకుఁ గలుగోమ్మ శ్రియుంపడి తె కృపాణమున్
వేడుక దీఱుసంత కరసింగ సిభానన పేయువచ్చెదన్. 151

వ. అని యుత్తరంగంబుగఁ బలుకుచున్న నవలోకించి 156

శా. గాండీవాయుధశౌర్య శౌర్యజ సద్వృక్ష శ్రీకళాకల్ప సూ
రాం
దండస్థాపిత మేదినీవలయ సత్యస్వచ్ఛ జిహ్వాంచలా
కొండూరక్క మహాధ్వరీంద్ర రిపురాట్కుంభీన పంచాననా. 157

క. కకుబంతవధూ.

మకరధ్వజ సుకవిసర
ప్రకరాసన కొండురక్క పావనభవనా. 158

తోటకము. గుణభూషణ ధీర చకోరశశీ
రణరంగమహా... ... ...

ప్రగణి కొండురి యక్కజగద్వినుతా. 159

గద్యము

ఇది శ్రీమదింద్రేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధ కవితాసార
నారనామాత్య కుమార సూరిజన విధేయ
సూరయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
వనమాలి విలాసంబను మహాకావ్యంబు నందు
తృతీయాశ్వాసము.

1. ప్రా.పూరణము

వనమాలి విలాసము

చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీ కనకాచల కార్ముక
రాకేందు ముఖీచ సోదరయుత కరుణా
లోకన రక్షిత గుణ ర
త్నాకర విభవేంద్ర కొండరక్క మహీంద్రా. 1

వ. అవధరింపుము. 2

క. కినుకయుఁ గోపము మనమునఁ
బెనఁగొన నిట్లనియె బాలబింబాస్య కనుం
గొనల నుదారాస్రువులు
కొనగోళ్లం జార మీటి యను ముకుందా! 3

క తెలియుచు గనవాత్రంబున
కలకంఠీ మస్తకమున పిండి విశుద్ధిన్
తలఁగొసి తెప్ప మందర
నిలిపెనఁ గను మాయ మనెడి నీ స్నేహమునన్. 6

గీ. నెలఁత సంపెంగ దండయు నీ కిరీటము
కలుపరేపులఁ దోఁచు నీ కన్నుదోయి
పేరు దలపెసి మాని మందారమాల
యువిద యుడ్డేయ్య కెంప సువాయమయ్యెంబు. 10

సీ. సకియ యమ్మురవైరి సన్నిధి నిట్లని
నా మాట గంగ విన్నపము సేయు
దేవేశ మొసలిచే దీవ్వడి మొరచూపు
కరిఁ గాదినట్టి[1] నీ కలితనంబు

1. ప్రా.నవ. గాంచినట్టి—సా.ప.

కురురాజు సభలోనఁ గొలువోయిన కృష్ణ
కభయ మిచ్చిన నీ దయాగుణంబు
నేఁ డెందులకుఁ బోయె నన్ను నీవిశ్వంబు
సర్వజ్ఞుఁ డను మాట సంశయంబొ

ఆ. విందుఁ డెల్లి నన్ను వేరొక్కనికి నీయ
నున్నవాఁడు మేళనోత్సవమున
వాని మోసపుచ్చి వచ్చి నిజాధీన
బుద్ధి నన్నుఁ గొంచుఁబోవ కిటులు. 16

క. ఒల్లమి చేసిన నీవే
తెల్లమిగాఁ జూచె దేల తెలుపఁగ నిపు డు
త్ఫుల్లాబ్జనయన ముందరఁ
బిల్లితలు గొనుచు వచ్చు పృథుదుర్యశమున్. 17

మ. సకలాత్ముం డని చెప్ప విందు నిను సర్వస్తుత్య లోకంబు లేఁ
టికి నా యీదురవస్థలన్ సదయ దృష్టిం జూడ నేతజ్జగ
త్ప్రకరంబున్ సకలంబు దీనజన సంత్రాణేచ్ఛనైఁ బ్రోచు నీ
యకలంక స్థిరమానసం బకట నాయం దేల పాటింపవే 18

మ. విహితాంభోనిధి మధ్యవాసవసతిన్ విశ్రాంతినై యున్న నీ
కహహా యేల యెఱుంగవచ్చు సురదైత్యధ్వంసి నేఁడెల్లి యీ
మహితప్రాంతవనీ నిరంతర చరన్మత్తాలి గానంబులన్
ముహురుత్తాలిత మాధవీ సహకుహూనుక్కా[క][1]లి? భంగులన్. 20

క. వేఁడిదవానల కీలల
నాఁ డాహుతిఁ గొన్న నీదు నైపుణి కృష్ణ
నేఁ డెందు వోయె నాలో
గాఁడిన మదనాస్త్ర వహ్ని కడ కొత్తఁగదే. 21

1. ప్రా.పూరణము.

క. అని యిట్లు విన్నవింపఁగ
వినివినయముగఁ జేసెనేని విను సారసలో
చన మఱియును నిట్లను
మనుమానంబేల యింక నాఁటితోఁ జన్ 22

ఉ. నాదగు మే లెఱింగియు మనంబున నొల్లమి చేసె దేని దా
మోదర మత్ప్రతిజ్ఞ విను ముగ్ధరపిదగ్నికి దేహ మాహుతిం
గా దరికొల్పి నిన్నె పతిగాఁగ వరించెద మీఁదనైన న
వ్వేదవతీ వధూటి గతి వేమఱు మాటలతోటి దేటికిన్. 23

సీ. అని చెప్పమని చెప్పి యాయింతి జగదీశ
తెలిగన్నులను నీరు దెచ్చుటయును
గనికరం బాత్మలోఁ గళలొత్తగా నేనుఁ
గాంచన భృంగారకంబు నీటఁ
దొయ్యలికన్నులు దుడిచి నెయ్యంబున
బిగువుఁ గౌఁగిటఁజేర్చి మగువ నీదు
చిత్త మారయఁగోరి చేసిత ఖేదంబు
తల్లి యాతప్పు చిత్తమున మఱవు
మమ్మ నీవు పలికినట్టి యీ మాటల
వలన లేశమైనఁ గలదె కొదవ
చేసె నమృతరసము చిలుకు నీ పలుకులు
పఱతి నాకుఁ జెవుల పండువుగను. 24

గీ. ఉవిద యోరంత ప్రొద్దు నిన్నుల్లమునను
నెమ్మిఁ జింతించి చింతించి నీ విభుండు
ప్రసవసాయకుచేఁ బాల్పడు తెఱంగు
లేకముఖమునఁ బలుక నే నెట్లు నేర్తు. 25

మ. చతురంభోనిధి వేష్టితాఖిల మహీచక్రంబునం గల్గు రా
జ తనూజావలి చూచుచుండ మణిమంచశ్రేణికామధ్యమ
క్షితి నేతెంచి నినున్ మురాంతకుఁడు రాజీవాక్షి తార్క్ష్యోపరి
స్థితుఁడై వచ్చి గ్రహించి తోడుకొని వేంచేయు న్నిరాతంకతన్. 30

గీ. నెలఁత వెక్కుల(వేలు ని (?)మన్న గుఁగుల
కొనల గోళ్లను గొస్సనఁగూడ దువ్వి
మునుచు వేడుక నసుదారి మొకరిఁబేఁచి
మూఁతి ముట్టని యవ్వేల్పుమోఁక విడుఁగ. 33

ఉ. నీ కుచశైల కూటముల నీ నతనాభి నమిసదిహాసలంన్
నీ కటిసైకతస్థలుల నీ మృదుచారులరోరుసంపలన్
నీ కరమూలకూటముల నెయ్యమునన్ విహరించుఁగాత నా
శీకనిభాస్య యయ్యదుకులీను కరంబుఁ మెల్లవేళలన్. 34

ఉ. తోయలి వేగుఁజుక్క యదె తూర్పుదెసం బొడతెంచె కొక్కరో
కో యని కుక్కుటంబులును గూయఁదొణంగె జరానిరూఢయై
పోయె నిశావధూటియును బోవలె నుండుము తల్లి చల్లఁగా
నా యెడ నెల్లకాలము మనంబున నీదయయుట్లు నిల్పుమీ. 37

తే. అనుచు గమనింప గమకింప నంతలోనఁ
(దోవ కడ్డంబువచ్చి పాథోరుహాక్షి
కమలబిసకోమలంబైన కరయుగమున
లీల బిగ్గర నొడఁ గౌఁగిలించి పలికె. 38

క. కలల్తోని కూట మయ్యెను
నెలఁతుక మినుకాడి యునికి నీ వరుగంగా
నిలువఁగ నేర్తు న న ని
నెలవున జవిహరిణి నిలుమనే పులులకడన్.

ఉ. వచ్చెద నిన్నుగూడి పరసర్ణిని నీదగు విద్యనేర్పసం
బొచ్చెములేని కూర్మి యదుపుంగవు పాలికిఁ గొంచుఁ బో ననున్
నెచ్చెలి యిప్పుడిట్లయిన నీకు ముహూర్తములోనఁ గీర్తియున్
వచ్చు ననాథరక్షణ భవంబగు పుణ్యముఁ బోన కల్గెడిన్. 40

క. అని కౌఁగిలించి కరముల
నను విడువక సారెసారె నాకుఁ (బియంబుల్
వెనుబడఁ జెప్పచుఁ గన్నీ
రనయము నిగుడించు నింతి కవు డిట్లంటిన్. 43

ఉ. వారిరుహాక్షి నీ వెఱుఁగవా నృపధర్మము లేమిలోన నిం
డారి తొలంకు ప్రేమమున నాడెదుగాక భుజాబలంబుచేఁ
బేరువహించు రాజులకుఁ బెంపఱి భూముల నన్యభామలం
జోరకవృత్తిమైఁ గొనుట చొప్పడునే తలపోసి చూడఁగన్. 44

ఉ. చేడియ యేతదర్థమయి శ్రీఘను యున్న గరాంతికంబునం
గాడెడి మేదినీరమణ కోటి నకుంఠిత బాహు విక్రమ
క్రీడన ముల్లసిల్ల ననిఁ గిటణఁగింపి పిశాచకోటికిన్
వేడుకచేసి చేయు నరవిందదళాక్షుఁడు నీకు నిమ్మలన్. 46

ఉ. నీ కటిపెంపు చక్రమున నీ గళ విభ్రమ మంబుజంబులన్
నీ కరభోరుభంగి గద నీ భృకుటిస్థితి శార్ఙ్గవల్లరిన్
నీ కమనీయకోమలత నిల్కడ ఖడ్గమునన్ ఘటించి కా
దా కడుఁ బ్రేమ చూపు హరి తన్వి నిజాయుధ పంచకంబుపైన్. 47

ఉ. నీ వలిచన్నుదోయి రమణీయత కుంభములన్ మృదూరు పా
ళీ విభవంబు తుండమున లేమెఱుఁగారెడి నవ్వు దంత శో
భావళులన్ విలాసగతి యానముల న్నెలకొల్పి కాదె రా
జీవదళాక్షి నీ విభుఁడు సింధురముం గొనియాడు యాత్రలన్. 48

సీ. అనిన సంతోషించి యవనీశనందన
సంప్రసాదోన్ముఖ స్వాంతయగుచు
మది నన్ను నెప్రొద్దు మఱవకుండుటకునై
ధరియింపు మదిని సుందరి యటంచుఁ
దనకంఠహార మొయ్యన పుచ్చి వినయోక్తు
లనువొందఁ జెప్పి నాయుఱుతఁ జేర్చెఁ
బచ్చకప్పురమును బండుటాకులఁగూర్చి
పూగఖండములఁ దాంబూల మొసఁగి

గీ. పువ్వుకట్టిన యా గందవొడియు నొసఁగి
మించుఁగనుదోయి బాష్పముల్ నించికొనుచు
నెట కేలకు నన్నంపె నింతి యనుచుఁ
[illegible] దళుకొత నద్రివోలఁ బెట్టుటయును. 49

క. వదనాబ్జము దెలి వొందఁగ
యదురాజ విభుండు దాసి యజితిసరంబుం
బదిలముగఁ దిగిచి తనమెడఁ
గదియించెఁ బ్రమోద మాత్మఁ గదలు కొనంగన్. 50

మ. తరుణీపాణి సరోజ దత్తమగు తత్తాంబూలమున్ జేసె ని
ర్భర మోదంబున యాదవాన్వయ మహీపాలుండు తత్ఖాదనా
కరణోదీర్ణ రసంబు మాద్కులకు వేడ్కం జేసె హృత్పూర్ణ రా
గరసం బుచ్చ్రక్రమంబున వ్వెలికి నుద్గారించు ఎందంబునన్. 53

క. విందాను జాపలోకన
నందిత నయనయుఁ దదీయ నయవాక్య సుధా
తుందిల కర్ణయు యగు నా
సుందరి నతఁ డాత్మఁదలఁచె శోభనవతిగన్.

వ. దానికి దివ్యాంబరాభరణంబు లొసఁగి నుతియును. 55

ఉ. తా నడుగంగ సారెకు ముదంబున నమ్మదిరాక్షి చెప్ప సిం
దానుజ వార్తలం దవిలి యాదవవల్లభుఁడు న్నిశీథినిం
బోనడపెం గ్రమంబునఁ బ్రమోద రసాంబుధి నోలలాడుచుం
బూని నృపాత్మజం గుఱిచి పోవుటకై దృఢనిశ్చయంబుతోన్. 56

వ. అంతట నక్కడ. 57

క. అ చక్రవాళశైల
క్ష్మాచక్రమునందుఁ గలుగు జననాథులు సే
నా చతురంగంబులతో
వే చనుదేఁ దొణఁగి రెలమి విందుని పురికిన్. 58

గీ. వెలిబయళ్లను జుట్టిరా విడిసి ప్రోయు
నఖిల దిగ్దేశ రాజసైన్యములతోడ
నపుడు గైకొనె నప్పురం బబ్ధిపూర
పరివృతంబైన ద్వారకాపురము మహిమ. 60

ఉ. వేలములందుఁ జూడ్కులకు వేడుకఁ జేసెఁ గరంబు నిర్మలో
ల్లోల పటీకుటీ ప్రతతి తన్నగరాంతిక భూములన్ మహా
కాళ నికేతనున్ భుజగకంకణు గింకరితాఖిలామరున్
హేళి భజింప వచ్చిన హిమాచల కూట శతంబులో యనన్. 61

గీ. వివిధ దేశాగత నివేశములను
జనము లాడెడి శేష
ఘోషణంబుల నింధాన కుధర మధ్య
మాన పాథోధి నాదంబు మాన మేదె. 62

ఉ. అంతట నమ్మహార్తమున నంగజ సన్నిభమూర్తులైన భూ
కాంత తనూభవుల్ సురభిగంధ లతాంత విభూషణాదులన్
వింతవిలాసముల్ పరిఢవింప నలంకృతులై మనంబులన్
సంతస మొప్ప నిల్చిరి లసన్మణికాంచన మంచవీథులన్. 63

వ. అంత నంతఃపుర చారికాకృత పరిష్కార యగు భర్తృదారికాలలామంబు
విందానుమతి (ం)[1] జెలిమికత్తియ లిరువంకలం గదిసి యేతేర
నిజా[ననా][2]ంబు రుహ నిర్జిత పూర్ణిమామృతాంశు బింబునుంబోని
సితాతపత్రంబు నొరయ [దదీయ][3] సభారంగంబు ప్రవేశించె
నప్పుడు. 67

క. దండడి ప్రవాలె మహీధవ
వందనపై నపుడు ధరణినాథుల చూడ్కుల్
మందారక మాలిక మీ
దం దిరమగు గండుతుమ్మెదల చందమునన్. 68

ఉ. ఆతఱి రాజమంచ నివహాంచల వీథుల కేఁగుదెంచు న
బ్జాతదళాక్షిఁ బల్కె నటు చంద్రనిభానన దాదిపట్టి వి
జ్ఞాత సమస్త భూరమణజాత గుణాన్వయ వేత్రదండముం
జేతఁ దెమల్చి మోపు జనసింధురవం బెడలించె వేడ్కతోన్. 70

1. వచనము సంక్షిప్తపఱుపఁబడినది 2, 3. ప్రా.పూర.
70వ, పద్యము – ప్ర.మ.భూ లో 514, సంఖ్యగల పద్యము.

ఉ. ఇందునిభాస్య నీవదన మెత్తి తగ న్నిగుడింపు చూడ్కులన్
ముందటి వంక మిన్నక సముహాసులై సమదాలిపోతముల్
సందడిసేయ లోకములఁ జంద్రయుగంబును గల్గఁబోలుసన్
సందియముల్ సమస్తజనసంతతి కాత్మలనొందఁ జేయుచున్. 71

ఉ. ఈ నరనాథవర్యుల యహీనకులస్థుల నామసర్తనల్
నే నెఱిఁగించెదన్ విని యనిందిత సుందరు నందు గొక్కనిన్
మానవతీలలామ యనుమానము మాని ఘనల్కటాక్ష పి
క్షా నవదామపాత పరికల్పనచేతఁ గృతార్థుఁ జేయవే 73

చ. చెలువ త్రికూట నామగిరిశేఖర మాలిక పోలె లంక నాఁ
గల దొక పట్టణం బుదధిగర్భమునన్ దనుజాస్పదంబు ని
ర్మల తదగార కుట్టిమ సమగ్ర హరిన్మణి రుక్సరోజినీ
స్థలములఁ బూర్ణిమావిధుఁడు దాల్చు మరాళ కిశోరఖేలలన్. 74

ఉ. ఏ పురమున్ దశాననుఁ డహీన భుజాదళయుగ్మకంబుచేఁ
బ్రాపిత (ఖే)[1] దుఁడై వికచపద్మ నిభానన తాల్చు నట్టి లం
కాపురమున్ విభీషణుఁడు గైకొనె లీల భుజాయుగంబు చే
స్థాపిత రామభూప జయశాసన మాతఁడు దక్షిణాశకున్. 79

ఉ. వాని తనూభవుం డితఁడు వారిరుహేక్షణ చూడు మాతనిన్
వీని యనన్య రూపతనువిభ్రమముల్ వివరింపి చూచి కా
దా ననవింటిజోదు మును దాల్పక యుండుట క్రూరభర్గ ఫా
లానల దగ్ధమైన తనయంగకమున్ మద లెంత వేఁడినన్. 80

క. తరుణీ యీతని డాపలి
కురు వెక్కొదవేని నీదు కోమల చరణాం
బురుహామల నఖకాంతులు
సురకాంతల మౌళిఁ జేరు చుక్కలఁ జేరున్. 84

1. ప్రా.పూర

71, 73, 79, 80, 84 పద్యములు ప్ర. మ. భూ. లో 515, 517, 520, 521, 523 సంఖ్యగల పద్యము లాధారముగా పరిష్కృతియందలి లుప్తభాగములు పూరింపఁబడినవి.

గీ. కలిత నిజదీర్ఘబాహు శృంఖలిక యగుచుఁ
కమల వనసీమ నిశ్చలత్వము వహింప
భూరికీర్తి విశృంఖల స్ఫూర్తి యగుచు
నళిప యుతఁ డేలు సింహళం బనెడు దీవి. 85

ఉ. దానికిఁ గొంత దూరమునఁ దామరసేక్షణ చూడ నొప్పగున్
భూసుత నైషధంబు మణిపూరపురంబు సమస్తవస్తు సం
తాన సమగ్ర (పై సతత ఘన దానరఘురీద్విరదైక)[1] వాసమై
సూరవతీ కటాక్ష సుషమా సమవిభ్రమ రత్నపేటియై. 94

గీ. అప్పురంబున కధినాథుఁ డతివ యితఁడు
చైత్రకళ నామధేయుండు జలజబంధు
వం(శజుఁడు వీని నిత్యాధివాసభూ)[2]మ్య
నిజయశోగంగ కిపుడాతి నెమ్మి నెఱపు. 95

క. కేలం జాపము గైకొని
కోలుతలన్ విందుచూపు గుణ నినదంబుం
గోలు నిజాభిముఖారి నృ
పాల రమాచరణ కటక (పటు ఝుంకృతులన్)[3]. 96

చ నెలఁతుక తామ్రపర్ణి యను నిమ్నగ యమ్మలయావనీ ధర
స్థల విలసత్ప్రతీర త(రు సంచిత సౌరభశై త్యలబ్ధి)[4] చేఁ
బొలిచి విలాసలీల మెయి భూరిగుణాకర వల్లభాత్మ మున్
వలనుగఁ బూనుచుండు ననువాసరముం జలరాశి సంగతిన్. 102

ఉ అన్నది నిర్మలోదక సుధాధిక మాధురి కోహటించి నూ 104
కన్నులు..................

అసంపూర్ణము

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ప్రతియం దింతవఱకే కలదు.

1, 2, 3, 4 — లుప్త భాగములు ప్ర.మ.భూ. లోని 530, 531, 532, 534 సంఖ్యగల పద్యము లాధారముగ పూరింపఁబడినవి.

18-6-1911 లో 'ప్రబంధ మణిభూషణము'నకు మానవల్లివారు వ్రాసిన పీఠికయందు 'వసుమాలి విలాసము'లోనివిగా 35 పద్యముల సంఖ్యానిర్దేశ మిచ్చియుండిరి [415, 514-517, 520-523, 527-539, 542-553 (ఏ) (బి)] ఇందు 415, 514-517, 520-523, 527-534 వరకు గల 17 పద్యములు మాత్రమే ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ప్రతి యందలి తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములలో గలవు. తక్కిన 18 పద్యములు [535-539, 542-553 (బి)] పరిషత్ప్రతియందు లేవు. సందర్భము ననుసరించి ఈ 18 పద్యములు మిత్రవిందకు స్వయంవరవేళ దాదిపట్టి పలువురు రాజులను చూపుచు వారిని వర్ణించి చెప్పునదిగనే యున్నవి. 'ప్రబంధమణి భూషణము'నకును, పరిషత్ప్రతియగు 'వసుమాలి విలాసము'నకును మూలగ్రంథములు మానవల్లి వారి యొద్దనున్న ప్రతులేకదా! 'వసుమాలి విలాసము'లోనిగా ప్రబంధమణి భూషణ పీఠికయందు లేని 18 పద్యములు పరిషత్ప్రతియందును మానవల్లివారి యొద్దనుండిన 'వసుమాలి విలాసము' నెత్తి వ్రాసికొనునాటికి (1938?) శిథిలమై పోయెనేమో! పరిషత్ప్రతి యందలి చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని పద్యములలో నడనడుమ లుప్తములైన భాగములు 'ప్రబంధ మణి భూషణము'లో సంపూర్ణములుగనే యున్నవి.

-ప్ర. సంపా.

ఉపయుక్త గ్రంథాది సూచిక

1. ఆంధ్రకవితరంగిణి— తొమ్మిదవ సంపుటము—శ్రీ చాగంటి శేషయ్య గారిచే రచింపబడినది. హిందూధర్మ శాస్త్ర గ్రంథ నిలయము, కపిలేశ్వరపురం (తూ గో.జి) ద్వితీయ ముద్రణము 1977

2. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి— వావిళ్లవారి ముద్రణము, 1915

3. ఉదయనోదయము— నారన సూరన విరచితము. తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయమందలి ఎమ్— 356 తాళపత్రప్రతికి మైక్రోఫిల్మ్ ప్రతి

4. ఉదయనోదయము— ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ మందలి ఆర్. 3–25. 5404 సంఖ్యగల కాగితపు వ్రాతప్రతి. శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు ఆం ప్ర. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయమునకు విక్రయించినది. తంజావూరి తాళపత్ర ప్రతికి పుత్రికయే.

5. ఉదయనోదయము— ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులోనున్న 22/20 సంఖ్యగల కాగితపు వ్రాతప్రతి. — ఇది 'శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి ఎం.ఏ. గారు సంపాదించిన తంజావూరి ప్రతినుండి పరిషదుపయోగమునకై వ్రాయించినది'గా గ్రంథాంతమున శ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు 18,10,1938 తేదీతో సంతకముచేసి యుండిరి.

6. కథాసరిత్సాగరము — సోమదేవ విరచిత సంస్కృత కథాసరిత్సాగరము మోతీలాల్ బనారసీదాస్ ప్రచురణ. ప్రథమ సంస్కరణ — 1970.

7. కథాసరిత్సాగరము — సోమదేవ విరచిత సంస్కృత కృతికి శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారి తెనుఁగు సేత.

8. కావ్యాలంకారము — భామహుడు సంస్కృతము

9. నాట్యశాస్త్ర సంగ్రహము—ప్రథమ సంపుటము- సంస్కృతాంగ్ల తమిళములు శ్రీ కె. వాసుదేవశాస్త్రి, శ్రీ జి. నాగరాజరావు గార్లచే సంపాదితము — మద్రాసు ప్రభుత్వ ఓరియంటల్ సిరిస్ LXI. ద్వితీయ ముద్రణము 1979.

10. నాట్యశాస్త్రము (తెలుగు) — డా॥ పి.యస్.ఆర్. అప్పారావుగారు.

11. ప్రబంధమణిభూషణము—మా. రామకృష్ణకవి గారిచే 18–6–1911 తేదీ కల పీఠికానుబంధములతో 1910 సం॥లో వనపర్తియందు ముద్రింపఁబడినది.

12. ప్రబంధమణిభూషణము—ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారిచే జూలై 1971 లో పునర్ముద్రితమైన పై గ్రంథము.

13. బాలవ్యాకరణము — చిన్నయసూరి

14. మానవల్లికవి రచనలు— ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఆకాడమీ వారిచే 1972 లో ముద్రితము.

15. వనమాలి విలాసము — నారయ సూరయ విరచితము. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులోనున్న 155/20 సంఖ్యగల కాగితపు వ్రాతప్రతి. దీని తొలిపుటలో 'శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి తాటియాకు ప్రతిని జూచి పరిషద్భాండాగారమునకై వ్రాయఁబడినది' గా పరిషత్పండితులు శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్య శాస్త్రిగారు తేదీలేకుండా సంతకముచేసియుండిరి. ఉదయనోదయముతోపాటిది ఎత్తి వ్రాయబడి యున్నచో వ్రాయబడిన సంవత్సరము 1938 కావచ్చును.

6. వర్ణనాత్మక గ్రంథపట్టిక — Descriptive Catalogue తంజావూరి సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయమందలితెలుగు వ్రాతప్రతులపట్టిక. శ్రీ పి.పి.యస్. శాస్త్రిగారిచే సంపాదితము— ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ 1933.

7. శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము—ఆదిపర్వము—నన్నయభట్టారకుడు.

8. సిద్ధాంతకౌముది— భట్టోజిదీక్షితుడు — చౌఖాంబా సీరిస్.

9. సులక్షణసారము లింగమకుంట తిమ్మకవి వావిళ్లవారి ముద్రణము. —1955

సవరణలు

పుట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
1	2	3	4
x	28	Changanti	Chaganti
1	12	నగన్	నగన్[6]
	18	2.వినాయకుండు	2 పా.వ వినాయకుండు
	21	5.చెమరల్చు-తా.ప్ర	5.చైమరల్చు-తా.ప్ర.
	21	నగున్	6.నగున్
3	24	2.వచించెదన్	2 ప్రా.నవ. వచించెదన్
4	12	నత్త్వసంశోభితుండ	నత్యసంశోభితుండ
23	25	1 ప్రా నవ.	1.పా వ
52	15	ధారపురి	ధారాపురి
55	13	డాయుమఁజూగిఁ	డాయుచుఁజూఁగి
56	25	యథేచ్ఛమై	యథేచ్ఛమై
58	10,11	యుజ్వలపుంజిత్ర	యుజ్జ్వలపుంజిత్ర
89	9	అతని యన్వనంబున	అతని యన్వయంబున
	12	కటాక్షణ నిరీక్షంబులన్	కటాక్ష నిరీక్షణంబులన్
93	22	కుంభంబులు[3] ప్రచ్చి	కుంభంబులు ప్రచ్చి[3]
102	9	దిట్టు నీవుమా[1]	దిట్టు[1] నీవుమా
108	14	పిచివంక్తిపై	పిచివంక్తిపై
110	12	చన్నుల	కన్నుల
123	2	జొచ్చి	జొచ్చు
145	7	నముము	యముచు
	20	వార్ధి	వార్ధి
151	17	జేయుంగా	జేయుఁగా
159	11	యవారతంబునికిఁ[3]	యవారతంబు[3] నికిఁ
164	11	జేసెను[8] ప్రేల్మిడి	జేసెమ ప్రేల్మిడి[8]
170	15	సాక్షిభూత[4]	సా (క్షిభూ)[4] త
	17	తతలాల్వోర్ధ్న	తతలాల్వోత్థ

1	2	3	4
171	2	నుద్దు¹డివి	సుద్దువిడి
178	8	చిత్తములన్²	చిత్తులగుం
180	15	చిత్తుడై .	చిత్తుండై ।।
184	4	గడఁమూడెన్¹	గడమూఁడెన్
185	7	బోవంగ	బోన్
194	21	వాని తనూజుఁడన్ని	వాని తనూజుఁ డన్న
197	9	వంచకారిణి	వంచనకారిణి
204	2	వెలిబొందఁ¹గిట్ట్రకిమి దుష్టకర్దమం	వెలిబొంటఁగిట్ట్రిమి దుష్టకర్దమం
208	16	నదనిపుఁజూచువేడ్క	నవనిపుఁజూచువేడ్క
213	20	గర్భచలద్విరేఫముల్	గర్భచలద్ద్విరేఫముల్
217	15	గూర్చి	గూర్చె
220	18	పట్టి జాలని	ఎట్టఁజాలని
222	1	కుట్టిమస్థల	కుట్టిమస్థలి
224	22	బిగ్గ దిగిచి	బిగ్గఁ దిగిచి
	23	(కొనముడి	(గొనముడి
225	23	వా.ప్ర., పా.వ—కాశి	వా.ప్ర , పా.వ —...తొయ్యక..
238	1వ కాలం		
	20	ఇట్లు వచ్చు — 142	ఇట్లు వచ్చు — 143
240	1వ కాలం		
	17	కమల —	కలమ
241	1వ కాలం		
	15	కేళీగృహోచితంబులగు — 222	కేళీగృహోచితంబులగు— 223
241	2వ కాలం		
	19	చంటికినై—45	చంటికినై— 145
242	1వ కాలం		
	25	వెదర్చి	లెదర్చి
	2వ కాలం		
	1	జేరి	జేర
	2వ కాలం		
	17	జననాథోత్తమ—139	జననాథోత్తమ—140

1	2	3	4
243	1వ కాలం		
	7	తనయాజ్ఞ—134	తనయాజ్ఞ—135
	1వ కాలం		
	14	తనుగాడ్పుదూరని -72	తనుగాడ్పుదూరని—73
243	2వ కాలం		
	12	తుండిల	తుందిల
	2వ కాలం		
	29	త్రోవలుగట్టి చేత—160	త్రోవలుగట్టి చేత —169
244	1వ కాలం		
	1	కడ	కడు
	1వ కాలం		
	15	దుగ్ధాంభోది	దుగ్ధాంభోధి
	2వ కాలం		
	4	నవమాసంబుల	నవమాసంబులు
245	1వ కాలం		
	31	శోధించి	మేదించి
	2వ కాలం		
	20	పాడిదప్పక—133	పాడిదప్పక—134
	2వ కాలం		
	30	పాతు	పాశ
246	1వ కాలం		
	1	పిఱుంది	పిఱింది
247	2వ కాలం		
	26	మాడవు	మాడువు
248	1వ కాలం		
	33	మొహా	మోహా
	2వ కాలం		
	2	వౌనియనుజ్ఞచే—132	వౌనియనుజ్ఞచే—133
249	1వ కాలం		
	17	వవరుహాప్తదీప్తి—137	వనరుహాప్తదీప్తి—138
	2వ కాలం		
	18	విడువని—143	విడువని—144
	2వ కాలం		
	33	విల్లెక్కుద్రోచి—145	విల్లెక్కుద్రోచి—146

1	2	3	4
259	16	నొక్కు శుభ	నొక్కు లస్వంగి శుభ
	18	సమీపంబు[1]	సమీవంబు
261	2	రగంబు	రాగంబు
265	6	[1]గోవిందుం	గోవిందుం
267	23	దెసనుంచి	దెసనుండి
278	15	నింతి	యింతి
291	12	గంగ కినకూతి	గంగ కిసనూతి
292	3	542-533	542-553
294	20	155/20	158/20
295	1	6.	16.
	5	7.	17.
	6	8.	18.
	7	9.	19